

EKONOMICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

***Hospodársky vývoj Slovenska
v roku 2022***

Zaostrené na:

Ekonomika v zovretí mimoriadnych hrozieb

Karol Morvay a kolektív

Bratislava 2023

Autorský kolektív (v abecednom poradí):

Ing. Karol Frank, PhD.
Ing. Martin Hudcovský, PhD.
Ing. Veronika Hvozdíková, PhD.
Ing. Tomáš Jeck, PhD.
Ing. Ivan Lichner, PhD.
Mgr. Tomáš Miklošovič, PhD.
doc. Ing. Karol Morvay, PhD.
Ing. Ivana Šikulová, PhD.
Ing. Mária Širaňová, MA., PhD.
Mgr. Miroslav Štefánik, PhD.

Autori sú pracovníkmi Ekonomického ústavu SAV, v. v. i.

Oponenti:

Prof. Ing. Milan Žák, CSc.
Ing. Barbora Mazúrová, PhD.

Práca je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 2/0042/23.

Vydanie tejto publikácie finančne podporila Slovenská akadémia vied na základe odporúčania Edičnej rady SAV.

Jazyková redaktorka: Mgr. Judita Páleníková

Technické spracovanie: Silvia Rémayová

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i.
Bratislava 2023

ISBN 978-80-7144-339-1 (printová verzia)

ISBN 978-80-7144-340-7 (online verzia)

VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

ISBN 978-80-224-2041-9

OBSAH

ÚVOD	5
1. CELKOVÝ POHĽAD NA HOSPODÁRSKY VÝVOJ	6
2. CENOVÝ VÝVOJ	22
3. MENOVÁ POLITIKA EURÓPSKEJ CENTRÁLNEJ BANKY A VÝVOJ V SLOVENSKOM BANKOVOM SEKTORE	41
4. VÝVOJ KVALITATÍVNYCH FAKTOROV EKONOMICKÉHO ROZVOJA	59
5. VÝVOJ ZAMESTNANOSTI A MIEZD	74
6. POTREBA NAHRÁDZANIA PRACOVNÍKOV NA SLOVENSKOM TRHU PRÁCE	94
7. ZAHRANIČNÝ OBCHOD A ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE	112
8. VEREJNÉ FINANČIE	127
9. HOSPODÁRSKOPOLITICKÉ OPATRENIA V ROKU 2022	146
10. VÝHLAD VÝVOJA EKONOMIKY	154
LITERATÚRA	165

ÚVOD

Od roku 1993 pripravujeme v Ekonomickom ústave SAV každoročné hodnotenia hospodárskeho vývoja ekonomiky SR. Tak ako samostatná slovenská ekonomika, aj naša séria publikácií oslavuje okrúhle jubileum, 30 rokov. Je to ideálny moment na novinky. Počnúc týmto vydaním rozširujeme našu publikáciu o kvantitatívnu predikciu a o bonusovú kapitolu, ktorá bude každý rok zameraná na vybraný špecifický problém (neošetrený v pravidelných kapitolách).

Kontinuálne si všímame premeny ekonomiky v rôznych situáciách. A v tomto ohľade nám posledné obdobie prinieslo mimoriadne „atraktívnu“ situáciu: súbeh mnohých jedinečných ohrození. Nie sme zloprajníci, príťažlivé to je pre výskum, nie pre život väčšiny populácie. Nech je ekonómom – výskumníkom odpustené, ale na rozdiel od väčšiny osôb je ich práca atraktívnejšia, keď sa objavujú rôzne šoky.

Práve reakcia ekonomiky SR na nevídaný mix šokov a hrozieb je ústredným motívom tejto publikácie. V roku 2022 už síce pandemická kríza odznievala, zato sa pridalo ohrozenie energetickou, bezpečnostnou, geopolitickou (pre vojnu na Ukrajine), ale tiež vnútropolitickou krízou. Po viac ako dvadsiatich rokoch sa pripomenul cenový šok, prehlboval sa nedostatok využiteľných pracovných síl a okrem toho ešte pôsobil tlak klimatickej krízy. Je to unikátny test pre ekonomiku a pre politické elity. Súbeh uvedených šokov bol faktorom ovplyvňujúcim takmer každú analyzovanú oblasť v tejto publikácii.

Postupnosť v tejto analýze vychádza zo vstupného súhrnného pohľadu, smeruje cez celý rad detailnejších pohľadov na čiastkové problémy až k očakávaným zmenám v blízkej budúcnosti a k predikcii vývoja. Bonusová kapitola, sa tentoraz venuje otázke nahrádzania pracovnej sily ako súčasť problému nedostatkovosti využiteľných pracovných síl, jednej z hrozieb pre rozvoj ekonomiky.

1. CELKOVÝ POHĽAD NA HOSPODÁRSKY VÝVOJ

Vo vstupnej kapitole prinášame súhrnný pohľad na niekoľko špecifík vývoja ekonomiky SR, ktoré boli charakteristické pre rok 2022. Nie je naším zámerom komplexne analyzovať všetky stránky makroekonomického vývoja. Ide skôr o „pohľad z výšky“, pri ktorom by malo vyniknúť niekoľko neprehliadnuteľných momentov. Rad detailnejších pohľadov a hodnotení potom prinášajú ďalšie kapitoly.

Minuloročné hodnotenie vývoja ekonomiky SR sme uzatvárali očakávaniami mimoriadne turbulentného vývoja, pri jedinečnej koncentrácii viacerých šokov. V súčasnosti môžeme konštatovať, že koncentrácia týchto šokov nespôsobila v roku 2022 recesiu ani zrušenie stability ekonomiky. Rast ekonomiky však bol slabý a oslabili sa makroekonomická stabilita a sociálno-ekonomické parametre.

Medzi špecifickými makroekonomickými javmi v roku 2022 vynikajú tieto:

- spomalenie rastu ekonomiky a absencia dobiehania úrovne vyspelých ekonomík;
- prekvapujúci rast spotreby domácností napriek mimoriadne vysokej miere inflácie a poklesu reálnych miezd;
- návrat trhu práce k stavu podobnému pred pandemickou krízou – a to aj pri pomerne slabom raste ekonomiky;
- narušenie makroekonomickej rovnováhy, ktoré sa prejavilo hlavne nestabilitou cenovej hladiny a zosilnením rizík pre udržateľnosť verejných financií.

Tieto problémové okruhy sú predmetom pozornosti kapitoly.

Slabý rast ekonomiky... už pridlho

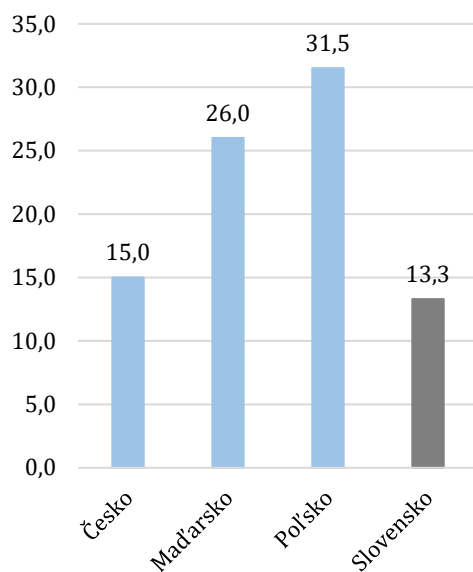
Oživovanie rastu ekonomiky v roku 2021, ktoré ešte bolo limitované pandemickými reštrikciami, sme vnímali ako veľmi krehké. Paradoxne, postpandemický rok 2022 priniesol ešte krehkejší ekonomický rast (vo výške iba 1,7 % v reálnom vyjadrení). Tempo hospodárskeho rastu je pomerne slabé už minimálne v strednodobom časovom úseku: kumulatívny

rast reálneho HDP bol v období po roku 2015 v SR najslabší v skupine V4. Zo siedmich pozorovaní v tomto období bol výsledok SR najslabší v piatich z nich (graf 1.1 a, b). To sa prenáša do ďalších neúspechov slovenskej ekonomiky v dobiehaní ekonomickej úrovne vyspelejších ekonomík. Na nedostatočný pokrok v dobiehaní vyspelejších ekonomík upozorňujeme na stránkach tejto série analýz už približne desaťročie. V aktuálnom období si táto téma získala väčšiu spoločenskú pozornosť. Za tým môže stáť skutočnosť, že už ide o dlhodobý jav (trvá približne desať rokov) a vzhľadom na jubileum samostatnej SR sa viac pozornosti venovalo hodnoteniu pozície a výsledkov ekonomiky SR (aj jej medzinárodnému porovnávaniu). Nezlepšovanie pozície ekonomiky SR tak pritiaхло viac pozornosti.

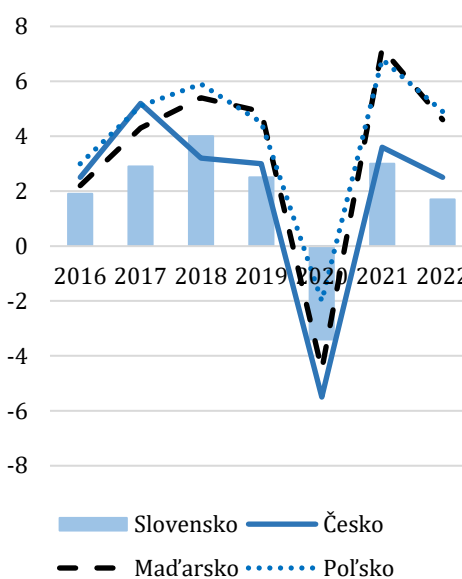
Gr a f 1.1

Parametre hospodárskeho rastu

a) Kumulatívny rast reálneho HDP za obdobie 2015 – 2022 (%)

b) Medziročné zmeny reálneho HDP v krajinách V4 (%)

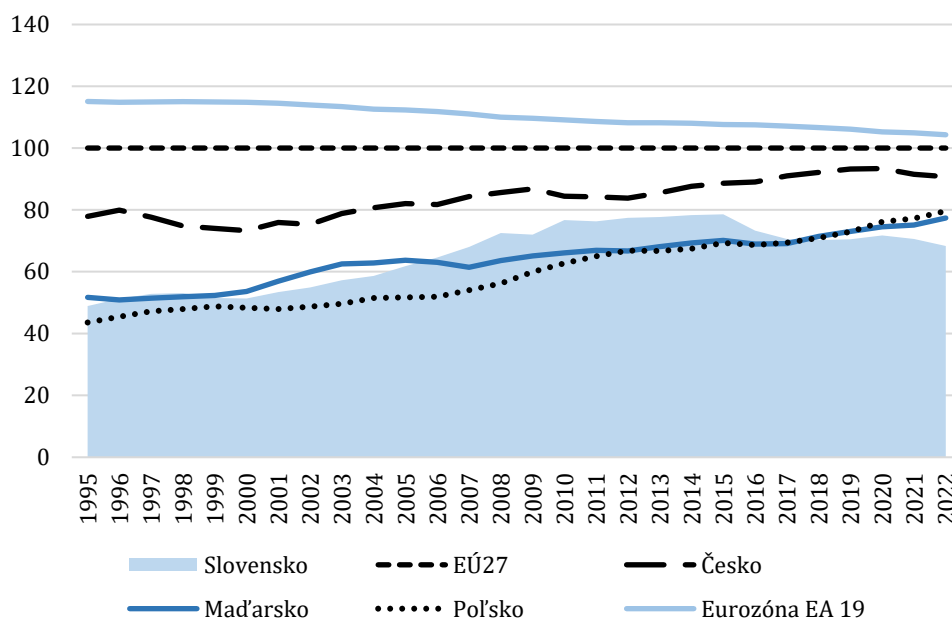
Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Neúspech v dobiehaní vyspelých ekonomík, meraný pomocou HDP na obyvateľa v štandarde kúpnej sily, bol relativizovaný analytickými útvarmi v SR vzhľadom na uvádzané nekorektnosti vo vykazovaní štandardu

kúpnej sily (pozri Dujava a Žúdel, 2023). V grafe 1.2 je dobre viditeľné zaostávanie úrovne ekonomiky SR po roku 2015. Pôsobí to ako obraz divergencie namiesto želanej konvergencie. Takáto tendencia by bola zásadným zlyhaním v dosahovaní strategického cieľa SR. Rešpektujeme námietky domácich analytických útvarov (ako NBS, IFP) voči vykazovaniu kúpnej sily a zameriame pozornosť na porovnanie ekonomických úrovní pomocou HDP na obyvateľa v „bežných eurách“ (graf 1.3). Dostávame menej dramatický, stále však neuspokojivý obraz. Nie je prítomné zaostávanie úrovne ekonomiky SR za úrovňou EÚ27, zato však stále konštatujeme veľmi pomalé (v posledných rokoch takmer žiadne) dobiehanie vyspelejších. Zhoršuje sa aj pozícia SR v rámci skupiny V4. Je to ďalší dôkaz vyprchania doterajších hybných síl rastu a tzv. rastového modelu (ktorý bol založený na preberaní zahraničných technológií, zahraničných investíciách, napodobňovaní).¹

G r a f 1.2

HDP na obyvateľa (v štandardde kúpnej sily), **v pomere k úrovni EÚ27**
(úroveň EÚ27 = 100)

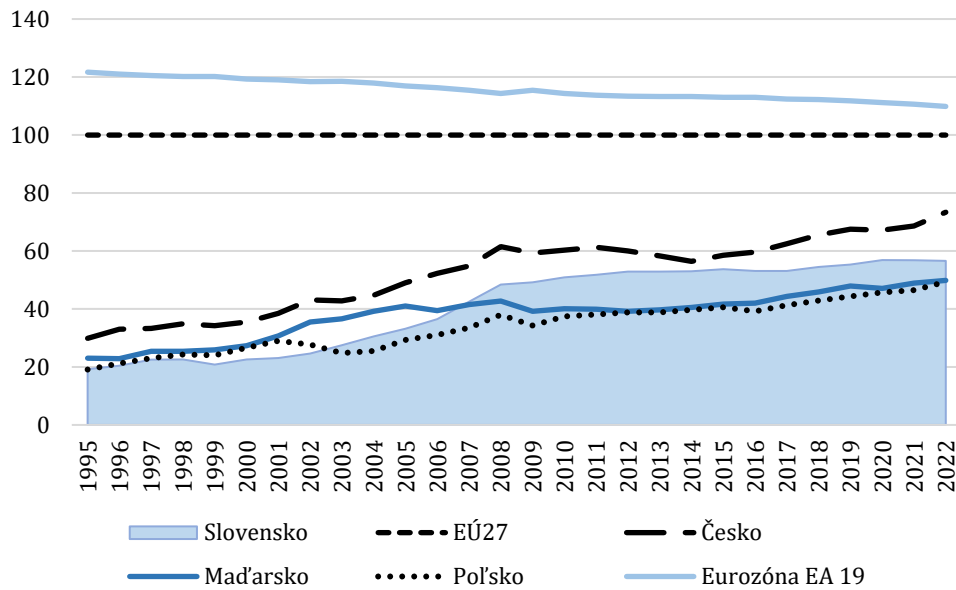

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

¹ K tomu Európska komisia (2019) alebo Žuk a kol. (2018).

Graf 1.3

HDP na obyvateľa (v eurách), v pomere k úrovni EÚ27 (úroveň EÚ27 = 100)

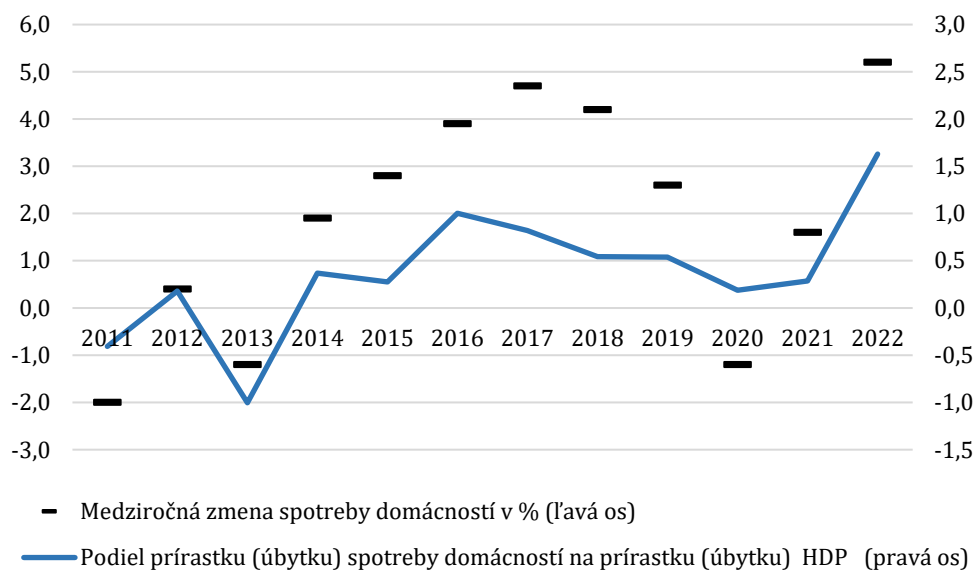
Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Rastúca spotreba aj zamestnanosť – napriek nepriaznivým okolnostiam

Zaujímavou črtou hospodárskeho rastu v roku 2022 bola jeho neobvykle silná závislosť od spotreby domácností. Taký výrazný rast spotreby domácností (5,7 % v stálych cenách) bol naposledy zaznamenaný v rokoch expanzie pred globálnou recesiou 2009. Prírastok spotreby domácností (ako zložky použitia HDP) bol výrazne väčší ako prírastok celého HDP (graf 1.4).² Expanzia spotreby domácností je zaujímavá o to viac, že prišla v čase mimoriadne silnej inflácie, poklesu reálnych miezd a zvýšeného sociálneho napätia súvisiaceho so súbehom viacerých negatívnych šokov. Posilnený rast spotreby domácností v takomto „multikrízovom“ momente nie je špecifickým javom pre slovenské hospodárstvo. Spotreba domácností v rovnakom čase rýchlo rástla naprieč krízami zmietanou Európskou úniou. Jednou z mála výnimiek bolo Česko.

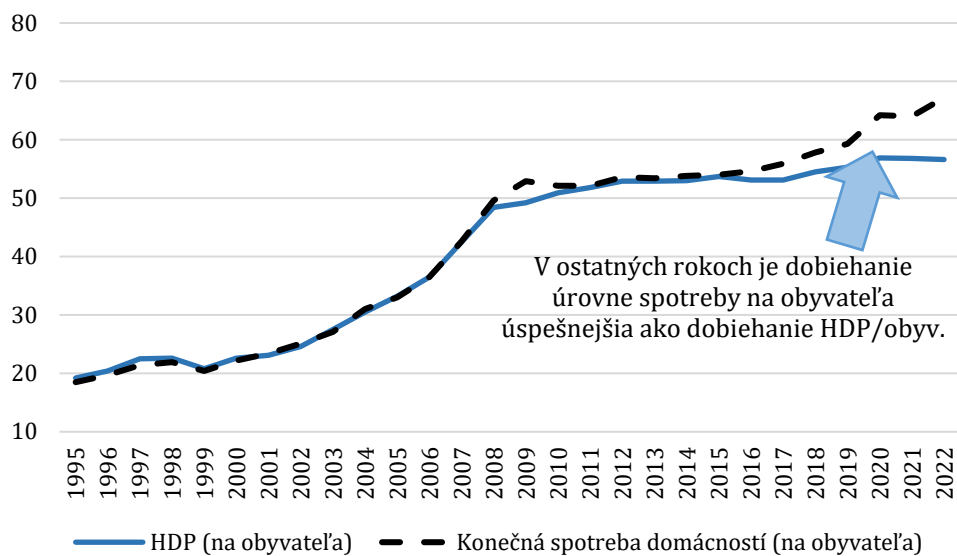
² To znamená nutnosť výrazného poklesu inej zložky použitia HDP. Ako ešte ďalej uvidíme, touto zložkou bol čistý export.

Graf 1.4
Zmeny konečnej spotreby domácností a podiel zmien spotreby na zmenách reálneho HDP

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Graf 1.5
Dobíhanie úrovne konečnej spotreby domácností (na obyvateľa) a úrovne HDP (na obyvateľa) krajín EÚ27
 (Úroveň EÚ27 = 100, počítané z údajov v eurách)

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

K tomu možno dodať, že už približne desaťročie má spotreba v SR solídny rast (v recesii len krátky slabý pokles). Je prítomná dlhodobá tendencia preferencie vysokej spotreby, hoci aj za cenu zadlžovania domácností. Prejavuje sa to aj v tom, že dobiehanie úrovne spotreby (na obyvateľ'a) vyspelých ekonomík napreduje v ostatnom období rýchlejšie ako dobiehanie ich výkonnosti a produktivity (graf 1.5).

Neobvyklý rast spotreby (najsilnejší za posledných 14 rokov) má niekoľko možných čiastkových vysvetlení:

- Štát masívne kompenzoval zvýšené životné náklady spôsobené inflačným šokom a ubezpečoval obyvateľ'stvo, že podstatnú časť prichádzajúceho nákladového šoku zoberie „na seba“. To mohlo zmeniť stratégiu domácností, boli ochotné realizovať väčšie výdavky aj v nepriaznivom období. Za iných okolností by v náročnom období, pri negatívnych očakávaníach, pravdepodobne prevládol tzv. opatrnostný motív a domácnosti by viac šetrili v očakávaní možného ohrozenia. V aktuálnej situácii dokonca zvyšovali spotrebu na úkor zadlženia.

- Domácnosti mohla k vyššej spotrebe motivovať možnosť kompenzovať si odkladanú, utlmenú spotrebu z nedávnej pandemickej recesie. Pandemické obmedzenia ustúpili, bolo možné znovu využívať služby postihnuté skoršími zákazmi. Takýto efekt kompenzácie odkladanej spotreby je možný aj napriek tomu, že v SR celková spotreba domácností počas pandémie klesla iba veľmi mierne (ako sme ukázali v minuloročnom vydaní tejto série analýz). Dopyt po niektorých službách však klesol podstatne a práve tu môže vznikáť potreba kompenzácie.

- Rolu mohli zohrať aj inflačné očakávania alebo obavy z rozšírenia vojenského konfliktu. Ak pri inflácii spotrebiteľia očakávajú dlhodobejší a stupňujúci sa rast cien, môže ich to motivovať k urýchleniu nákupov (z obáv pred ďalším zdražením). Preto je veľmi dôležité nepodceniť formovanie očakávaní a pôsobenie masovo-psychologických faktorov. Tiež obavy po prepuknutí vojny na Ukrajine mohli viesť k dočasnému hromadeniu zásob a tým krátkodobo k zvýšeným nákupom (predovšetkým vo východnej časti SR).

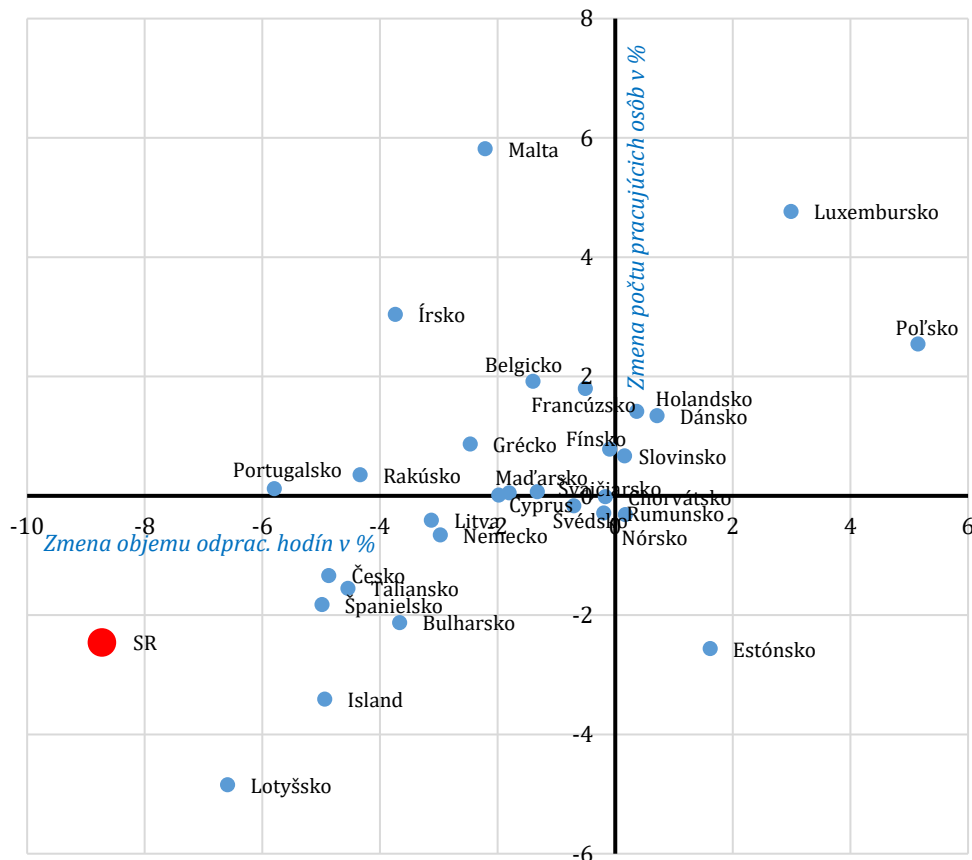
- Silný rast spotreby nastal pri prudkom zvýšení miery inflácie a pri poklese reálnej mzdy. Táto skutočnosť môže vyvolávať dojem paradoxu – rast spotreby domácností pri poklese reálnej mzdy. Treba však vziať do úvahy, že reálna mzda síce klesla, ale počet jej poberateľov výrazne stúpol. Preto celkový objem miezd vyplatených za jeden rok stúpol takmer o 3 miliardy eur. Zamestnanosť sa vyvíjala po prekonaní pandemickej recesie veľmi priaznivo. V ekonomike SR sa v roku 2022 odpracovalo o 161-tisíc pracovných hodín viac ako v roku pred ním. Počet zamestnaných osôb stúpol o 42-tisíc (údaje podľa národných účtov, neberieme do úvahy pracujúcich v zahraničí), čo je na pomery ekonomiky SR pomerne výrazný nárast. Takéto prírastky sa obyčajne nedosahujú ani v lepšej ekonomickej klíme. Treba v tom vidieť sčasti aj návrat k predpandemickým úrovniam zamestnanosti. Rast spotreby domácností a rast zamestnanosti sa môžu navzájom významne podporovať: spotreba domácností je zložkou HDP s najpriaznivejším dopadom na zamestnanosť.³ A rastúca zamestnanosť výrazne dopadá práve na spotrebu domácností, je tu obojstranný vzťah.

Skokovitý nárast počtu odpracovaných hodín a počtu pracujúcich osôb po prekonaní pandemickej recesie je umožnený aj tým, že tieto parametre v SR klesli pri pandémie obzvlášť výrazne. Graf 1.6 prináša kombináciu zmien objemu odpracovaných hodín v hospodárstvach európskych krajín a zmien počtu pracujúcich osôb počas obdobia pandémie (2020 – 2021). Vyplýva z neho, že objem odpracovaných hodín (čo je meradlo množstva odvedenej práce) v SR poklesol mimoriadne silno. Vďaka novému prístupu politiky zamestnanosti (zdieľanie nákladov práce a pokles počtu hodín odpracovaných v priemere jedným pracovníkom, tzv. kurzarbeit) sa tento pokles množstva práce iba čiastočne premietol do poklesu počtu pracujúcich osôb. SR patrila ku krajinám, v ktorých sa touto politikou pomerne výrazne znížil priemerný počet hodín odpracovaných jedným pracovníkom (pozri porovnanie v grafe 1.7). Aj napriek tomu bol pokles počtu pracujúcich pomerne výrazný v medzinárodnom porovnaní.

³ Vzhľadom na zloženie a charakter spotreby domácností jej pokrývanie je pracovne náročnejšie ako pokrývanie ďalších zložiek dopytu. Obsahuje veľa služieb a ďalších komodít, ktorých produkcia si vyžaduje zapojenie pracovných síl. V tom sa spotreba domácností líši napr. od exportu, ktorý je pokrývaný hromadnou automatizovanou výrobou s nižšou náročnosťou na množstvo „živej“ práce. Preto zvýšenie spotreby domácností pomáha zamestnanosti viac ako rovnaké zvýšenie iných zložiek agregátneho dopytu. K tomu napr. Reľovský (2013) alebo Morvay (2020).

Graf 1.6

Kombinácie zmien celkového objemu odpracovaných hodín a zmien počtu pracujúcich osôb počas pandémie ochorenia COVID-19
(Zmeny kumulatívne za roky 2020 a 2021, v %)

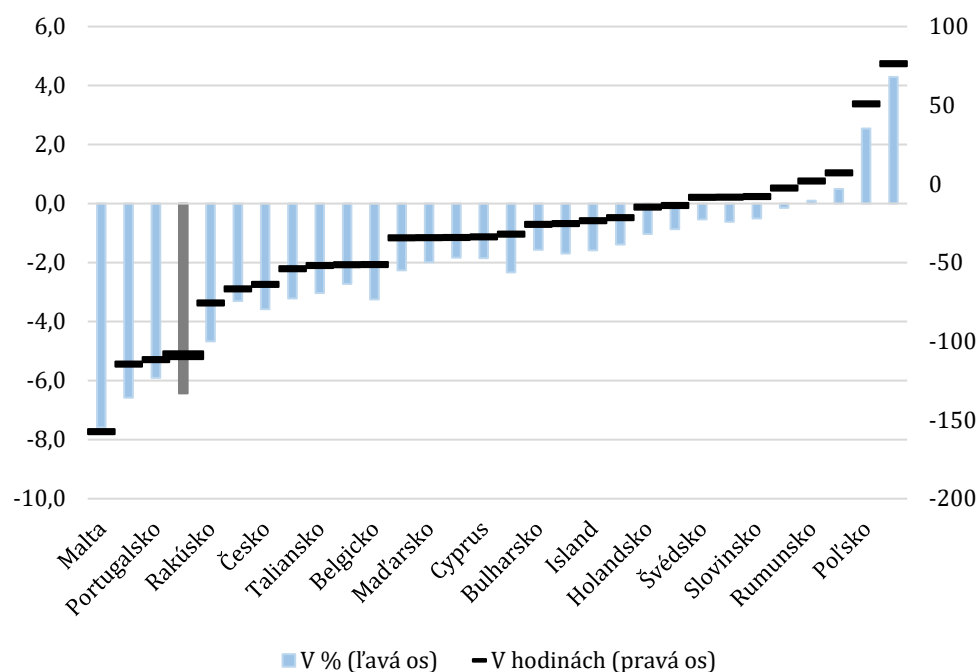
Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Vyplýva z toho, že dopad pandémie na trh práce nebol taký mierny, ako by sa zdalo pri prvotnom pohľade na zmeny v zamestnanosti alebo nezamestnanosti. Realizovaná politika podpory zamestnanosti znamenala výraznú pozitívnu zmenu v tom zmysle, že pandemická recesia už nespôsobila také problémy na trhu práce, aké spôsobili predchádzajúce recesie (klesol počet odpracovaných hodín, ale pomerne slabo klesol počet pracujúcich a len slabo stúpila nezamestnanosť). Ale v európskom porovnaní patril negatívny dopad pandemickej recesie na trh práce v SR k tým výraznejším. Z toho však ďalej vyplynula možnosť výraznejšieho medziročného zlepšenia parametrov po prekonaní pandemického obdobia. Pri návrate

do predpandemických pomerov sa tak v roku 2022 mohli parametre trhu práce pomerne výrazne zlepšiť, čo mohlo mať stimulujúci účinok aj na medziročné zvýšenie spotreby domácností.

Graf 1.7

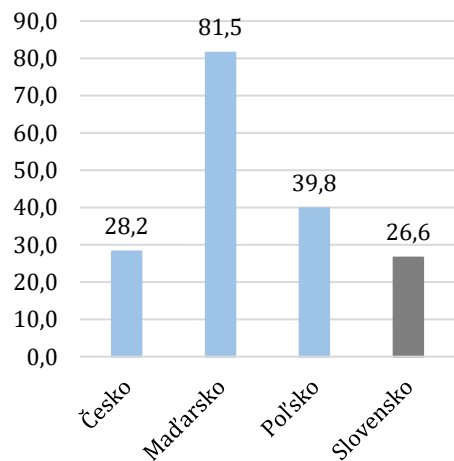
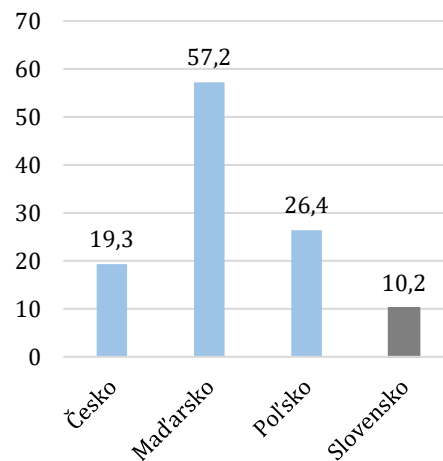
Zmena počtu hodín odpracovaných v priemere jedným pracovníkom – uplatnenie nového prístupu v politike zamestnanosti počas pandémie
(Stav v roku 2021 v porovnaní s predpandemickou úrovňou z roku 2019)

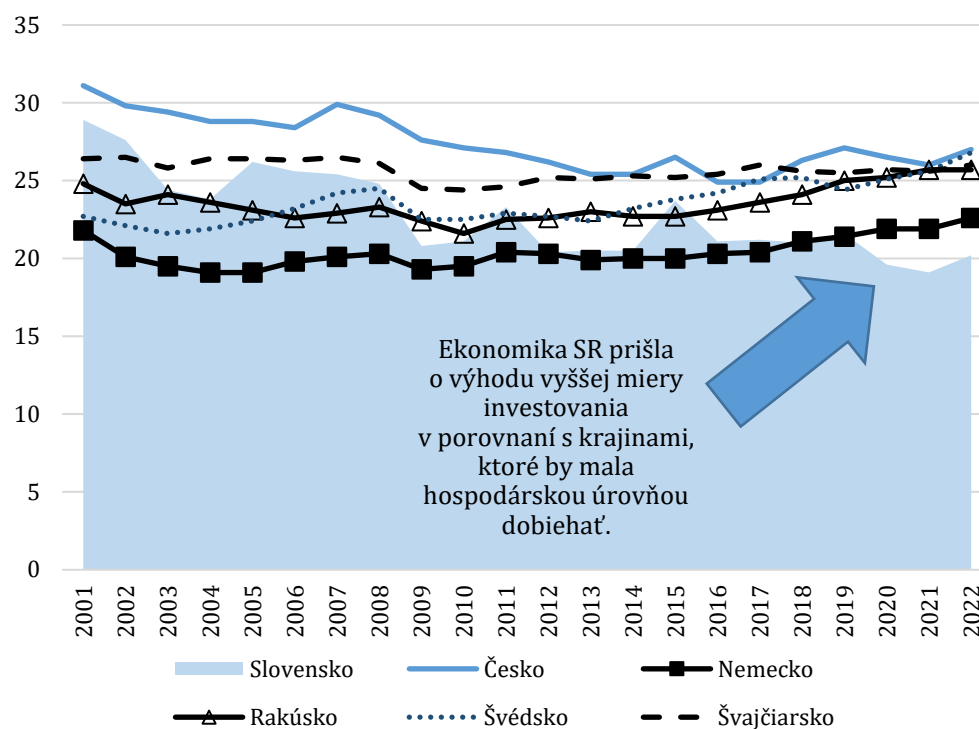
Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Konštatovali sme pomerne silnú a pritom stabilnú spotrebu domácností (iba so slabým negatívnym výkyvom počas pandemickej recesie a s prudkým oživením po nej), čo kontrastuje s charakteristikami tvorby kapitálu. Spotreba domácností má už dlhšiu dobu podstatne priaznivejšie vývojové tendencie ako investovanie do fixného kapitálu. Je to problematická tendencia z pohľadu možností ďalšieho rastu výkonnosti a produktivity. Tvorba hrubého fixného kapitálu v SR má v dlhodobejšom pohľade slabšiu dynamiku ako v ostatných ekonomikách V4 (graf 1.8a); zaostanie v dynamike THFK je obzvlášť výrazné po roku 2016 (graf 1.8b) a miera investovania už zjavne zaostáva (graf 1.8c).

Graf 1.8

Parametre tvorby hrubého fixného kapitálu (THFK)a) Kumulatívna zmena 2012 – 2022
v % (reálna zmena)b) Kumulatívna zmena 2016 – 2022
v % (reálna zmena)

c) Miera investovania (THFK/HDP), v %

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

V roku 2022 sa síce tvorba fixného kapitálu v SR oživila, ale podobne k tomu došlo aj v ostatných ekonomikách, a tak miera investovania v SR naďalej zaostávala. Zaostávajúca miera investovania v SR vyvoláva otázky o možnostiach dobiehať úroveň vyspelejších ekonomík (dobiehajúca ekonomika by mala mať vyššie miery investovania ako dobiehané ekonomiky). Popri nízkej dynamike investícií do fixného kapitálu sú tieto investície v SR aj výrazne nestabilné v čase. Rozkolísanosť tvorby kapitálu v SR je podstatne výraznejšia ako vo vyspelých ekonomikách, ale tiež v porovnaní s ostatnými krajinami V4. Parametre priemerných a štandardných odchýlok (ktoré vypovedajú o stabilite či nestabilite hodnôt) sú v SR minimálne dvojnásobné v porovnaní so vzorkou vyspelých ekonomík (tabuľka 1.1).

V minuloročnom vydaní tejto analýzy sme konštatovali, že počas pandémie bola hospodárska politika v SR podstatne úspešnejšia pri ochraňovaní úrovne spotreby ako úrovne investícií (spotreba domácností klesla nevýrazne, zato tvorba kapitálu klesla na pomery EÚ mimoriadne). Na základe tu uvádzaných ďalších zistení vyzerá nízka dynamika tvorby fixného kapitálu ako dlhodobější problém a vážna výzva pre hospodársku politiku.

Tabuľka 1.1

(Ne)stabilita tvorby hrubého fixného kapitálu
(Ukazovatele odchýlok v tempe zmien THFK v stálych cenách)

	Priemerná odchýlka	Štandardná odchýlka
Slovensko	9,94	14,09
Česko	7,12	9,19
Maďarsko	6,78	9,45
Poľsko	8,74	10,57
Nemecko	4,84	7,01
Rakúsko	4,07	5,27
Švédsko	5,93	7,96
Švajčiarsko	3,99	5,15

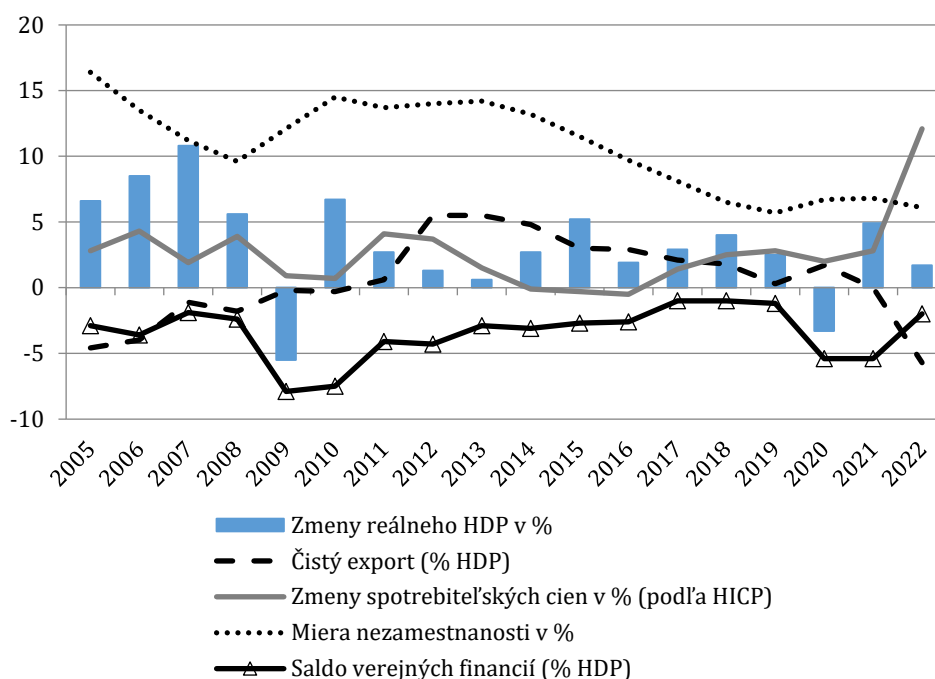
Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Makroekonomická stabilita otrasená, ako už dávno nebola

Po dlhšej fáze upevňovania makroekonomickej rovnováhy sa objavili prvé známky jej narúšania počas pandemickej recesie. Po jej prekonaní však neprichádza opätovná sanácia rovnováhy, ale skôr ďalšie narušenie (graf 1.9 prináša iba jednoduchý pohľad na parametre stability, tie sú v ďalších kapitolách hodnotené podrobnejšie).

Graf 1.9

Vývoj základných parametrov výkonu a makroekonomickej stability

Poznámka. – Miera nezamestnanosti podľa výberového zisťovania pracovných síl. Čistý export (export mínus import výrobkov a služieb/HDP) počítaný z údajov v bežných cenách.

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu a Štatistického úradu SR.

Najvýraznejším prejavom destabilizácie je prudký rast cenovej hladiny. V pozadí tohto šoku je súbeh viacerých jedinečných faktorov, ako energetická kríza, geopolitická neistota, nedostatok produkčných vstupov (kvôli rozpadu globálnych produkčných reťazcov počas pandemickej recesie), klimatické vplyvy (na agropotravinárstvo) aj dlhoročná expanzívna monetárna politika (pumpovanie „lacných peňazí“ do európskych

ekonomík) a ďalšie. Hoci je tendencia spájať inflačný šok automaticky s vojnou na Ukrajine, inflačné tlaky začali už pred ňou. Cenové šoky v potravinárskom tovare, rovnako ako zdražovanie energií aj zdražovanie chýbajúcich komponentov a materiálov, začali už v roku 2021. Vojná však inflačné vplyvy znásobila. Po dvoch desaťročiach miernej inflácie, dokonca deflácie (2014 – 2016), bol inflačný šok vnímaný mimoriadne citlivo a pochopiteľne bol najvýraznejšou politickou agendou. Detailný pohľad na problémy inflačného šoku prináša kapitola venovaná cenovému vývoju.

Nepriaznivá tendencia je prítomná v bilancii verejných financií aj bilancii zahraničného obchodu:

- Stabilitu verejných financií narušila už pandemická recesia. Rozsiahle kompenzačné opatrenia, transfery štátu podnikateľom a domácnostiam spolu s útlmom ekonomiky prehĺbili deficit verejných financií (nie však v takej miere ako pri recesii v roku 2009). Po odoznení pandémie nastal tlak na ďalšie kompenzácie, súvisiace s rastom cenovej hladiny. Išlo o kompenzácie zvýšených životných nákladov obyvateľstva alebo o kompenzácie vysokých cien energetických vstupov v podnikoch. To zvyšovalo verejné výdavky a znemožnilo konsolidáciu verejných financií. Výsledok bilancie verejných financií v roku 2022 sa v grafe 1.9 môže zdať až ako prekvapivo priaznivý (saldo „iba“ -2% HDP), to však nedáva dôvod na optimistické hodnotenia. Tento výsledok bol totiž ovplyvnený aj mimoriadnym inflačným výnosom daní. A navyše, opatrenia vyvolávajúce masívne zvýšenie výdavkov v budúcnosti sa ešte v údajoch za rok 2022 neprejavili (podrobnejšie v kapitolách o verejných financiách a o hospodárskopolitických opatreniach).

- Po dlhšom čase bolo zaznamenané aj pomerne výrazne negatívne saldo exportu a importu výrobkov a služieb ($-5,7\%$ HDP, pri použití údajov v bežných cenách). K tomu vo veľkej miere takisto prispel cenový faktor: ceny dovážaných komodít vzrástli výrazne viac ako ceny vyvážaných (tabuľka 1.2). To znamená negatívny vývoj tzv. výmenných relácií a obmedzenie prínosu zahraničného obchodu: za jednotku exportu zo SR sa dá kúpiť menej importu (k problematike výmenných relácií pozri viac v kapitolách o cenovom vývoji a o zahraničnom obchode). Aj s prispením

rastu cien exportu a importu vzrástli podiely oboch týchto veličín v pomere k HDP na rekordné úrovne: import výrobkov a služieb bol prvýkrát v histórii väčší ako HDP v bežných cenách⁴ (graf 1.10). Znamená to ďalší skokovitý nárast otvorenosti ekonomiky (pomery vývozu a dovozu k HDP) a tým aj citlivosti ekonomiky na vonkajšie podnety.

Tabuľka 1.2

Porovnanie zmien cien exportu a importu výrobkov a služieb
(Medziročné zmeny v %)

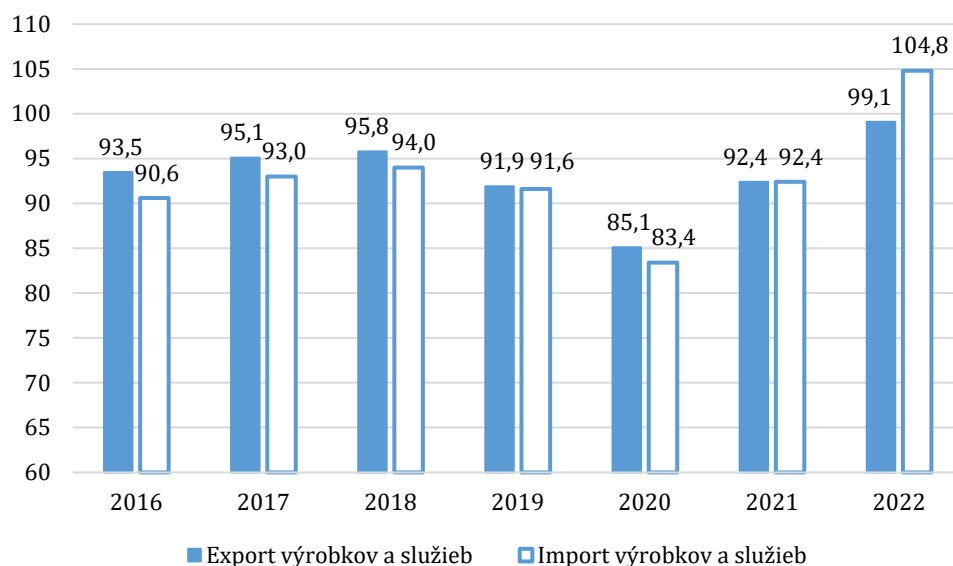
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ceny exportov	-1,5	2,2	1,8	0,0	-2,2	5,1	14,7
Ceny importov	-1,1	2,8	2,4	0,2	-1,9	6,0	19,3

Poznámka. – Pomer zmien v bežných a stálych cenách (tzv. deflátor).

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Graf 1.10

Pomer exportu a importu výrobkov a služieb k HDP (v %)
(Exportná výkonnosť a dovozná náročnosť)

Poznámka. – Počítané z údajov v bežných cenách.

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

⁴ Keďže významnú rolu hral rast cien importu, prudký nárast dovoznej náročnosti (dovoz výrobkov a služieb/HDP) sa prejavuje predovšetkým v bežných cenách. Pri vyjadrení v stálych cenách (a teda vylúčení cenových vplyvov) vzrástla dovozná náročnosť menej výrazne. Viac podrobností v kapitole venovanej zahraničnému obchodu a vonkajším ekonomickým vzťahom.

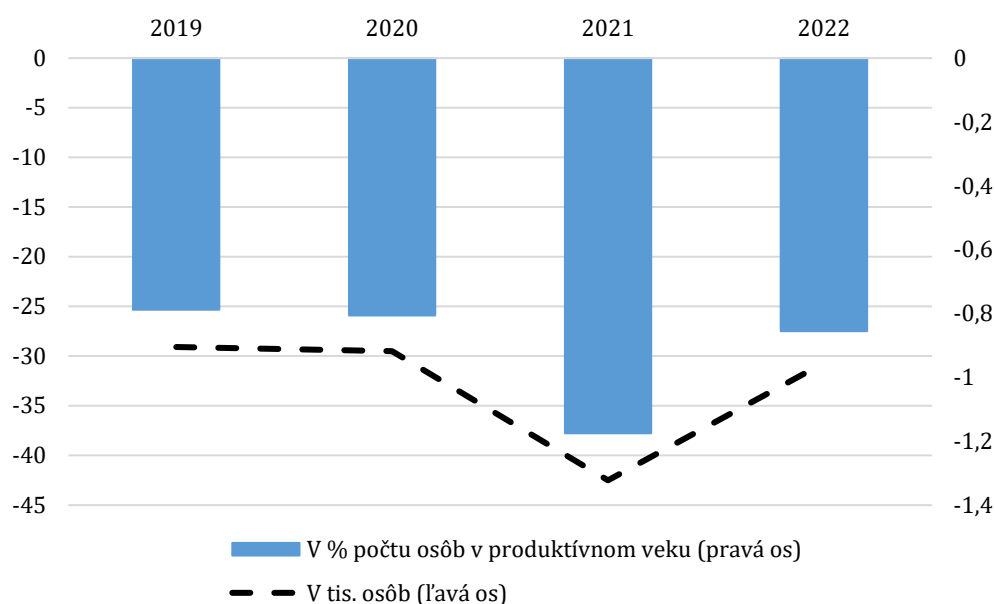
Parametrom rovnováhy, ktorý mal priaznivé smerovanie aj pri turbulenciách roku 2022, bola miera nezamestnanosti. Tá sa posunula smerom k jej predpandemickej úrovni a s hodnotou 6,1 % dosiahla druhú najnižšiu hodnotu v histórii SR (najnižšia bola v roku 2019 na úrovni 5,7 %). Za takouto nízku úroveň (na pomery SR) stáli nielen už spomínané nové prístupy k politike zamestnanosti a postpandemický návrat k normálnemu fungovaniu trhu práce, ale aj vytrvalo klesajúci počet osôb v produktívnom veku (graf 1.11).

Bez vnímania tohto demografického javu nie je možné vysvetliť pomerne priaznivé parametre nezamestnanosti pri šokoch, ktoré zaťažujú ekonomiku od roku 2020. Každý rok v tomto období klesol počet osôb v produktívnom veku (čo je základňa pre ponuku pracovných síl) v rozsahu 30-tisíc – 42-tisíc osôb. Tento faktor je akútne brzdou pre rast miery nezamestnanosti, z dlhodobého pohľadu však môže byť brzdou rastu ekonomiky.

G r a f 1.11

Pokles počtu osôb v produktívnom veku v SR

(Pokles základne pre ponuku pracovných síl na trhu práce)

Poznámka. – Pokles počtu osôb v tisícoch je na ľavej osi. Pokles v percentách populácie v produktívnom veku je na pravej osi.

Prameň: spracované podľa údajov Štatistického úradu SR.

* * *

Hoci bola ekonomika SR v roku 2022 v zovretí mimoriadnych ohrození, jej výsledky nevytvádzajú o jednoznačnom úpadku. Na jednej strane sú problémové makroekonomické javy v podobe vysokej miery inflácie, absencie výraznejšieho dobiehania úrovne vyspelých ekonomík alebo narušenie rovnováhy verejných financií. Na druhej strane však stoja skutočnosti ako udržanie aspoň mierneho rastu reálneho HDP (boli prítomné aj obavy z recesie), rast zamestnanosti a pokles miery nezamestnanosti, takisto aj silný rast spotreby. Obraz tak bol pomerne členitý a to je vzhľadom na sériu utrpených šokov akceptovateľný stav, ale s trvajúcimi rizikami. V ďalších kapitolách sa jednotlivým javom venujeme podrobnejšie, pri zaostrení na užšie pohľady.

2. CENOVÝ VÝVOJ

Cenový vývoj bol v roku 2022 asi najdiskutovanejšou témou v spoločnosti. Kombinácia viacerých faktorov ako rast cien potravín, energetických surovín a celkovej ekonomickej neistoty spôsobila, že krajina zaznamenala druhú najvyššiu mieru inflácie vo svojej histórii na úrovni 12,8 % pri meraní národnou metodikou CPI.⁵

Pri vyjadrení inflácie harmonizovaným spotrebným košom (HICP) sa celková miera inflácie vyšplhala na 12,1 %.⁶ Miera inflácie sa tak po prvý raz za dlhé roky významne vzdialila od inflačného cieľa a ukrajovala z kúpyschopnosti obyvateľstva.

Vývoj, aký sme už dlho nevideli

V zložení spotrebného koša nenájdeme kategóriu, ktorá by zaznamenala pokles, ale ani stagnáciu vo vývoji. Jediné, v čom sa odlišovali jednotlivé kategórie, je, či rástli jedno- alebo dvojciferným tempom. Bez ambície na vyčerpanie všetkých faktorov, ktoré pôsobili na rast cenovej hladiny, však môžeme za hlavné označiť najmä:

- *Rekordný rast cien potravín* – ceny potravín narástli medziročne v priebehu roka o rekordných 18,6 %. Za rastom stojí takmer dokonalá búrka inflačných faktorov, ktorá bola vytvorená najskôr nárastom agrokomodít na svetových trhoch, ku ktorým sa neskôr pridali aj rastúce nákladové položky výrobcov (rast cien energií, surovín samotných a nakoniec aj tlak na rast miezd pracujúcich). Dopad na obyvateľov s nízkymi príjmami bol tak enormný.

- *Panický vývoj cien energetických surovín (palivá aj plyn)* – ceny energetických surovín sa významne podieľali na rastúcej inflácii, keďže slúžia ako esenciálny vstup do takmer každej výroby. Pri rope sa cena v priebehu 18 mesiacov viac ako zdvojnásobila (od januára 2021 do júna 2022), ešte hrozivejší bol priebeh vývoja cien zemného plynu na pražskej burze PXE,

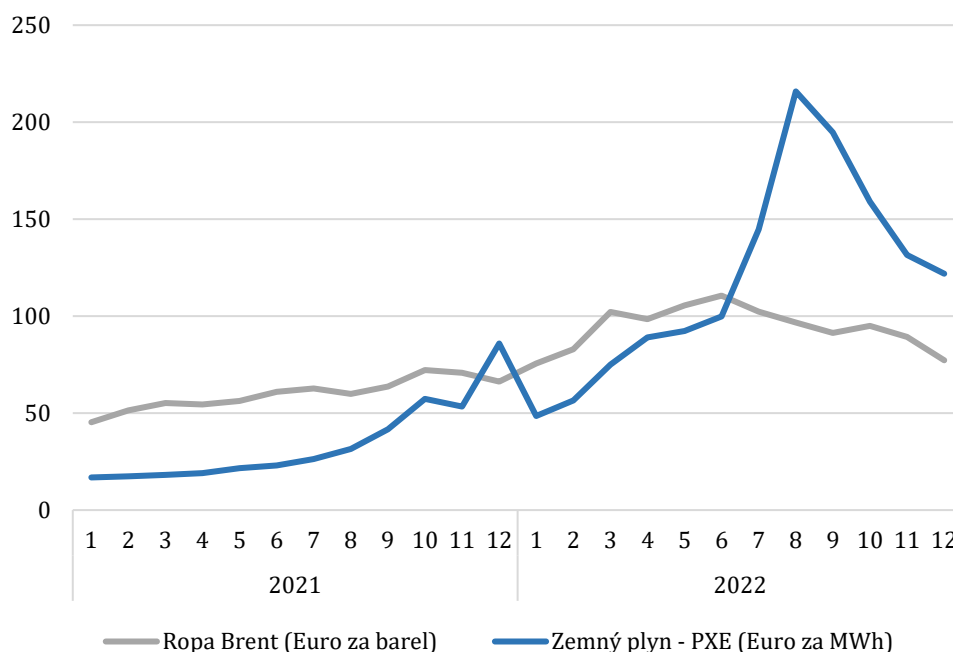
⁵ Vyššiu mieru inflácie zaznamenala SR len v roku 1994, keď tá bola ešte o 0,6 p. b. vyššia.

⁶ Rozdielnemu vývoju tempa rastu inflácie meranej cez CPI a HICP sme sa venovali v minuloročnom vydaní tejto publikácie.

keď v mesačných priemeroch sa cena plynu od začiatku roku 2021 navýšila po absolútny vrchol v auguste 2022 viac ako dvanásťnásobne. Pozitívnym znakom bol postupný cenový pokles oboch komodít od tretieho štvrtroku, avšak o návrate k hodnotám spred začiatku inflačných tlakov nemožno vôbec hovoriť. Ku koncu roka bola cena ropy stále o viac ako polovicu drahšia v porovnaní so začiatkom roka, pri plyne dokonca dva a polnásobne drahšia.

G r a f 2.1

Vývoj ceny ropy a zemného plynu (mesačné priemery, v eurách za barel a MWh)

Prameň: kurzy.cz (2023).

- *Rast regulovaných cien na začiatku roka* – ešte predtým, ako sa na trhoch s energetickými surovinami rozbehla úplná panika v lete 2022, prispeli regulované ceny energií k celkovej miere inflácie už na začiatku roka, keď ceny plynu narástli o 20 %, elektriny o 12 % a tepla o 11 %. Hneď na začiatku roka tak dostala už rozbehnutá inflácia ďalší impulz, ktorý ju medzimesačne navýšil o takmer 2 p. b.

- *Ceny stavebných materiálov* – aj v tomto roku pokračovali ceny stavebných materiálov v raste, čo priamo ovplyvnilo príspevok kategórie *bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá*. Dialo sa tak cez položku imputované nájomné, ktorému sme sa venovali v minuloročnom vydaní tejto publikácie. Pozitívnou správou tak je, že väčšina domácností, ktorá práve nerekonštruovala alebo si nestavala nové bývanie, pocítila nižšiu mieru inflácie, ako je oficiálne publikovaná, a viac sa približovala k hodnotám meraným cez HICP metodiku.

Zrýchlená inflácia sa stala globálnym fenoménom

Rok 2022 sa zapíše do ekonomických dejín ako rok, keď tempo inflácie vzrástlo významne v drvivej väčšine krajín sveta.⁷ Vysoká miera inflácie postihla rovnako krajiny, ktoré sú súčasťou eurozóny, ako aj tie, ktoré v nej nie sú. Najvyššie miery inflácie v EÚ dosiahli všetky tri pobaltské krajiny, nasledované troma krajinami z V4, ktoré majú vlastnú monetárnu politiku (Česko, Maďarsko a Poľsko). Dĺžka transmisného mechanizmu individuálnych monetárnych politík v strednej Európe tak nedovolila promptným zvyšovaniam úrokových sadzieb pri prvých prejavoch rastúcej inflácie prejavíť sa a mala zatiaľ len obmedzený dopad.

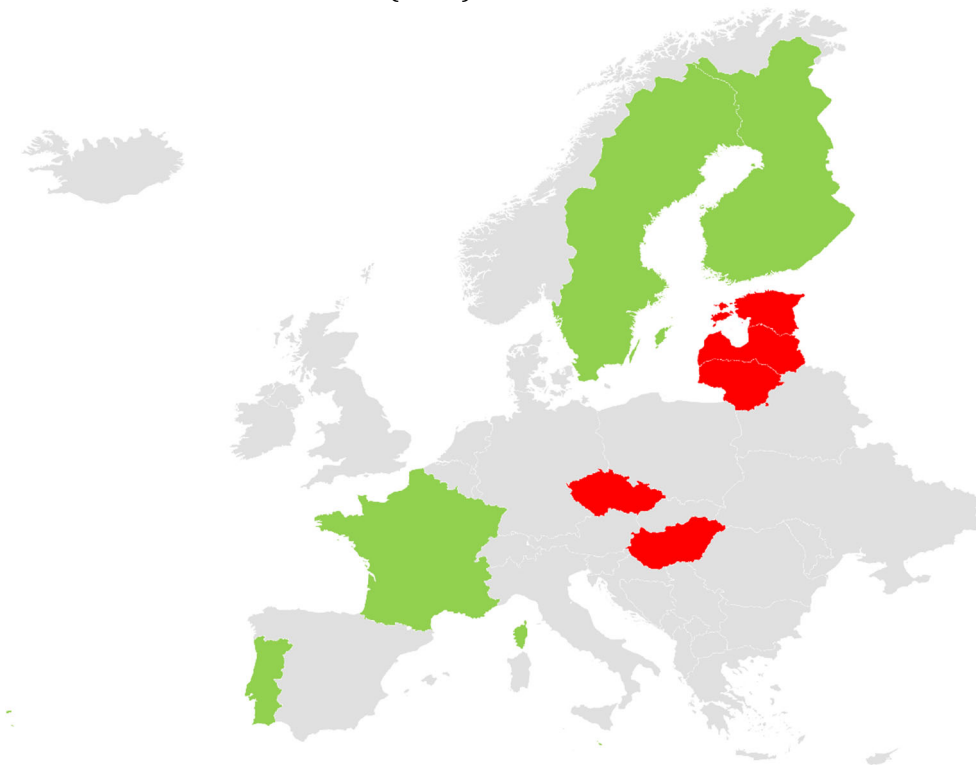
Ak sa vrátíme na úroveň celkovej inflácie v EÚ, tak najnižšiu úroveň v roku 2022 dosiahlo Francúzsko (5,9 %), nasledované Maltou (6,1 %) a Fínskom (7,2 %). Už z týchto hodnôt badať závažnosť témy vývoja inflácie, keď aj krajiny s najnižšou mierou medziročnej zmeny cenovej hladiny v EÚ boli veľmi vzdialené od inflačného cieľa.

Aj keď zrýchľujúca sa inflácia postihla celú EÚ, nedá sa hovoriť o rovnakej miere vplyvu naprieč štátmi. Najviac zasiahnuté boli najmä krajiny strednej a východnej Európy, keď prvých deväť krajín (tretina členov EÚ) s najvyššou mierou inflácie pozostávalo z členov, ktoré pristúpili do EÚ až v roku 2004 a neskôr. Aj napriek veľmi vysokým hodnotám však Slovensko dosiahlo v rámci zoskupenia V4 najnižšiu medziročnú mieru inflácie.

⁷ Z ekonomicky najsilnejších krajín (G20) dosiahli nízku mieru inflácie do 3 % len Čína, Japonsko a Saudská Arábia.

Obrázok 2.1

TOP 5 krajín v EÚ s najvyššou (červené) a najnižšou (zelené) mierou inflácie v roku 2022 (HICP)

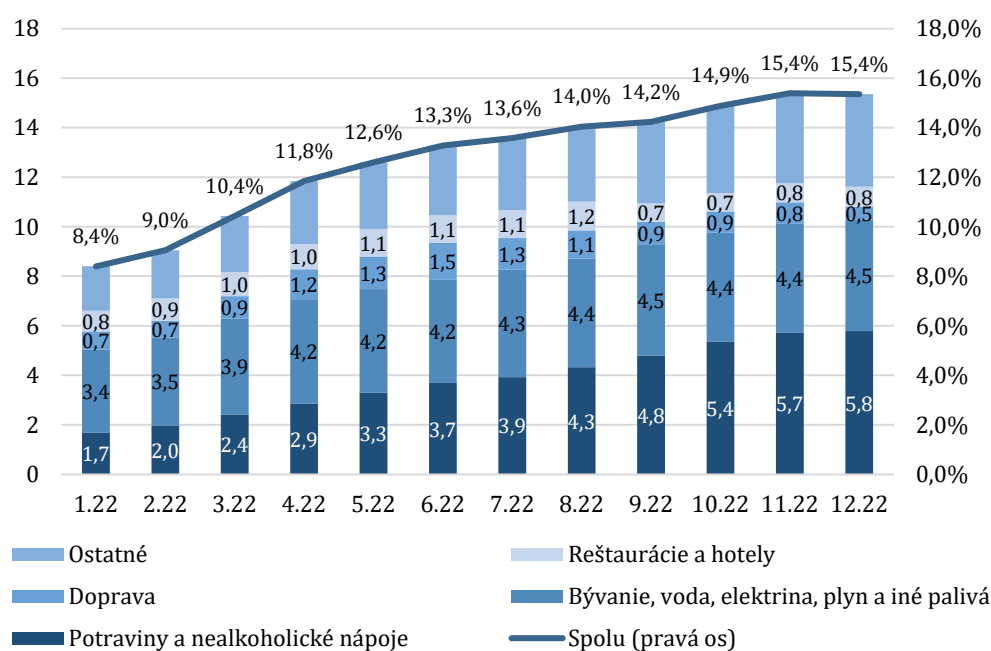
Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu (2023).

V spotrebnom koši sa zopakovala situácia z predchádzajúceho roka a nastal súlad vývoja všetkých kategórií. Ani jedna kategória nevykázala negatívny vývoj a všetky prispievali k postupne zrýchľujúcej sa inflácii. Tá bola ťahaná najmä kategóriami *potraviny a nealkoholické nápoje* spolu s *bývaním, vodou, elektrinou, plynom a inými energiami*, ktoré spolu tvoria takmer polovicu váh celého spotrebného koša (47 %). Platí tak, že dve tretiny celkovej medziročnej zmeny cenovej hladiny možno pripísať v každom mesiaci práve týmto dvom kategóriám. V prvej polovici roka sa pod vplyvom rastúcich cien pohonných hmôt postupne zvýšil aj príspevok kategórie *doprava*, ktorý kulminoval v lete, avšak s postupným obratom vývoja cien ropy na svetových trhoch sa jeho príspevok zmenšil. V priemere aj tak narástli ceny v tejto kategórii o 15,7 % medziročne. Rýchlo

rastúce ceny potravín ako vstupov, tak aj energií a tlak na rast miezd za-
mestnancov nútili zvyšovať ceny aj pre produkty v kategórii *reštaurácie
a hotely*, ktoré v priemere zdraželi o 16,2 %. Kumulatívny vplyv spomenu-
tých kategórií tak tvoril tri štvrtiny celkovej miery inflácie na Slovensku.

G r a f 2.2

**Celkový medziročný vývoj inflácie po mesiacoch a príspevok vybraných
kategórií spotrebného koša k celkovej inflácii (v p. b. a %, 2022)**

Prameň: spracované podľa údajov Makroekonomickej databázy NBS (2022).

Možno tak konštatovať, že v roku 2022 sa zhmotnili viaceré faktory, ktoré spôsobili, že inflácia sa stala makroekonomickou témou číslo jeden. Už prvý inflačný impulz na začiatku roka spôsobili regulované ceny, ku ktorým sa pridal bezprecedentný nárast cien potravín a palív. Vývoj podporený globálnou neistotou a blízkosťou vojenského konfliktu umocnil inflačné tlaky, ktoré spôsobili, že síce nominálne rástli mzdy v hospodárstve o 7,7 %, ale reálne mzdy klesli druhým najrýchlejším tempom v histórii SR (medziročne o 4,3 %). Hlbší prepád vývoja reálnych miezd bol na Slovensku zaznamenaný len v roku 2000.⁸

⁸ Detailnejší opis vývoja miezd v hospodárstve nájdete v kapitole o trhu práce.

T a b u ľ k a 2.1

Prehľad základných indexov vývoja cien v SR (v %)

	2019	2020	2021	2022
<i>Miera inflácie (HICP):</i>				
Eurozóna	1,2	0,3	2,6	8,4
Slovensko	2,8	2,0	2,8	12,1
Česká republika	2,6	3,3	3,3	14,8
Maďarsko	3,4	3,4	5,2	15,3
Poľsko	2,1	3,7	5,2	13,2
<i>Priemyselné ceny:</i>				
Ceny priemyselných výrobcov – spolu	1,9	-0,4	6,8	29,3
Ceny priemyselných výrobcov – tuzemsko	2,5	0,8	5,5	43,3
- v tom: priemyselná výroba	0,7	-1,9	5,8	18,1
Ceny priemyselných výrobcov – export	1,5	-1,1	7,6	20,5
Ceny stavebných prác	3,9	2,9	3,8	18,3
Ceny stavebných materiálov	1,8	-0,8	11,6	22,9
Ceny poľnohospodárskych produktov	1,8	0,5	12,3	36,5
Ceny nehnuteľností – byt – priemer	8,5	9,6	15,4	22,4
Ceny nehnuteľností – RD – priemer	5,1	8,1	29,6	15,2
<i>Deflátoary:</i>				
Deflátor HDP	2,5	2,4	2,4	7,8
Deflátor vládnej spotreby	5,6	6,5	3,9	10,1
Deflátor súkromnej spotreby	2,7	2,2	3,3	13,2
Deflátor fixných investícií	1,2	0,7	2,2	10,3
Deflátor exportu tovarov a služieb	0,0	-2,2	5,1	16,1
Deflátor importu tovarov a služieb	0,2	-1,9	6,0	21,5
Výmenné relácie	-0,2	-0,4	-0,9	-5,4

Prameň: Eurostat (2023); Makroekonomická prognóza MF SR (február 2023); ŠÚ SR (2023); Makroekonomická databáza NBS (2023).

Ceny producentov ťahala nahor dodávka elektriny a plynu

Vyššiu mieru rastu cien v ekonomike zaznamenali priemyselní výrobcovia už v roku 2021, avšak aj v porovnaní s týmto rokom sa vývoj v roku 2022 zdá byť nepredstaviteľný.

V pohľade na štruktúru cien priemyselných výrobcov vidieť, že ich ceny zaznamenali v priemere nárast o takmer 30 % medziročne (pomalšie ako v úhrne rástli ceny priemyselných produktov určených na export, ktoré dosiahli medziročný nárast o viac ako 20 %). Ceny priemyselných výrobcov produkujúcich pre domáci trh však rástli viac ako dvojnásobne v porovnaní s exportérmi, a to až o 43,3 % medziročne. Majoritný príspevok k tomuto extrémnemu rastu poskytol vývoj cien v kategórii *dodávka elektriny, plynu a studeného vzduchu*, kde ceny narástli o viac ako 87 % medziročne. V detailnejšej štruktúre tohto sektora narástli ceny najviac vo *výrobe elektrickej energie, prenose a rozvode* o viac ako 105 %, nasledované *výrobou plynu: rozvod plyných palív potrubím*, kde ceny narástli takmer o 60 %. Medzi odvetviami priemyselnej výroby rástli najrýchlejšie ceny v odvetví *výroba koksu a rafinovaných ropných produktov* (nárast o 70,4 %) a *výrobe chemikálií a chemických produktov* (50,5 %).⁹

Ceny stavebných materiálov pokračovali v trende z predchádzajúceho roka a vzrástli o takmer 23 %, čo sa prejavilo aj v príspevku do celkovej miery inflácie cez imputované nájomné. Je to historicky najvyšší nárast od začiatku merania v roku 2003. Rovnaké tvrdenie platí o vývoji cien stavebných prác, ktoré medziročne zdraželi o 18 %.

Ceny poľnohospodárskych produktov vytvorených v domácej ekonomike sa skokovito zvýšili a narástli v priemere o 36,8 %. Tento vývoj cien bol ťahaný najmä rastúcimi cenami produktov rastlinnej výroby, ktorá narástla až o takmer 45 % medziročne. Aj ceny produktov živočíšnej výroby si pripísali nárast o 21,3 % a po minuloročnej stagnácii sa opäť zrýchlili. Veľký vplyv na vývoj cien sa pripisuje vývoju na trhu s agrokomoditami, keď rast cien pšenice, kukurice a ďalších rastlinných komodít v priebehu roka atakoval nové cenové rekordy. Tie sa však už medzičasom znížili, takže možno očakávať, že v blízkej budúcnosti nastane korekcia bezprecedentného rastu cien aj v tomto odvetví.

V oblasti deflátorov sa deflátor vládnej spotreby opäť ocitol na nadpriemerných hodnotách, aj keď v porovnaní s deflátorom súkromnej spotreby zaostal za jeho rastom o 3 percentuálne body (10,1 % vs. 13,2 %). Deflátor súkromnej spotreby tak dokonca rástol rýchlejšie ako miera inflácie meraná

⁹ V druhej časti tejto kapitoly sa detailnejšie pozrieme na hospodárenie výrobcov s ohľadom na ich rastúce ceny.

národnou metodikou. Deflátor HDP rástol tempom 7,8 %, čo značí, že významná časť celkovej inflácie nepochádza z domácej ekonomiky, ale je importovaná rastúcimi cenami importu. To potvrdzuje vývoj deflátorov exportu a importu, keď ceny v zahraničnom obchode Slovenska dosiahli významný rast. Práve malé, relatívne úzko vo výrobe špecializované a na zahraničný obchod odkázané ekonomiky, ako je Slovensko, sú tak v nepriaznivej pozícii, keď infláciu do značnej miery importujú a nemajú efektívne nástroje na jej kontrolu. Ceny dovozu rástli až o 21,5 % medziročne, zatiaľ čo ceny produktov určených na export o niečo pomalšie na úrovni 16,1 %. Dlhodobu na Slovensku platí, že ceny importu a exportu sa z pohľadu Slovenska nevyvíjajú priaznivo, ale rok 2022 bol aj v tejto oblasti výnimočný. Výmenné relácie poklesli najviac od vstupu Slovenska do eurozóny (o 5,4 %). Za rovnaké množstvo exportu tak opäť bolo možné doviest' menšie množstvo importu.

Zatiaľ čo prvá časť kapitoly bola ponímaná skôr faktograficky, v druhej časti sa viac zaoberáme kvalitatívnou ekonomickou analýzou, ktorá sa venuje vybraným témam, ktoré zaujali svojím vývojom či vplyvom na celkovú infláciu. Rozoberáme tu najmä páľčivý problém regulácie cien elektriny pre domácnosti a zraniteľných odberateľov, ako vplýva inflácia na hospodárenie výrobných podnikov či ako dovozne náročná je slovenská ekonomika na dovoz potravín zo zahraničia.

Keď sa dobre mienená úprava regulácie nepodarí

Spôsob regulovania cien elektriny pre domácnosti a zraniteľných odberateľov je na Slovensku historicky uzákonený na ročnú frekvenciu s novými cenami platnými od januára daného kalendárneho roku. Ešte v roku 2021 sa však MH SR zaoberalo myšlienkou, že do roku 2026 postupne liberalizuje ceny elektriny pre domácnosti a Slovensko tak ako jedna z posledných krajín EÚ upustí od centrálného stanovovania maximálnej ceny pre domácnosti. To sa však náhle zmenilo s nástupom rastu cien elektriny v druhej polovici roku 2021, keď práve centralizovaný spôsob regulácie vo frekvencii raz ročne dobre chránil domácnosti pred čoraz drahšou elektrinou obchodovanou na burze.

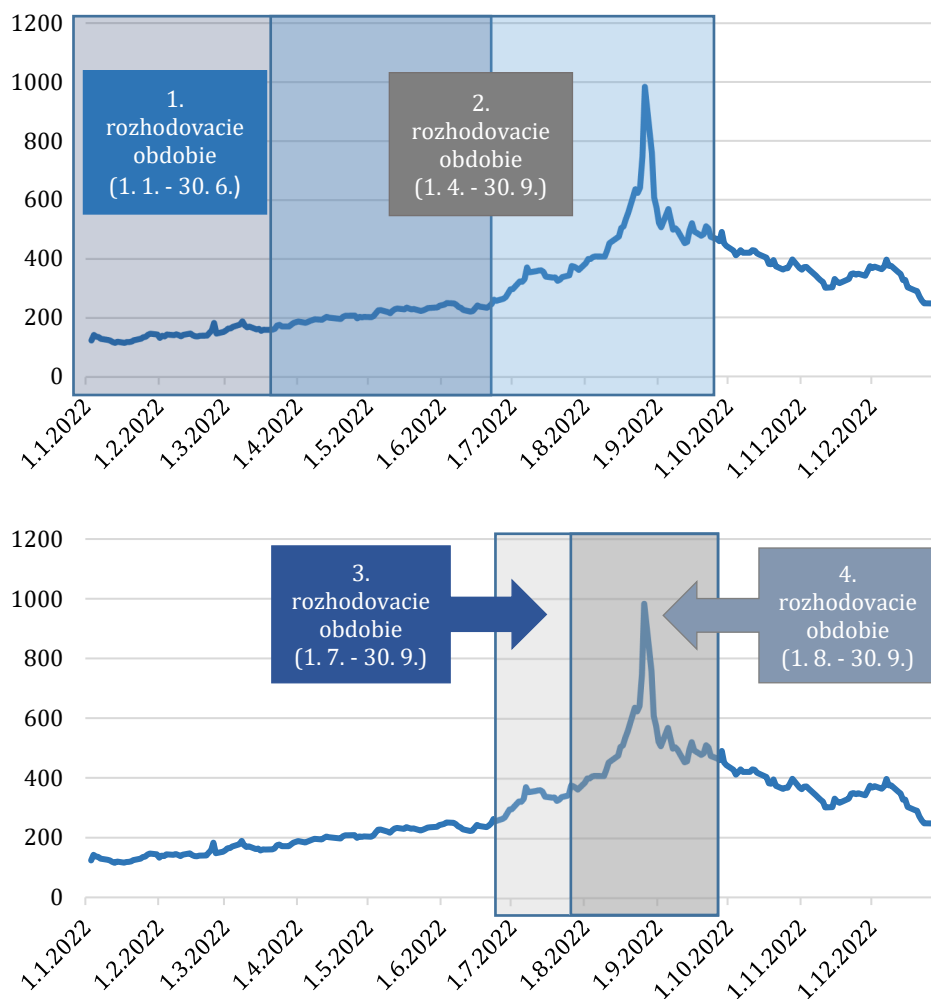
Samotná regulovaná cena na nadchádzajúci rok tak vychádza z regulačného vzorca, ktorý štandardne berie do úvahy vývoj cien v predchádzajúcom období. Pri elektrine je to aritmetický priemer denných cien elektriny na pražskej burze za obdobie od 1. 1. do 30. 6., tzv. rozhodovacie obdobie. Následne dodávatelia predkladajú cenové návrhy, ktoré Úrad pre sieťové odvetvia (ÚRSO) posúdi a rozhodne o maximálnej cene na nadchádzajúci rok. Ceny elektriny pre domácnosti a zraniteľných odberateľov na rok 2023 by tak vychádzali z cien roku 2022. Keďže ale ceny elektriny na burze začali rásť do dovtedy nevídaných úrovní najmä v druhej polovici roku 2021 – ceny vzrástli v priebehu pol roka (máj – november 2021) o viac ako 77 %, rozhodol sa ÚRSO v dobrej viere ešte ku koncu roku 2021 upraviť regulačný vzorec.

V novej vyhláške ÚRSO, ktorou sa ustanovuje cenová regulácia v elektroenergetike, posunul rozhodovacie obdobie (RO) pre stanovenie cien na rok 2023 na druhý a tretí štvrtrok namiesto prvého polroka, ako bolo tradične dané. Dodávatelia tak mohli s nákupom elektriny na burze čakať vo viere, že po turbulentných časoch na konci roku 2021 príde upokojenie a cena na trhu klesne. Opak bol však pravdou a v priebehu prvého štvrtroku 2022 cena elektriny na spote vzrástla o ďalších 65 %. ÚRSO tak v ďalšej vyhláške opäť posunul rozhodovacie obdobie o ďalší štvrtrok, pričom celkovú dobu skrátil zo šiestich mesiacov iba na tri (iba tretí štvrtrok 2022). Pre črtajúci sa problém so schopnosťou uzatvárať nové zmluvy o dodávke elektriny sa v tejto vyhláške rozšíril aj zoznam zraniteľných odberateľov, ktorí spadajú pod reguláciu cien úradom. Očakávaný pokles cien však nenastal ani v druhom štvrtroku, čo viedlo k poslednej úprave vyhlášky ÚRSO, ktorá upravila RO len na obdobie dvoch mesiacov (august a september 2022).

Nasledujúce grafy prezentujú, ako sa vyvíjal posun rozhodovacích období na pozadí s reálnym vývojom cien elektriny na burze a už na prvý pohľad možno vidieť, že regulátor sa zo všetkých možností trafil pri určení RO do najmenej vhodného časového rámca. Vrchol dosiahli ceny elektriny práve v auguste, ktorý by pri pôvodnom RO nebol zohľadnený, v najaktuálnejšej verzii RO však zohrával najdôležitejšiu úlohu.

Graf 2.3

Vývoj posunu rozhodovacieho obdobia podľa vyhlášky ÚRSO s reálnym vývojom ceny elektriny za MWh na burze PXE (v eurách)

Prameň: spracované podľa údajov slov-lex.sk (2023) a pxe.cz (2023).

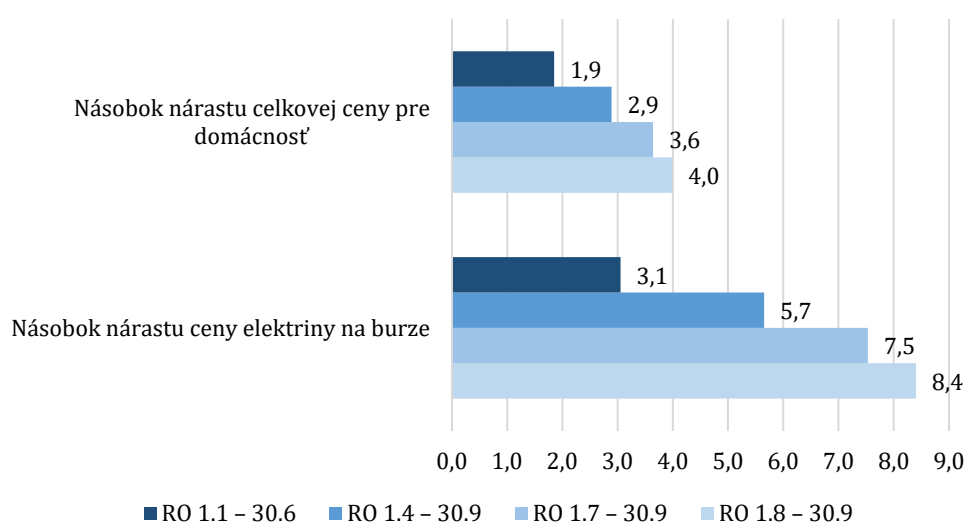
Samozrejme v čase rozhodovania o stanovení RO nemalo ÚRSO možnosť vedieť, že práve jeho posúvanie celú situáciu ešte zhorší. Nasledujúci graf zobrazuje, ako by sa vyvíjala konečná cena elektriny pre domácnosti a zraniteľných odberateľov, ako aj cena samotnej elektriny na burze (ako vstupu do regulačného vzorca) podľa jednotlivých rozhodovacích období. Ak by sa pôvodné RO ponechalo nezmenené, tak cena vstupujúca do výpočtov o maximálnej cene by bola na 3,1 násobku ceny z predchádzajúceho

roku. Posúvaním RO sa však stalo, že cena, ktorá vstupovala do cenových konaní, bola nakoniec v priemere 8,4 násobku ceny z predchádzajúceho roku.

Keďže cena elektriny pre domácnosti sa skladá z viacerých zložiek, pričom samotná silová elektrina tvorí v priemere 40 %, celkový dopad (pri predpoklade nezmenených cien ostatných zložiek ceny elektriny) by narástol za nezmeneného RO o 1,9 násobku. Postupným posúvaním RO však hrozilo, že by ceny elektriny dosiahli až štvornásobok ceny z roku 2022.

G r a f 2.4

Vývoj konečnej ceny elektriny pre domácnosti a referenčnej ceny pre potreby regulácie podľa rozhodovacieho obdobia v 2022

Prameň: spracované podľa údajov pxe.cz (2023).

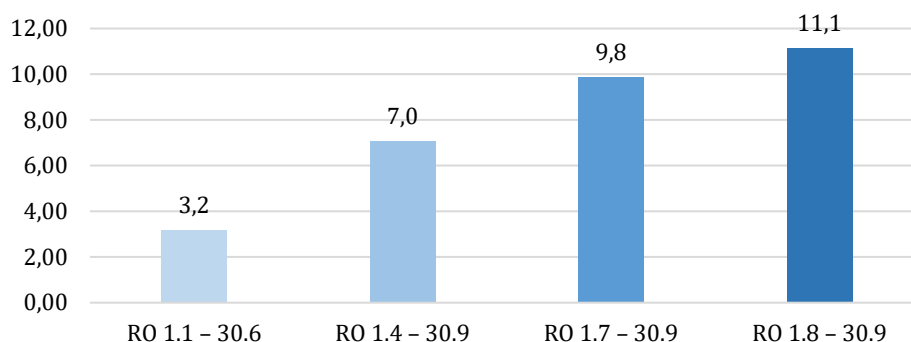
To by predstavovalo masívny inflačný impulz do ekonomiky, ktorý by prispel k celkovej miere inflácie viac ako 11 percentuálnych bodov (pozri graf 2.5). Miera inflácie v januári 2023 by tak nepredstavovala 15,2 % medziročný nárast, ale až 26,3 %. Len pre porovnanie, keby sa RO nemenilo, tak celkový inflačný impulz by bol na úrovni 3,2 percentuálneho bodu.

Takto vysoký potenciálny nárast cien elektriny nakoniec musel byť politickým rozhodnutím zmenený, keď vláda vyhlásila všeobecný hospodársky záujem na dodávku elektriny domácnostiam a ním stanovila cenu elektriny na rovnakej úrovni, ako to bolo v roku 2022 (teda 61,2077 eura/MWh).

Všeobecný hospodársky záujem však nebol vyhlásený na dodávku elektriny malým podnikom, a preto na základe niekoľkokrát upraveného regulačného vzorca dostali už v januári 2023 enormné zálohové faktúry za dodávku elektriny, ktoré boli vypočítané na základe posunutého RO. Tvorcom hospodárskej politiky tak vznikol ďalší problém hneď na začiatku roku 2023, keď museli vytvoriť nové kompenzačné mechanizmy na vysoké zálohové faktúry, zatiaľ čo trhovú cenu elektriny bola obchodovaná na násobne nižších hodnotách. Aj to sú následky dobre mienenej úpravy regulácie, ktorá nakoniec celú situáciu iba zhoršila.¹⁰

G r a f 2.5

Potenciálny príspevok k celkovej miere inflácie v dôsledku zmien regulovanej ceny elektriny pre domácnosti a zraniteľných odberateľov od januára 2023 (v p. b.)

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023).

Benefitujú podniky z inflácie?

Ako už bolo niekoľkokrát spomenuté, inflačné tlaky v roku 2022 zasiahli celú ekonomiku, pričom prvým, kto pocítil rast cien (najmä vstupov do výroby), boli výrobné podniky. S postupne rastúcou mierou inflácie sa však vo verejnom diskurze začali objavovať aj tvrdenia a hypotézy, že tieto podniky do svojich cien premietajú nielen zvýšené ceny vstupov do výroby, ale navyšujú aj veľkosť svojich marží, čím ešte viac prispievajú k rastu cien a predlžujú obdobie zvýšenej inflácie.

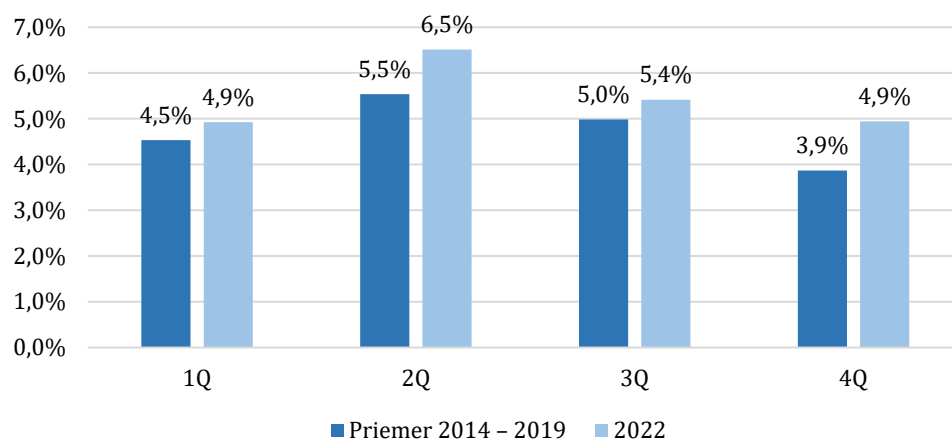
¹⁰ ÚRSO v čase písania tohto textu aj v roku 2023 znovu posunula novou vyhláškou RO pre stanovenie cien na roku 2024 z prvého polroku na druhý a tretí štvrt'rok. Zostáva veriť, že tentoraz to bude mať lepšie výsledky ako posuny, ktoré nastali v roku 2022.

Na overenie tohto tvrdenia môžeme využiť údaje publikované Štatistickým úradom SR, ktorý na štvrťročnej báze zisťuje vybrané finančné ukazovatele nefinančných korporácií s viac ako 20 zamestnancami. Ide teda o menší výsek producentov v ekonomike, avšak dostatočne reprezentatívny na overenie hypotézy, že podniky si pod krytím rastúcej inflácie zvyšujú svoje marže. Už z názvu údajov vyplýva, že v dátach nie sú zahrnuté finančné inštitúcie alebo malé podniky do 19 zamestnancov.

Ak by bolo dané tvrdenie pravdou, tak by muselo platiť, že tempo rastu nákladov pre podniky rastie pomalšie ako tempo rastu marže pred zdanením, prípadne podiel marže na výnosoch by mal byť vyšší, ako to bolo v predchádzajúcich rokoch. Keďže ide o sezónnosťou ovplyvnené údaje, vývoj pri tempách rastu v jednotlivých štvrťrokoch je veľmi volatilný. Lepším spôsobom na overenie tvrdenia o rastúcich maržiach je zamerať sa na ich podiel na výnosoch spoločností a porovnať vývoj v roku 2022 s priemernými hodnotami v obdobiach, ktoré ešte neboli zasiahnuté turbulentným vývojom posledných rokov.

G r a f 2.6

Podiel marže pred zdanením na výnosoch nefinančných korporácií nad 20 zamestnancov v SR po štvrťrokoch (priemer 2014 – 2019 a 2022)

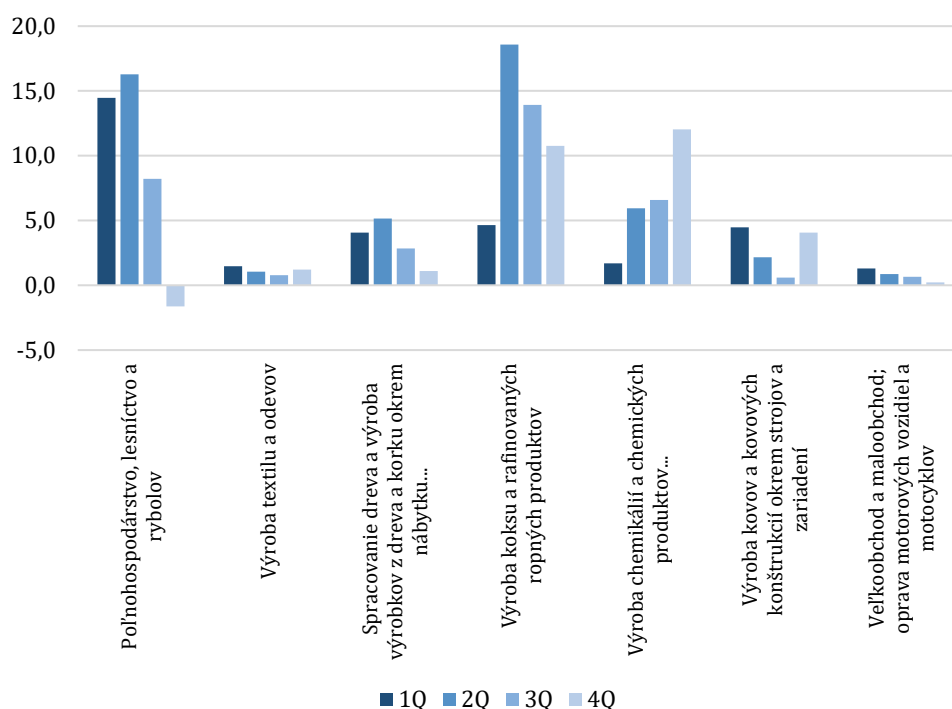
Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023).

Graf 2.6 potvrdzuje, že priemerný podiel marží pred zdanením sa naozaj v priebehu roku 2022 mierne zvýšil v porovnaní s priemernými hodnotami období 2014 – 2019. Ide o nárast v rozptyle hodnôt od 0,4 p. b. až po

1 p. b. S určitou mierou opatrnosti tak možno potvrdiť hypotézu, že na agregovanej úrovni podniky využili situáciu na trhu a popri rastúcich cenách vstupov do konečnej ceny implementovali aj vyššie marže na svojich výrobkoch. Určite sa však takéto tvrdenie nedá zovšeobecniť do takej miery, že tak postupovali všetky podniky. Dopyt po produktoch niektorých podnikov je cenovo citlivejší ako pri iných, a preto je žiaduce pozrieť sa na podiel marží vo výnosoch nefinančných korporácií na odvetvovej úrovni.

Graf 2.7

Rozdiel podielu marže pred zdanením na výnosoch v percentuálnych bodoch podľa odvetví medzi priemerom 2014 – 2019 a rokom 2022

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023).

Naozaj platí, že zvyšovanie marží na výnosoch po odvetviach nebolo rovnomerné. Najväčší nárast podielu marže na výnosoch zaznamenalo odvetvie *výroby koksu a rafinovaných produktov*. Najmä v druhom štvrtroku 2022 zaznamenali oproti priemerným hodnotám z rokov 2014 –2019 prírastok až o 18 p. b. Je to logický výsledok, pretože rast konečnej ceny produktov tohto odvetvia narástol podstatne rýchlejšie ako ceny surovín

(najmä ropa Urals, ktorá sa v porovnaní s ropou Brent obchoduje podstatne lacnejšie). Aj z toho dôvodu bola neskôr na slovenského hlavného producenta uvalená daň z nadmerných ziskov (windfall tax).

Z celkového rastu cien agrokomodít na svetových trhoch však profitovalo aj odvetvie *poľnohospodárstva*. Rovnako si najmä v prvej polovici roka zlepšili svoje hospodárenie, ktoré v minulosti pravidelne vykazovalo negatívne marže v prvej polovici roka v období 2014 – 2019, avšak v roku 2022 sa im dokázalo vyhnúť a skončilo s kladnou priemernou maržou. Rozdiel podielu marží na výnosoch bol v prvej polovici roka blízky 15 percentuálnym bodom.

O niečo nižším (avšak stále s významne kladným) nárastom skončilo odvetvie *výroby chemikálií a chemických produktov*. To rozdiel podielu marží v priebehu roku navyšovalo, zatiaľ čo pri predchádzajúcich odvetviach tento rozdiel postupne klesal. Zostávajúce odvetvia zobrazené v grafe 2.7 síce dosiahli navýšenie podielu svojich marží na výnosoch, ale maximálne do úrovne 5 p. b. Často spomínané veľkoobchodné a maloobchodné predajne potravín, na ktoré pôvodné tvrdenia o navyšovaní marží smerovali, si síce tiež mierne polepšili, ale v porovnaní s výsledkami z iných odvetví je ich nárast málo významný.

Možno tak potvrdiť, že v roku 2022 okrem zásadného nárastu cien vstupov do výroby pre nefinančné korporácie rástol v priemere aj ich podiel marží na výnosoch. Podniky tak do istej miery benefitovali z vysokej inflácie, aj keď je samozrejmé, že tento nárast bol do určitej miery potlačený poklesom dopytu po ich produktoch z dôvodu vysokých cien. Rovnako nemožno hovoriť o rovnomernom náraste podielu marží naprieč celým hospodárstvom, keď jednoznačný nárast možno potvrdiť len pri siedmich odvetviach v sektore nefinančných korporácií.

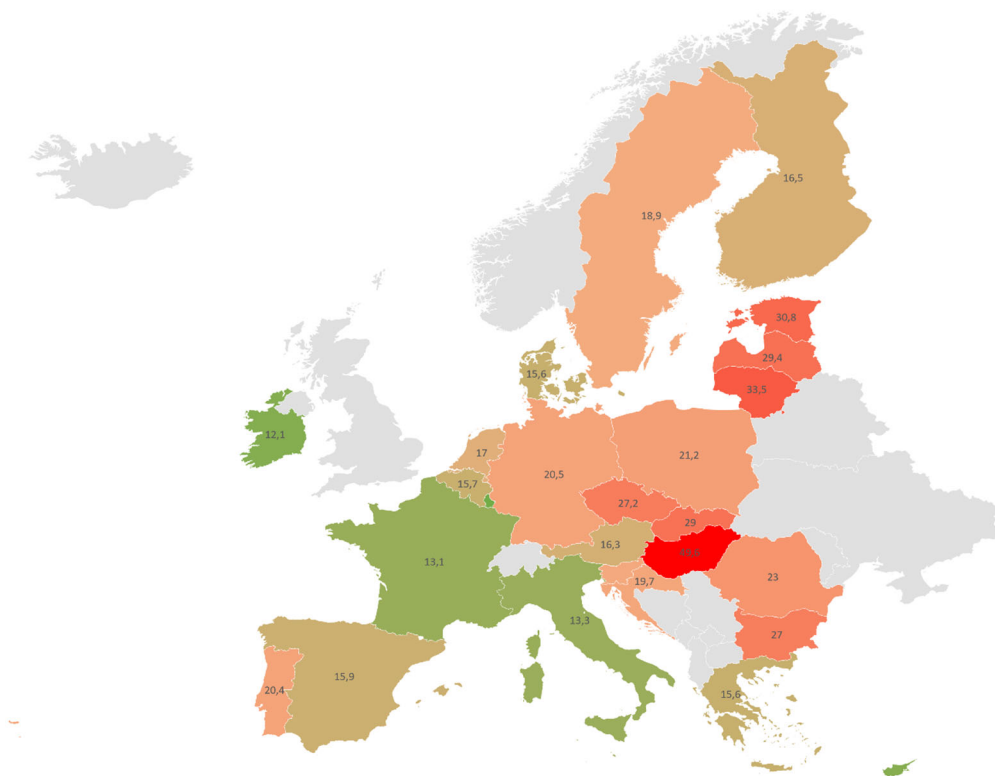
Inflácia potravín nás poslala 20 rokov naspäť

Už v prvej časti kapitoly sme hovorili o bezprecedentnom raste cien potravín, ktorý priamo zasiahol všetky domácnosti a ich životnú úroveň. Potraviny tvorili hlavný príspevok k celkovej miere inflácie a mali z podstaty svojej váhy v spotrebnom koši dopad primárne na nízkopříjmové domácnosti.

V celoeurópskom meradle dosiahla inflácia potravín na Slovensku v decembri 2022 piatu najvyššiu hodnotu, keď vyšší rast dosiahli len pobaltské krajiny a hlavne Maďarsko. Tam ceny potravín a nealkoholických nápojov narástli medziročne v decembri 2022 o závratných 49,6 %, čo je spôsobené kombináciou viacerých faktorov. Patrí medzi ne veľmi zlá úroda z dôvodu sucha v lete, zásadné zhoršenie výmenného kurzu, ktorý predražuje import do krajiny, cenová regulácia (cenový strop) obmedzujúca ochotu dovážať vybrané regulované produkty zo zahraničia alebo uvalenie dane z nadmerného zisku (windfall tax) na predajcov potravín. Rápídny rast cien potravín je však fenomén, ktorý sa prejavil v každej európskej krajine. Svedčí o tom aj fakt, že ani jedna krajina v EÚ nedosiahla medziročný nárast v jednocifernom vyjadrení (pozri obrázok 2.2).

O b r á z o k 2.2

Medziročná zmena cien potravín v decembri 2022 v EÚ

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu (2023).

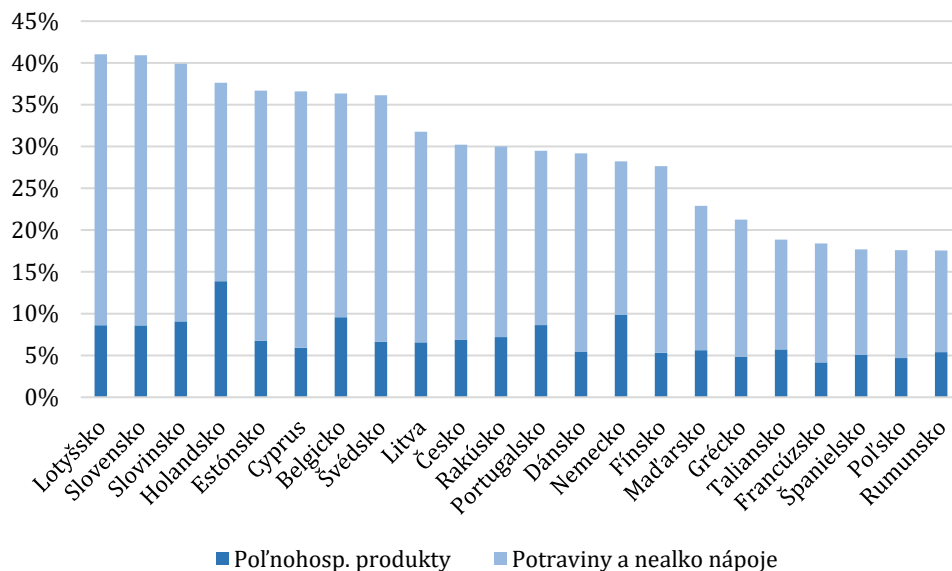
V slovenskom prostredí však okrem horšej úrody nemožno identifikovať ani jeden zo spomínaných faktorov, ktorý pôsobil na rast cien v Maďarsku. Možno sa však domnievať, že jeden zo zásadných faktorov rastu cien potravín spočíva v dovoznej náročnosti nespracovaných poľnohospodárskych surovín a spracovaných potravín. Slovenský poľnohospodársky a potravinársky sektor bol rovnako zasiahnutý suchom v roku 2022, avšak jeho podiel na poľnohospodárskych a potravinových dodávkach hrá menšiu rolu ako napr. v Maďarsku alebo Poľsku. Na poukázanie tohto faktu si pomôžeme štatistikami z tabuľky dodávok za EÚ z roku 2019 (údaje dostupné za 22 krajín), ktorá potvrdzuje, že Slovensko patrí ku krajinám s najvyššou dovoznou náročnosťou ako poľnohospodárskych produktov, tak aj potravín. Cenové nárasty, ktoré boli vytvorené v zahraničí, sa tak do cien produktov na Slovensku preliali vo forme importu. Spolu so slabou úrodou a rastúcimi nákladmi na produkciu (najmä hnojivá a energie) tak vytvorili kombináciu faktorov, ktorá viedla k historickým nárastom. Do určitej miery tak za vysoký rast potravín môže orientácia a štruktúra ekonomiky, ktorá je viac priemyselne zameraná. Je to však len jeden z mnohých faktorov, ktorý prispel k celkovému rastu. Vysokou mierou rastu cien potravín trpeli aj krajiny, ako sú Poľsko či Rumunsko, ktoré sa nachádzajú na opačnom spektre rozdelenia dovejnej náročnosti poľnohospodárskych produktov a potravín v EÚ.

Aký dopad má však tento rast cien potravín na životnú úroveň obyvateľov? Na ľahšiu ilustráciu si pomôžeme v ekonómii známym empirickým pravidlom, ktoré je známe ako Engelov zákon. Ten hovorí vo svojej zovšeobecnenej podobe, že čím je krajina bohatšia, tým menší podiel na výdavkoch krajiny predstavujú potraviny. Toto tvrdenie platí aj v SR v historickom pohľade na podiel výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje z celkových výdavkov. Krátko po vzniku SR predstavovali tieto výdavky podiel až viac ako 23 %. Postupom času však krajina ekonomicky rástla, čo ovplyvnilo aj životnú úroveň obyvateľstva a prejavilo sa aj na zmene štruktúry spotreby a postupnom poklese podielu až k hodnotám 16 %. Tam sa dlhodobo vývoj ustálil a dlhé roky osciloval medzi hodnotami 16 – 17 % bez výrazného trendu. Zvrat nastal spolu s prepuknutím globálnej pandémie, keď obyvatelia z objektívnych dôvodov nemali možnosť míňať na iné

produkty (obzvlášť služby), a preto väčšiu časť svojej spotreby presmerovali na potraviny. Avšak na konci pandémie nenastal očakávaný pokles podielu k predchádzajúcim hodnotám, ale naopak pokračoval v raste.

Graf 2.8

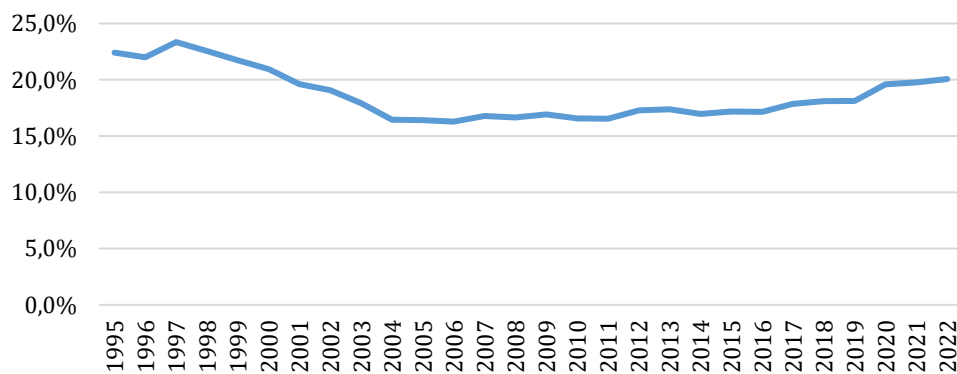
Podiel importu na celkových dodávkach produktov poľnohospodárstva a potravín vo vybraných krajinách EÚ v 2019 (% v základných cenách)

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu (2023).

Graf 2.9

Podiel výdavkov domácností na potraviny a nealkoholické nápoje z celkových výdavkov domácností (v %, v bežných cenách daného roku)

Prameň: spracované podľa údajov Makroekonomickej databázy NBS (2023).

V roku 2022 sa tak dostal prvýkrát po dvadsiatich rokoch opäť nad hodnotu 20 %. Ak by sme teda považovali ukazovateľ podielu výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje za adekvátny ukazovateľ rozvoja ekonomiky, tak na jeho základe môžeme konštatovať, že taký veľký podiel na potraviny z celkových výdavkov domácností naposledy vynakladali na začiatku nového milénia v roku 2001. Dopad na životnú úroveň ľudí je tak zjavný a pri prognózovanom vývoji potrvá ďalšie roky, kým bude možné pozorovať obrat trendu aj pri tomto ukazovateli.

* * *

Vysoká inflácia ochabne, ale len pozvoľna

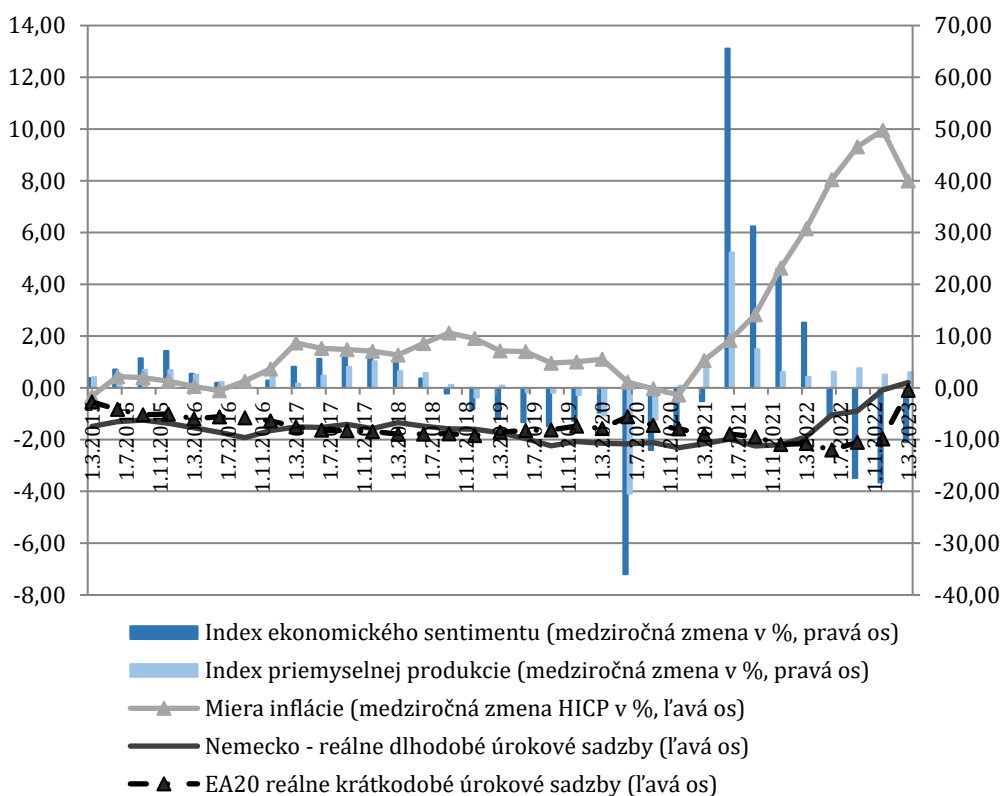
Platí tak konštatovanie, ktoré sme spomenuli už na začiatku kapitoly, že rok 2022 bol určite rokom, kde dominantnou témou bola inflácia. Z aktuálnych výhľadov to však vyzerá, že ňou zostane ešte aj nadchádzajúce roky. Z posledných dostupných údajov už môžeme dôvodiť, že inflácia už našla svoj vrchol a očakáva sa jej ďalší pokles. Problematickým však zostáva vývoj jadrovej inflácie, ktorá zatiaľ svoj vrchol na Slovensku ešte len hľadá. Aj to je argument pre pokračovanie utáhovania monetárnej politiky na európskej úrovni, ktorá bude mať ďalšie dopady na úverovanie a sporenie na Slovensku. Pri historicky najnižšej miere úspor pri domácnostiach je prognózovaná stagnácia až pokles spotreby domácností, ktorý by mohol v oblasti vývoja inflácie pomôcť znížiť inflačné tlaky v ekonomike. Rovnako vývoj v externom prostredí naznačuje, že najdynamickejší vývoj inflácie s veľkými externými vplyvmi máme už za sebou. Rápídny ústup vysokej inflácie a priblíženie sa k inflačnému cieľu sa však zatiaľ neočakáva. Prognóza o miere inflácie na rok 2023 je stanovená tesne pod dvojcifernou hranicou. A aj keď sa medziročné tempo rastu cien už zastabilizovalo, pokles k štandardným hodnotám sa predpokladá až v horizonte dvoch či troch rokov. Jej vývoj tak môžeme prirovnať k tomu, že smerom nahor vyletela ako raketa, avšak návrat k cielenej hodnote bude pripomínať skôr pád vtáčieho pierka.

3. MENOVÁ POLITIKA EURÓPSKEJ CENTRÁLNEJ BANKY A VÝVOJ V SLOVENSKOM BANKOVOM SEKTORE

Slovensko 1. 1. 2024 oslávi 15 rokov od nahradenia slovenskej koruny eurom, a teda aj od prijatia jednotnej menovej politiky vykonávanej Európskou centrálnou bankou. Rok 2022 predstavoval ďalšiu z radu výrazných skúšok nielen pre výkon jednotnej menovej politiky na úrovni eurozóny, ale predovšetkým z pohľadu vysporiadania sa s individuálnymi dopadmi tejto spoločnej menovej politiky na úrovni jednotlivých členských štátov, a teda aj Slovenska.

Graf 3.1

Vývoj základných ekonomických indikátorov

Poznámka. – Reálne dlhodobé úrokové sadzby sú vypočítané ako rozdiel výnosnosti 10-ročných nemeckých vládnych dlhopisov a 5-ročných inflačných očakávaní profesionálov. EA20 reálne krátkodobé úrokové sadzby sú vypočítané ako rozdiel medzi úrokovými sadzbami peňažného trhu s fixáciou 12 mesiacov a 1-ročných inflačných očakávaní profesionálov.

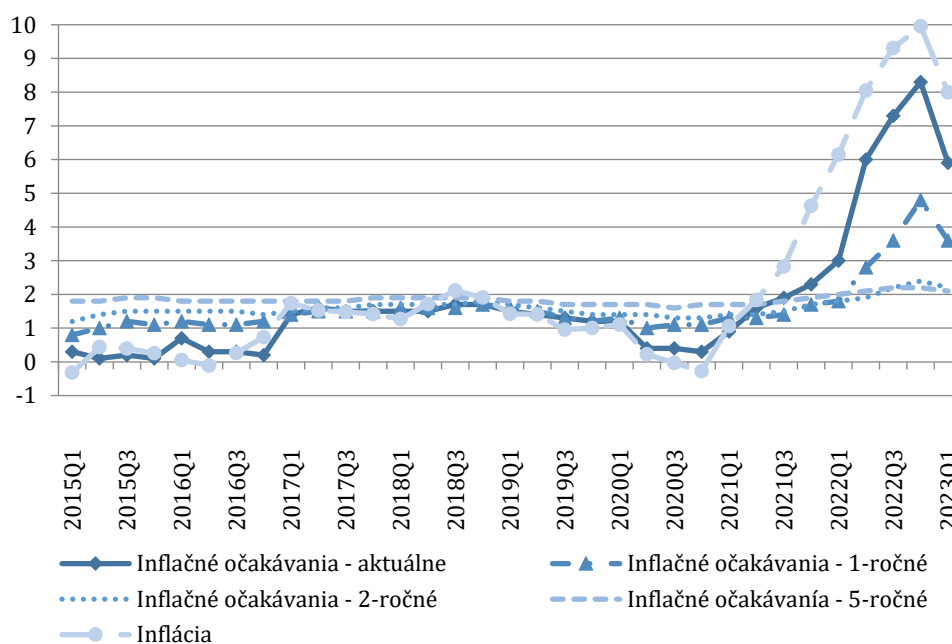
Prameň: ECB; Eurostat.

Približne v polovici roka 2022 bolo pomaly zrejme, že najbližšie obdobie bude predstavovať výrazný odklon od „neštandardnej“ poslednej dekády, ktorá sa vyznačovala zvláštnou kombináciou „problému chýbajúcej inflácie“ a negatívnych kľúčových úrokových sadzieb, a teda aj celkovo (možno nedostatočne) uvoľnenou menovou politikou (Frank a Morvay a kol., 2020).

Po oživení ekonomickej produkcie sprevádzanej ešte výraznejším nárastom ekonomického sentimentu v roku 2021 (graf 3.1) sa postcovidová pozitívna nálada hneď začiatkom roka 2022 vytratila v dôsledku rozpútanej vojny na Ukrajine. Ako je však možné vidieť na grafe, inflačné tendencie naštartované ešte v roku 2021 po uvoľnení časti naakumulovaného dopytu a za prítomnosti pretrvávajúcich obmedzení na strane ponuky iba pokračovali v tlaku na celkový nárast cenovej hladiny v roku 2022. Keďže inflačné očakávania ostávali ukotvené, nárast v reálnych úrokových sadzbách nastal až v polovici roka 2022, keď na silný trend v inflácii začala reagovať aj ECB. V súčasnosti sa krátkodobé aj dlhodobé reálne úrokové sadzby vôbec po prvýkrát od roku 2011 nachádzajú v pozitívnych hodnotách.

Graf 3.2

Vývoj inflačných očakávaní profesionálov a miery inflácie (%)

Prameň: ECB; Eurostat.

Ešte v roku 2021 sa na prvý pohľad javilo, že samotné ekonomické subjekty považujú nárast cenovej hladiny za fenomén, ktorý bude skôr prechodného charakteru. Inflačné očakávania síce od začiatku rastu cenovej hladiny zareagovali takmer okamžite, avšak rozkol medzi reálnou mierou inflácie a jej vnímaním samotnými ekonomickými subjektmi ostal až do začiatku roka 2022 výrazným (graf 3.2).

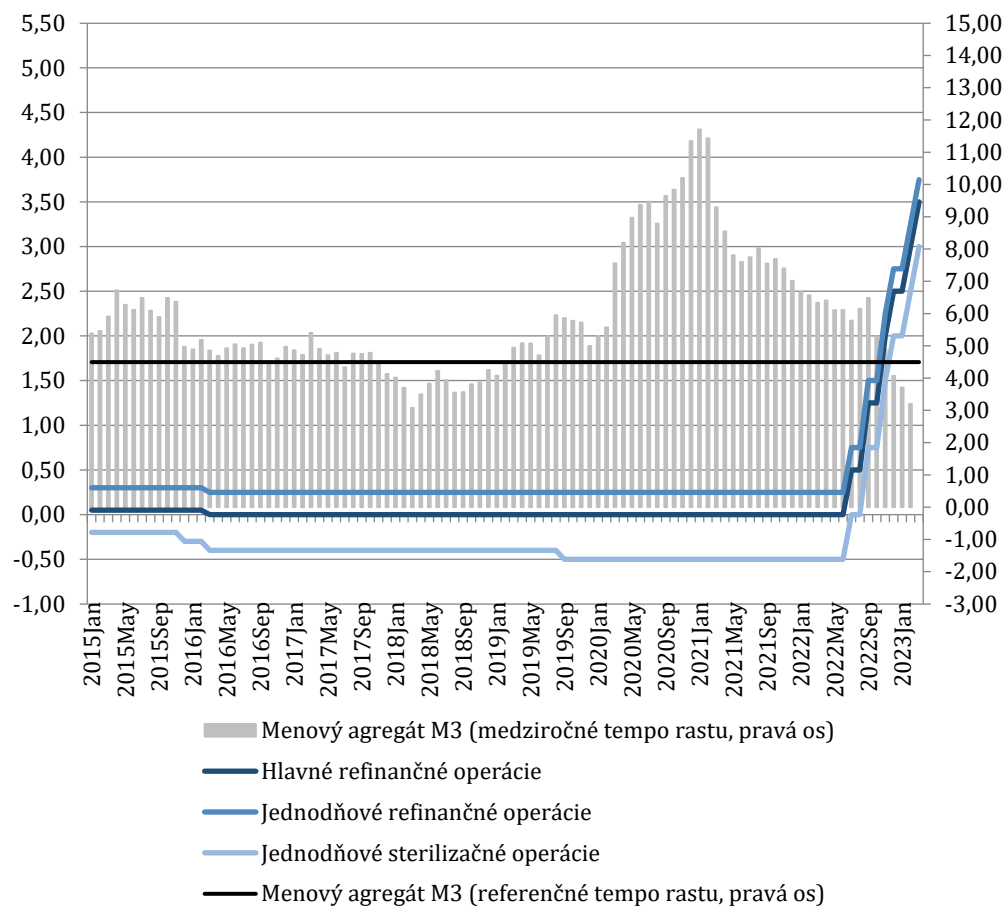
Ukotvenie dlhodobých inflačných očakávaní (5-ročné), ktoré sú podstatné nielen pre výkon menovej politiky, ale takisto nepriamo testujú vnímanie kredibility samotnej centrálnej banky, ostalo takmer nezasiahnuté, stabilizujúc sa tesne nad hodnotou 2 % počas celého turbulentného obdobia roku 2022. Na začiatku roku 2023, keď už bol pozorovaný pokles samotnej inflácie, došlo k takmer rovnakej reakcii aj v krátkodobých inflačných očakávaniach.

Na prvý pohľad by sa teda mohlo zdať, že určitá „rekalibrácia“ vo vnímaní inflácie ekonomickými subjektmi nastala v posune horizontu (aktívizácia 1-ročných očakávaní), ako aj v relatívnom podcenení skutočnej miery inflácie, a to tak aktuálne prítomnej, ako aj očakávanej v najbližšom období.

Na druhej strane synchronizácia vývoja inflačných očakávaní so skutočnou infláciou, ako aj postupný pokles v oboch premenných v prvom kvartáli roku 2023 naznačujú, že návrat k nižším (očakávaným) mieram inflácie v eurozóne je možné prognózovať už v najbližšom roku.¹¹

¹¹ Ako zaujímavý podnet na zamyslenie uvádzame informáciu o dĺžke periódy inflačného cyklu v eurozóne. Zatiaľ čo od vzniku eurozóny po rok 2008 bola miera inflácie ukotvená pevne na 2 percentách a len s veľmi malou fluktuáciou okolo tohto cieľa ECB, od turbulentného roku 2008 je možné vysledovať relatívne pravidelné inflačné cykly. Merajúc vzdialenosť medzi dvoma minimami, prvý plný cyklus je možné identifikovať v období rokov 2009 – 2015, druhý plný cyklus v období rokov 2015 – 2020. V prípade dodržania týchto pravidelných cyklických výkyvov je čisto mechanicky možné očakávať vrchol tohto cyklu v roku 2023 a následné dosiahnutie minima v rokoch 2025/2026. Jedno z možných vysvetlení, prečo v druhej dekáde fungovania eurozóny dochádza k objaveniu sa inflačného cyklu, aj keď ukotvenie (dlhodobých) inflačných očakávaní ostáva stabilne okolo dvoch percent s iba malou fluktuáciou okolo priemeru, je spojené s nemožnosťou vykonávania štandardnej menovej politiky prostredníctvom úrokového kanálu (dosiahnutie tzv. efektívnej nulovej hranice úrokových sadzieb). V tomto prípade tak cyklický vývoj skutočnej inflácie (nie jej trend) reflektuje trhový mechanizmus bez proticyklického „vyhladzovacieho“ efektu štandardnej menovej politiky. Trendová zložka vývoja cenovej hladiny (inflačný trend) by podľa kvantitatívnej teórie peňazí mala reflektovať iba ustálené rastúcu menovú zásobu reagujúcu na dopyt ekonomických subjektov.

Graf 3.3

Vývoj kľúčových úrokových sadzieb ECB a tempo rastu menového agregátu M3 (%)

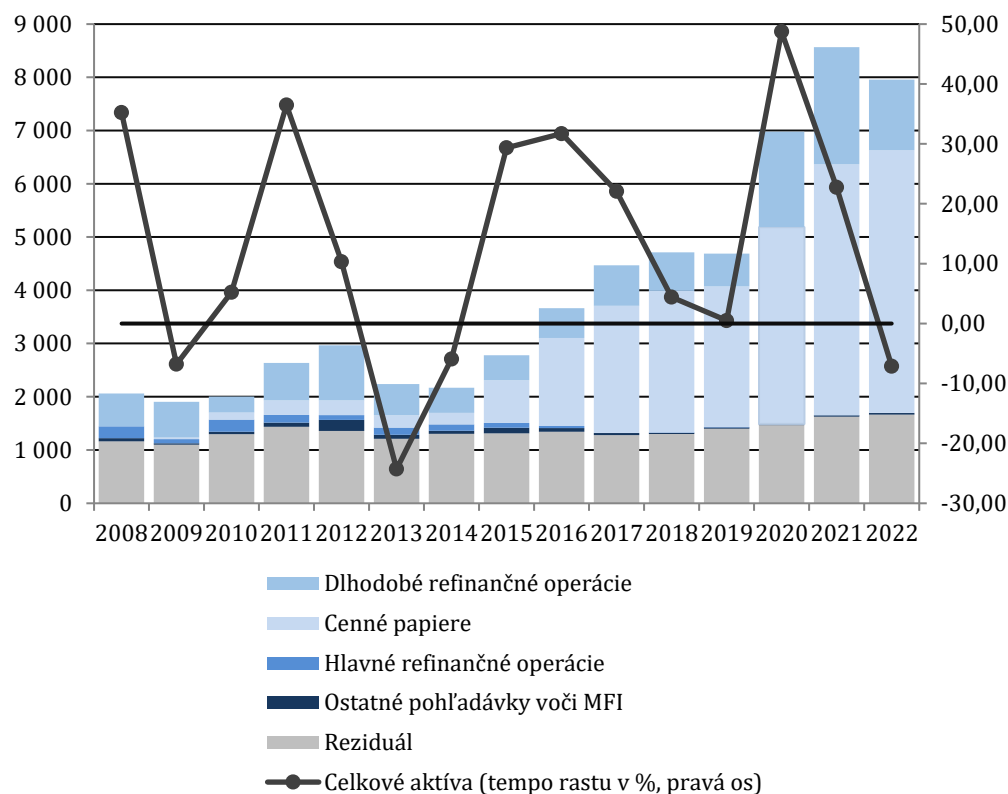
Prameň: ECB.

Na rozdiel od desaťročia uvoľnenej menovej politiky, keď sa ani extrémne zväčšenie samotnej bilancie centrálnej banky nepretransformovalo do výrazného nárastu objemu peňazí v eurozóne (graf 3.3, agregát M3), obdobie covidovej pandémie, ale predovšetkým jej následný ústup predstavuje trochu iný príbeh. Mobilizácia kvantitatívnych nástrojov menovej politiky (tzv. program pandemického núdzového nákupu cenných papierov, PEPP) a financovanie prostredníctvom dlhodobých cielených refinančných operácií (tzv. pandemické núdzové dlhodobé cielené refinančné operácie, PELTRO) boli bankovým sektorom využité na udržanie miery financovania podnikov a domácností, pričom tvorba endogénnych peňazí pri vrchole

v januári 2021 dokonca prvýkrát dosahovala úrovnne predkrízového roka 2008.¹² Po dosiahnutí tohto maxima sa situácia stabilizovala a v čase, keď inflácia prekonalala cieľné úrovne 2 % (jún 2021), agregát M3 už mal za sebou pol roka spomaľovania zo svojej expanzie.

Graf 3.4

Vývoj štruktúry bilancie eurosystému (mld. eur, %)

Prameň: ECB.

¹² Vývoj menového agregátu M3 je výsledkom tvorby endogénnych peňazí v rámci bankového sektora pri poskytnutí úveru (McLeay, 2014), a teda závisí od interakcie dopytovej stránky (firmy, domácnosti) a ponukovej stránky (bankový sektor) na trhu. Centrálna banka však svojou menovou politikou určuje konečný limit expanzie a ovplyvňuje tvorbu peňazí prostredníctvom nastavenia kľúčovej úrokovej sadzby. Makroprudenciálna politika, ktorá ovplyvňuje podmienky úverovania na trhu, takisto nepriamo prispieva k tvorbe endogénnych peňazí v systéme. Interpretujúc tak situáciu na grafe 6.3 výlučne z pohľadu dopytu a ponuky na trhu úverov, nárast menového agregátu môže predstavovať rozhodnutie bankového sektora ponechať uvoľnené úverové podmienky, ako aj neobmedziť objem úverovania vďaka dostupnosti likvidity cez programy ECB. Na druhej strane neutlmený dopyt po úverovaní na strane domácností a podnikov reflektujúci pozitívne očakávania do budúcnosti (COVID-19 ako krátkodobý fenomén) môže predstavovať spôsob preklenutia krátkodobého šoku, čo v prípade dostupnosti likvidity spôsobí udržanie, resp. nárast úverovania, a teda aj menového agregátu M3.

ECB po prvýkrát za 11 rokov pristúpila k zvýšeniu kľúčovej úrokovej sadzby v júli 2022, keď sa už naplno prejavilo, že inflačné tlaky naberajú na rýchlosti (8,87 % medziročná zmena inflácie) a očakávalo sa, že centrálna banka by tak na tieto tendencie mala reagovať.¹³ Rozhodnutie zvýšiť kľúčovú úrokovú sadzbu prijala ECB ako posledná z radu svetovo významných centrálnych bánk, čo bolo spätne viacerými vnímané ako negatívne v dôsledku oneskorenia konania menovej autority oproti odporúčaniam jednoduchých modelovacích prístupov.¹⁴ Od tohto okamihu vidíme už len rýchly nárast kľúčovej úrokovej sadzby sprevádzaný pokračujúcim spomalením tvorby peňazí (graf 3.3).

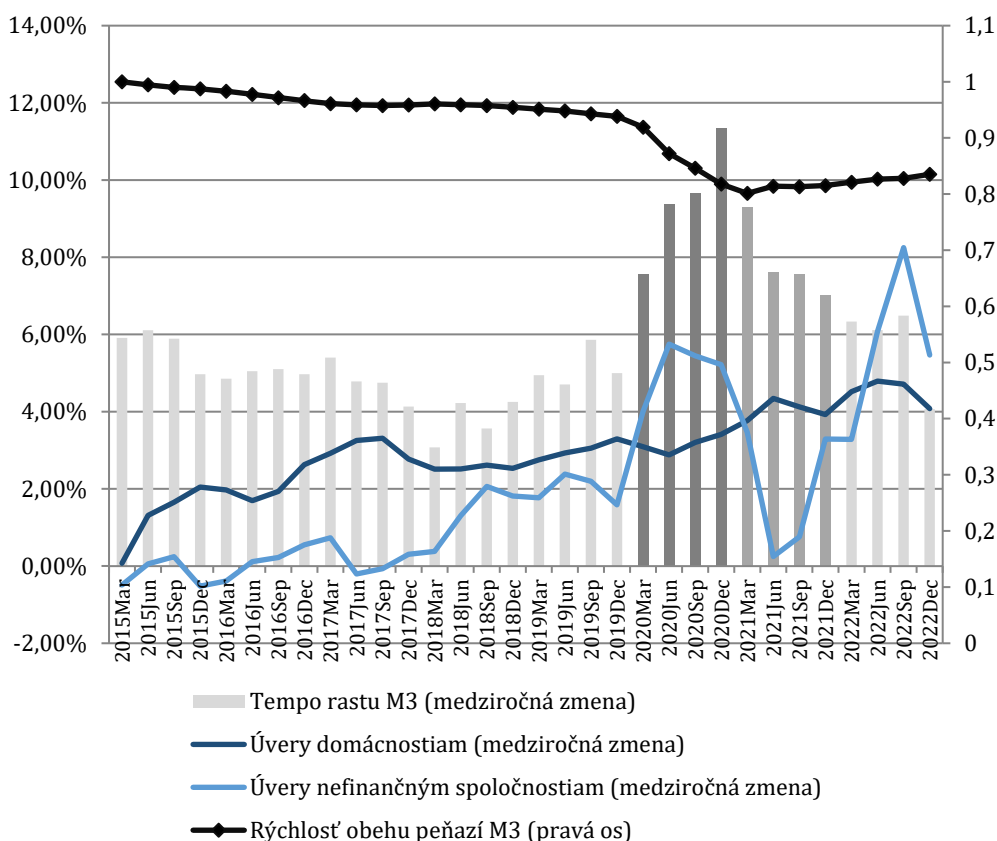
Z pohľadu využitia nástrojov v súvahe eurosystému pokračovala dominancia vlastníctva cenných papierov nakúpených v rámci kvantitatívnych opatrení (graf 3.4). Už koncom roka 2022 je možné pozorovať opätovný návrat ku kontrakcii súvahy, iniciovaný ešte v roku 2019, avšak prerušený pandemiou. Rýchlosť kontrakcie súvahy pritom môže byť pomerne rýchla, ako to bolo napríklad aj v roku 2013. V prípade PELTRO (dlhodobé refinančné operácie) ide o časovo obmedzený nástroj na dobu jedného roka, pričom posledné tranže boli pridelené v priebehu roku 2021. Ich ukončenie tak prirodzene povedlo k zmenšeniu súvahy v roku 2022 nasledované očakávaným poklesom v roku 2023. Masívne výpredaje cenných papierov z portfólia ECB by v súčasnej situácii predstavovali výrazné sprísnenie menovej politiky, keďže by tak došlo k dodatočnému stiahnutiu likvidity a následnému tlaku na dlhodobé úrokové sadzby. Ako je možné skonštatovať, ECB sa teda radšej rozhodla využiť opätovné objavenie sa inflácie po viac ako dekáde na uvoľnenie hlavného kvalitatívneho nástroja menovej politiky – kľúčovej úrokovej sadzby¹⁵.

¹³ Na tomto mieste je potrebné poznamenať, že hodnoty skutočne realizovanej inflácie sa napriek rýchlym odhadom dozvedajú tvorcovia hospodárskej politiky až s určitým oneskorením, čo takisto vytvára posun v rozhodovaní.

¹⁴ Koncept tzv. behind-the-curve rozhodnutia menovej politiky, čo značí oneskorenie zvýšenia úrokových sadzieb oproti nárastu inflácie, často odvodené na základe odporúčania z jednoduchého Taylorovho pravidla menovej politiky. V publikácii Frank a Morvay a kol. (2021) sme bližšie diskutovali obmedzenie rozhodovania menovej politiky pri materializácii ponukovo tlačenej inflácie. Diskusia v lete 2022 bola v eurozóne centrovaná okolo obmedzenia výroby (ponuka) v dôsledku vojny na Ukrajine a výpadku energetických zdrojov. V spojení s pokračujúcimi narušeniami v globálnych hodnotových reťazcoch v roku 2022 (nová etapa zatvárania v Číne v dôsledku ďalšej vlny ochorenia COVID-19) sa tak ako dôležitý javil ponukový kanál, čo vytváralo tlak na oneskorené konanie centrálnej banky. Zároveň ukotvené inflačné očakávania poukazovali na to, že samotné subjekty predpokladajú, že inflácia bude iba krátkodobý fenomén.

Graf 3.5

Vývoj úverových agregátov, M3 a obehu peňazí (mld. eur, %)

Prameň: ECB.

Úverový kanál transmisie menovej politiky bol najefektívnejšie využitý v sektore nefinančných spoločností, kde došlo k intertemporálnemu presunu financovania medzi rokmi 2021 a 2020 (graf 3.5). Keďže pandemická situácia po prvotnom dopytovom šoku zasiahla predovšetkým ponukovú stránku ekonomiky (Frank a Morvay a kol., 2021), rok 2022 sa niesol v pomerne euforickom náraste financovania tohto sektora, a to až do sprísnenia menovej politiky v druhej polovici roka 2022. Sektor domácností, naopak, pokračoval v zvyšovaní tempa rastu úverov situáciou

¹⁵ Peniaze z opätovného reinvestovania výnosov z držby aktív v rámci PEPP slúžili na nákup dlhopisov vybraných krajín, ktoré v období zvýšeného rizika (vojna na Ukrajine) pocítovali nadmerný (fundamentmi neodôvodnený) tlak na ich výnosnosti. Vykonanie týchto nákupov bolo zdôvodnené tzv. fragmentáciou na trhu dlhopisov, čo prenesene znamená zvyšovanie diferenciálu rizikových prirážok krajín EA počas obdobia neistoty.

prakticky nezasiahnutý a v roku 2022 dosiahlo tempo rastu svoje maximá porovnateľné naposledy s rokom 2011. Aj napriek tomu však toto maximum (4,8 %) predstavuje ani nie polovicu tempa rastu v predkrízovom roku 2006 (10,6 %).

Náznaky reakcie ekonomiky zo začiatku roku 2023 tak teda v podstate znamenajú súbor pozitívnych správ pre jednotnú menovú politiku eurozóny. Nenarušené ukotvenie dlhodobých inflačných očakávaní okolo priemerného cieľa 2 % (graf 3.2), vymanenie sa z pasce negatívnych kľúčových úrokových sadzieb a vytvorenie priestoru na využívanie tohto nástroja do budúcnosti (graf 3.3), „exit“ z kvantitatívnych menových nástrojov a očakávaná redukcia bilancie eurosystému (graf 3.4), stabilný rast úverových agregátov signalizujúci posilnenie financovania firemného sektora ako predpoklad naštartovania domácich investícií (graf 3.5), prirodzený vývoj tvorby endogénnych peňazí v systéme zodpovedajúci strednodobému ustálenému nominálnemu ekonomickému rastu (graf 3.5), to všetko naznačuje reálnu možnosť postupného návratu dokonca až do predkrízového normálu tzv. veľkého zmiernenia z prelomu milénia.¹⁶

Z pohľadu Slovenska však tieto dobré správy z oblasti jednotnej menovej politiky prichádzajú v čase, keď miera inflácie na Slovensku dosahuje svoje maximá nielen z pohľadu času, ale aj z pohľadu geografickej distribúcie v rámci krajín eurozóny (kapitola 2). Tejto téme sa preto budeme bližšie venovať v nasledujúcej časti tejto kapitoly.

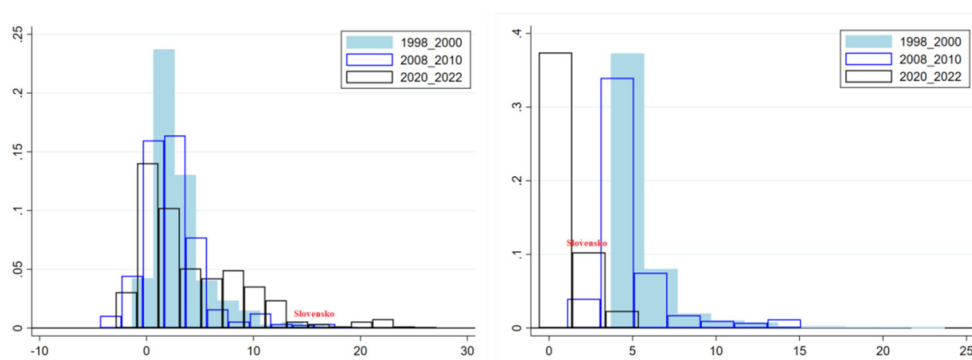
Štruktúrna heterogenita inflácie v EA a inflačné očakávania

Vo vydaní Hospodárskeho vývoja pre rok 2019 (Frank a Morvay a kol., 2020) sme diskutovali problém nízkej inflácie v eurozóne v pokrízových rokoch 2008+. Súčasné (prechodné) zvýšenie miery inflácie je však potrebné vnímať v jeho priestorovom kontexte, berúc do úvahy štruktúrnu heterogenitu v EA20.

¹⁶ „Great moderation“ perióda označuje obdobie prelomu milénia vyznačujúce sa nízkou volatilitou ekonomickej aktivity a ustálenými mierami inflácie. Štandardne sa toto obdobie interpretovalo ako úspech menovej politiky, ktorá vedela ukotviť inflačné očakávania (a teda miery inflácie) a zároveň proticyklickým pôsobením znížiť volatilitu reálneho produktu. V teoretických modeloch došlo k tzv. božskej náhode – pozri diskusiu a referenciu v publikácii Frank a Morvay a kol. (2021).

Graf 3.6

Histogram medziročných mier inflácie (ľavý graf) a dlhodobých nominálnych úrokových mier vládnych dlhopisov (pravý graf) na mesačnej báze pre krajiny EA20 (YoY, %)

Poznámka. – Y-ová os opisuje frekvenciu výskytu mier inflácie a úrokových sadzieb v rámci daného intervalu histogramu. Každý histogram zachytáva trojročné obdobie, pričom realizácia efektov šoku nastala v strede tohto trojročného obdobia (1999 – vznik eurozóny, 2009 – svetová finančná kríza, 2021 – covidová pandémia). Pre nedostupnosť údajov pre úrokové sadzby vládnych dlhopisov pre niektoré krajiny v období 1998 – 2000 boli tieto sadzby aproximované krátkodobými úrokovými sadzbami peňažného trhu.

Prameň: Eurostat.

Na grafe 3.6 je znázornená distribúcia miery spotrebiteľskej inflácie v krajinách tvoriacich súčasnú eurozónu (EA20) počas troch období asociovaných s výraznými šokmi, ktoré nastali na konci každej dekády. Pri vzniku eurozóny bola distribúcia výrazne koncentrovaná okolo nízkej strednej hodnoty s relatívne menším počtom pozorovaní presahujúcich mieru 10 %. V okolí finančnej krízy z roku 2009 je možné pozorovať stále relatívne výraznú koncentráciu okolo strednej hodnoty takmer totožnej z rokov 1998 – 2000, avšak disperzia okolo nej sa zväčšila, zasahujúc tak oblasť negatívnej inflácie (deflácie), ako aj oblasť presahujúcu mieru 10 %. Posledná perióda spadajúca do obdobia covidovej pandémie a postcovidovej inflácie sa vyznačuje nielen jemným posunom strednej hodnoty k nule (stále však relatívne silným prekrytím s predchádzajúcimi strednými hodnotami), ale predovšetkým ešte väčšou disperziou hodnôt, a to prevažne v oblasti presahujúcej mieru 10 %. Za posledných 25 rokov sa tak štruktúrna heterogenita EA prejavila v *náraste* disperzie mier inflácie v okolí šokov. Akceptujúc pritom hypotézu, že aj možná sila šokov narástla v čase, práve silný covidový šok spojený s vojnou na Ukrajine len v ešte

väčšom meradle ilustroval evidentne stále pretrvávajúce štruktúrne rozdiely v krajinách EA, ktoré môžu spôsobovať problém jednotného výkonu menovej politiky.¹⁷

Tieto štruktúrne rozdiely je možné do značnej miery vysvetliť pretrvávajúcimi rozdielmi medzi národnými trhmi práce, ich reguláciou a mierou flexibility, štruktúrou konkurencie na domácom trhu statkov, ako aj rozličnou mierou reálnej konvergenie (Jaumotte a Morsy, 2012). Väčšia miera disperzie inflačného diferenciálu v rámci krajín EA20 vyskytujúca sa v období silných šokov (graf 3.6) tak reflektuje na to, že v dôsledku väčšej heterogenity vyššia flexibilita vedie k rýchlejšiemu prispôsobeniu sa cien externému šoku v niektorých krajinách, zatiaľ čo v iných krajinách ceny reagujú s vysokou mierou zotrvačnosti. Veľká časť rozptylu celkovej inflácie vo vybraných nových členských štátoch EÚ je takisto stále determinovaná lokálnymi faktormi, a to predovšetkým v prípade jadrovej inflácie (Cepni a Clements, 2023).

Na grafe 3.6 je zároveň vykreslená zmena distribúcie dlhodobých nominálnych úrokových sadzieb vládnych dlhopisov. V tomto prípade je možné pozorovať jednak výrazný posun strednej hodnoty, a to až na úrovne blízko nule, ako aj výraznú redukciu disperzie sadzieb v dôsledku eliminácie extrémnych hodnôt presahujúcich 5 %. Obe tendencie pritom nie sú prekvapením, ktorému by sa ekonomická literatúra nevenovala. Celkový posun distribúcie smerom doľava je možné spojiť s globálnym poklesom prirodzenej reálnej úrokovej miery reflektujúcim prebiehajúce štruktúrne zmeny (globálny nárast úspor a simultánny pokles investícií, demografické zmeny, nárast príjmových nerovností a iné, pozri Borio a kol., 2022).¹⁸ Ako nezanedbateľný faktor sa ukázali aj samotné menové opatrenia ECB zamerané na redukciu dlhodobých úrokových sadzieb cez kvantitatívne nástroje, prípadne ukotvenie dlhodobých nominálnych úrokových sadzieb prostredníctvom politiky tzv. forward guidance.

¹⁷ Maastrichtské kritériá, ktoré musí plniť každá krajina pristupujúca do eurozóny, majú požiadavku na konvergenciu inflácie a úrokovej miery k členským krajinám s najnižšími mierami inflácie. Je však fundamentálne rozdielne spĺňať túto podmienku v čase krízových udalostí oproti relatívne normálnym obdobiam. Ako ilustrujeme, zväčšenie disperzie nastáva v okolí výrazného šoku, keď sa materializuje existujúca štruktúrna heterogenita.

¹⁸ Prirodzená (rovnovážna) reálna úroková miera je teoretický koncept dlhohodobej reálnej úrokovej miery, ktorá by mala nastať na trhu kapitálu, ak je v rovnováhe ekonomická aktivita, a teda aktuálny reálny produkt je zhodný s potenciálnym produktom (Borio a kol., 2022).

Pokles v nominálnych úrokových sadzbách v novopristupujúcich krajinách EA (a krajinách periférie) bol fenoménom, ktorý sa očakával už pri vzniku eurozóny a bol opísaný v influenčnom článku od Blancharda a Giavazzioho (2002). Redukcia v úrokovom diferenciáli tak fundamentálne vyplývala z odstránenia kurzového rizika, zlepšenia prístupu k financovaniu v rámci kapitálových tokov vnútri eurozóny, ako aj zníženia rizikovej prirážky krajín v dôsledku regulačného nastavenia (Basel I) a implicitných záruk týkajúcich sa postavenia ECB ako veriteľa poslednej inštalácie.¹⁹

Posledným z radu nástrojov, ktorý však na rozdiel od relatívne všeobecne kompilovaného kvantitatívneho uvoľňovania umožňuje priamo cieľiť úrokové sadzby aktív (dlhopisov) emitovaných vybranými členskými krajinami, predstavuje nástroj ochrany transmisného mechanizmu (Transmission Protection Instrument, TPI) oznámený 21. júla 2022. Podmienkou jeho aktivácie má byť ale iba taká situácia, keď dochádza k „neopodstatnenej trhovej dynamike, ktorá predstavuje hrozbu pre transmisný mechanizmus“ v dôsledku „zhoršenia finančných podmienok nereflektujúcich individuálne ekonomické fundamenty krajín“ (Bernoth a kol., 2022), v tomto kontexte bude konečným výsledkom len ďalšie ukotvenie hornej hranice distribúcie viditeľnej na grafe 3.6.

Kombinácia oboch tendencií (zníženie priemeru aj užšia disperzia v nominálnych úrokových mierach, nárast disperzie realizovaných mier inflácie) tak v súčasnosti vytvára výrazné pnutie v rámci jednotnej menovej oblasti, keďže aktuálny diferenciál reálnych úrokových sadzieb reflektuje stále prítomné výrazné štruktúrne nerovnosti vyplývajúce z rozličného správania sa inflácie naprieč krajinami EA20.²⁰

¹⁹ Implicitná garancia sa zmenila v lete 2012 na explicitnú vyjadrením vtedajšieho guvernéra ECB Maria Draghiho, že ECB urobí všetko pre to, aby udržala existenciu jednotného eura („whatever it takes“). Filozoficky do skupiny implicitných garancií možno zaradiť nástroje zamerané na zníženie úrokového diferenciálu v EA. Medzi ne patrí SMP (Securities Market Programme) ukončený v 2012 a nahradený programom OMT (Outright Monetary Transactions), ktorý je od roku 2012 v inštrumentárii ECB, avšak nikdy nebol aktivovaný. Vo všeobecnosti ide o možnosť priameho nákupu vybraných vládnych dlhopisov krajín EA na sekundárnom trhu s cieľom ochrániť transmisiu menovej politiky v jednotlivých krajinách EA. Selektívnosť programu OMT bola predmetom kontroverzií, keďže bola vnímaná ako hraničiaca so zakázaným menovým financovaním dlhov členských krajín. Pre diskusiu pozri Bernoth a kol. (2022).

²⁰ Na grafe 3.6 sa Slovensko v roku 2022 nachádzalo výrazne na pravej strane distribúcie mier inflácie (kapitola 2) a zároveň pomerne stabilne v druhej skupine krajín s mierne vyššími hodnotami dlhodobých úrokových sadzieb oproti majorite krajín EA20, avšak so stále výrazne menšími hodnotami než počas predchádzajúcich dvoch období.

Ako sme už diskutovali v publikácii Frank a Morvay a kol. (2020), moderná menová politika vychádzajúca z nového teoretického rámca sa výrazne opiera o inflačné očakávania samotných ekonomických subjektov. V prípade stanovenia reálnej dlhodobej úrokovej sadzby je takisto potrebné analyzovať očakávania týkajúce sa budúceho vývoja inflácie. Z tohto pohľadu je teda zásadnou otázkou, ako sa skúsenosť s kombináciou vysokej miery inflácie a jej nerovnomernou distribúciou naprieč členskými krajinami EA20 pretaví do budúcich rozhodnutí spotrebiteľov a firiem, pričom táto heterogenita môže zosilniť nerovnomerné efekty jednotnej menovej politiky v EA20.

Vyhliadky nie sú (pre Slovensko) veľmi pozitívne. Séria výskumných článkov poukazuje na to, že spomienka na inflačnú udalosť ostáva ukotvená v pamäti individuálnych ekonomických subjektov po dlhé obdobie a častokrát ovplyvňuje ich správanie aj s dlhým časovým odstupom niekoľkých dekád (napr. Malmendier a Nagel, 2016). V podmienkach EA20 tak už samotné inflačné očakávania v rámci nových a starých členských krajín musia byť silne heterogénne, keďže odrážajú skúsenosť časti ich obyvateľov z krajín bývalého východného bloku s transformačnou periódou charakteristickou rokmi hyperinflácie. V súlade s behaviorálnymi teóriami sa pritom ukazuje, že inflácia pretrváva v pamäti spotrebiteľov dlhšie ako deflácia (D'Acunto a kol., 2021).

Spotrebiteľia prikladajú pri vnímaní inflácie oveľa väčšiu váhu položkám, ktoré nakupujú s vyššou frekvenciou, ako sú potraviny a energie, a nie položkám s vyššou váhou v nákupnom koši (Georganas a kol., 2014). To zvyšuje odhad inflácie u spotrebiteľov smerom nahor v čase, keď v týchto položkách dochádza k výrazným nárastom, aj keď priemerná (a jadrová) inflácia môže ostať stabilizovaná na relatívne nízkych hodnotách (Coibion a Gorodnichenko, 2015). Ak teda nárast ceny v týchto položkách je navyše vyvolaný prevažne ponukovým šokom, odpoveď menovej politiky bude oneskorená a zotrvačnosť v inflačných očakávaniach ešte narastie.

Tieto faktory tak s veľkou pravdepodobnosťou budú prispievať k desynchronizácii budúcich inflačných očakávaní naprieč EA20. Ako protipohyb voči tomuto tlaku bude pôsobiť „import“ inflačných očakávaní

prostredníctvom silného regionálneho faktora v rámci krajín EA20 (Kose a kol., 2019; Tura-Gawron a kol., 2018). Otázka integrácie a konvergenie v rámci krajín EA20 ťahaná cez kanál zahraničného obchodu tak nestratí na relevancii (kapitola 7), keďže aj prostredníctvom týchto prepojení je možné postupne zmiernovať inflačný diferencál.

Slovenský bankový sektor a anticyklická makroprudenciálna politika

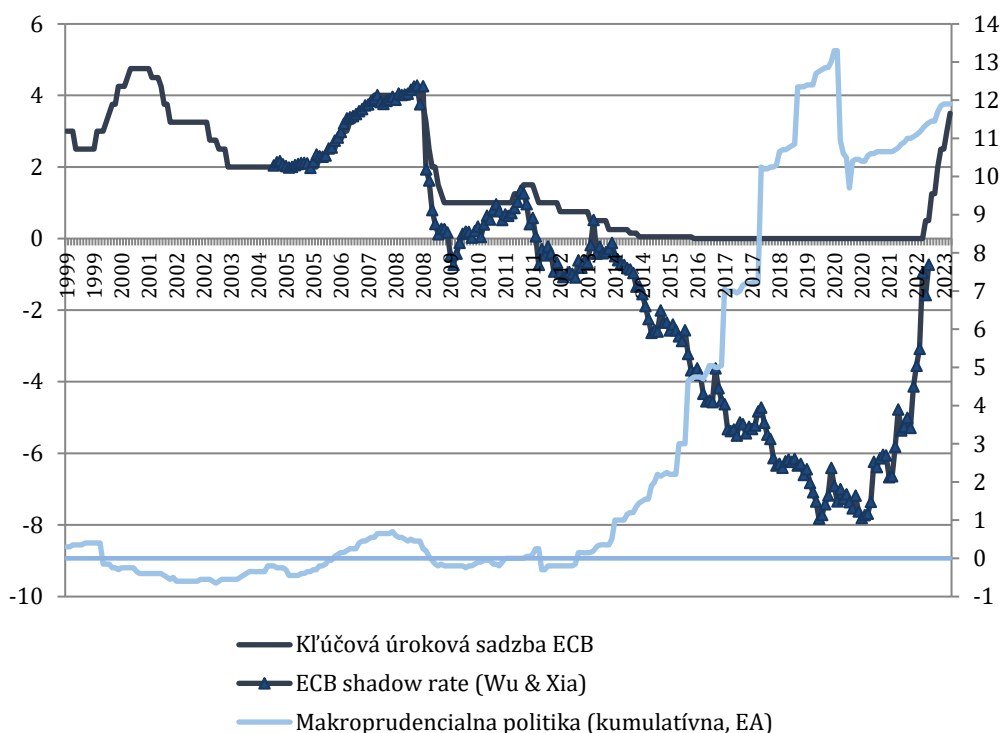
Zatiaľ čo výkon menovej politiky je centralizovaný na úrovni ECB, rozhodnutia týkajúce sa sprísnenia a uvoľnenia úverových podmienok na bankovom trhu sú ponechané v gescii individuálnych členských krajín EA. Hlavnou úlohou makroprudenciálnej politiky je zabezpečenie stability finančného sektora, a to proticyklickým pôsobením voči vývoju finančného cyklu. Vzhľadom na to, že úroková sadzba ovplyvnená menovou politikou predstavuje jeden z dôležitých (ale nie jediných) determinantov na trhu úverov a trhu finančných a reálnych aktív, interakcia medzi menovou a makroprudenciálnou politikou bude dôležitým aspektom našej diskusie.

Táto dichotómia je ilustrovaná v grafe 3.7, kde je na ľavej x-ovej osi zobrazený trend výrazného uvoľnenia menovej politiky (kľúčová sadzba ECB, tieňová sadzba ECB berúca do úvahy neštandardné opatrenia ECB) a na pravej x-ovej osi výrazné sprísnenie makroprudenciálnej politiky pozorovateľné od roku 2014. Výrazný nárast indexu makroprudenciálnej politiky do roku 2019 takisto reflektuje kreovanie systému makroprudenciálneho dohľadu na úrovni jednotlivých národných autorít, ktoré vznikli ako reakcia na svetovú finančnú a dlhovú krízu v EA. Po uvoľnení opatrení v pandemickom roku 2020 došlo následne k opätovnému sprísneniu politík tlačiacich na spomalenie naštartovaného finančného cyklu.

V prítomnosti výrazne synchronizovaných nominálnych úrokových sadziieb prakticky zafixovaných na hornom limite distribúcie a narastajúceho inflačného diferencálu v rámci EA20 úloha (individualizovanej) makroprudenciálnej politiky nabera ešte viac na význame, keďže môže vyvažovať prílišný rast finančného cyklu čiastočne vyvolaného zápornými reálnymi úrokovými sadzbami v individuálnych členských štátoch.

Graf 3.7

Vývoj kľúčovej úrokovej sadzby ECB, tieňovej úrokovej sadzby ECB (% , ľavá y-ová os) a indexu makroprudenciálnej politiky na mesačnej báze pre krajiny EA20 (index, pravá y-ová os)

Poznámka. – Tieňová úroková sadzba je kľúčová úroková sadzba ECB upravená o vplyv kvantitatívnych opatrení ECB (Wu a Xia, 2017; 2020). Index makroprudenciálnej politiky je vypočítaný ako suma období sprísnení (=1) a uvoľnení (=–1) makroprudenciálnych opatrení naprieč individuálnymi krajinami EA20 po rok 2020 z databázy MMF. Roky 2021 – 2023 sú získané z databázy ERSB. Počiatkový rok, od ktorého začína sumácia, je rok 1998. Index je normalizovaný na počet krajín EA20.

Prameň: ECB; Wu a Xia (2017; 2020); ESRB; MMF.

Zatiaľ čo Národná banka Slovenska v priebehu rokov 2020 a 2021 držala hodnotu proticyklického kapitálového vankúša na úrovni 1,00 % a svojim nastavením prispievala k udržaniu bankového financovania počas pandemických rokov, k sprísneniu makroprudenciálnej politiky došlo v polovici roka 2022. Najprv v júni 2022 rozhodla o zvýšení proticyklického kapitálového vankúša na hodnotu 1,50 % a následne koncom augusta sprísnila limity pre úvery poskytované žiadateľom nad 40 rokov, pričom požiadavka na krytie pomeru dlhu k príjmu žiadateľa graduálne rástla

s nárastom veku žiadateľa. Ako zdôvodnenie boli menované široká dostupnosť financovania, silné nárasty cien reálnych aktív, zisk komerčných bánk na predpandemických úrovniach a rastúca miera inflácie. Makroprudenciálna autorita pritom poukázala aj na možné náznaky podcenenia rizikovosti úverovania samotným bankovým sektorom v dôsledku poskytovania hypotekárnych úverov s dobou splatnosti zasahujúcou do dôchodkového veku (NBS, 2022).

Celkové tempo rastu úverovania v roku 2022 skutočne presiahlo predpandemické hodnoty roku 2019. Takmer nulový rast úverov v sektore nefinančných spoločností v roku 2021 bol predikovaný už v publikácii Frank a Morvay a kol. (2021) vzhľadom na kombináciu žiadosti odkladu splátok z roku 2020, ako aj poslednej vlny lockdownov v roku 2021. Rok 2022 sa tak niesol v znamení pokračujúceho trendu rastu úverovania domácností (krátkodobo utlmeným pandemickou krízou) a ešte silnejšej expanzii v oblasti firemného financovania. Vývoj na Slovensku, a to pri úverovaní v oboch sektoroch, tak do veľkej miery korešponduje s vývojom v celej EA20 (graf 3.5).

Tabuľka 3.1

Charakteristika súvahy bankového sektora a miera úspor obyvateľstva
(%, index)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
Panel A: Úvery nefinančným spoločnostiam						
Tempo rastu úverov (YoY, %)	5,06	4,29	3,56	0,22	10,75	5,33
Úrokové sadzby - vklady (%)	0,17	0,15	0,07	0,00	0,33	1,79
Úrokové sadzby - úvery (%)	2,40	2,39	2,31	2,29	2,56	3,97
Krátkodobé úvery/Dlhodobé úvery	1,19	1,15	1,10	1,04	1,08	1,12
Celkové depozitá/Celkové úvery (krytie)	0,69	0,69	0,72	0,74	0,73	0,77
Dlhodobé úvery/Dlhodobé depozitá	5,55	8,05	7,87	10,01	8,02	3,77
Panel B: Úvery domácnostiam a NPISH						
Tempo rastu úverov (YoY, %)	12,21	8,65	7,41	6,80	10,76	4,38
Úrokové sadzby - vklady (%)	0,86	0,78	0,71	0,61	0,61	0,90
Úrokové sadzby - úvery (%)	3,56	3,13	2,71	2,35	2,20	2,40
Krátkodobé úvery/Dlhodobé úvery	0,07	0,06	0,05	0,04	0,04	0,04
Celkové depozitá/Celkové úvery (krytie)	1,03	1,02	1,02	1,03	0,95	0,90
Dlhodobé úvery/Dlhodobé depozitá	2,30	2,55	3,15	3,61	4,40	4,41

Poznámka. - *Stav k februáru 2023.

Prameň: spracované podľa údajov NBS; ECB; Eurostatu.

Čo sa však ukazuje ako vysoko neštandardné, a to nielen v porovnaní s krajinami EU28, ale predovšetkým krajinami EA20 používajúcimi jednotnú menovú politiku ECB, je vývoj v čistej miere úspor obyvateľstva (bližšia diskusia v kapitole 10). Zatiaľ čo krajiny EÚ a EA sa počas pandemických rokov 2020 a 2021 vyznačovali výraznými nárastmi miery úspor, ktoré potom mohli byť následne uvoľnené na spotrebu prenesenú do roku 2022, slovenské domácnosti sa vydali opačným smerom. Miery úspor v rokoch 2020 a 2021 narástli len veľmi mierne a ničím nevybočovali zo štandardného správania v predpandemickom období, keď miera úspor trendovo rástla už od roku 2013. Naopak, v roku 2022 poklesla miera hrubých úspor až na historickú hodnotu 5,21 percenta, ktorá je najnižšia za celé obdobie existencie Slovenska. Berúc do úvahy aj rad iných potenciálnych determinantov, vysoká miera inflácie s nízkymi mierami úrokových sadzieb k tomu trendu určite výrazne prispeli.

Pokles čistých úspor obyvateľstva spojený s výrazným nárastom úverovania sa prejavil aj v zmene štruktúry celkovej bilancie bankového sektora. V roku 2022 prišlo k poklesu krytia poskytnutých úverov celkovými depozitami v sektore domácností pod hodnotu 1,00. Nižšie krytie celkových úverov depozitami obyvateľstva nemusí nutne znamenať problematický faktor, pokiaľ sú zdroje bankového sektora na pasívnej strane súvahy dostupné (objemom aj cenou). V spojení s krytím firemných úverov na úrovni približne 0,70 je evidentné, že bankový sektor vyrovnáva krytie úverov z iných zdrojov. Ak financovanie pochádzalo doteraz čiastočne z centrálnej banky (ako samotné kvantitatívne uvoľňovanie predpokladalo), tak sprísnenie menovej politiky môže znamenať zvýšenie rizika pre financovanie bankového sektora, a to predovšetkým, ak tento výpadok nie je kompenzovaný nárastom depozít (úspor) obyvateľstva. Z tohto pohľadu rozhodnutie ECB vykonávať exitovú stratégiu prostredníctvom kvalitatívneho nástroja (úroková sadzba) a nie prostredníctvom redukcie súvahy znamenalo pozitívnu správu pre slovenský bankový sektor nútený vysporiadať sa s prepadom domácich úspor.

Zároveň je možné vidieť, že sa kontinuálne zvyšuje pomer časovej transformácie pasív na aktíva (ukazovateľ dlhodobé úvery/dlhodobé depozitá). To opäť prináša nárast rizikovosti do stability bankového sektora,

keďže externé financovanie cez finančné trhy je prevažne krátkodobého charakteru a môže byť vysoko náchylné na krízy (medzinárodnej) likvidity. Šok na úrovni individuálnej krajiny (v tomto prípade pokles úspor výlučne na Slovensku) je v prípade zapojenia sa do medzinárodného kapitálového trhu možné dobre absorbovať. Ak ale narastie systémové riziko v celej eurozóne, aktuálna situácia na Slovensku môže zhoršiť absorpciu tohto systémového šoku.

Zaujímavé je pozrieť sa bližšie na tvorbu zisku prostredníctvom úverových príjmov, ktorá je zachytená v úrokovej marži. V prípade sektora nefinančných spoločností je stabilita úrokovej marže priam železným zákonom posledných rokov (2,24 %). Silná konkurencia na trhu hypoték však systematicky stlačila úrokovú maržu v sektore domácností takmer o polovicu z úrovne 2,70 % (2018) na úroveň 1,50 % (2023). To vytvára tlak na profitabilitu bankového sektora a jeho celkový biznis model – tendencia, ktorej sme sa už venovali v iných publikáciách (Frank a Morvay a kol., 2020).

Kapitálové vankúše v bankovom sektore boli kontinuálne budované a spolu so stále relatívne vysokým plnením kapitálovej požiadavky je tak v bankovom sektore pomerne výrazný priestor na krytie strát (NBS, 2022). Z tohto pohľadu tak bude zaujímavé v blízkej budúcnosti pozorovať, nakoľko sa zvýšená akumulácia možných rizík rozpustí v týchto vankúšoch, keďže veľký test vo forme finančnej krízy podobnej z roku 2008 ešte nenastal.

* * *

Rok 2022 sa niesol v znamení najvýraznejších inflačných tlakov za posledné tri desaťročia. Jednotná menová politika ECB po počiatočnom váhaní reagovala nečakane rýchlym tempom zvyšovania kľúčovej úrokovej sadzby a utlmením svojich kvantitatívnych nástrojov. Je teda možné očakávať, že rok 2023 bude predstavovať bod zvratu, a to tak v prípade menovej politiky, ako aj rastu celkovej inflácie eurozóny.

Štruktúrna heterogenita v krajinách eurozóny sa však prejavila vo výrazne rozdielnej dynamike inflácie, vynášajúc do popredia aj výrazný geografický element. Spotrebitelia v jednotlivých členských krajinách tak

môžu objektívne (aj subjektívne) zažívať výrazne odlišný priebeh inflačnej vlny, čo môže zanechať stopy pri formovaní ich inflačných očakávaní. V prípade Slovenska vykazujúceho z pohľadu eurozóny nadmieru vysoké a zároveň perzistentné miery inflácie bude tento faktor zohrávať výraznú rolu aj do budúcnosti.

Na druhej strane sprísnenie makroprudenciálnej politiky pôsobilo ako vyrovnávajúci prvok pri silnom raste finančného cyklu. Avšak kombinácia vysokej miery inflácie, nízkych reálnych úrokových sadzieb a extrémneho prepadu miery úspor predstavuje na Slovensku problematický mix faktorov, ktoré sa môžu podpísať pod narušenie celkovej makroekonomickej stability v najbližších rokoch.

4. VÝVOJ KVALITATÍVNYCH FAKTOROV EKONOMICKÉHO ROZVOJA

Slovenská ekonomika neustále hľadá kvalitatívne faktory ekonomického rozvoja. Je vystavená mnohým výzvam a ohrozeniam, ktoré zároveň predstavujú príležitosti pre intenzívnejšiu transformáciu a posilňovanie úlohy domáceho výskumu a vývoja (VaV), rozvoja inovácií a digitalizácie. Čerstvá skúsenosť s dopadom pandemického ochorenia COVID-19, obmedzenosť prírodných zdrojov, negatívny vplyv ekonomických aktivít na životné prostredie a najmä klimatická kríza sa stali permanentnými faktormi ekonomických aktivít, ako aj hospodárskych politík na Slovensku. Súčasťou riešenia ekonomických problémov v kontexte ohrozeného životného prostredia sú nové environmentálne technológie alebo ekologické inovácie. Nasledujúca kapitola má dve časti. V prvej stručne analyzujeme vývoj VaV za posledné obdobie, pričom venujeme pozornosť niektorým štruktúrnym charakteristikám financovania VaV. V druhej časti venujeme pozornosť ekologickým inováciám na Slovensku, analyzujeme ich stav, vývoj a niektoré širšie sociálno-ekonomické súvislosti.

Výskum a vývoj na Slovensku – niektoré štruktúrne charakteristiky

Výskum a vývoj na Slovensku podľa základných indikátorov (v tabuľke 4.1) ostáva v sledovanom období 2017 – 2021 na hodnotách, ktoré nevytvárajú dostatočné predpoklady, aby sa domáci VaV stal potenciálne rozhodujúcim hýbateľom ekonomického rozvoja. Priemer intenzity VaV za posledných 5 rokov sa pohybuje na úrovni 0,87 % HDP, čo rovnako ako hodnota 0,93 % v roku 2021 je stále pod cieľovou úrovňou 1,2 %, ku ktorej sa Slovensko zaviazalo v strategických dokumentoch (*Partnerská dohoda pre Slovensko 2014 – 2020* alebo *Návrh stratégie výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky 2021 – 2027*). Isté pozitívum môžeme nájsť v pozvoľne sa meniacej štruktúre výdavkov na VaV. V roku 2021 sa väčšina výdavkov investovala do sektora podnikov (56 % zo všetkých). Podobne sektor podnikov je najväčším sektorovým zdrojom (takmer 46 % podiel) výdavkov na VaV.

Tabuľka 4.1

Štruktúra hrubých výdavkov na VaV v rokoch 2017 – 2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Financovanie VaV:					
Hrubé výdavky na VaV (% HDP), z toho:	0,88	0,84	0,82	0,90	0,93
Vládne výdavky na VaV (% HDP)	0,18	0,18	0,16	0,18	0,17
Podnikové výdavky na VaV (% HDP)	0,48	0,45	0,45	0,49	0,52
Výdavky vysokých škôl na VaV (% HDP)	0,22	0,20	0,21	0,24	0,24
Určené pre sektor (% z celkových):					
Vládny	20,8	21,2	20,0	19,7	18,5
Podnikový	54,1	54,1	54,8	54,1	56,0
Vysoké školy	24,7	24,3	25,2	26,2	25,4
Financované zo zdrojov (% z celkových):					
Podnikateľských	49,0	48,9	46,8	43,7	45,7
Vládnych	35,5	38,0	40,5	39,6	37,9
Ostatných národných	1,7	1,9	2,1	2,4	2,5
Zahraničných	13,8	11,2	10,7	14,3	13,9

Prameň: Eurostat (2023).

Vzhľadom na charakter slovenskej ekonomiky (malá a otvorená ekonomika) sa predpokladá aj v oblasti financovania VaV vyšší vplyv zahraničných zdrojov. V tomto smere Slovensko patrí medzi európske ekonomiky s vyšším podielom zdrojov od Európskej komisie,²¹ za obdobie 2006 – 2020 to bolo priemerne takmer 10 % zo všetkých hrubých výdavkov na VaV.

Ako vidno v tabuľke 4.2, vyššie hodnoty dosahujú malé ekonomiky, ktoré vstúpili do EÚ neskôr a majú nedostatočne rozvinutý VaV systém. Druhou formou zahraničných zdrojov sú zdroje podnikov v zahraničí, ktoré smerujú do domácej (národnej) ekonomiky. Tu môžeme konštatovať nižšiu mieru internacionalizácie VaV, Slovensko patrí medzi európske ekonomiky s nižším podielom zdrojov od podnikov v zahraničí.

Ak sa pozrieme na vývoj oboch foriem zdrojov pre VaV (graf 4.1), tak vidíme pomerne rozdielny obraz. Medzi rokmi 2006 – 2020 mali zdroje podnikov zo zahraničia pomerne stabilnú trajektóriu, nikdy nepresiahli úroveň 10 % (priemer 2006 – 2020). Zároveň túto relatívne nízku hodnotu

²¹ Štrukturálne fondy a Kohézny fond do roku 2014, po tomto roku to sú Európske investičné a štrukturálne fondy.

môžeme čítať aj ako slabé zapojenie podnikov na Slovensku do medzinárodných výskumných (podnikových) sietí a spolupráce. Na druhej strane mali zdroje Európskej komisie viac volatilný priebeh. Vzhľadom na to, že ide v podstate o zahraničné verejné zdroje, ich čerpanie je silno podmienené najmä regulačnými a administratívnymi procesmi. Krátkodobý prudký rast vidíme v roku 2015, keď bolo nutné dočerpať prostriedky programového obdobia 2007 – 2014.

Tabuľka 4.2

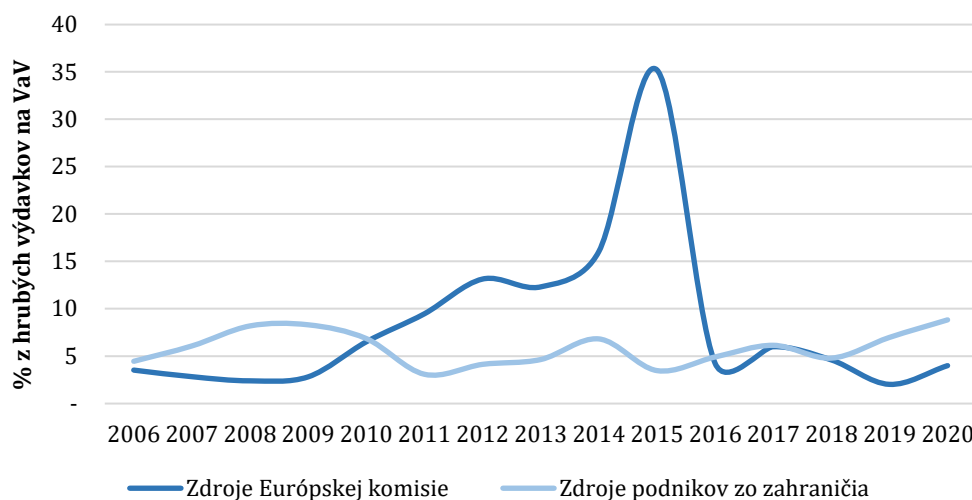
Zahraniché zdroje hrubých výdavkov na VaV v štátoch EÚ
(%, priemer 2006 – 2020)

	% z hrubých výdavkov na VaV	
	Európska komisia	Zahraniché podniky
Belgicko	2,6	8,7
Bulharsko	5,3	39,6
Česko	8,4	14,0
Dánsko	2,0	4,2
Nemecko	1,9	4,4
Estónsko	7,1	3,0
Írsko	3,8	18,8
Grécko	12,6	2,4
Španielsko	4,0	2,4
Francúzsko	1,5	4,5
Chorvátsko	3,4	7,9
Taliansko	2,7	5,9
Cyprus	16,8	0,6
Lotyšsko	35,9	6,9
Litva	23,0	2,4
Luxembursko	1,6	1,4
Maďarsko	3,3	12,0
Malta	7,1	6,8
Holandsko	1,5	7,6
Rakúsko	1,7	14,0
Poľsko	6,7	1,9
Portugalsko	3,6	1,3
Rumunsko	7,3	2,4
Slovinsko	4,2	4,9
Slovensko	9,9	5,8
Fínsko	2,8	7,0
Švédsko	1,6	7,3
Veľká Británia	2,5	11,6
Priemer V4	7,1	8,4

Prameň: Eurostat (2023) RD_E_GERDFUND.

Graf 4.1

Vývoj zahraničných zdrojov VaV na Slovensku v rokoch 2006 – 2020

Prameň: Eurostat (2023) RD_E_GERDFUND.

Štruktúrovanie hrubých výdavkov na VaV podľa sektora zdroja a sektora, pre ktorý sú určené (použité), umožňuje pomenovať a kvantifikovať niektoré vzťahy v slovenskom systéme VaV. Z podnikového do vysokoškolského sektora (modrá bunka) plynie len 0,2 % z celkových hrubých výdavkov na VaV, čo hovorí o veľmi nízkej komercializácii výsledkov vysokoškolského výskumu (duševné vlastníctvo ako protihodnota alebo kontraktný výskum). Podobne nízku hodnotu má tok z vládneho sektora do podnikového (šedá bunka), ten môže mať podobu vládnych VaV grantov pre podnikovú sféru alebo verejného obstarávania výsledkov VaV. Tiež túto hodnotu môžeme vnímať ako intenzitu verejných politík VaV smerom voči podnikovému sektoru. Slabú schopnosť generovať zdroje pre VaV vo vysokoškolskom sektore demonštruje šedý riadok, vysoké školy sú schopné vygenerovať len 2 % z celkových hrubých výdavkov na VaV na Slovensku.

Predpokladáme, že s pokračovaním čerpania prostriedkov z EŠIF a *Plánu obnovy a odolnosti* sa v nasledujúcich rokoch zvýšia výdavky na VaV.²² Vzhľadom na pretrvávajúce riziká a bariéry tak na strane poskytovateľov

²² Respektíve sa čerpanie programu v rokoch 2021 – 2022 objaví v štatistikách.

(politický cyklus a administratívna náročnosť procesov v štátnej správe), ako na strane prijímateľov (obmedzená absorpčná kapacita a administratívna záťaž) nepredpokladáme, že tento rast bude výrazný alebo dlhodobou udržateľný. Budúci rast výdavkov na VaV sa bude týkať pravdepodobne hlavne verejného sektora, pričom tieto verejné výdavky budú mať charakter jednorazových kapitálových investícií. Domnievame sa, že dlhodobé štrukturálne problémy slovenského sektora VaV, ako sú pretrvávajúca nízka kvalita verejného výskumu, jeho obmedzená spolupráca s podnikovým sektorom a nízka miera komercializácie (patenty), budú mať limitujúci vplyv na zhodnotenie budúceho rastu výdavkov na VaV.

Tabuľka 4.3

Rozdelenie hrubých výdavkov na VaV podľa zdroja a použitia na Slovensku (% z celkových hrubých výdavkov, 2020)

		Určené pre sektor			
		Podnikový	Vládny	Vysokoškolský	Spolu
Zdroj (sektor)	Podnikový	43,0	0,7	0,2	43,9
	Vládny	1,9	16,4	21,4	39,8
	Vysokoškolský	0,0	0,0	2,0	2,0
	Zahraničie	9,4	2,4	2,5	14,3
	Spolu	54,3	19,6	26,1	100,0

Prameň: Eurostat (2023) RD_E_GERDFUND.

Ekologické inovácie na Slovensku

Na európskej a nadnárodnej úrovni patria ochrana a udržateľnosť životného prostredia medzi kľúčové a strategické agendy.²³ To sa prejavuje vo forme stanovovania environmentálnych cieľov a prijímania množstva legislatívnych opatrení, ktoré výrazne a častokrát vo veľkom rozsahu ovplyvňujú správanie všetkých ekonomických aktérov. Napríklad v súvislosti s klimatickou krízou sa Slovensko zaviazalo v oblasti dekarbonizácie do roku 2030 znížiť emisie v sektore ETS o 43 %, mimo sektoru ETS (doprava, budovy) o 12 %, zvýšiť podiel obnoviteľných zdrojov energií na 19,2 % (MŽP SR, 2020), v oblasti odpadového hospodárstva do roku 2030

²³ Napríklad dosiahnutie uhlíkovej neutrality v EÚ do roku 2050. Podobný strategický rámec poskytuje 17 cieľov udržateľného rozvoja Agendy 2030.

zvýšiť mieru recyklácie komunálneho odpadu na 60 % a do roku 2035 sa zníži miera jeho skládkovania na menej ako 25 %. Environmentálne regulačné opatrenia sa na jednej strane premietajú do rastu nákladov takmer všetkých ekonomických aktérov, na druhej strane vytvárajú nové trhy a odvetvia pre inovácie.

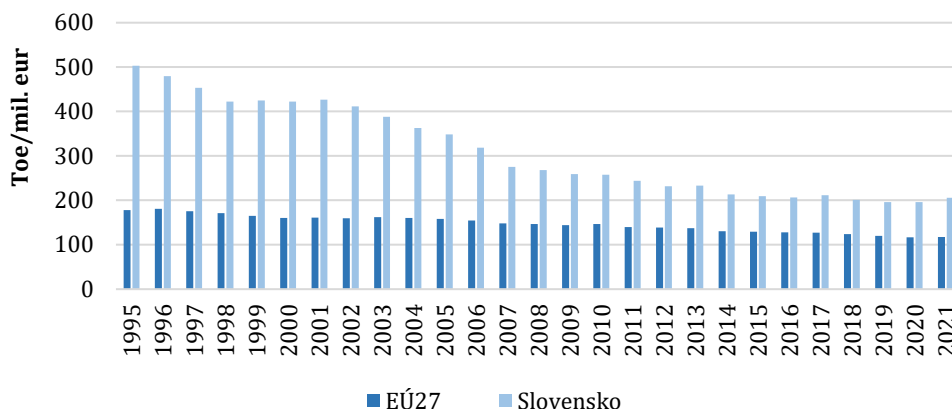
Obavy o stav životného prostredia sa premietajú aj do obsahového zamerania vedecko-technických a inovačných politík. Tento prienik sa teoreticky konceptualizuje vo forme ekologických inovácií. Ekologické inovácie definujeme podľa Renningsa (2000) ako „úsilie príslušných aktérov, ktorí zavádzajú, vyvíjajú a aplikujú nové nápady, správanie, produkty a procesy a prispievajú k znižovaniu environmentálnej záťaže alebo ekologicky špecifikovaných cieľov udržateľnosti“.²⁴

V rámci socioekonomického kontextu ekologických inovácií považujeme za dôležité uviesť niekoľko problematických oblastí slovenskej ekonomiky. Hľadanie takýchto slabých miest umožňuje identifikovať potenciálne oblasti (sektory alebo trhy), v ktorých by sa mohli či mali realizovať ekologické inovácie.

Energetická intenzita (alebo energetická efektívnosť) ukazuje, koľko energie (vyjadrenej v 1 tоне ekvivalentu ropy) potrebuje ekonomika na vyprodukovanie jednotky outputu, v našom prípade 1 milióna eur HDP. V grafe 4.2 uvádzame vývoj energetickej efektívnosti slovenskej ekonomiky od roku 1996 do roku 2021. V prvej polovici obdobia vidíme pomerne stabilný pokles potreby množstva energie na produkciu HDP. Pripisujeme to systémovým a štrukturálnym zmenám počas transformačného obdobia, keď dochádzalo k uzatváraniu nekonkurencieschopných a častokrát energeticky náročných podnikov. Po roku 2000, najmä v nulte dekáde, s prílevom PZI dochádza k reindustrializácii, čo je spojené s dovozom moderných a energeticky efektívnejších technológií, ako aj organizačných inovácií. Približne po roku 2014 vidíme stratu dynamiky v energetickej efektívnosti a pokles približovania sa k priemernej európskej úrovni. Energetická intenzita na Slovensku sa pohybuje približne na hranici 200 toe/milión eur, pričom v porovnaní s EÚ27 nedosahuje ani 60 % úroveň.

²⁴ V literatúre sa taktiež stretáme s označením zelené, udržateľné alebo environmentálne inovácie alebo nové environmentálne technológie.

Graf 4.2

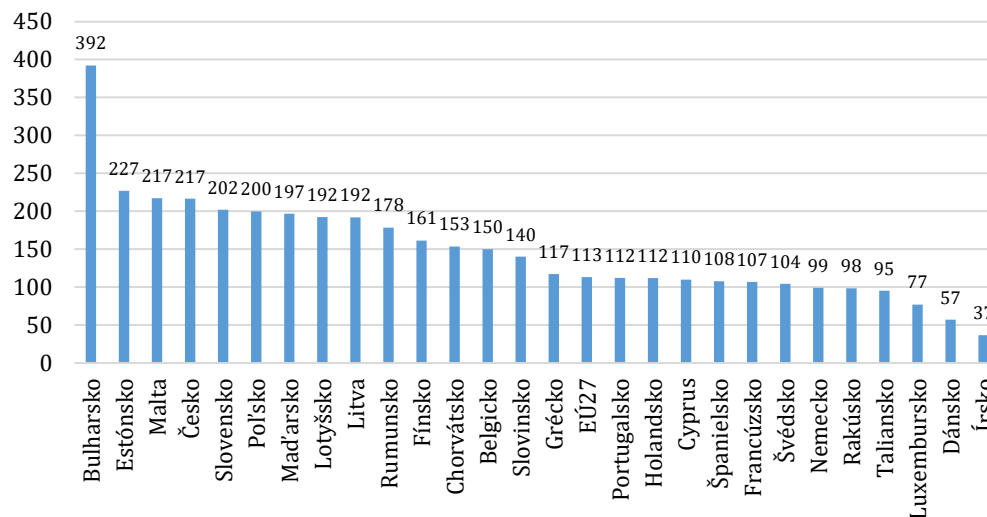
Energetická intenzita slovenskej ekonomiky a EÚ28 (toe*/milión eur HDP)

Poznámka. - * Toe – ekvivalent tony ropy.

Prameň: Eurostat (2023) NAMA_10_GDP; NRG_BAL_C.

Ak by sme porovnali energetickú efektívnosť jednotlivých ekonomík EÚ27, tak vidíme (graf 4.3) pomerne predvídateľný obraz. Slovensko je v skupine posttranzitívnych stredo- a východoeurópskych ekonomík s nízkou energetickou efektívnosťou.

Graf 4.3

Energetická intenzita ekonomík EÚ27 (toe*/milión eur HDP) v 2021

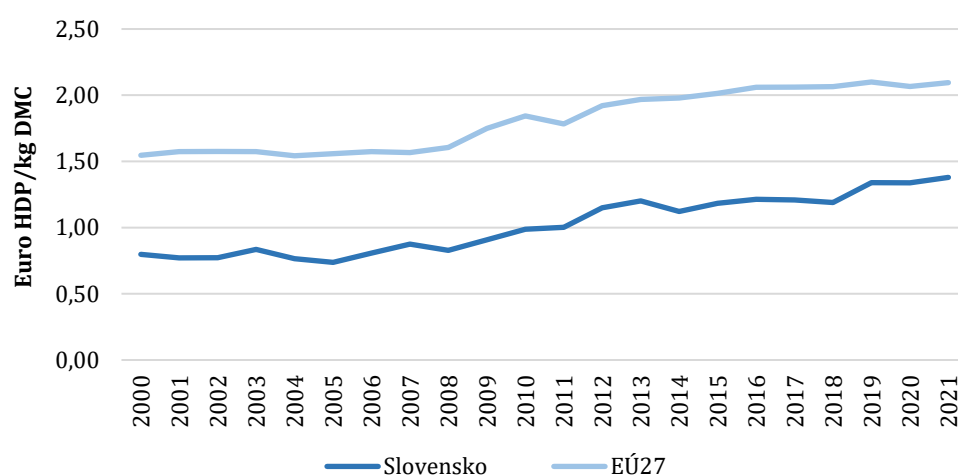
Poznámka. - * Toe – ekvivalent tony ropy.

Prameň: Eurostat (2023) NAMA_10_GDP; NRG_BAL_C.

Ako druhý kontextový indikátor sme zvolili materiálovú náročnosť ekonomiky. Je to podiel HDP a domácej materiálovej spotreby²⁵ (DMC). V grafe 4.4 uvádzame vývoj materiálovej náročnosti na Slovensku a v EÚ27 v rokoch 2000 – 2021; slovenská ekonomika dokázala vyprodukovať v roku 2021 1,38 eura HDP na 1 kg materiálov, čo je nižšia materiálová efektívnosť, než dosiahla EÚ27 (2,09 kg na jedno euro HDP). Môžeme sledovať podobný pozvoľný nárast materiálovej efektívnosti, avšak odstup Slovenska v tomto indikátore je od úrovne EÚ27 po celé obdobie pomerne stabilný.

Graf 4.4

Materiálová efektívnosť ekonomiky SR a EÚ27 (euro/kg)

Poznámka. – DMC – domáca materiálová spotreba.

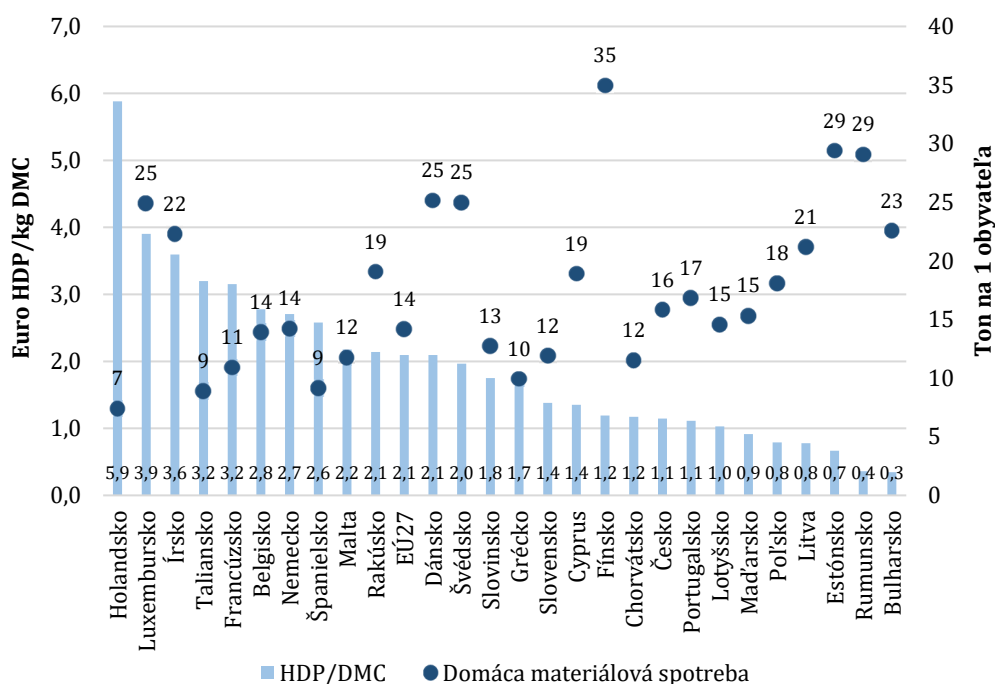
Prameň: Eurostat (2023) [SDG_12_20]; Chain linked volumes (2015).

Ako alternatívny ukazovateľ pre materiálovú náročnosť uvažujeme v grafe 4.5 s DMC na jedného obyvateľa. Slovensko v porovnaní s európskymi ekonomikami sa podľa materiálovej náročnosti (ľavá os) nachádza v skupine krajín so strednou úrovňou, avšak podľa spotreby materiálov na 1 obyvateľa (pravá os) vykazuje pomerne pozitívne hodnoty (12 ton na 1 obyvateľa), čo je hodnota lepšia ako EÚ27 (14 ton na 1 obyvateľa).

²⁵ Domáca materiálová spotreba meria celkové množstvo materiálov priamo používaných v ekonomike. Je to ročné množstvo surovín vyťažených na území domácej ekonomiky plus všetok fyzický dovoz mínus všetok fyzický vývoz.

Graf 4.5

Materiálová náročnosť v krajinách EÚ27 v roku 2021

Poznámka. – DMC – domacia materiálová spotreba.

Prameň: Eurostat (2023) [SDG_12_20]; Chain linked volumes (2015).

Nositeľom zmien v každej ekonomike sú podniky. Ich inovačné aktivity sú kľúčové pri dosahovaní environmentálnych cieľov. V oblasti ekologických inovácií poskytuje informácie zisťovanie o podnikových inovačných aktivitách, ktoré sa vykonáva v členských štátoch EÚ (najnovšie je z roku 2020). Podľa tohto zisťovania je na Slovensku viac inovujúcich podnikov, ktoré zaviedli inováciu s prínosom pre životné prostredie, než v EÚ (tabuľka 4.4). Najväčší rozdiel (5,7 p. b.) je v prípade efektov „recyklovanie odpadu, vody alebo materiálov pre vlastné využitie alebo predaj v rámci podniku“, čo môžeme taktiež považovať za indikátor aktuálnej populárnej koncepcie cirkulárnej ekonomiky. Tento priaznivý stav pripisujeme vysokému podielu zahraničím kontrolovaných podnikov v podnikovej sfére na Slovensku. Už nie tak jednoznačne priaznivý obraz vidíme pri porovnaní s rokom 2014. Na Slovensku klesol podiel inovujúcich podnikov, ktoré zaviedli inováciu s prínosom pre znižovanie spotreby materiálov,

vody, energie, znečistenia ovzdušia, vody, pôdy alebo redukcia hluku. V prípade poklesu podielu podnikov, ktoré investujú do znižovanie spotreby energií, vidíme istú súvislosť so stagnáciou energetickej efektívnosti, tak ako sme ju prezentovali v grafe 4.2.

Tabuľka 4.4

Podiel inovujúcich podnikov, ktoré zaviedli inováciu s prínosom pre životné prostredie (v %)

Efekty	SK 2020	SK 2014	priemer EÚ 2020	Rozdiel SK 2020 a SK 2014 (p. b.)	Rozdiel SK 2020 a EÚ 2020 (p. b.)
Znižovanie spotreby materiálu alebo vody na jednotku produkcie v rámci podniku	10,9	18,5	9,9	-7,6	1,0
Znižovanie spotreby energie alebo znižovanie celkovej produkcie emisií CO ₂ v rámci podniku	15,3	18,9	14,5	-3,6	0,8
Znižovanie znečistenia ovzdušia, vody, pôdy alebo redukcia hluku v rámci podniku	14,4	18	10,4	-3,6	4,0
Úplné alebo čiastočné nahradenie materiálov menej znečisťujúcimi alebo materiálmi s nižším obsahom nebezpečných látok v rámci podniku	11,9	10	9,7	1,9	2,2
Úplné alebo čiastočné nahradenie energie z fosílnych palív energiou z obnoviteľných zdrojov v rámci podniku	7,6	4,4	7,2	3,2	0,4
Recyklovanie odpadu, vody alebo materiálov pre vlastné využitie alebo predaj v rámci podniku	17,5	17,5	11,8	0,0	5,7

Prameň: Eurostat (2023) INN_CIS12_ENVE; ŠÚ SR (2020) a ŠÚ SR (2023) [vt1805rs].

Zaujímavý je pohľad na faktory, ktoré ovplyvnili zavedenie ekologických inovácií a ktorým inovujúce podniky na Slovensku pripisujú vysoký stupeň dôležitosti (tabuľka 4.5). Prvé tri faktory (súčasná alebo očakávané environmentálne nariadenia alebo dane) môžeme označiť ako vládne regulačné opatrenia (nepriame nástroje). Pomerne vysoké zastúpenie na Slovensku (19 %) má faktor „existujúce nariadenia v oblasti životného prostredia“, a to či už v porovnaní s rokom 2014, alebo priemerom EÚ. Environmentálne regulačné opatrenia (napr. v oblasti spotreby materiálov, emisií, odpadov, ochrany jednotlivých zložiek prírody a pod.) môžu byť najmä v ekonomikách s vyšším podielom spracovateľského priemyslu silným impulzom zavádzania inovácií.

Tabuľka 4.5

Podiel inovujúcich podnikov, ktoré uviedli vysoký stupeň dôležitosti faktorov ovplyvňujúcich zavedenie inovácie s environmentálnym prínosom (v %)

Faktory	SK 2020	SK 2014	priemer EÚ v 2020	Rozdiel SK 2020 a SK 2014 (p. b.)	Rozdiel SK 2020 a EÚ 2020 (p. b.)
Existujúce nariadenia v oblasti životného prostredia	19,1	13,7	11,5	5,4	7,6
Existujúce environmentálne dane a poplatky	13,6	9	7,7	4,6	5,9
Environmentálne nariadenia alebo dane očakávané v budúcnosti	14,6	7,7	8,8	6,9	5,8
Vládne granty, dotácie alebo iné finančné stimuly pre environmentálne inovácie	5,2	4	6,0	1,2	-0,8
Súčasný alebo očakávaný dopyt na trhu po environmentálnych inováciách	9,9	9,5	9,1	0,4	0,8
Zlepšenie reputácie podniku	18,4	16,2	15,7	2,2	2,7
Dobrovoľné akcie alebo iniciatívy dobrých praktík pre životné prostredie	8,4	12,9	9,3	-4,5	-0,9
Vysoké náklady na energiu, vodu alebo materiály	18,1	16,9	12,7	1,2	5,4
Vyhovenie požiadavkám pri zákazkách z verejného sektora	8,4	6,3	5,5	2,1	2,9

Prameň: Eurostat (2023) INN_CIS12_ENVF; ŠÚ SR (2020) a ŠÚ SR (2023) [vt1806rs].

Existujúce environmentálne dane²⁶ a poplatky, ktoré sú na Slovensku vyššie, ako je priemer EÚ27 (pozri graf 4.6), predstavujú relatívne silný motív zavádzania ekologických inovácií. Vládne granty ako priamy finančný nástroj podpory ekologických inovácií nezohrávajú v porovnaní s inými faktormi veľkú úlohu v inovovaní, a to nielen na Slovensku, ale ani v EÚ. Druhú skupinu faktorov môžeme označiť ako trhové. V rámci nich má pomerne vysoký podiel zlepšenie reputácie podnikov (subjektívny faktor) alebo vysoké ceny vstupov (objektívny faktor). Medzi merané faktory sa zaraďujú aj „dobrovoľné akcie alebo iniciatívy dobrých praktík pre životné prostredie“ (chápeme ho aj ako indikátor teoretického konceptu spoločensky zodpovedného podnikania).

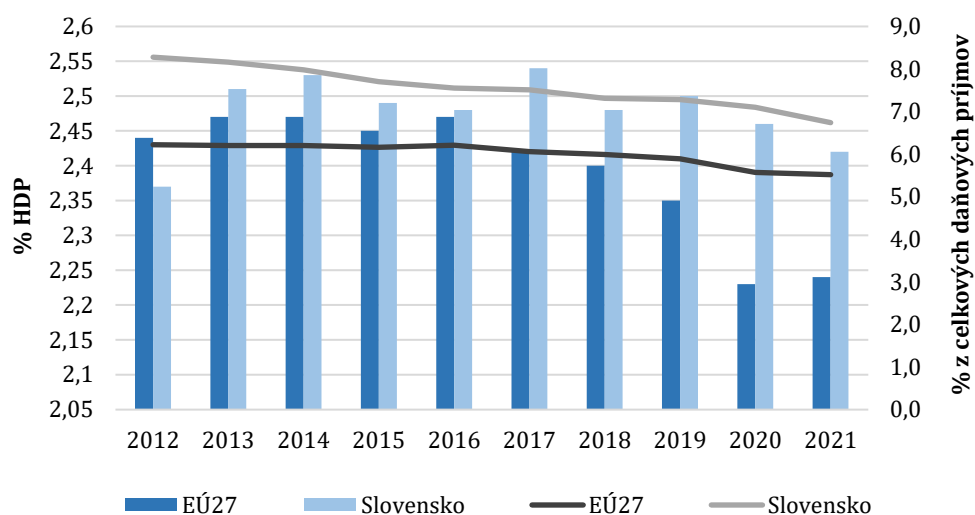
²⁶ Environmentálne dane na Slovensku zahŕňajú: dane z energie (daň z minerálnych olejov, daň z elektriny, daň z uhlia, daň zo zemného plynu, daň za umiestnenie jadrového zariadenia, daň z úhrad za uskladňovanie plynov a kvapalín, emisné kvóty), dane z dopravy (cestná daň, poplatok za registráciu motorového vozidla, daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta), dane zo znečistenia (poplatky za vypúšťanie odpadových vôd do povrchových vôd, poplatky za znečisťovanie ovzdušia, daň z úhrady za dobývací priestor).

Môžeme povedať, že environmentálne dane na Slovensku sú mierne vyššie než priemer EÚ (graf 4.6). V roku 2021 boli vo výške 2,24 % HDP, v EÚ27 to bolo 2,42 % HDP (ľavá os grafu). Z celkového daňového výnosu tvorili environmentálne dane 6,7 %, v EÚ27 to bolo 5,52 % (pravá os). Ak sa pozrieme na ich štruktúru, tak v prípade Slovenska dominujú energetické dane s podielom 91 % (v EÚ27 je to 78 %). Dane z dopravy tvoria 8,5 % (v EÚ 18,1 %). Dane zo znečistenia alebo zdrojov mali podiel 1,1 % (EÚ 3,52 %). Vzhľadom na to, že na Slovensku dominujú spotrebné dane z minerálnych palív, dá sa predpokladať, že za podmienok prípadnej dekarbonizácie slovenskej ekonomiky (plnenie klimatických cieľov) môže klesať ich podiel na celkových environmentálnych daniach.

G r a f 4.6

Environmentálne dane na Slovensku a EÚ27

(% HDP – ľavá os, % z celkových daňových príjmov – pravá os)

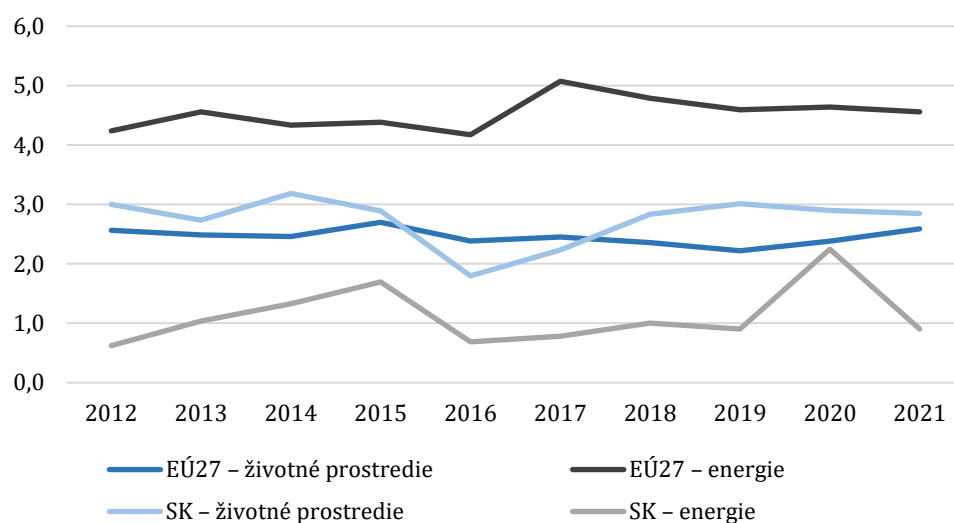
Prameň: Eurostat (2023) [ENV_AC_TAX\$DEFAULTVIEW].

Stručne sa ešte pozrieme na VaV ako potenciálny zdroj pre ekologické inovácie. Štatistika výdavkov štátneho rozpočtu na VaV (GBOARD) umožňuje vidieť štruktúru verejných výdavkov na VaV podľa sociálnoekonomických cieľov. V rámci nich sme sa zamerali na oblasť financovania VaV v životnom prostredí a energiách. Dlhodobé zaostávanie Slovenska vo financovaní VaV je všeobecne známy fakt. Z hľadiska zamerania verejných

výdavkov (čo môžeme vnímať aj ako indikátor charakteru verejných politík VaV) do VaV vidíme v grafe 4.7 podobný podiel vo financovaní VaV v životnom prostredí 2,8 % v roku 2021 z celkových vládnych výdavkov na Slovensku, ale aj v EÚ27. Rozdiel je vo financovaní VaV v energiách. Kým na Slovensku bol ich podiel v roku 2021 vo výške 0,9 %, v EÚ27 to bolo 4,6 %.

G r a f 4.7

Vládne výdavky na VaV v oblasti životného prostredia a energiách
(% zo všetkých výdavkov) **na Slovensku a EÚ27**

Prameň: Eurostat (2023) [GBA_NABSF07].

Ako ďalší indikátor inovačnej výkonnosti sa obyčajne využívajú patenty alebo patentové prihlášky. Výhodou patentovej štatistiky je možnosť hlbšej dezagregácie podľa jednotlivých druhov technológií alebo technologických domén, na ktoré sa patenty vzťahujú.

V tabuľke 4.6 uvádzame vývoj environmentálnych patentových prihlášok na Slovensku a ich podiel na celkových patentových prihláškach. V porovnaní s OECD sa podiel environmentálnych patentových prihlášok na Slovensku výrazne neodlišuje. Slabou stránkou slovenského výskumného systému je všeobecne nízka patentová úroveň (slabá „produkcia“ patentov), ktorá sa odzrkadľuje aj na nízkej úrovni patentovania environmentálnych technológií.

Tabuľka 4.6

Environmentálne patentové prihlášky na Slovensku a OECD

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Priemer za rok
Patenty spolu (EPO)	SK	44,4	51,6	50,9	59,6	65,1	75,9	63,1	71,2	60,2
	OECD	134 609	138 334	135 661	135 836	136 060	137 953	138 733	139 145	137 041
Environmentálne patenty	SK	5,9	5,1	4,2	9,8	10,8	8,6	6,5	5,3	7,0
	OECD	19 299	18 529	17 495	17 533	17 285	17 544	17 560	8 312	16 695
Podiel environmentálnych patentov na celkových patentoch	SK	13,3	9,8	8,3	16,4	16,6	11,3	10,4	7,5	11,7
	OECD	14,3	13,4	12,9	12,9	12,7	12,7	12,7	6,0	12,4

Prameň: OECD (2023).

* * *

Na Slovensku pretrváva nízka úroveň intenzity VaV (meraná ako podiel hrubých výdavkov na VaV na HDP). Isté pozitívum vo vývoji vidíme v meniacej sa štruktúre výdavkov na VaV v prospech rastúceho podielu podnikových výdavkov na VaV. Je to práve podnikový VaV, ktorý v národnom inovačnom a VaV systéme prináša rozhodujúce benefity. Slovensko patrí medzi členské krajiny EÚ, ktoré vo vyššej miere využívajú zdroje EÚ fondov na financovanie domáceho VaV. Naopak, zahraničné podnikové zdroje pre domáci VaV sú stabilne dlhodobo nižšie. Pri zdrojoch VaV od Európskej komisie predpokladáme prudký nástup čerpania v rokoch 2021 – 2022 vzhľadom na koniec programového obdobia EŠIF, čiže môžeme očakávať zvýšenie priemerného podielu zahraničných zdrojov VaV. Kombinácia dvoch pohľadov na štruktúru VaV (podľa sektora zdrojov a sektora použitia) nám umožnila presnejšie kvantifikovať niektoré väzby slovenského VaV systému: slabú prepojenosť podnikového a vysokoškolského sektora, nízke toky financovania VaV z vládneho do podnikového sektora, ako aj slabú kapacitu vysokoškolského sektora generovať vlastné zdroje pre

VaV. Druhou témou, ktorej sme sa venovali, boli ekologické inovácie. Vzhľadom na rozsah témy a veľkú ponuku štatistických dát (čo je výsledok pozornosti, ktorej sa dostáva oblasť ochrany životného prostredia najmä zo strany verejných politík) sme sa obmedzili len na niekoľko vybraných tém. Ako kontextuálne indikátory sme pre slovenskú ekonomiku zvolili energetickú intenzitu a materiálovú náročnosť. Slovenská ekonomika po roku 1995 zvyšovala svoju energetickú efektívnosť, avšak po roku 2013 dochádza k jej stagnácii, ktorá sa udržuje približne na 60 % úrovne EÚ. V prípade materiálovej náročnosti Slovensko rovnako zaostáva za EÚ, keď dosahuje len 80 % úroveň. Znižovanie potreby energií alebo materiálov, hlavne v spracovateľskom priemysle a výrobe energií, sú pre Slovensko pretrvávajúcimi výzvami. Z hľadiska inovujúcich podnikov na Slovensku je situácia pomerne dobrá. Na Slovensku je viac inovujúcich podnikov, ktoré zaviedli inováciu s prínosom pre životné prostredie, než je to v EÚ. Najväčší pozitívny rozdiel je v prípade efektov „recyklovanie odpadu, vody alebo materiálov pre vlastné využitie alebo predaj v rámci podniku“. Tento stav pripisujeme vysokému zastúpeniu zahraničím kontrolovaných podnikov (a to najmä z ekonomicky vyspelých krajín). Motiváciami zavádzať ekologické inovácie pre podniky sú najmä regulačné nariadenia a environmentálne dane, snaha o zvýšenie reputácie podniku alebo rastúce ceny vstupov. Environmentálne dane sú na Slovensku mierne vyššie (merané ich podielom na HDP alebo celkových daňových príjmoch). VaV sektor orientovaný na environmentálne ciele z hľadiska financovania alebo patentových prihlášok má porovnateľný podiel ako v EÚ, resp. OECD. Rozdiel je vo výdavkoch na VaV v energiách, ktorých podiel je na Slovensku niekoľkonásobne nižší. Problémom však ostáva ich celkový objem, či už výdavkov alebo patentových prihlášok.

5. VÝVOJ ZAMESTNANOSTI A MIEZD

Príchod globálnej pandémie vírusu SARS-COV-2 do Európy sa v kontexte slovenského trhu práce stretol s už predtým sa objavujúcimi signálmi ochabujúceho dopytu po pracovnej sile, ktorý v tom čase predovšetkým v exportne orientovaných priemyselných odvetviach reagoval na spomaľovanie ekonomickej aktivity u kľúčových obchodných partnerov SR (čo sa ešte pred príchodom pandémie prejavovalo v citelnejšom poklese počtu voľných pracovných miest). Keď sa k dovedy pôsobiacim vonkajším faktorom pridal vplyv ekonomických následkov domácich protipandemických opatrení, umožnilo to prakticky okamžitý nástup poklesu zamestnanosti (k poklesu počtu pracujúcich podľa výberového zisťovania došlo hneď v prvom štvrťroku 2020). Tento pokles zamestnanosti pretrval jeden a pol roka, keď v polovici roka 2021 dochádza k obratu vo vývoji. Počet pracujúcich síce v treťom štvrťroku 2021 prestal klesať, o razantnejšom oživení zamestnanosti sme však ešte hovoriť nemohli. Rast zamestnanosti bol nevýznamný a rozhodne zaostával za zotavovaním ekonomickej činnosti vo viacerých odvetviach hospodárstva. Rast zamestnanosti v poslednom štvrťroku 2021 bol o niečo badateľnejší, nedosahoval však ani 1 % tempo a obrat v druhej polovici roka tak dokázal len čiastočne stlmiť priemerný celoročný pokles (-1,4 %), ktorý prevážil predovšetkým vplyvom vývoja v prvom štvrťroku, keď prepád zamestnanosti dosiahol svoje celkové pandemické dno (-4,8 %; VZPS).

Rok a pol trvajúci „pandemický“ pokles zamestnanosti bol však slabší, než sa spočiatku čakalo.²⁷ Pomohla tomu kombinácia viacerých faktorov, od opatrení hospodárskej politiky cielených na zachovanie časti zamestnanosti ohrozenej zavádzanými protipandemickými obmedzeniami výkonu ekonomickej činnosti (programy Prvá pomoc a Prvá pomoc+) cez šikovné adaptačné manévry zamestnávateľov (presun časti operácií do online priestoru, umožnenie vykonávania práce z domu v d'aleko väčšej miere, hromadné testovanie zamestnancov v prevádzkach s potrebou fyzického kontaktu, a tým skoré znovuo tvorenie výroby a pod.) po obmedzenie

²⁷ Priemerná celoročná hodnota poklesu zamestnanosti počítaná z počtu pracujúcich (výberové zisťovanie pracovných síl – VZPS) predstavovala v prvom roku pandémie -2 % a v druhom roku spomínaných -1,4 %, ešte o niečo slabší bol pokles zamestnanosti podľa počtu zamestnaných osôb (podľa štatistického výkazníctva).

dostupnosti zahraničnej pracovnej sily (opatreniami skomplikovaný cezhraničný prechod a samotné šírenie ochorenia COVID-19), ktorá v posledných rokoch kompenzovala zhoršujúcu sa dostupnosť domácej pracovnej sily (výsledok demografických trendov). Pokles ekonomickej činnosti sa tak v omnoho väčšej miere prejavil na prepade počtu odpracovaných hodín než na prepade počtu pracujúcich alebo zamestnaných osôb (tejto téme sa venujeme v predošlých vydaniach).

Predsa len však je potrebné v kontexte pandemických dopadov na trh práce upozorniť na výrazné odvetvové špecifiká. Kritickým obdobím bol najmä prvý štvrtrok 2021, keď na Slovensku kulminovala dlhá a masívna druhá vlna. Nariadené obmedzenie aktivity (covid automat) dramaticky ovplyvnilo činnosť najmä v ubytovaní, kde v prvých dvoch mesiacoch roka tržby poklesli o 90 % a z odvetvia odišla štvrtina pracovnej sily, ale tiež v stravovaní, maloobchode a osobnej doprave.²⁸ V priemere za rok došlo k najdynamickejšej strate zamestnanosti práve v ubytovacích a reštauračných službách (takmer -18 % podľa počtu pracujúcich). Najvýraznejšie absolútne úbytky zamestnancov však zaznamenali väčšie odvetvia: kumulatívne za dva roky pandémie opustilo najviac zamestnancov odvetvia priemyselnej výroby, stavebníctva, obchodu a poľnohospodárstva, nasledované relatívne malým, ale najviac postihnutým odvetvím ubytovacích a stravovacích služieb.²⁹ Naopak, v niektorých odvetviach služieb zamestnanosť za dva roky pandémie pomerne dynamicky vzrástla a nešlo len o verejný sektor. Po ohliadnutí sa za následkami pandémie je možné pristúpiť k hodnoteniu vývoja v prvom roku postpandemickej obnovy zamestnanosti, teda v roku 2022. V nasledujúcich častiach kapitoly sústreďíme pozornosť najmä na vybrané pozoruhodné momenty vývoja, ktoré si zasluhujú osobitný priestor.

²⁸ Výsledkom druhej vlny (na Slovensku spôsobenej britským variantom vírusu) boli preťažené nemocnice a nelichotivé celosvetové prvenstvo v počte hospitalizovaných aj v počte úmrtí (v prepočte na obyvateľstvo). Vo februári zavedený covid automat vtedy zaradil celé územie Slovenska do čiernej fázy a keďže v tom čase ešte nebolo očkovanie dostupné pre všetky skupiny obyvateľstva, mnohé prevádzky označené ako neesenciálne ostali pre väčšinu zákazníkov zatvorené. Najviac zasiahnuté boli, rovnako ako v prvom roku pandémie, reštauračné a ubytovacie služby. V stravovacích prevádzkach klesli tržby v tom čase o 55 %, zachovaná bola možnosť výdaja cez okienko. Tržby vtedy poklesli medziročne o približne pätinu aj v stavebníctve, maloobchode, vybraných trhových službách, klesali aj v doprave. Kvôli cestovným obmedzeniam sa výkony v osobnej doprave prepadli o 70 %, preprava osôb klesla o 60 %. Stavebná produkcia bola nižšia o pätinu.

²⁹ Porovnanie stavov pred koncom 2019 a 2021 podľa štatistického výkazníctva; u VZPS zmena metodiky porovnanie neumožňuje.

Postpandemické zotavenie zamestnanosti na pozadí starnutia pracovnej sily

Aj pri pomerne slabom hospodárskom raste (dokonca ešte slabšom, než bolo oživenie v druhom pandemickom roku, ako upozorňujeme v úvodnej kapitole) pretrvalo v roku 2022 zotavovanie zamestnanosti, ktoré sa pozvoľna započalo už v druhej polovici roka 2021. Silnejšia obnova zamestnanosti bola zaznamenaná v prvej polovici roka 2022, aj vďaka porovnávacej základni.³⁰ Najrýchlejšie tempo rastu pracujúcich bolo v prvom štvrtroku aj napriek tomu, že v jeho polovici vrcholila vôbec najmasívnejšia – z hľadiska počtu pozitívne testovaných – vlna pandémie. Vtedy cirkulujúci dominantný variant nespôsobil taký častý výskyt ťažkého priebehu ochorenia a počas februára tak došlo k významnému uvoľňovaniu epidemiologických opatrení na celom území SR. To podporilo v tom čase sa už zotavujúcu zamestnanosť v obmedzeniach predtým postihnutých službách (posilnil sa rast zamestnanosti nielen v maloobchode, ale aj v ubytovaní, reštauračných službách či v doprave). Vo februári už zaznamenávali rast zamestnanosti takmer všetky odvetvia hospodárstva. Spomalenie zotavovania zamestnanosti v druhej polovici roka však nebolo spôsobené len vplyvom vyprchania efektu nízkej porovnávacej bázy z prvého polroka 2021. Aj štatistiky úradov práce o evidovanej nezamestnanosti či vývoji voľných pracovných miest potvrdzovali určité ochladenie, resp. stagnáciu smerom ku koncu roka (čomu sa budeme venovať neskôr).

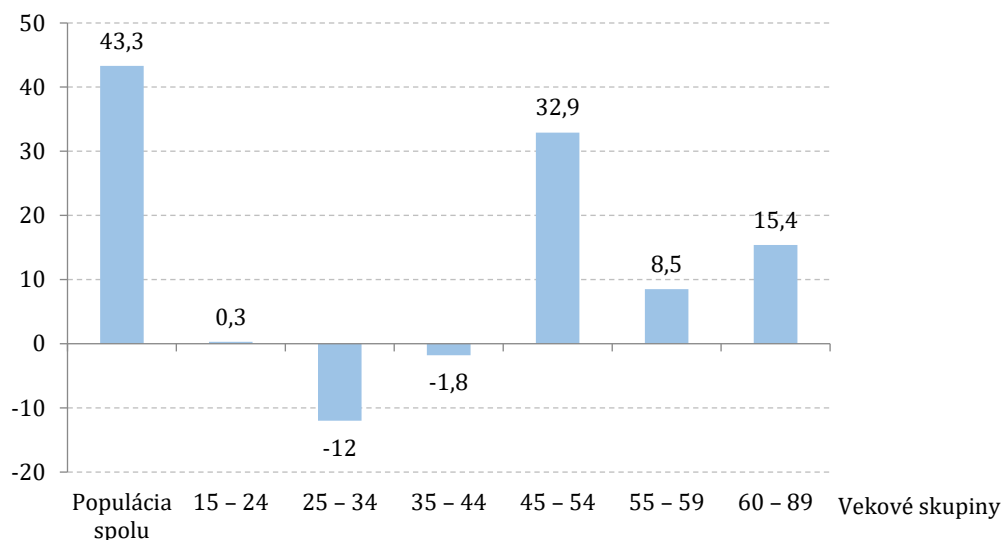
Jav, ktorý by mal upútať našu pozornosť pri hodnotení celkovej zmeny zamestnanosti v poslednom období, je odlišná dynamika nárastu počtu pracujúcich podľa hlavných vekových kategórií a predovšetkým rozsah príspevku nárastu pracujúcich v najvyšších vekových kategóriách. Postpandemická obnova zamestnanosti totiž čerpá v značnej miere z nárastu zamestnanosti u najstarších skupín obyvateľstva. Už v roku predtým, keď celková zamestnanosť v SR ešte klesala (2021), došlo v skutočnosti k medziročnému rastu počtu pracujúcich vo všetkých vekových kategóriách nad 35 rokov. Tento rast bol však významný iba v jednej z nich, a to u pracujúcich starších ako 60 rokov (tempo 5,1 %), v ostatných kategóriách nad 35 rokov

³⁰ V oboch štvrtrokoch a u oboch metodík, teda vychádzajúc z počtu pracujúcich podľa VZPS aj z počtu zamestnaných podľa štatistického výkazníctva, v rozsahu 2 – 3 %.

nedosahoval ani pol percenta.³¹ V roku 2022 už presahovalo tempo rastu pracujúcich starších ako 60 rokov úroveň 8 % a pracujúcich vo veku 55 až 59 rokov pribudlo medziročne v rozsahu viac ako 3 %. V oboch rokoch postpandemického zotavovania išlo o dve najrýchlejšie tempá rastu zamestnanosti v členení podľa veku. V prípade Slovenska však nejde o nový jav. Korene tohto javu vysvetľujeme v prvej časti nasledujúcej kapitoly 6. Nielen pre priaznivé hospodárske podmienky, ale aj v dôsledku zosťarnutia silných populačných ročníkov a legislatívnych zmien zvýšili za posledné dve desaťročia ľudia starší ako 55 rokov svoj podiel na pracujúcich z 5 % až na dnešnú takmer pätinu celej zamestnanosti v SR. Pri posledných dvoch recesiách predstavovali dôležitý zdroj obnovy zamestnanosti. V tomto kontexte sa už menej prekvapivým zdá rozsah, v akom prispeli k absolútnemu zvýšeniu celkovej zamestnanosti po pandémie, čo dobre ilustruje graf 5.1. Predsa však na to treba upozorniť, keďže ide o zložku pracovnej sily, ktorá pred dvoma dekadami predstavovala len 5 % zamestnanosti.

G r a f 5.1

Prírastok počtu pracujúcich v roku 2022 v členení podľa veku (v tis. osôb)

Prameň: spracované podľa údajov VZPS ŠÚ SR (databáza Datacube).

³¹ V členení na vekové kategórie podľa tabuľky T24a, ktorá je prílohou Štatistickej správy o hospodárstve SR vo 4. štvrtroku 2022 (ŠÚ SR, 2023a).

Z grafu je zrejmé, ktoré vekové kategórie sa v skutočnosti podieľali na obnove zamestnanosti v poslednom roku a v akom rozsahu. Na trhu práce pribúdalo prakticky výlučne pracujúcich starších ako 45 rokov, významnou mierou sa na raste zamestnanosti podieľala kategória, ktorá pred 20 rokmi predstavovala ledva 1 % zamestnanosti (60+). Ak by sme do grafu zahrnuli oba posledné roky, prírastok v kategórii 60+ by bol ešte významnejší. Naopak, mladších pracujúcich v roku 2022 ubúdalo. Berúc do úvahy limity výberového zisťovania, tento trend je zrejmý.

V dôsledku minulých demografických trendov sa slovenská ekonomika priblížila k poslednej fáze čerpania demografickej dividendy, keď sa silné populačné ročníky postupne presúvajú do preddôchodkového a dôchodkového veku, početnosť produktívnej populácie klesá, narastá podiel staršej populácie. V etapách priaznivého makroekonomického vývoja sú osoby na hranici dôchodkového veku motivované zotrvať na trhu práce (vplyv má aj úprava dôchodkového veku) a predstavujú zdroj rastu zamestnanosti, avšak následkom výpadku v pôrodnosti po roku 2000 ekonomika čo do početnosti nateraz nedisponuje adekvátnou náhradou generácie, ktorá postupne odíde do neaktivity z dôvodu dosiahnutia poproduktívneho veku. Fakt, že dopyt po pracovnej sile narážal v rokoch pred pandémiou na limity ponuky pracovnej sily, sme spomínali už v niekoľkých vydaniach. Signalizovali to viaceré štatistické ukazovatele, ako napríklad spomínaný nárast ekonomickej aktivity pri súbežnom poklese produktívnej populácie, postupne až rekordný podiel pracujúcich na ekonomicky aktívnych, rekordné znižovanie tých skupín nezamestnaných, ktorí boli bez práce najdlhší čas (teda osôb obyčajne s najväčšími problémami nájsť uplatnenie na trhu práce), vysoké medziročné nárasty hlásených voľných pracovných pozícií, spomínané dlhodobo najdynamickejšie tempá rastu pracujúcich vo vekovej skupine 60+ a niekoľkonásobné zvýšenie jej podielu na celkovej zamestnanosti, rekordný pokles miery nezamestnanosti vrátane dlhodobej nezamestnanosti, pokles počtu pracujúcich krátkodobo dochádzajúcich za prácou do zahraničia, a to aj z regiónov SR s tradične vysokou mierou nezamestnanosti a bohatou skúsenosťou s krátkodobou pracovnou migráciou, silné rasty nominálnej mzdy, a napokon, významné zvyšovanie sa počtu cudzincov pracujúcich na Slovensku po roku 2016,

a to predovšetkým cudzincov z tretích krajín (u ktorých je proces zamestnania sa administratívne náročnejší než v prípade občanov krajín EÚ).

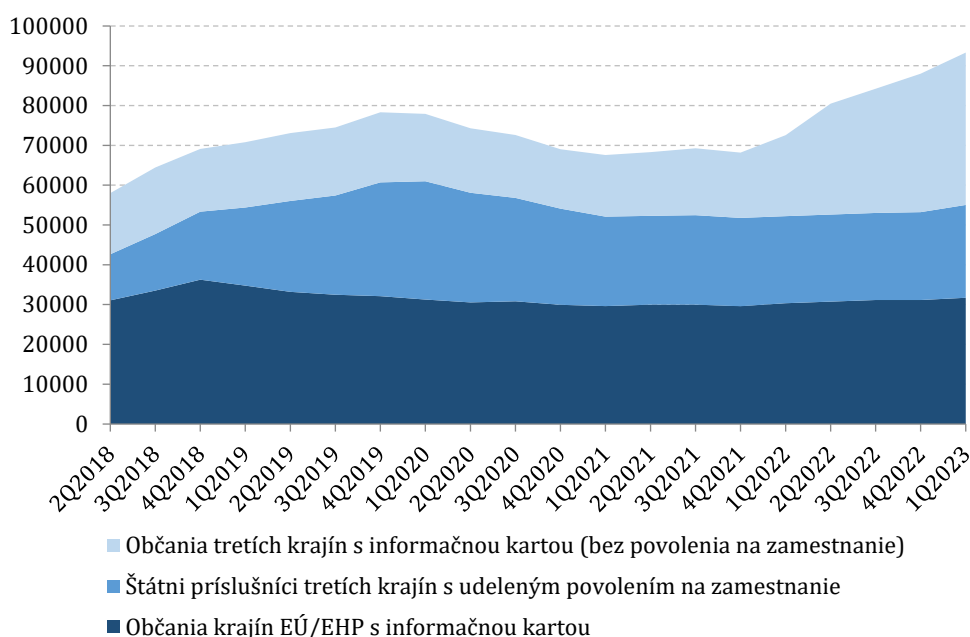
K demografickému prechodu ako tradičnému faktoru nárastu pracovnej imigrácie pribudla vojna na Ukrajine

Pracujúcich cudzincov začalo v SR významnejšie pribúdať hlavne v rokoch silnejúcej obnovy zamestnanosti po odznení následkov globálnej hospodárskej krízy. Počet na Slovensku oficiálne zamestnaných cudzincov prekročil hranicu 50-tisíc v prvom štvrtroku 2018.³² Dynamicky sa zvyšovali hlavne počty cudzincov z tretích krajín. Už v tom roku (2018) dominovali skupiny občanov Srbska a Ukrajiny, vtedy sme hovorili až o 40-násobnom náraste v SR zamestnaných Srbov a o 11-násobnom náraste zamestnaných Ukrajincov za päťročné obdobie. A tak kým pred rokom 2016 predstavovali štátni príslušníci tretích krajín len zlomok cudzincov zamestnaných v SR a s veľkou prevahou tu pracovali hlavne občania krajín EÚ, od prvého štvrtroka 2019 už na slovenskom trhu práce prevažujú medzi pracujúcimi cudzincami občania tretích krajín (pre bližšie informácie o vývoji v predpandemickom období pozri napr. Hvozdíková a Lichner a kol., 2018; 4. kapitola).

Prílev cudzincov na slovenský trh práce vrcholil pred vypuknutím pandémie, keď ich v poslednom mesiaci roka 2019 na Slovensku oficiálne pracovalo viac ako 78-tisíc. Pandémia postihla cezhraničnú migráciu a počet cudzincov zamestnaných v SR začal klesať. Nie však v rovnakej intenzite. Slovenský trh práce vplyvom následkov pandemickej krízy opúšťali v podstatne väčšej miere občania tretích krajín. Naopak, počet zamestnaných občanov krajín EÚ jemne klesol už pred príchodom pandémie a v jej dôsledku sa tento pokles prehĺbil len nebadane, ich počet skôr prestál rásť a stabilizoval sa okolo hodnoty 30-tisíc. Po pomerne rýchlom zotavení sa z pandemickej krízy a skorom nástupe oživovania zamestnanosti (v porovnaní s poslednou krízou), a čoskoro aj v súvislosti s vypuknutím vojny na Ukrajine, dochádza k ešte dynamickejšiemu nárastu počtu zamestnaných cudzincov z tretích krajín, než aký bol ich úbytok v dôsledku pandémie.

³² Pritom len 5 rokov predtým tu pracovalo len niečo vyše 7-tisíc občanov EÚ a dokonca len niečo vyše 4-tisíc štátnych príslušníkov tretích krajín.

Graf 5.2

Zamestnaní cudzinci na území Slovenskej republiky podľa štátnej príslušnosti (v osobách)

Prameň: spracované podľa údajov ÚPSVaR o zamestnávaní cudzincov – Štatistiky (ÚPSVaR, 2023).

Graf 5.2 zachytáva tak spomínanú zmenu v dominancii podľa štátnej príslušnosti (občania EÚ verzus občania tretích krajín) na prelome rokov 2018/2019, ako aj viac ako dvojnásobný nárast počtu zamestnaných cudzincov pochádzajúcich z tretích krajín za (zobrazené) najnovšie 5-ročné obdobie, a tiež odlišný vplyv pandémie na ich zotrvanie na slovenskom trhu práce v závislosti od krajín ich pôvodu.

Na konci prvého štvrtroka 2023 tak bolo na Slovensku zamestnaných už viac ako 90-tisíc cudzincov, presne dve tretiny boli štátni príslušníci tretích krajín. V roku 2022 významne narástol počet tých z nich, ktorí sú zamestnaní s informačnou kartou (nevyžaduje sa povolenie na zamestnanie ani potvrdenie o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta). Zjednodušenie zamestnávania občanov tretích krajín patrilo k cieľom rezortu práce ešte v predpandemickom období.³³ V roku 2022 ale vláda

³³ Jedným z opatrení bolo od roku 2018 zavedenie zverejňovania zoznamu nedostatkových profesií, kde za splnenia zákonných podmienok bolo možné zamestnať cudzinca z tretej krajiny zjednodušeným procesom.

už reagovala aj na konflikt na Ukrajine a následný prílev ukrajinských občanov, keď predložila návrhy viacerých právnych úprav, súborne nazvaných neformálne ako Lex Ukrajina, ktoré o. i. umožňujú udelenie štatútu dočasného útočiska a získanie tolerovaného pobytu s označením odídenec. Podľa novelizovaného § 23a zákona o službách zamestnanosti je možné občanov v režime dočasného útočiska zamestnať bez potreby vybavovania pracovného povolenia (vyplňa sa a na príslušný úrad práce zasiela tzv. informačná karta). A skutočne, občania Ukrajiny predstavovali až dve tretiny celého nárastu počtu zamestnaných občanov tretích krajín medzi marcom 2022 a marcom 2023³⁴ a až 85 % celkového nárastu cudzincov z tretích krajín zamestnaných na informačnú kartu, čo možno hodnotiť ako reálny efekt legislatívnych úprav prijatých v reakcii na vypuknutie konfliktu.³⁵ Že ide o následok vojny, dokresľuje aj fakt, že počet ukrajinských mužov zamestnaných v SR sa od vypuknutia konfliktu zvýšil len o 15 %, kým počet zamestnaných ukrajinských žien vzrástol takmer 2,3-násobne a využitie možnosti zamestnať sa na informačnú kartu narástlo v prípade občanok Ukrajiny za rok (od marca 2022) viac ako trojnásobne (z celkového nárastu takmer 13-tisíc zamestnaných občanov Ukrajiny bolo vyše 10,8 tisíca žien).³⁶ Občania Ukrajiny predstavovali v marci 2023 viac ako 38 % všetkých cudzincov zamestnaných v SR evidovaných v štatistikách ústredia práce. Tvorili suverénne najpočetnejšiu skupinu zamestnaných cudzincov podľa štátnej príslušnosti. Druhí najpočetnejší, občania Srbska, predstavovali necelých 11 % všetkých zamestnaných cudzincov.

Povšimnutiahodným je aj odlišnosť vplyvu pandémie na zamestnávanie cudzincov v závislosti od profesie, ktorú vykonávali. Ako dokumentuje graf 5.3, zamestnávanie cudzincov pracujúcich v profesiách spadajúcich do prvých kategórií zamestnaní (1 až 5 podľa ISCO) v podstate nebolo pandemiou poznačené.³⁷

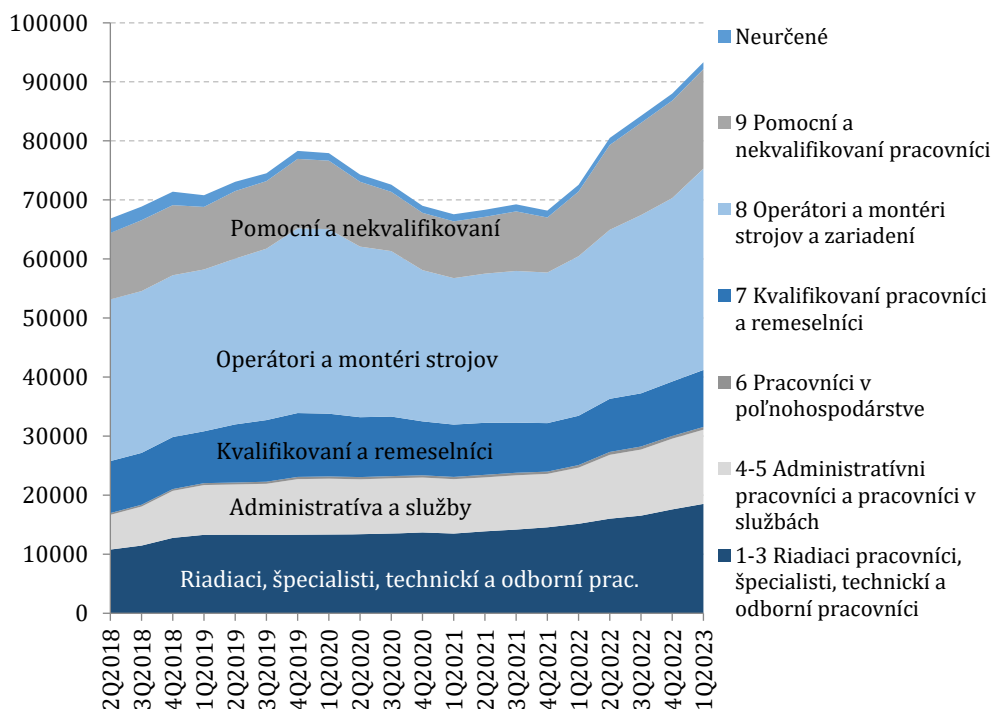
³⁴ Presnejšie, 66,9 % z celkového nárastu takmer 20-tisíc zamestnaných občanov tretích krajín a 62,6 % z celkového nárastu všetkých cudzincov zamestnaných v SR.

³⁵ Od vypuknutia vojny na Ukrajine počet Ukrajincov s pracovným povolením v SR v skutočnosti poklesol, naopak, na informačnú kartu ich tu pracuje 2,6-krát viac než pred vojnou.

³⁶ Porovnanie medzi marcom 2022 a marcom 2023.

³⁷ Počet riadiacich pracovníkov sa počas pandémie znížil len mierne, počet špecialistov, technikov a odborných pracovníkov prakticky kontinuálne rástol aj v priebehu pandémie, rovnako ako počet

Graf 5.3

Zamestnaní cudzinci na území Slovenskej republiky podľa vykonávanej profesie (v osobách)

Poznámka. – Podľa agregovaných hlavných tried klasifikácie zamestnaní: 0+1+2+3; 4+5; 6; 7; 8; 9+10 (v triede 0 nie sú evidovaní žiadni zamestnaní cudzinci, preto v legende nefigurujú).

Prameň: spracované podľa údajov ÚPSVaR o zamestnávaní cudzincov – Štatistiky (ÚPSVaR, 2023).

Naopak, časť kvalifikovaných pracovníkov/remeselníkov zo slovenského trhu práce počas pandémie odišla, ich počty sa doposiaľ na predpandemickú úroveň nevrátili. Pandémia najviac zasiahla zamestnanosť cudzincov v posledných dvoch kategóriách zamestnaní. Trh práce opustil významný počet operátorov a montérov strojov a zariadení, čo je dlhodobou najčastejšia profesia, v ktorej cudzinci nachádzajú uplatnenie. Na Slovensko sa začali vracat' už pri prvých signáloch zotavovania zamestnanosti, teda v polovici roka 2021. Ich počty sa ale na predpandemickú úroveň vrátili až nedávno, s príchodom roka 2023. Z trhu práce vplyvom

administratívnych pracovníkov. Zamestnanosť cudzincov v službách počas pandémie skutočne o niečo poklesla, avšak do marca 2023 opäť výrazne vystúpala a predstavuje dvojnásobok v porovnaní so stavom pred piatimi rokmi.

pandémie odchádzali aj pomocní pracovníci, od začiatku roka 2022 však nekvalifikovanej pracovnej sily z cudzích krajín výraznejšie pribúda a ich počet na konci prvého štvrťroka 2023 presahoval predpandemickú úroveň najviac zo všetkých tried zamestnaní. Ide po operátoroch a montéroch o druhú skupinu profesií, kde sa cudzinci uplatňujú najčastejšie. Významné zvýšenie početnosti cudzincov zamestnaných ako nekvalifikovaná a pomocná sila po marci 2022 súvisí s príchodom (predovšetkým) žien z Ukrajiny po vypuknutí konfliktu, ktoré si často museli nájsť uplatnenie mimo svojej pôvodnej profesie.

Celkovo bolo k decembru 2022 zamestnaných na Slovensku o 19 810 cudzincov viac ako koncom roka 2021. Pre porovnanie, celkový nárast počtu pracujúcich v hospodárstve bol za rok 2022 podľa VZPS v rozsahu 43,3 tisíca osôb a počtu zamestnaných podľa štatistického výkazníctva v rozsahu 39,8 tisíca osôb. Aj keď ide o rôzne zdroje dát a rôzne metodiky, tieto čísla jasne signalizujú, že pod nárast zamestnanosti v SR v roku 2022 sa vo významnej miere podpísali zamestnaní cudzinci, prakticky takmer v polovičnej miere (a len samotný „vojnový“ nárast počtu zamestnaných občanov Ukrajiny evidovaných v štatistikách ústredia práce sa blíži tretinovému rozsahu zvýšenia celkovej zamestnanosti v SR). Podiel cudzincov na celkovej zamestnanosti v SR je pritom, aj napriek ich významnému prílevu v posledných rokoch, stále veľmi nízky (pod 3,7 % ku koncu roka 2022),³⁸ neporovnateľne nižší, než býva štandardom v západných krajinách Európy. Významnosť nárastu ich počtu v roku 2022 pre zvýšenie celkovej zamestnanosti v SR je preto javom, ktorý by nemal ostať bez povšimnutia.

Za rastom zamestnanosti v roku 2022 stál sektor služieb

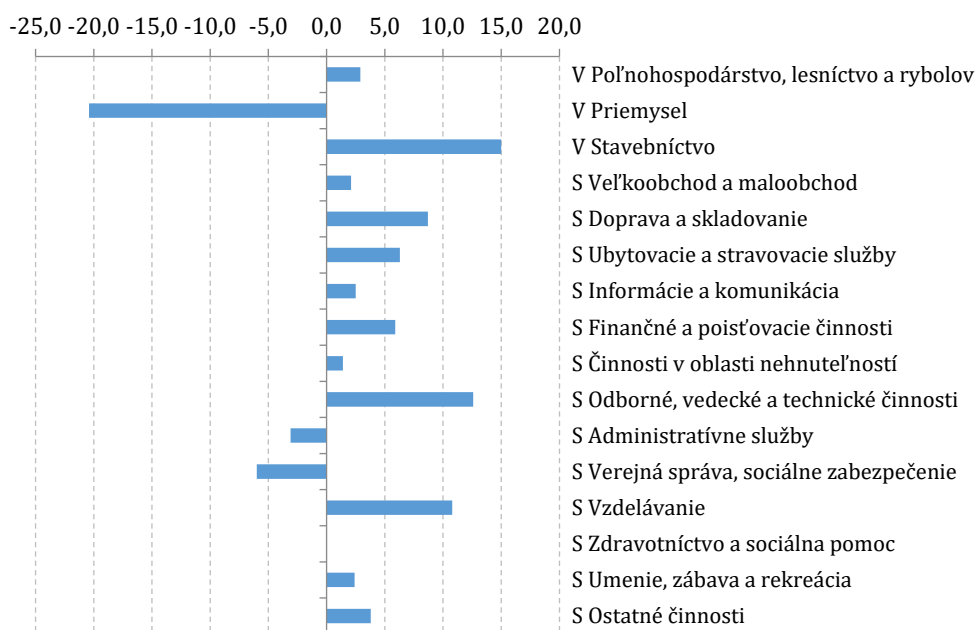
Okrem faktu, že pod výsledný medziročný nárast zamestnanosti sa podpísali prakticky takmer výlučne kategórie osôb starších ako 45 rokov, a faktu, že zvýšenie počtu zamestnaných cudzincov (medzi nimi zvlášť občanov Ukrajiny) prispelo k rastu zamestnanosti takmer v polovičnom rozsahu, priťahuje v štatistikách roka 2022 pohľad aj skladba prírastku zamestnanosti podľa odvetvovej štruktúry hospodárstva. Na agregovanej

³⁸ Porovnanie počtu zamestnaných cudzincov podľa štatistík ÚPSVaR s počtom zamestnaných osôb v hospodárstve SR podľa štatistického výkazníctva.

úrovni stoja za postpandemickým oživením zamestnanosti služby, nie výrobné odvetvia. Počet pracujúcich (VZPS) vo výrobných odvetviach v roku 2022 totiž kumulatívne medziročne poklesol, kým v službách stúpol o viac ako 46-tisíc osôb. Z výrobných odvetví to bol výlučne priemysel, ktorý ťahal medziročný výsledok zamestnanosti do záporných čísel. Prírastky zamestnanosti v službách ale viac ako dvojnásobne prevýšili úbytok pracujúcich v priemysle, čím kompenzovali negatívny vývoj zamestnanosti v priemyselných odvetviach.

G r a f 5.4

Zmena v počte pracujúcich (VZPS) v odvetviach hospodárstva SR
(v tis. osôb; rok 2022)

Poznámka. – V – výrobné odvetvia; S – odvetvia služieb.

Prameň: spracované podľa tabuľkovej časti Štatistickej správy o hospodárstve SR vo 4. štvrtroku 2022 (ŠÚ SR, 2023a).

Tento trend sa vystupňoval v závere roka, v poslednom štvrtroku už pracovalo vo výrobných odvetviach medziročne o 47-tisíc osôb menej, „kompenzácia“ zo strany služieb bola v rozsahu plus 57,5 tisíce pracujúcich. Vo výsledku sa tak rast zamestnanosti v poslednom štvrtroku citeľne pribrzdil. Išlo o následok vývoja v priemyselnej výrobe hlavne v druhej

polovici roka, keď v odvetví ubudlo viac ako 86-tisíc pracujúcich, čo predstavovalo viac než 14 % v odvetví pracujúcich osôb.³⁹ Vzhľadom na významnosť priemyselnej výroby pre zamestnanosť to možno hodnotiť ako masívny odchod pracujúcich, obzvlášť v čase stále priaznivého vývoja vo väčšine iných sektorov.

Pokles zamestnanosti v priemysle potvrdzujú aj podnikové štatistiky, podľa ktorých dochádzalo k medziročnému úbytku zamestnancov v priemysle ako v jedinom odvetví nepretržite už od marca 2022. V čase, keď hospodárstvo odolávalo ďalšej silnej pandemickej vlny (omikron) a ekonomická aktivita začala ťažiť z uvoľňovania epidemiologických opatrení, dobiehanie pandemického výpadku zabrzdiť vypuknutie vojny na Ukrajine. Vysoké ceny energií a ďalších vstupov, opätovné prehĺbenie problémov s dodávkami komponentov a celková neistota na medzinárodných trhoch ovplyvňovali priemyselnú výrobu už od začiatku konfliktu. Naopak, po zrušení protipandemických opatrení sa priaznivo vyvíjala spotreba domácností, tie realizovali odkladané nákupy, vrátane obstarávania služieb, čo malo pozitívne efekty pre maloobchod, ubytovacie a stravovacie služby aj ďalšie trhové služby. Tento trend pokračoval aj napriek vysokej inflácii, oživujúci sa spotrebiteľský dopyt sa tak stal ťahúňom rastu zamestnanosti v službách. V priemysle teda k postpandemickej obnove zamestnanosti nedochádza, v skutočnosti v ňom počet zamestnaných osôb klesá už štvrtý rok v rade. Ani v stavebníctve sa napriek rastu zamestnanosti v roku 2022 počet zamestnaných na predpandemickú úroveň nevrátil. Zo služieb je na tom rovnako ubytovanie a stravovanie, kde bol rast zamestnanosti tiež len dopĺňaním počas pandémie prepustených zamestnancov.

A tak paradoxne, keď v roku 2022 hovoríme o pokrízovom zotavení zamestnanosti (po pandemickej recesii), zároveň musíme zdôrazniť pre slovenskú ekonomiku kedysi úplne netypický jav, a to, že za pokrízovým oživením zamestnanosti stojí sektor služieb. K tomuto paradoxu došlo preto, že v krátkom čase po zotavovaní sa z pandemickej recesie postihol priemyselnú výrobu ďalší útlm, tentokrát v dôsledku vojny na Ukrajine a kombinácie šokov, ktoré tento konflikt v mnohých ekonomikách vyvolal.

³⁹ Priemyselná produkcia bola medziročne nižšia už od februára 2022, jej pokles sa však v posledných mesiacoch roka prehĺbil.

Druhým faktorom bolo, že pandemická kríza postihla priamo viaceré odvetvia služieb, tie vďaka oživenej spotrebiteľskej aktivite dobiehali pandemické výpadky (vo výkone aj v zamestnanosti). Podiel odvetví služieb na celkovej zamestnanosti v SR tak stúpol v roku 2022 na takmer 62 % (a pred koncom roka na 63 %).

Detailné štatistiky z úradov práce odhaľujú efekt vojny na Ukrajine a signalizujú ochladzovanie na trhu práce

Postupnú zmenu situácie na trhu práce v priebehu roka odhaľujú detailnejšie mesačné štatistiky. Graf 5.5 približuje niektoré z nich. V grafe je jasne viditeľný moment a efekt vypuknutia vojny na Ukrajine. Časť odídcov bola prakticky okamžite po začatí ruskej invázie schopná nájsť si uplatnenie na slovenskom trhu práce – hneď od marca 2022 môžeme pozorovať citel'ný a kontinuálny nárast počtu tu zamestnaných občanov Ukrajiny.⁴⁰ Len za prvé 4 mesiace od vypuknutia vojny (marec až jún 2022) narástol počet cudzincov v štatistikách zamestnanosti o viac ako 11-tisíc osôb, 87 % z nich boli občania Ukrajiny (približuje to graf 5.5b). Taký vysoký prírastok zamestnaných cudzincov za také krátke obdobie je pre slovenský trh práce bezprecedentnou skúsenosťou.

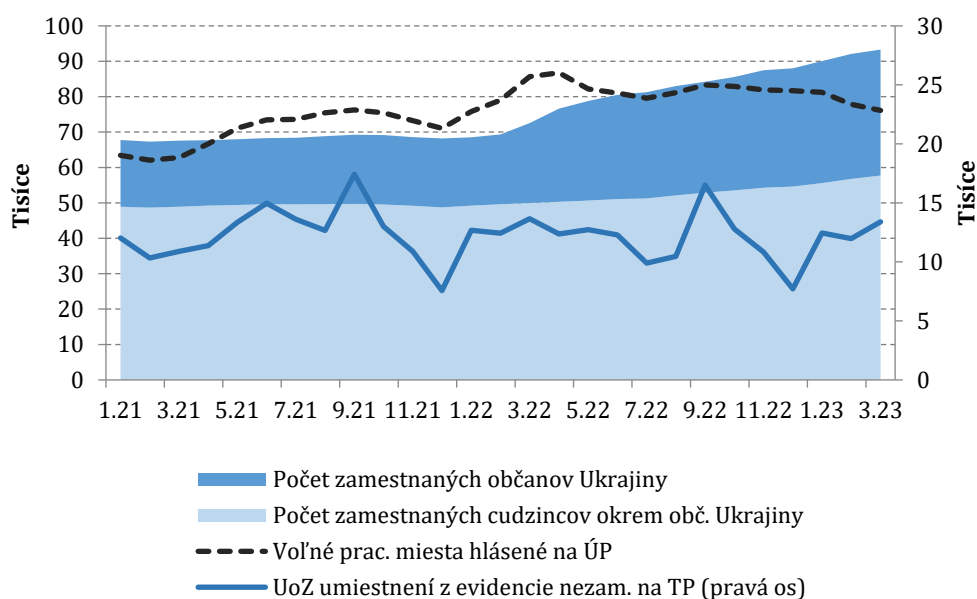
Ako jeden zo signálov nasycovania dopytu po pracovnej sile môže poslúžiť vývoj počtu uchádzačov o zamestnanie (UoZ) vyradených z evidencie nezamestnaných z dôvodu, že si našli uplatnenie na trhu práce (TP). Krivka úspešnosti umiestňovania UoZ na trh práce (plná čiara v grafe 5.5a; hodnoty na pravej osi) ukazuje, že po silných prvých mesiacoch roka 2022, keď si prácu našlo podstatne viac evidovaných nezamestnaných než rok predtým, bol nábor z radov nezamestnaných uchádzačov o prácu uprostred roka (od mája po september) o niečo slabší než v rovnakom období 2021.⁴¹

⁴⁰ Počnúc januárom 2022 rástol nepretržite aj počet ostatných zamestnaných cudzincov evidovaných v štatistikách úradov práce, nie však v takom rozsahu (ani kumulatívne za rok). Z grafu 5.5a je zrejmý tiež výsledný nárast podielu občanov Ukrajiny na celkovej zamestnanosti cudzincov v SR, v marci 2023 už predstavovali 38 % všetkých registrovaných zamestnaných cudzincov.

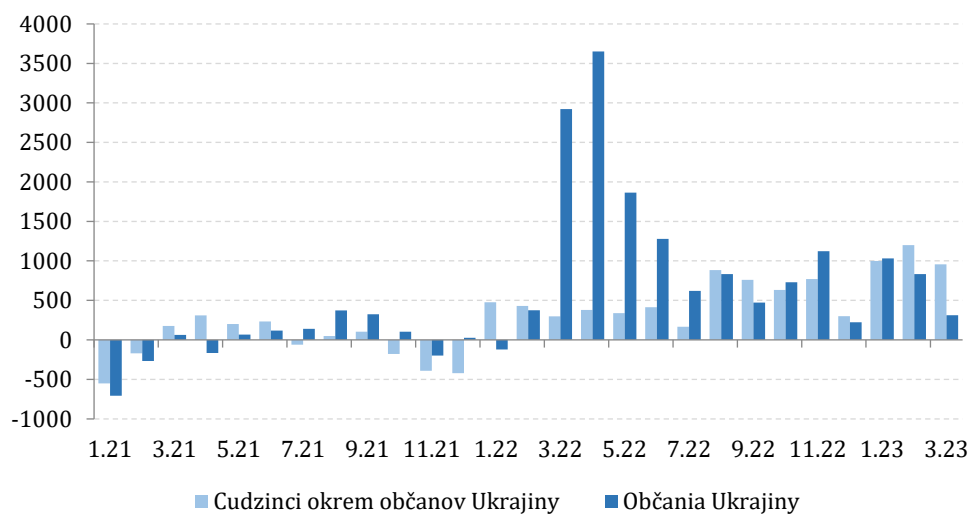
⁴¹ Predovšetkým v letných mesiacoch našlo uplatnenie zhruba až o 20 – 30 % menej evidovaných nezamestnaných; aj tradičný septembrový vrchol nábora, keď štatistiky ovplyvňujú absolventi škôl, bol o niečo nižší.

Graf 5.5

a) Mesačné údaje o zamestnaných cudzincoch, voľných pracovných miestach a uchádzačoch o zamestnanie umiestnených na trh práce (v tis.)

b) Medzimesačné toky (prírastky/úbytky) cudzincov zamestnaných v SR

Prameň: spracované podľa údajov ÚPSVaR o nezamestnanosti a o zamestnávaní cudzincov (ÚPSVaR, 2023).

Prvým jasným signálom ochladzovania dopytu po pracovnej sile je vývoj počtu voľných pracovných miest. Počet voľných pozícií hlásených

na úrady práce stúpala už od marca 2021 (graf 5.5a), teda už pár mesiacov predtým, než skutočne došlo k obnoveniu rastu zamestnanosti. Silnejúci dopyt po pracovnej sile v podobe rastu počtu voľných ponúk pretrvával s dočasným ochladením v poslednom štvrtroku 2021 až do apríla 2022, keď bolo nahlásených takmer 87-tisíc voľných pozícií. Tento moment bol návratom počtu voľných pozícií na predpandemickú úroveň.⁴²

Po vypuknutí vojny sa dopyt po práci stabilizoval, od októbra 2022 už dochádza k jasnému poklesu neobsadených voľných miest, čo signalizuje postupné saturovanie dopytu po práci. Tento pokles počtu hlásených voľných pozícií sa stretol so súbežným rastom počtu zamestnaných cudzincov, čo saturáciu dopytu urýchľuje. Slabší dopyt po pracovnej sile môžeme považovať za následok rastu vstupných nákladov zamestnávateľov, niektoré firmy museli v dôsledku cien energií pristúpiť k obmedzovaniu výroby, ale aj za následok celkovej neistoty v externom prostredí či pokračujúceho trendu slabšej produktivity práce. Aj v marci 2023 však bolo stále hlásených zhruba 76-tisíc voľných miest. Viac ako polovica z nich sa týkala pozícií operátori a montéri strojov a zariadení, druhou najväčšou skupinou boli pozície pre kvalifikovaných pracovníkov a remeselníkov a treťou pozície pre nekvalifikovanú a pomocnú silu. Cudzinci teda obsadzovali vo významnej miere práve hlásené voľné miesta, keďže v týchto triedach profesií boli zaznamenané ich najväčšie nárasty (s výnimkou remeselníkov). S výnimkou firiem s energeticky náročnou výrobou (postihnuté sú predovšetkým konkrétne odvetvia priemyslu ako výroba kovov či chemický priemysel) sa masívnejšie prepúšťanie neočakáva, zamestnávateľia sú si vedomí situácie s nedostatkom pracovnej sily a pri rozhodovaní berú do úvahy náklady na opätovné najímanie, v prípade ďalšieho zhoršenia ekonomickej aktivity zrejme skôr opäť siahnu po v pandemickom období hojne využívanom znížení odpracovaných hodín (NBS, 2023).⁴³

⁴² Ich aprílový stav bol totiž po prvýkrát o niečo vyšší než v marci 2020 (aj keď za skutočný vrchol dopytu po práci v predpandemickom období môžeme považovať skôr jeseň 2019 na čele s októbrom, keď sa počet hlásených neobsadených miest blížil k hranici 100-tisíc).

⁴³ Otázke saturovania neuspokojeného dopytu po práci v určitých profesiách utečencami z Ukrajiny (s implikáciami napr. pre priemernú mzdu vzhľadom na obsadzovanie nižšie kvalifikovaných pozícií či na formy pracovných úväzkov, vzhľadom na prevahu žien s deťmi), ale aj širšiemu kontextu zamestnávania Ukrajincov od vypuknutia konfliktu sa detailnejšie venuje komentár Inštitútu

Rast dlhodobej nezamestnanosti ako následok pandémie pretrváva

Toto ochladzovanie dopytu po pracovnej sile sa v druhej polovici roka premietlo do spomaľujúceho a v poslednom štvrtroku 2022 už aj relatívne slabého (0,4 %) tempa rastu zamestnanosti. V priemere za rok vzrástla zamestnanosť o 1,7 %, v hospodárstve pracovalo viac ako 2,6 milióna osôb (pracujúci podľa VZPS). Signály ochladzovania dopytu po práci bolo možné spozorovať aj v štatistikách nezamestnanosti, a to podľa oboch metodík. Miera nezamestnanosti podľa VZPS v polovici roka prestala klesať, zastavila sa na hodnote 6,0 %. Počet nezamestnaných síce ešte v porovnaní s predošlým rokom klesal, medzikvartálne ale už v treťom štvrtroku stagnoval a v poslednom štvrtroku dokonca počet nezamestnaných medzikvartálne stúpol. V priemere za rok bolo podľa VZPS na Slovensku 170-tis. nezamestnaných osôb, čo je o 17-tisíc nezamestnaných menej ako v roku 2021.

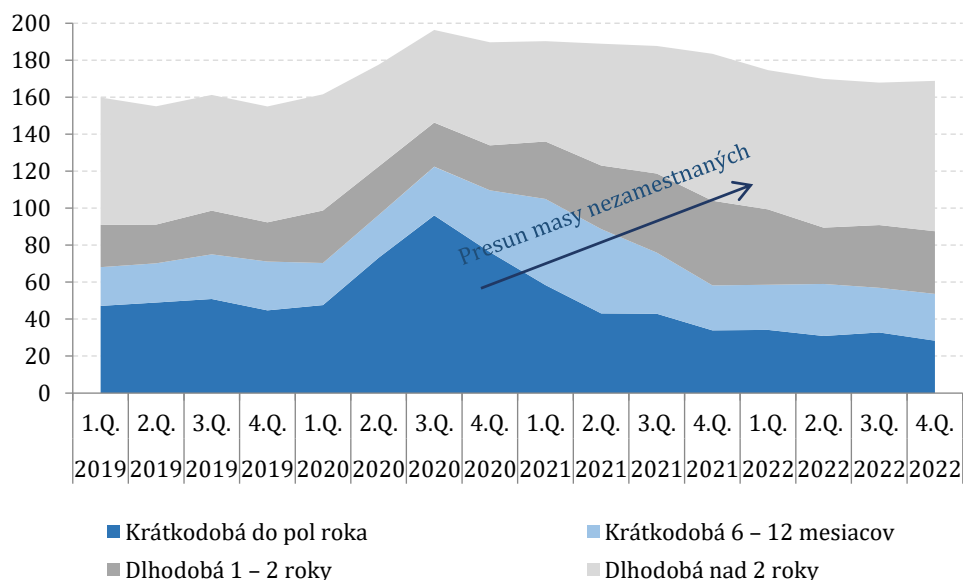
V štatistikách nezamestnanosti evidovanej na úradoch práce ochladenie na trhu práce signalizovali: spomínané znižovanie počtu uchádzačov úspešne umiestnených na trh práce, od apríla striedavo a ku koncu roka už trvalo klesajúci počet voľných pracovných pozícií, ale napríklad aj vyššie prитоky do evidencie zo zamestnania, predovšetkým v jesenných mesiacoch, a tiež od júna už citeľne menšie medzimesačné poklesy v počte evidovaných nezamestnaných, a tým výrazné pribrzdzenie poklesu miery evidovanej nezamestnanosti. Tá sa znížila medzi januárom a decembrom 2022 o 1,06 p. b., dve tretiny tohto poklesu sa realizovali v prvej polovici roka. V decembri v skutočnosti už mierne stúpila na 5,9 %, keď počet evidovaných nezamestnaných mierne narástol nad hranicu 178-tisíc. Priemerná ročná oficiálna miera nezamestnanosti dosiahla 6,3 % a za predpandemickým rekordným poklesom z roku 2019 stále zaostáva o 1,3 p. b.

finančnej politiky MF SR (Kľúčik a Kubala, 2023). Autori komentára predpokladajú, že asi polovica žiadateľov o dočasné útočisko (do konca roka 2022 oň požiadalo 105-tisíc osôb) z Ukrajiny sa presídlí na Slovensko natrvalo. To ovplyvní veľkosť produktívnej populácie, a teda aj počet ekonomicky aktívnych, v závislosti od ich možností zamestnať sa zvýši sa produkčná kapacita ekonomiky, investície a export. Len samotná zvýšená spotreba tovarov a služieb zvýši HDP o dodatočné 0,2 p. b., vyšší výber daní a odvodov prinesie do štátneho rozpočtu navyše príjmy v rozsahu 0,1 % HDP (pre ďalšie detaily pozri Komentár).

Počty nezamestnaných sa po roku a pol trvajúcom oživovaní zamestnanosti zatiaľ na predpandemickú úroveň nevrátili.⁴⁴

Graf 5.6

Štruktúra nezamestnaných podľa trvania nezamestnanosti (v tis. osôb)

Poznámka. – Z dôvodu metodických zmien je prerušenie v sérii medzi r. 2020 a 2021, graf slúži na ilustráciu javu.

Prameň: spracované podľa údajov VZPS ŠÚ SR (databáza Datacube).

Nárast dlhodobej nezamestnanosti sme v predošlom vydaní tejto publikácie uvádzali ako jeden z vážnych následkov pandemickej krízy, v jej dôsledku presiahla v roku 2022 dlhodobá nezamestnanosť dve tretiny celkovej nezamestnanosti. Pozitívnym preto je skrátenie priemernej dĺžky evidencie na úradoch práce o 2,5 roka v porovnaní s rokom 2021.⁴⁵ Podľa výberového zisťovania klesol v roku 2022 počet nezamestnaných vo všetkých skupinách trvania nezamestnanosti kratších ako 1,5 roka. Aj pri výslednom celoročnom poklese počtu nezamestnaných však naďalej rástol počet nezamestnaných, ktorí sú bez práce 1,5 roka a dlhšie. Ide teda

⁴⁴ Najnižší počet evidovaných nezamestnaných v roku, zaregistrovaný v novembri (176,9 tis.), sa priblížil k hodnote z predpandemického marca 2020, za rekordne najnižším počtom evidovaných nezamestnaných (december 2019) však stále zaostáva o 11,5 tisíca osôb.

⁴⁵ Na 11,54 mesiaca; v predpandemickom roku 2019 sa uchádzač o zamestnanie zdržal v evidencii v priemere 8,85 mesiaca.

o nezamestnaných, ktorí prišli o prácu počas pandémie a skôr.⁴⁶ Pozitívnym trendom je v roku 2022 aspoň zmiernenie dynamiky nárastu počtu dlhodobo nezamestnaných.

Ani silný rast nominálnej mzdy nezabránil prepadu jej reálnej hodnoty

V priebehu roka 2022 pokračovala kompenzácia nepriaznivého mzdového vývoja v pandémii v roku 2020 najviac postihnutých odvetviach. Najdynamickejšie rástli nominálne mzdy v ubytovacích a stravovacích službách (teda v odvetví, v ktorom ako jedinom následkom obmedzenia aktivity v prvom roku pandémie priemerná mzda poklesla), v stavebníctve, doprave a obchode. Vo všetkých štyroch prípadoch išlo o medziročné zvýšenie mzdy o viac ako 10 %. V priemere v hospodárstve stúpila mzda o 7,7 %, čo je tempo rastu takmer už totožné s najvyšším tempom od globálnej finančnej krízy dosiahnutým počas vrcholu priaznivého vývoja na trhu práce pred príchodom pandémie. Medziročne tak bola mzda vyššia o 93 eur a dosiahla hodnotu 1 304 eur (čo je zhruba o 20 % vyššia mzda, ako v predpandemickom roku 2019).

Keďže citelné zvyšovanie spotrebiteľských cien neprišlo až s konfliktom na Ukrajine, ale bolo pokračovaním trendu z predošlého roka (predovšetkým pri cenách poľnohospodárskych výrobkov či stavebných materiálov), zrýchľujúca sa inflácia zatlačila zmenu reálnej hodnoty priemernej mzdy do záporného pásma hneď v prvom štvrtroku. Prepad reálnej mzdy sa ďalej počas roka prehlboval, v poslednom štvrtroku 2022 už bola reálna mzda medziročne nižšia až o 7,6 %. Ako upozornil aj Štatistický úrad SR (ŠÚ SR, 2023b), išlo o najhlbší prepád reálnej mzdy za posledných 22 rokov. Ani počas pandemického obdobia 2020 – 2021 nedošlo k takémuto poklesu reálnej mzdy.⁴⁷ A tak aj keď priemerné zárobky rástli v roku 2022

⁴⁶ Kým v roku 2021 sa najdynamickejšie zväčšovali skupiny nezamestnaných, ktorí boli bez práce 1 až 2 roky (a v tom najrýchlejšie skupina osôb bez práce 1 – 1,5 roka), v roku 2022 prvenstvo v tempe nárastu prevzala skupina osôb bez práce 2 až 4 roky – ide teda sčasti o tých istých nezamestnaných, ktorí prišli o prácu počas prvých mesiacov pandémie, keď najrýchlejšie rástli všetky kategórie krátkodobo nezamestnaných (len sa každý rok posunú do ďalšej kategórie).

⁴⁷ Tá vtedy poklesla len v jedinom štvrtroku, kritickom 2. kvartáli 2020, a to len o 3 %. V priemere za rok došlo naposledy k poklesu reálnej mzdy, pod vplyvom zdĺhavých následkov globálnej finančnej krízy, v rokoch 2011 a 2012.

vo všetkých odvetviach (a takmer v polovici tempom nad 10 %), inflácia ich znehodnotila tak, že ich reálna hodnota sa prepadla vo všetkých z nich.⁴⁸ Ešte horšie na tom sú starobné dôchodky, tie v roku 2022 nominálne vzrástli len o 2,6 %, v dôsledku čoho sa ich reálna hodnota ku koncu roka prepadla o viac ako 12 %. Reálna hodnota starobných dôchodkov pritom klesala už aj v roku 2021.

Ani nepriaznivý vývoj reálnej hodnoty pracovných príjmov a dôchodkov však nepoznačil spotrebiteľskú aktivitu, domácnosti boli ochotné realizovať nákupy aj za cenu zníženia úspor. Dôvodov bolo viac, načrtli sme ich už v úvodnej kapitole (realizácia cez pandémiu odkladanej spotreby, obzvlášť v oblasti predtým nedostupných služieb, obavy z vojny a predzásobovanie, obavy z ďalšieho zrýchlenia inflácie a predčasná realizácia nákupu drahších tovarov, ako aj sklon k skoršiemu míňaniu úspor v obave z ich znehodnotenia infláciou či obavy z prehĺbenia problémov v dodávateľských reťazcoch a z výpadkov v dostupnosti tovarov). Vyššie bežné výdavky domácností a nárast konečnej spotreby v porovnaní s predchádzajúcim rokom (resp. miera ich zvýšenia presahujúca nárast bežných príjmov) sa prejavili na hrubých úsporách domácností. Tie (podľa ESA 2010) medziročne poklesli o 39 %, znižovali sa už druhý rok. Miera úspor klesla na historicky najnižšiu úroveň.⁴⁹

* * *

Podľa priemerných výsledkov v roku 2022 by sa mohlo zdať, že trh práce ostal na prvý pohľad nedotknutý vplyvmi kombinácie šokov, ktoré ekonomika zažívala predovšetkým v dôsledku dobehu dopadov pandemickej krízy a v dôsledku vypuknutia vojny na Ukrajine. Zamestnanosť v roku 2022 stúpila o 1,7 %, miera evidovanej nezamestnanosti klesla o 1,2 p. b. na 6,3 %, počet nezamestnaných evidovaných na úradoch práce

⁴⁸ Najviac v zdravotníctve a vzdelávaní, keďže tam bola priemerná mzda v roku 2021 nadhodnotená jednorazovým vyplácaním odmien a pandemických príplatkov, čo spôsobilo, že v roku 2022 zaznamenali najnižšie nominálne medziročné nárasty.

⁴⁹ Na možnosť mierneho skreslenia upozornila NBS už v roku 2022, keďže utečenci z Ukrajiny navyšujú spotrebu domácností agregátne viac než príjmy a časť svojej spotreby pravdepodobne kryjú z úspor z minulosti (NBS, 2022; NBS tu tiež odhadla, že príspevok zvýšenej imigrácie z Ukrajiny k nárastu spotreby domácností v SR v roku 2022 by mohol byť v rozsahu 0,2 – 0,8 p. b.).

sa znížil o takmer 33-tisíc, podľa výberového zisťovania o viac ako 17-tisíc osôb, priemerná mzda nominálne stúpila o 7,7 %, konečná spotreba domácností rástla slušným tempom. Nebolo to však úplne tak. K zvýšeniu zamestnanosti takmer v polovičnom rozsahu prispeli cudzinci, z toho v prvých mesiacoch po vypuknutí vojny najmä ukrajinské ženy utekajúce pred devastačnými následkami konfliktu. Cudzinci zväčša obsadzovali miesta, v ktorých bol už dlhodobo dopyt po voľných pracovníkoch, čím zmierňovali napätie na trhu práce v dotknutých odvetviach. Zvyšovala sa zamestnanosť v službách, avšak v priemyselnej výrobe, kedysi tradičnom ťahúňovi oživovania a rastu slovenskej ekonomiky, dramaticky poklesla. Zamestnanosť sa síce už priblížila k predpandemickej úrovni, stále ju však nedosiahla (v ekonomike je stále o viac ako 21-tisíc menej zamestnaných osôb než v predpandemickom roku 2019). Dlhodobá nezamestnanosť, tradičný štrukturálny problém SR, rástla už druhý rok aj napriek celkovému poklesu nezamestnanosti. V druhej polovici roka sa objavovali signály ochladzovania až stagnácie na trhu práce aj v štatistikách úradov práce, zmenšovala sa ponuka voľných pracovných miest, zvýšil sa prílev nezamestnaných zo zamestnania, klesal počet uchádzačov umiestnených na trh práce, ku koncu roka už evidovaná nezamestnanosť rástla. Z pracovných príjmov a dôchodkov výrazne ukrajovala inflácia a za zvýšenou spotrebou domácností mohli stáť okrem realizovania odkladanej spotreby aj negatívne očakávania prameniace z turbulentnej situácie. Navyše, realizovaná bola na úkor poklesu úspor.

6. POTREBA NAHRÁDZANIA PRACOVNÍKOV NA SLOVENSKOM TRHU PRÁCE

V tejto kapitole prezentujeme prognózu dopytu po práci vyplývajúceho z potreby nahrádzania pracujúcich na existujúcich pracovných miestach – takzvaný nahradzovací dopyt po práci. Modelovanie potrieb trhu práce rozlišuje medzi dvoma typmi dopytu po práci: nahradzovací a expanzný dopyt (Lettmayr a Nehls, 2012). Expanzný dopyt predstavuje obvyklý výstup z makroekonomických prognóz či štatistických indikátorov. Predstavuje čistý rozdiel v počte zamestnaných osôb medzi obdobiami prognózy alebo zberu dát. V závislosti od ekonomického vývoja môže byť pozitívny či negatívny. Nahradzovací dopyt kvantifikuje očakávanú potrebu nahrádzania pracovníkov na existujúcich pracovných pozíciách. Môže byť iba pozitívny, obvykle býva násobne vyšší ako expanzný dopyt (Willems a De Grip, 1993).

V rámci tejto kapitoly prezentujeme prognózu nahradzovacieho dopytu po práci na Slovensku do roku 2050 vytvorenú pomocou mikrosimulačného modelu SLAMM, ktorý je na Ekonomickom ústave SAV dlhodobo vyvíjaný (Štefánik a Miklošovič, 2020). Prognóza využíva údaje najnovšieho celoslovenského Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 (Cenzus, 2021). Detailnejšie sa budeme zaoberať pracujúcimi v členení podľa klasifikácie zamestnaní (ISCO), ich odchodom z pracovného trhu a potrebou nahradzovania týchto pracovníkov. Výsledky prognózy nahradzovacieho dopytu prezentujeme v tretej časti tejto kapitoly; pre ich lepšie zhodnotenie je však potrebné zasadiť ich do širšieho kontextu, vekovej štruktúry pracovníkov, ako aj dlhodobejšieho demografického vývoja na slovenskom trhu práce. Preto im predchádza detailnejšia analýza vekovej štruktúry pracovníkov v jednotlivých povolaniach, využívajúca aktuálne údaje z Cenzu 2021, prvýkrát spracované pre tento účel. Pre lepšie vyhodnotenie významu prognózovaných zmien nasledujúca časť kapitoly opisuje dopady demografického vývoja v dlhodobejšej, historickej perspektíve.

Čaká nás odchod Husákových detí

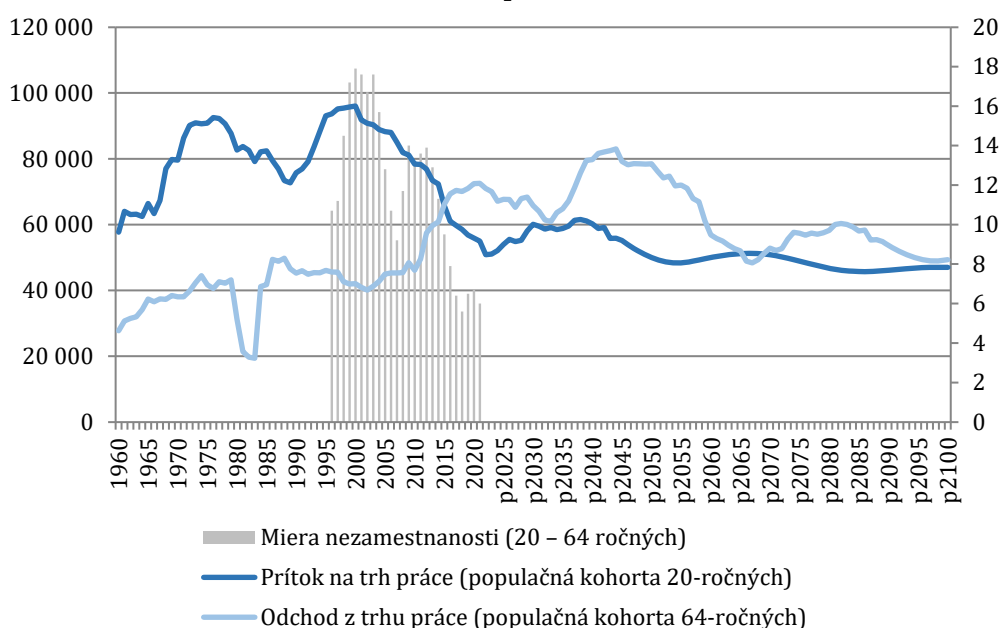
Trh práce na Slovensku čelí v poslednom čase viacerým turbulenciám; musel sa vyrovnat' s dopadmi pandémie aj spomalením následného oživenia ekonomiky v dôsledku energetickej krízy a vysokej inflácie. Trendy,

ako je starnutie obyvateľstva alebo automatizácia, však budú ovplyvňovať dopyt po práci v dlhodobom horizonte. Počas posledných dvoch dekád dokázal trh práce profitovať z dostatočného množstva ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Celková ponuka pracovnej sily narástla za toto obdobie o takmer 150-tisíc osôb na takmer 2,8 mil. osôb. Slovenská ekonomika tento nárast dokázala premietnuť do výraznejšieho rastu produkcie. Súvisiaci nárast zamestnanosti v rokoch 2005 – 2009 a 2015 – 2020 postupne ukrajoval z rezervy nezamestnaných z radu pracovnej sily. V posledných štyroch rokoch sa počet nezamestnaných stabilizoval na úrovni cca 170-tisíc osôb s mierou nezamestnanosti okolo 6 percent (Výberové zisťovanie pracovných síl – ďalej VZPS).

Slovensko čerpalo demografickú dividendu v podobe extenzívneho ekonomického rastu počas viac ako piatich dekád. Táto situácia sa po roku 2015 postupne otáča (graf 6.1). Krajina sa zaradila medzi najrýchlejšie starnúce v Európe. Zvlášť problematické bude obdobie po roku 2035, keď trh práce začnú opúšťať najsilnejšie demografické ročníky takzvaných Husákových detí.

Graf 6.1

Prítok a odchod zo slovenského trhu práce v dlhodobom horizonte

Prameň: Eurostat (demo_pjan); Demografická prognóza EUROPOP 2023 (PROJ_23NP).

Poslednú silnú demografickú vlnu, ktorej prítok na trh práce kulminoval okolo roku 2000, tak nebude možné v plnej miere nahradiť z populácie narodenej na území Slovenska. V dôsledku reakcie pôrodnosti na koniec druhej svetovej vojny je demografický vývoj podobne rozvlnený vo viacerých európskych krajinách. Na Slovensku (podobne ako aj v okolitých krajinách) však bola historicky najvyššia pôrodnosť osemdesiatych rokov vystriedaná historicky najnižšou počas deväťdesiatych rokov (graf 6.1).

Dochádza nám pracovná sila

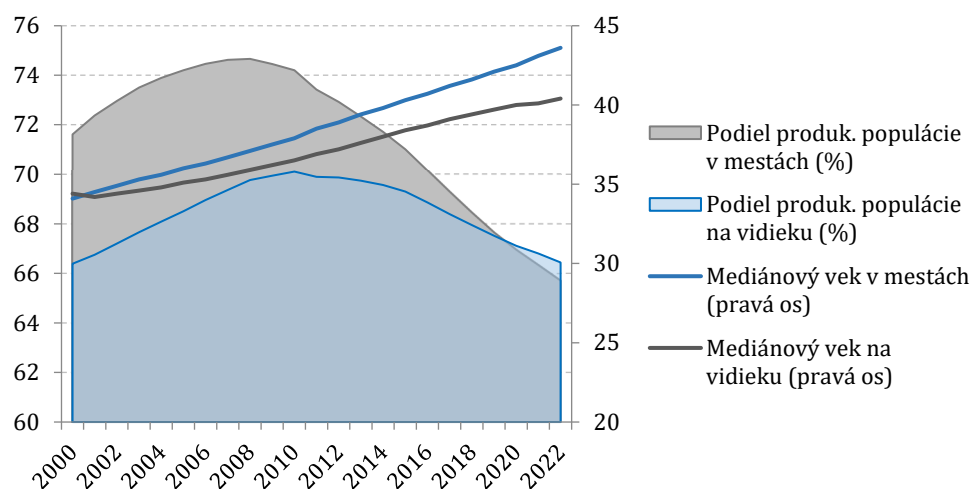
Úbytok populácie v produktívnom veku je vyvrcholením demografických trendov z minulosti, predovšetkým starnutia „zdola“, teda poklesu pôrodnosti s dnom krátko po roku 2000. Rozsah tohto problému ešte lepšie než ich klesajúca početnosť ilustruje klesajúci podiel obyvateľov produktívneho veku na celkovej slovenskej populácii. Ten totiž berie do úvahy nielen vývoj v samotnej produktívnej populácii, ale aj vývoj početnosti detskej zložky a poproduktívnej zložky a je tiež východiskom pre výpočet indexov závislosti, teda rastúceho, eventuálne klesajúceho, finančného bremena kladeného na pracujúcu populáciu v zmysle pokrytia potrieb/spotreby celej populácie.

Graf 6.2 v podstate ilustruje vyvrcholenie aj vyprchanie tzv. demografickej dividendy, z ktorej slovenská ekonomika mohla ťažiť v prvej dekáde nového milénia. V tom čase do produktívneho veku vstupovali silné populačné ročníky, u ktorých však v dôsledku transformačných procesov v spoločnosti dochádzalo k prirodzeným zmenám v rodinnom správaní. Bežným javom sa stal odklad manželstva aj rodičovstva do vyššieho veku – zvyšoval sa priemerný vek žien pri pôrode, počet detí v rodinách klesal. Podiel detskej zložky, ktorá ešte v roku 2000 predstavovala takmer pätinu celej populácie, za prvých desať rokov milénia klesol na 14 % v prípade miest a 17 % na vidieku. Od toho času síce mierne rastie, kumulatívne do roku 2022 však ani nie v rozsahu 1 p. b. Zároveň v prvej dekáde ešte nestúpil významnejšie podiel poproduktívnej populácie, v skutočnosti na vidieku podiel osôb starších ako 65 rokov medzi rokmi 2000 a 2010 stále

mierne klesal. Dramatickejší bol vývoj tohto segmentu populácie v mestských sídlach – tu podiel staršej populácie s príchodom milénia nepredstavoval ani desatinu, počas prvej dekády vzrástol o 2 p. b., avšak po roku 2010 začal dynamicky stúpať a dnes predstavujú ľudia nad 65 rokov pätinu mestskej populácie. Ich podiel na celkovej populácii v mestách sa tak zdvojnásobil, kým na vidieku stúpol na dnešných 17 %.

G r a f 6.2

Vývoj podielu populácie v produktívnom veku (v %) a mediánového veku (v rokoch) po roku 2000 v slovenských mestách a na vidieku

Poznámky. –

Predproduktívny vek (0 – 14 rokov) – vek, v ktorom obyvateľstvo ešte nie je ekonomicky aktívne.

Produktívny vek (15 – 64 rokov) – vek, v ktorom je väčšina obyvateľstva ekonomicky aktívna.

Poproduktívny vek (65 rokov a viac; 65+) – vek, v ktorom väčšina obyvateľstva už nie je ekonomicky aktívna.

Mediánový vek (vekový medián, medián veku) – vek, ktorý rozdeľuje populáciu na dve rovnako početné časti (polovicu s nižším a polovicu s vyšším vekom, ako je medián).

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (databáza Datacube).

Prvé dve dekády milénia sa z pohľadu zmien vo vekovej skladbe populácie významne líšili. Kým počas prvých desiatich rokov rástol počet osôb v produktívnom veku za súbežného poklesu počtu detí a pri najprv mierne klesajúcom a neskôr mierne rastúcom počte ľudí nad 65 rokov, po roku 2010 nielenže dochádza k úbytku produktívnej populácie, ale deje sa tak za súbežného mierneho nárastu počtu detí (od polovice druhej dekády) a predovšetkým za súbežného silného rastu počtu starších osôb. Kým teda

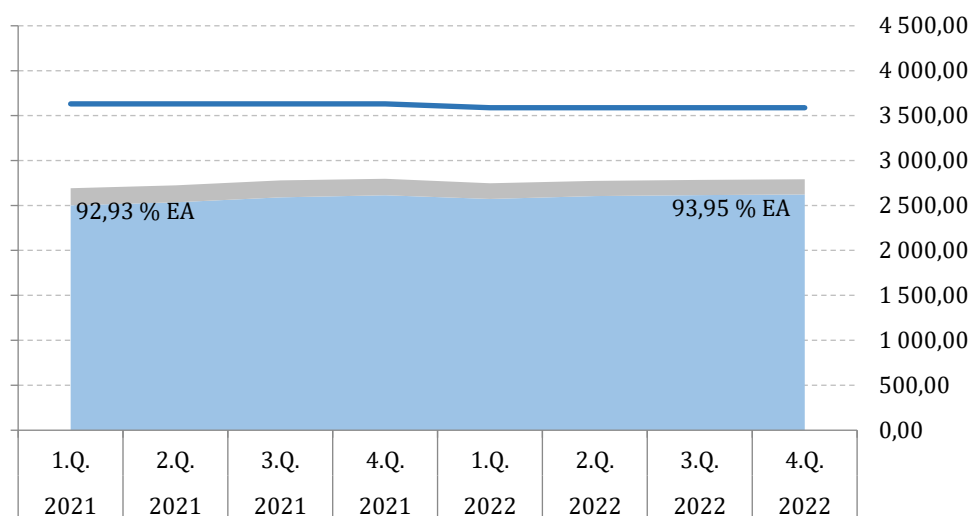
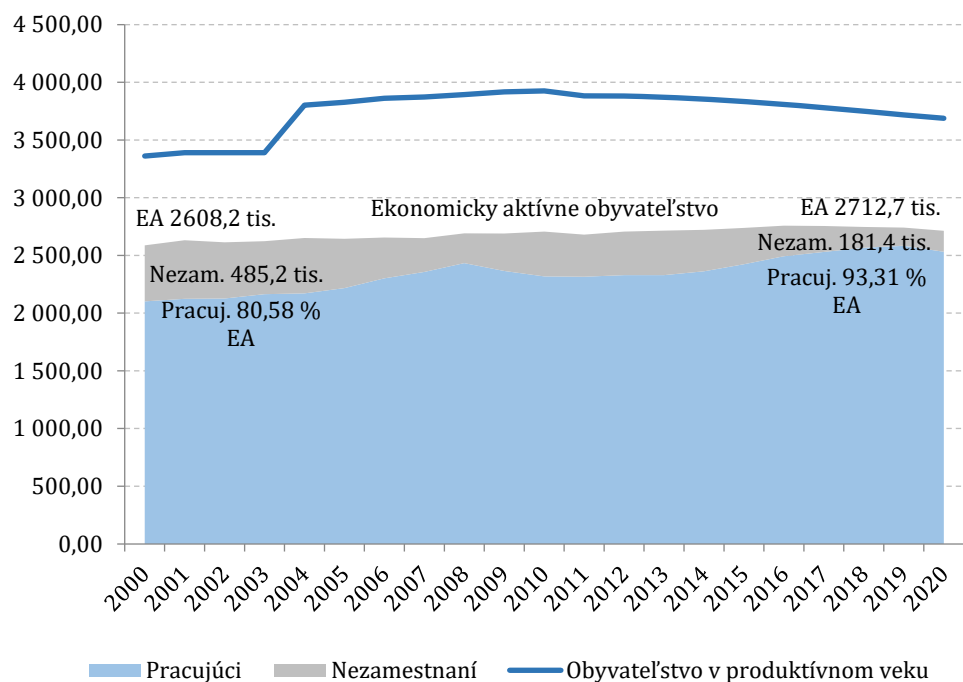
podiel produktívnej populácie medzi rokmi 2000 a 2010 významne stúpala, po roku 2010 rovnako významne klesá, dokonca v prípade miest je tento pokles ešte strmší, než bol nárast pred rokom 2010 (pozri graf 6.2). Pre dokreslenie situácie je v grafe zobrazený vývoj mediánu veku celej populácie, ktorý na začiatku tohto tisícročia predstavoval zhruba 34 rokov, o málo vyšší bol na vidieku. Obyvateľstvo v mestách „zostarilo“ počas sledovaného obdobia o takmer desať rokov, polovica z neho je dnes (2022) staršia ako 43,6 roka. Na vidieku sa mediánový vek zvýšil tesne nad 40 rokov.

Ekonomicky aktívna populácia ubúda

To vysvetľuje aktuálne zmeny v ponuke pracovnej sily, a to nielen v zmysle poklesu počtu ekonomicky aktívnych (objem potenciálnej pracovnej sily) či najdynamickejších prírastkov pracujúcich u najstarších vekových kategórií, ale aj jej výsledné starnutie (zvyšovanie priemerného veku). Graf 6.3 znázorňuje v čase sa meniacu skladbu ekonomicky aktívnej populácie. Priaznivý makroekonomický vývoj v SR pred globálnou hospodárskou krízou jednak motivoval rast ekonomickej aktivity a jednak priniesol významný pokles v počte nezamestnaných osôb. Tým podiel pracujúcich na ekonomicky aktívnych (EA) významne stúpala.

Obdobie po roku 2008 v grafe jasne ilustruje rozsah a vytrvalosť následkov globálnej krízy pre zamestnanosť v SR, keď počas niekoľkých následných rokov naopak zvyšovali svoj podiel nezamestnaní a po počiatočnom pozvoľnom zlepšovaní zamestnanosti k obnoveniu predkrízového stavu došlo až v roku 2016, keď podiel pracujúcich na aktívnych po prvýkrát opäť presiahol predkrízových 90 %. Od toho momentu až do príchodu pandémie zažíval slovenský trh práce z roka na rok ohromujúcejší rozmach, aspoň podľa štatistických ukazovateľov, ktoré v mnohých ohľadoch každoročne prepisovali historické rekordy. Toto obdobie vyvrcholilo v roku 2019, keď počet nezamestnaných klesol na historicky najnižšie číslo (pod 158-tisíc osôb), miera nezamestnanosti padla na historické dno (5,8 %) a počet pracujúcich sa už tretí rok v rade držal nad hranicou 2,5 milióna (s rekordnou hodnotou 2 583,7 tis. osôb). Podiel pracujúcich na ekonomicky aktívnej populácii tak vtedy dosiahol doposiaľ najvyššiu hodnotu 94,25 %.

Graf 6.3

Skladba ekonomicky aktívneho obyvateľstva podľa pracovného statusu vs. pohyb produktívnej populácie (v tis. osôb)

Poznámka. – Graf je rozdelený na dve časové obdobia, keďže v r. 2021 došlo k zmene európskych definícií pracujúcich aj nezamestnaných (v metodike výberového zisťovania) a časové rady založené na absolútnych hodnotách nie je korektné cez toto obdobie spájať. Obdobie posledných dvoch rokov bolo preto možné ilustrovať detailnejšie v štvrtrokoch.

Metodické poznámky. – Od roku 2004 produktívny vek zmenený na 15 – 64 (z 20 – 64). Ekonomicky aktívne obyvateľstvo vrátane vojakov na vojenskej základnej službe do roku 2005.

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (databáza Datacube).

Ako však vidieť z grafu, v tom čase bola početnosť ekonomicky aktívneho obyvateľstva už za horizontom svojho vrcholu, ten dosiahla ešte v roku 2016. Vysvetlenie, prečo v období historicky najúspešnejšieho vývoja na slovenskom trhu práce, pri miere nezamestnanosti ešte stále nedosahujúcej prirodzenú hranicu, počet ekonomicky aktívnych klesal, poskytuje pohľad na krivku vývoja produktívnej populácie. Počet obyvateľov v *produktívnom veku*, štandardne označovanom ako vek, v ktorom je väčšina obyvateľstva ekonomicky aktívna (15 – 64 rokov, definícia bola zmenená v roku 2004, preto je v grafe viditeľný skok), klesal kontinuálne už od roku 2010. Vďaka priaznivému vývoju na trhu práce dokázal počet ekonomicky aktívnych aj napriek poklesu produktívnej populácie ešte ďalších šesť⁵⁰ rokov rásť. Rast podielu pracujúcich na čoraz menej početnej aktívnej populácii motivoval častejšie zapájanie sa najstarších vekových ročníkov do pracovnej aktivity, čím ľudia v poproduktívnom veku aspoň čiastočne kompenzovali úbytok produktívnej populácie. Ako vidieť z pokračovania grafu po roku 2021, pandemická kríza nepostihla trh práce ani v takom rozsahu, ani s takým trvaním ako globálna hospodárska kríza. Trendy pozorované v predpandemickom období čoskoro pokračovali. Demografický vývoj (pokles produktívnej populácie) tak možno označiť za jeden z faktorov, ktoré zmiernili dopady pandemickej krízy na zamestnanosť.

Nezamestnanosť klesá vďaka starnutiu

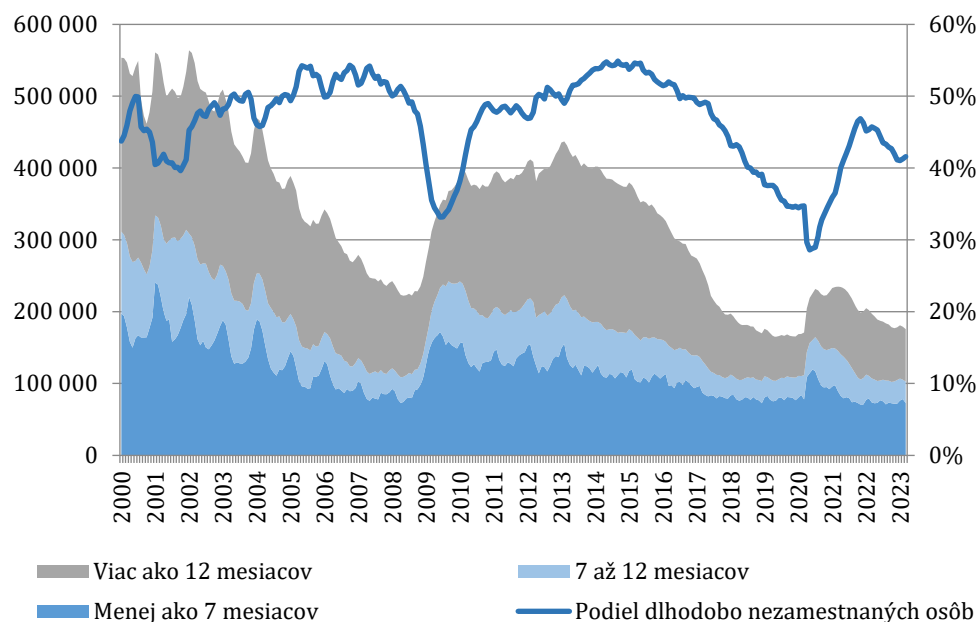
Dočasne bol nepriaznivý demografický vývoj kompenzovaný poklesom nezamestnanosti, ktorá bola na Slovensku v období okolo roku 2000 jedna z najvyšších v EÚ. Počet, ale aj štruktúra nezamestnaných sa však za posledných 10 rokov zásadne zmenili. Miera nezamestnanosti na Slovensku sa v roku 2023 pohybuje okolo priemeru krajín EÚ. Ani krátkodobé krízy, akou bola nedávna pandémie ochorenia COVID-19, nespôsobujú nárast počtu nezamestnaných k hodnotám porovnateľným s obdobím okolo roku 2000. Okrem počtu nezamestnaných osôb sa mení aj dĺžka trvania nezamestnanosti.

⁵⁰ Určitý dočasný zlom v roku 2011 prinieslo vtedajšie nové sčítanie obyvateľstva.

Podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovom počte registrovaných nezamestnaných vykazuje dlhodobo klesajúci trend (graf 6.4).

Graf 6.4

Štruktúra evidovaných nezamestnaných podľa dĺžky evidencie

Prameň: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.

V aktuálnom období je počet nezamestnaných stabilný, nezávisle od vývoja počtu pracujúcich. Tento trend naznačuje limitácie ďalšieho dopĺňania pracujúcich z radov nezamestnaných. Pozornosť tvorcov politik by sa tak okrem zníženia frikčnej nezamestnanosti, aktivácie a rekvalifikácie nezamestnaných mala prirodzene zameriavať aj na aktiváciu skupín mimo trhu práce, ale aj prilákanie pracovnej sily z iných krajín.

Veková štruktúra povolání

Zvyšovanie zapojenia sa starších obyvateľov do trhu práce sledujeme už od 90. rokov. Dokonca aj v rokoch 2009 – 2010, keď slovenský trh práce trpel následkami globálnej hospodárskej krízy ešte viac, než poklesla zamestnanosť v dôsledku pandémie, počet pracujúcich starších ako

55 rokov vtedy ako jediný stúpal, dokonca v rozsahu blížiacom sa šiestim percentám. Aj po väčšinu rokov priaznivého makroekonomického vývoja pred aj po globálnej kríze sme mohli pozorovať práve u tejto vekovej kategórie najrýchlejšie tempá rastu zamestnanosti, ťahané predovšetkým zvyšovaním veku odchodu do dôchodku, ale aj relatívnym zvyšovaním počtu obyvateľov v tejto vekovej skupine.

V dôsledku toho sa podiel starších pracovníkov na celkovej zamestnanosti v SR postupne zvyšoval. Podiel pracujúcich starších ako 60 rokov sa pred rokom 2002 pohyboval len pod alebo okolo 1 %, od roku 2003 už kontinuálne stúpal a dnes sa blíži k ôsmim percentám. Spolu s pracujúcimi vo veku 55 až 59 rokov sa tak podiel pracujúcich vo veku 55+ za jednu dekádu pred globálnou hospodárskou krízou zdvojnásobil zo zhruba 5 % na 10 % a od krízy naďalej stúpal na dnešných takmer 19 %. Pracujúci starší ako 55 rokov tak dnes už predstavujú významnú skupinu na trhu práce blížiac sa k pätine celkovej zamestnanosti v SR.

V rámci pohľadu na aktuálnu slovenskú pracovnú silu sme sa zamerali v tejto kapitole predovšetkým na členenie pracujúcich podľa klasifikácie zamestnaní ISCO, kde sme boli schopní pozorovať jednotlivé klasifikácie až na úroveň 3-miestneho kódu. V tomto členení sme identifikovali 130 skupín povolání. Údaje z Cenzu 2021 predstavujú unikátny zdroj dát, umožňujúci vykresliť vekové rozdelenie pracujúcich na tejto úrovni detailnosti skupín povolání. Vekové rozdelenie pracujúcich v jednotlivých skupinách povolání sa zásadne odlišuje, čo determinuje aj budúci nahradzovací dopyt po práci.

Tabuľka 6.1 zobrazuje 10 skupín povolání s najvyšším podielom pracujúcich vo veku 65 a viac rokov.

Vidíme, že medzi povolaniami s najvyšším zastúpením pracujúcich vo vekovej skupine 65+ nájdeme dva typy povolání. Vysokoškolskí učelia (ISCO 231) a lekári (ISCO 221) predstavujú prvý typ. Ide o povolania, ktoré umožňujú pracovať do vyššieho veku, sú dostatočne atraktívne a s relatívne staršou štruktúrou pracujúcich. Podiel starších pracovníkov v týchto povolaniach pozvoľna klesá od veku 50 rokov smerom k starším ročníkom a zostáva vysoký aj po dosiahnutí veku 65 rokov. Druhý typ sú povolania, ktoré predstavujú útočisko pred dosiahnutím dôchodkového

veku. Príkladom sú ostatní pomocní pracovníci (ISCO 962) či pouliční predavači (ISCO 521). Ide o povolania s relatívne nižším ohodnotením, ale pravdepodobne aj intenzitou práce, čo motivuje presuny starších pracovníkov do týchto povolanií po dovŕšení určitého veku. Vrchol vekového rozdelenia pracovníkov v týchto povolaniach je krátko pred dôchodkom a následne rýchlo klesá.

Graf 6.5 zobrazuje vekové rozdelenie pracujúcich v týchto štyroch povolaniach.

Tabuľka 6.1

Desať skupín povolanií s najvyšším podielom pracujúcich vo vekovej kategórii 65+

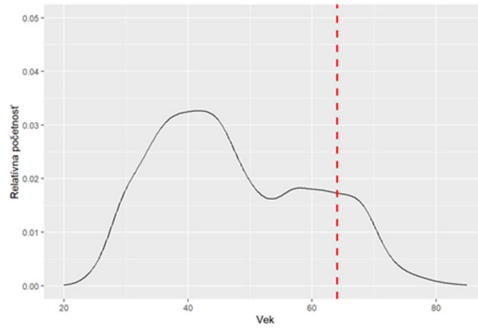
ISCO kód	Názov	Počet pracujúcich	Priemerný vek	Mediánový vek	Podiel 50+	Podiel 55+	Podiel 60+	Podiel 65+
231	Vysokoškolskí učitelia	9 656	47	45	0.387	0.306	0.214	0.127
221	Lekári	23 497	45	43	0.353	0.266	0.200	0.126
962	Ostatní pomocní pracovníci	11 798	49	53	0.573	0.452	0.262	0.103
521	Pouliční predavači a predavači na trhoch	1 789	48	49	0.483	0.334	0.150	0.057
211	Špecialisti v oblasti fyzikálnych a prírodných vied	3 041	43	41	0.323	0.230	0.124	0.051
262	Špecialisti v knihovníctve, archivári a kurátori	2 022	46	46	0.408	0.295	0.160	0.045
111	Zákonodarcovia, vysokí štátni úradníci	6 439	49	49	0.479	0.332	0.169	0.043
226	Ostatní špecialisti v zdravotníctve	14 110	39	36	0.209	0.152	0.093	0.042
232	Majstri a lektori prípravy na povolanie	3 535	49	50	0.518	0.389	0.197	0.042
322	Odborní pracovníci v ošetrovatelstve a pôrodníctve	19 672	48	48	0.436	0.289	0.142	0.042

Prameň: spracované podľa údajov Cenzus 2021 (ŠÚ SR).

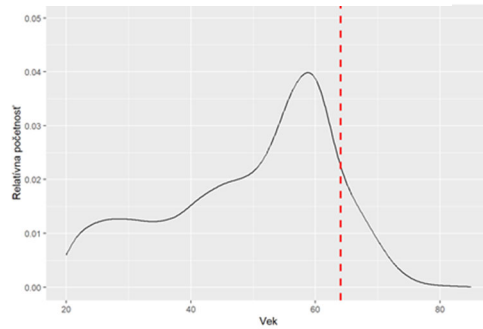
Graf 6.5

Vekové rozdelenie pracujúcich v jednotlivých povolaniach (3-miestny kód ISCO)

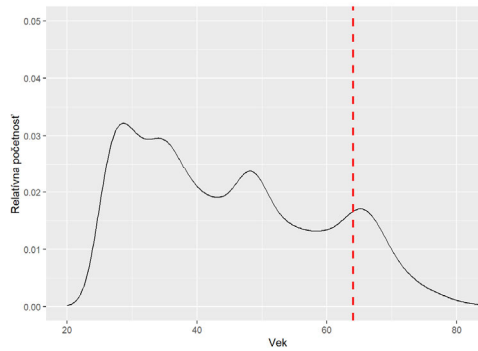
Vysokoškolskí učitelia

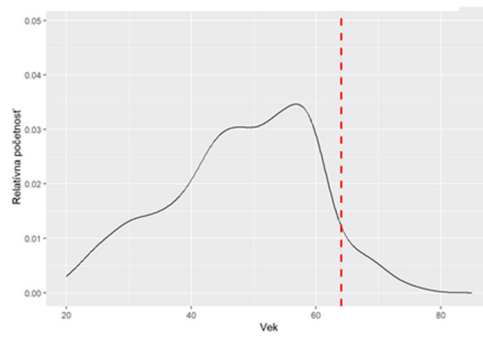
Ostatní pomocní pracovníci

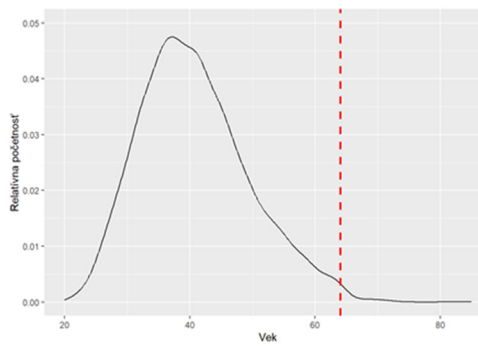
Lekári

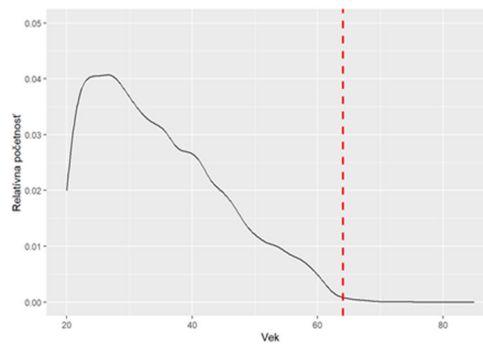
Pouliční predavači

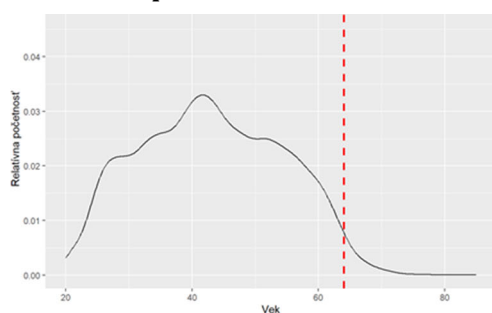
Manažéri v oblasti IKT

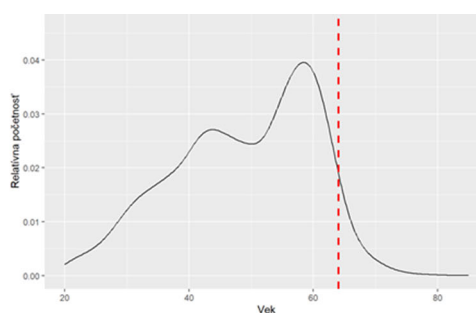
Čašníci, barmani a someliéri

Ostatní pedagogickí a odborní pracovníci

Majstri a lektori prípravy na povolanie

Prameň: spracované podľa údajov Cenzus 2021 (ŠÚ SR).

Pohľad na priemerný vek pracujúcich podľa klasifikácie povolání, resp. sektorov môže byť zavádzajúci. Preto sme v rámci lepšieho pochopenia rôznorodej situácie vybrali štyri skupiny povolání s najvyšším podielom pracovníkov nad 65 rokov. Vekové rozdelenie umožňuje sledovať potrebu nahrádzania pracovníkov v povolaniach v krátkodobom aj dlhodobjšom horizonte. Napríklad v prípade lekárov vidieť, že pracovníci v roku 2021 dosahujúci vek odchodu do dôchodku budú nasledovaní menej početnými kohortami lekárov. To aktuálne vytvára dopyt po lekároch z dôvodu nahrádzania odchádzajúcich do dôchodku. Heterogenita tohto dopytu v rámci jednotlivých špecializácií lekárov je zrejme vysoká. Z každodennej skúsenosti vieme, že napríklad situácia ambulantných detských lekárov je ešte omnoho alarmujúcejšia. Poskytnuté údaje, bohužiaľ, neumožňujú analyzovať vekovú štruktúru lekárov na detailnejšej úrovni. V dlhodobjšom pohľade však veková štruktúra lekárov nie je nepriaznivá. Relatívne zastúpenie pracovníkov okolo veku 35 rokov patrí k tým vyšším medzi sledovanými skupinami povolání.

Druhá časť grafu 6.5 poukazuje na rôznorodú situáciu vo vybraných typoch povolání. V prípade riadiacich pracovníkov v oblasti informačných a komunikačných technológií (ISCO 133, v grafe označených ako manažéri v IKT) si možno všimnúť nízky priemerný vek pracujúcich v tomto povolání. Títo pracovníci dosahujú najnižší priemerný vek v rámci všetkých skupín kategórie ISCO 1. Zaujímavá je aj informácia, že len minimálny počet manažérov v tejto skupine pracuje aj po dovŕšení 65 roku. Jedno z najmladších povolání sú čašníci, barmani a someliéri (ISCO 513). Tento

typ povolania je preferovaný predovšetkým pre mladšie vekové ročníky. Môžeme konštatovať, že toto povolanie je zrejme univerzálne v prípade prvého nástupu na trh práce. Rôznorodú situáciu v školstve zrejme najlepšie vidieť v prípade povolaní ostatných pedagogických a odborných pracovníkov vo výchove a vzdelávaní (ISCO 235, v grafe označených ako ostatní pedagogickí a odborní pracovníci) a majstri a lektori prípravy na povolanie (ISCO 232). Zatiaľ čo prvá skupina povolania má relatívne rovnomerné vekové zastúpenie pracovníkov, v prípade druhej skupiny povolania je zrejme výrazné prestarnutie. Už v krátkodobom horizonte príde k odchodu najpočetnejších vekových kohort do dôchodkového veku a situácia v tomto type povolania bude ešte kritickejšia ako v súčasnosti, keď viacerí riaditelia odborných škôl majú problémy nájsť majstrov a lektorov na pokrytie vyučovacieho procesu.

Vidíme, že pohľad na vekovú štruktúru v jednotlivých skupinách povolaní odhalí rozdielne vzory. Niektoré povolania sú relatívne uzavretejšie napríklad vyžadovaním špecifickej kvalifikácie a veková štruktúra pracovníkov v nich determinuje potrebu nahrádzania vo vyššej miere ako v prípade povolaní, kde mobilita pracovníkov medzi povolaniami hrá významnejšiu úlohu. Vybrané indikátory vekového rozdelenia pracovníkov v úplnom zozname 125 skupín povolaní rozlíšených na úrovni 3-miestneho kódu ISCO je možné nájsť v online prílohe⁵¹ (Tabuľka A3). Grafické znázornenie situácie vo všetkých typoch povolaní je súčasťou [online](#) prílohy.

Koho budeme potrebovať najskôr?

Cenzus 2021 je najkomplexnejšie zisťovanie obyvateľstva, domov a bytov na Slovensku realizované každých 10 rokov. Výsledky posledného kola sa postupne zverejňujú na stránke Štatistického úradu SR (ŠÚ SR). Autorom kapitoly boli tieto údaje poskytnuté pre účely mikroekonomického modelovania. Výsledky modelu SLAMM, ktoré sa nachádzajú v tejto kapitole, predstavujú prvé aplikačné využitie dát pochádzajúce z Cenzu 2021. Pre potreby modelu boli poskytnuté údaje iba na úrovni dvojmiestneho kódu ISCO.

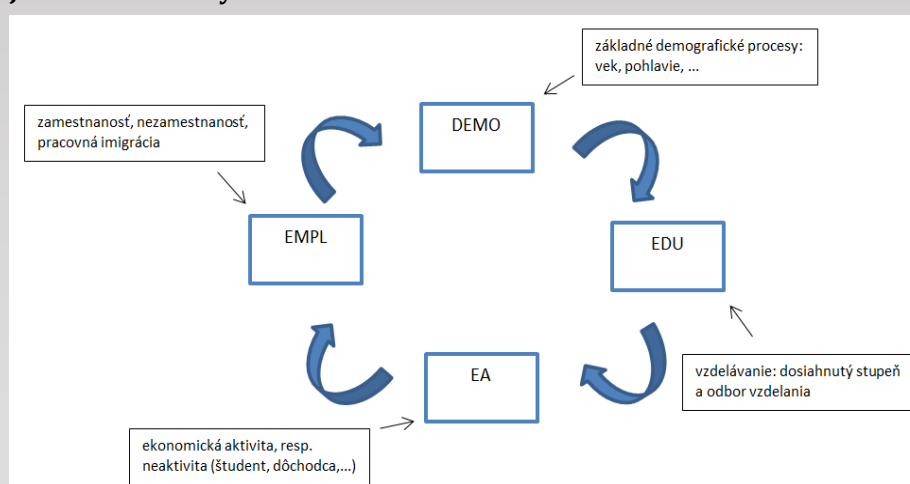
⁵¹ Všetky prílohy sú dostupné online.

Mikrosimulačný model slovenskej ponuky práce – SLAMM

Model SLAMM bol vyvinutý na EÚ SAV za účelom simulovania vývoja ponuky práce na Slovensku. V rámci vylepšovania modelovacieho aparátu vznikol základný mikrosimulačný model pre podmienky Slovenska, ktorého hlavné črty boli publikované vo viacerých výstupoch (napr. Štefánik a Miklošovič, 2020; Miklošovič a Štefánik, 2019; Štefánik a kol., 2018). SLAMM reprodukuje slovenskú populáciu v dynamickom prostredí, simulujúc základné demografické procesy, dosahovanie vzdelania, ako aj rozhodnutia týkajúce sa ekonomickej aktivity a zamestnávania sa. Predchádzajúce verzie modelu pracovali so vstupnými údajmi z Výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) alebo zo zisťovania Cenzus 2011.

Mikrosimulačný model SLAMM obsahuje 4 základné moduly, ktoré sa v každom roku prognózovania opakujú. V prvej perióde (roku) prognózovania okrem toho nastávajú inicializačné procesy, ktoré špecifikujú atribúty jednotlivcov. Zoznam modelovaných atribútov je možné nájsť v online prílohe (tabuľka A2).

Diagram 6.1
Jednotlivé moduly modelu SLAMM

Prameň: autori.

Prognóza nahradzovacieho dopytu predpokladá emigráciu zo Slovenska na úrovni pozorovanej v rámci Cenzu a pri absolventoch v akademickom roku 2019/2020 (Martinák a Varsik, 2021). Zároveň model predpokladá, že voľné pracovné miesta, ktoré nebude možné obsadiť pracovníkmi zo Slovenska, budú obsadené pracovníkmi zo zahraničia, ktorých obvyklý pobyt trvá 5 rokov. Pri zmene povolania sú pracovníci limitovaní stupňom a odborom dosiahnutého vzdelania.

Model SLAMM predikuje jednotlivé typy ekonomickej aktivity pre každého obyvateľa Slovenska počas celého prognózovaného obdobia. Tieto typy sú rozdelené na 5 základných skupín, kde agregované početnosti pre jednotlivé skupiny sú znázornené na grafe A1 (s vynechaním informácie o celkovej zamestnanosti). V prípade počtu študentov môžeme vidieť signifikantný pokles, ktorý je spôsobený predovšetkým menšou mierou fertility v prognózovanom období, čo má za následok aj menší počet študentov. Rýchlejší pokles je predikovaný hlavne po roku 2030. Celkový počet dôchodcov kontinuálne narastá z 1,06 mil. v roku 2021 na 1,3 mil. v roku 2050. Do kategórie inej neaktivity sú zahrnutí napr. invalidi, ženy na materskej dovolenke alebo dobrovoľne neaktívni. Pre celkový počet osôb s týmto statusom predpokladáme kontinuálny pokles z úrovne 400-tisíc v roku 2021 na približne 380-tisíc v roku 2050. Posledným typom ekonomickej aktivity sú nezamestnaní, ktorých početnosť do roku 2030 postupne klesá a následne osciluje okolo úrovne 75-tisíc (pozri online prílohu graf A1).

Starnutie populácie Slovenska má za dôsledok úbytok pracovnej sily narodenej na Slovensku. Následne, pri uspokojovaní dopytu po pracovnej sile dochádza k väčšej pracovnej imigrácii, čím sa obsadzujú voľné pracovné miesta, ktoré nebolo možné obsadiť pracovníkmi zo Slovenska. Počet pracujúcich cudzincov sa dostáva na úroveň 12 % celkovej zamestnanosti. Počet nezamestnaných sa po roku 2030 pohybuje na rovnakej úrovni, ktorá predstavuje frikčnú nezamestnanosť. Po tomto období dochádza aj k rapídному nárastu pracujúcej imigrácie, keďže potenciál slovenskej pracovnej sily je vyčerpaný. Prichádza aj k poklesu Slovákov žijúcich v zahraničí a ich presunu na slovenský trh práce. Na konci sledovaného obdobia prichádza k poklesu zahraničných Slovákov z 300-tisíc na 220-tisíc (pozri online prílohu graf A2).

Výška nahradzovacieho dopytu indikuje potrebu novej pracovnej sily v dôsledku odchodu staršej pracovnej sily do dôchodku (prípadne úmrtia). Pre jeho kvantifikáciu používame indikátor miery nahrádzania, teda percentuálny podiel pracujúcich, ktorých je potrebné nahradiť v danom

segmente z dôsledku prirodzeného odchodu pracovnej sily.⁵² Mieru nahrádzania sme pre lepšie vykreslenie situácie v jednotlivých skupinách povolání rozdělili na dve obdobia (2022 – 2030 a 2031 – 2040). Najväčšiu hodnotu miery nahrádzania zaznamenávajú menej kvalifikované povolania⁵³, ako sú pracovníci pri likvidácii odpadu a ostatní nekvalifikovaní pracovníci (ISCO 96), upratovači a pomocníci (ISCO 91) alebo pomocní pracovníci pri príprave jedla (ISCO 94), ktoré dosahovali priemernú ročnú hodnotu aj nad 4,5 %. Tieto povolania vyžadujúce nižšiu úroveň zručností môžu čiastočne predstavovať prijateľnú pracovnú možnosť v štádiách kariéry pred odchodom do dôchodku (pozri vekové rozdelenie pracujúcich ako ostatní pomocní pracovníci na grafe 6.5).

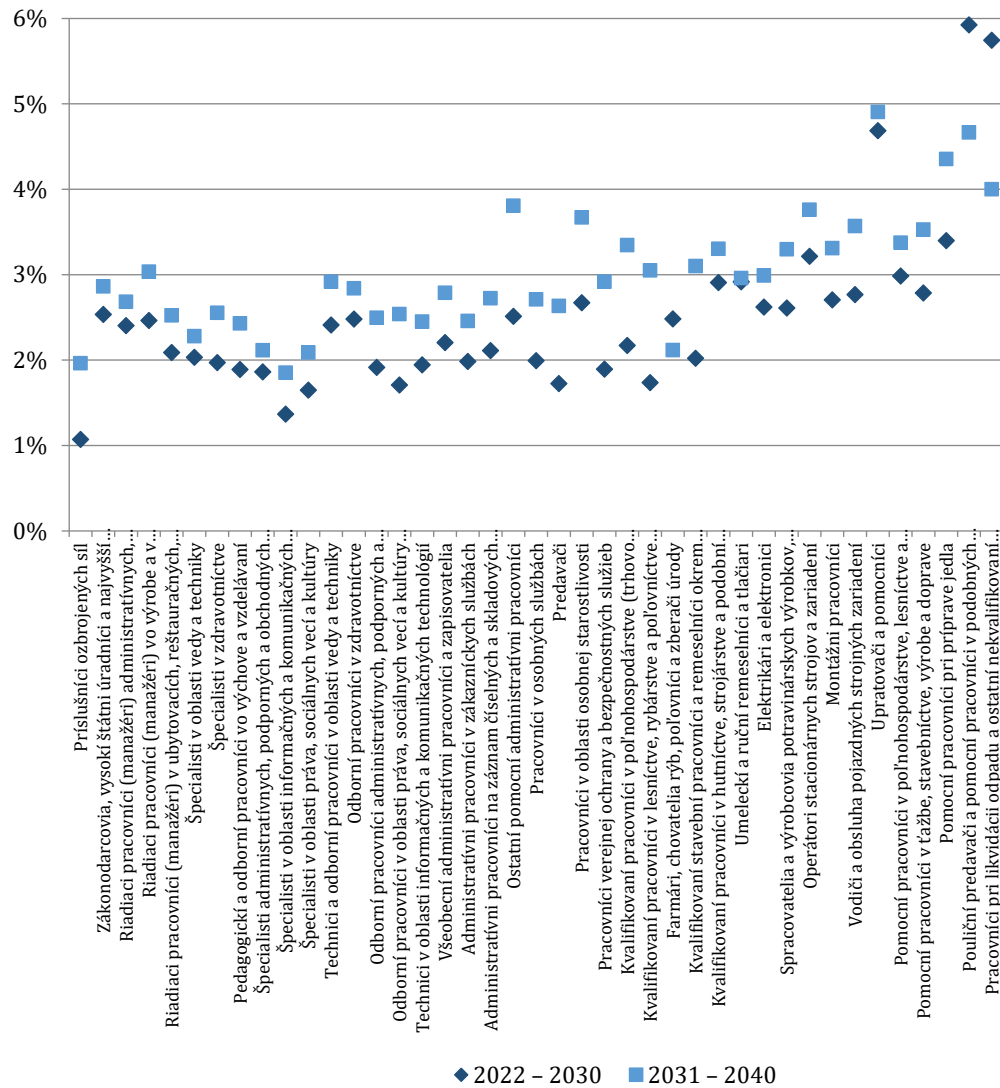
Naopak, najmenšiu mieru nahradzovacieho dopytu sme zaznamenali u viacej kvalifikovaných povolaniach. V pásme hodnôt od 1,5 do 2 percent ročne sa nachádzajú aj špecialisti v oblasti informačných a komunikačných technológií (ISCO 25), špecialisti v oblasti práva, sociálnych vecí a kultúry (ISCO 26) a odborní pracovníci v oblasti práva, sociálnych vecí a kultúry a podobní pracovníci (ISCO 34). V prípade týchto profesií nižšiu mieru nahrádzania vysvetľuje „mladšia“ veková štruktúra pracovníkov v IT a v oblasti práva.

Naopak v povolaniach vyžadujúcich vyššiu mieru zručnosti so „staršou“ vekovou štruktúrou pracovníkov (napr. lekári či vysokoškolskí učitelia diskutovaní vyššie), kde predĺženie pracovnej kariéry aj po dosiahnutí dôchodkového veku je relatívne častejšie, model predpokladá pretrvávajúci vyšší podiel pracujúcich dôchodcov. Zároveň vidíme povolania s nižšou komplexnosťou vykonávaných činností (napr. operátori strojov), kde napriek relatívne „mladej“ štruktúre pracovníkov model predpokladá vysokú mieru nahrádzania. Je to predovšetkým kvôli odlivu pracovníkov vo vyššom veku z týchto povolání.

⁵² Pri predpoklade 40-ročnej pracovnej kariéry a vekovo rovnomerne rozloženej pracovnej sily by takýto nahradzovací podiel predstavoval 2,5 % (1/40) pracovnej sily ročne. Znamená to, že každý rok by priemerne odišlo 2,5 % pracovnej sily do dôchodku.

⁵³ Povolania pouliční predavači a pomocní pracovníci v podobných službách (ISCO 95) a farmári, chovatelia rýb, poľovníci a zberači úrody (ISCO 63) nehodnotíme, keďže početnosti v týchto skupinách sú malé (menej ako 300 pozorovaní).

Graf 6.6

**Miera nahrádzania pre jednotlivé klasifikácie povolání podľa ISCO
(2-miestny kód)**

Prameň: SLAMM; výpočty autorov.

* * *

Slovensko patrí medzi krajiny s najrýchlejšie starnúcou populáciou na svete. Tento trend bude mať dlhotrvajúce dopady na veľa oblastí nášho života. Významne bude obmedzovať aj vývoj na trhu práce. V súvislosti so

starnutím populácie budeme nútení zmeniť naše uvažovanie o raste ekonomiky, hospodárení verejných financií či nezamestnanosti. Extenzívny ekonomický rast, vyžadujúci zapojenie dodatočného počtu pracovníkov, bude výrazne limitovaný. Nezamestnanosť už dávno nie je spoločensky najpálčivejším problémom. Postupne sa do popredia dostáva problematika nahrádzania pracovníkov odchádzajúcich z trhu práce, ako aj orientácia na intenzívny ekonomický rast.

Štruktúra povolání v tomto kontexte nadobúda špecifický význam. Je vo všeobecnom záujme, aby potreba pracovníkov v jednotlivých povolaniach bola pokrytá. Zároveň vidíme rozdielnosť jednotlivých kariérnych príbehov v závislosti od vykonávaného povolania. Zatiaľ čo niektoré povolania sú z pohľadu mobility pracovníkov uzavretejšie, napríklad vyžadovaním špecifickej kvalifikácie, iné sú relatívne otvorené. Menej komplexné povolania, vyžadujúce nižšiu kvalifikáciu, sú zároveň aj otvorenejšie mobilite. V týchto povolaniach pozorujeme aj vyššiu potrebu nahrádzania pracovníkov (pozri graf 6.6).

Pri detailnejšom pohľade na štruktúru povolání (úroveň 3-miestneho kódu ISCO) začínajú do popredia vystupovať aj skupiny povolání s relatívne staršou populáciou pracovníkov, kde možno očakávať vysokú potrebu nahrádzania, predovšetkým v krátkodobom horizonte. Ide o relatívne uzavreté povolania, ako sú lekári a špecialisti v zdravotníctve, vysokoškolskí a stredoškolskí učitelia či majstri. Podrobný prehľad ukazovateľov vekovej štruktúry povolání, prvýkrát publikovaný na takto detailnej úrovni vďaka údajom z Cenzu 2021, je možné nájsť v online prílohe – tabuľka A3.

7. ZAHRANIČNÝ OBCHOD A ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE

Aj na vývoj zahraničného obchodu Slovenska pôsobili v roku 2022 vplyvy vyvolané dvomi zásadnými udalosťami uplynulých rokov – pandémiou ochorenia COVID-19 a inváziou Ruska na Ukrajinu. Prejavovalo sa to konkrétne pretrvávajúcimi narušeniami dodávateľsko-odberateľských reťazcov, a teda nedostatkom komponentov, nárastom cien energetických komodít a ďalších vstupov, ako aj zmenami v obchode s Ruskom.

Po oživení zahraničného obchodu Slovenskej republiky zaznamenanom v roku 2021 pokračovala aj v roku 2022 silná dynamika na strane vývozu aj dovozu, avšak v oveľa väčšej miere na strane dovozu, čo viedlo k rapídnej zmene v bilancii zahraničného obchodu. V tejto kapitole sa detailnejšie pozrieme na jeho vývoj v priebehu roka, ako aj na jeho zmeny z pohľadu teritoriálnej a komoditnej štruktúry. Pozornosť budeme venovať aj vývoju a stavu zahraničných investícií na Slovensku a slovenských investícií v zahraničí.

Bilancia zahraničného obchodu hlboko v mínuse

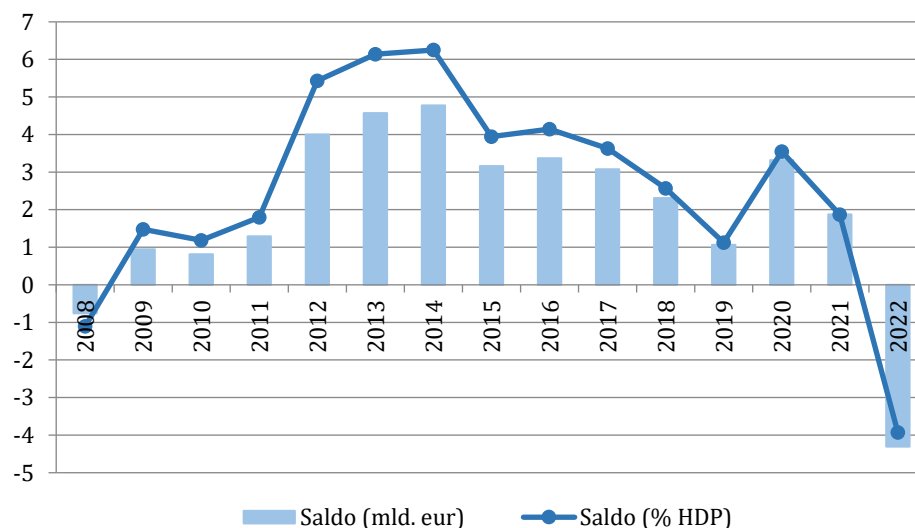
Po viac ako desaťročí prebytkov zahraničného obchodu vykázalo Slovensko v roku 2022 zápornú obchodnú bilanciu, keď dovoz tovarov prevýšil ich vývoz o vyše 4,3 mld. eur, čo predstavuje takmer 4 % HDP (graf 7.1). Naposledy sa pasívne saldo zahraničného obchodu zaznamenalo v roku 2008, keď nepresiahlo 1 mld. eur. Možno predpokladať, že takýto vývoj bude mať len dočasný charakter, a to vzhľadom na okolnosti a faktory, ktoré k nemu viedli a ktorým sa budeme venovať v ďalšom texte.

Celkový vývoz aj dovoz tovaru v roku 2022 po prvýkrát prekročili hranicu 100 mld. eur – vývoz dosiahol hodnotu vyše 102 mld. eur a dovoz takmer 107 mld. eur (NBS, 2023b). Vývoj bilancie zahraničného obchodu bol poznačený najmä výrazným medziročným zvýšením dovozu (o 23,3 %) v dôsledku nárastu cien zemného plynu, ropy a elektriny. Ani medziročný nárast vývozu o 15,8 % nedokázal zabrániť prepadu salda obchodnej bilancie hlboko do mínusových hodnôt. Vývoz bol tlmený pretrvávajúcimi

problémami v dodávateľsko-odberateľských reťazcoch a slabším zahraničným dopytom poznačeným infláciou. V porovnaní s predchádzajúcim rokom tak došlo k miernemu spomaleniu tempa rastu vývozu a výraznejšiemu zrýchleniu rastu dovozu (graf 7.2).

Graf 7.1

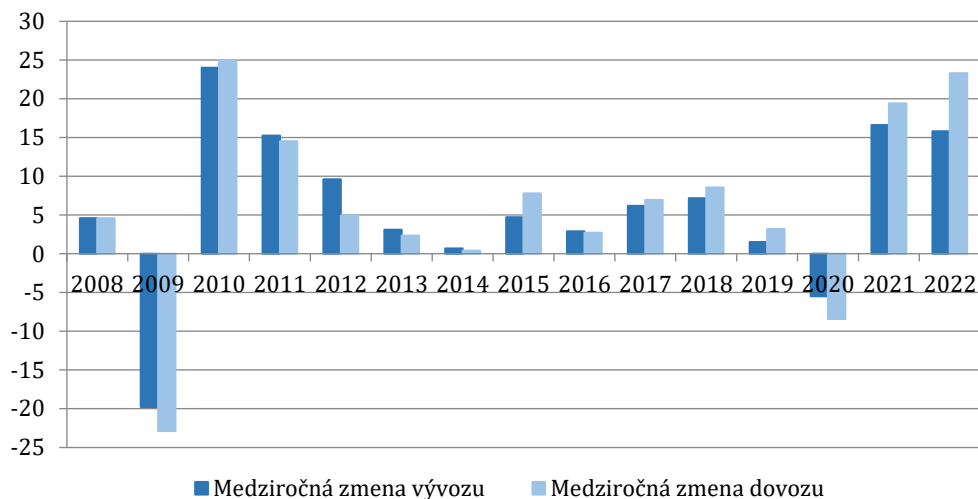
Saldo zahraničného obchodu (mld. eur, % HDP)

Prameň: spracované podľa údajov NBS (2023b).

Graf 7.2

Medziročné zmeny vývozu a dovozu (%)

Prameň: spracované podľa údajov NBS (2023b).

Rýchlejší medziročný rast zahraničného obchodu v porovnaní s rastom HDP znamenal podobne ako v predchádzajúcom roku zvýšenie exportnej výkonnosti, ako aj dovoznej náročnosti slovenskej ekonomiky na nové rekordné úrovne. Vzhľadom na silnú dynamiku dovozu vyvolanú prudkým rastom cien dovážaných komodít sa importná náročnosť slovenskej ekonomiky (meraná ako podiel dovozu tovaru na HDP v bežných cenách) v roku 2022 dokonca priblížila k objemu HDP (98 % HDP), zatiaľ čo exportná výkonnosť (meraná ako podiel vývozu tovaru na HDP v bežných cenách) dosiahla 94 % HDP.

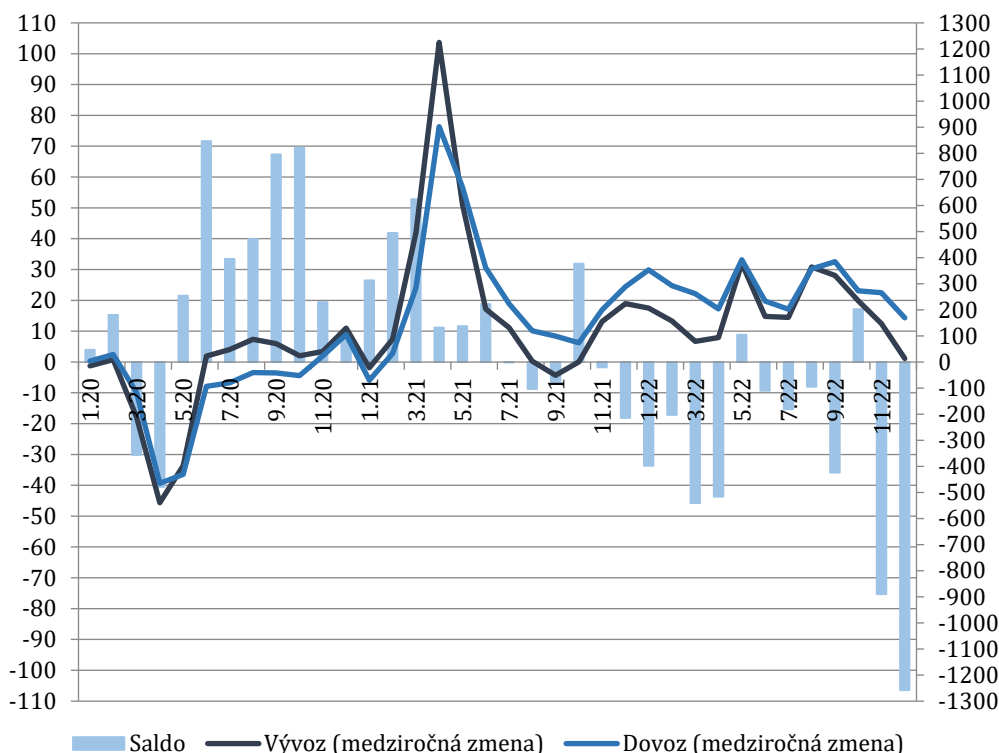
Ako je zrejmé z grafu 7.3, len v dvoch mesiacoch minulého roka (máj, október) vykázalo Slovensko aktívne saldo zahraničného obchodu. Na začiatku roka pretrvávali problémy s dodávkami čipov v priemysle, čo sa nepriaznivo prejavovalo vo výrobe aj vo vývoze. Vypuknutie vojnového konfliktu na Ukrajine situáciu v dodávateľsko-odberateľských reťazcoch ešte viac skomplikovalo. Zároveň prinieslo ďalšiu neistotu v podobe prudkého rastu cien komodít. Kombinácia vysokých cien dovážaných komodít (ropy, plynu) a nižšieho vývozu v dôsledku problémov v priemysle viedla v prvom štvrtroku 2022 k prepadu salda zahraničného obchodu Slovenska hlboko do mínusových hodnôt (vyše 1,1 mld. eur za celý štvrtrok).

V druhom štvrtroku ekonomika naďalej čelila problémom s dodávkami, ktoré zhoršila situácia na Ukrajine. Okrem toho vysoké ceny vstupov tlmili produkciu v niektorých sektoroch a brzdili tak slovenský vývoz. To sa spolu s vplyvom vysokej hodnoty dovozu zemného plynu vzhľadom na jeho rastúce ceny prejavilo v apríli podobne vysokým schodkom zahraničného obchodu, ako sa zaznamenal v marci (vyše 0,5 mld. eur).⁵⁴

V priebehu leta sa situácia v dodávateľských reťazcoch čiastočne zlepšila, čo sa v treťom štvrtroku prejavilo priaznivejším vývojom na strane vývozu. Zmiernenie problémov s dodávkami malo pozitívny vplyv najmä na automobilový, strojársky a elektrotechnický priemysel. Zároveň však stranu dovozu naďalej ovplyvňovali vyššie ceny nakupovanej elektriny, plynu a ropy, čo sa v konečnom dôsledku prejavilo deficitmi zahraničného obchodu vo všetkých troch mesiacoch.

⁵⁴ Za posledné desaťročie dosiahol deficit bilancie zahraničného obchodu porovnateľnú hodnotu len v apríli 2020, keď slovenský export poznačila pandémia ochorenia COVID-19.

Graf 7.3

Medziročné zmeny vývozu a dovozu (ľavá os, %) a saldo zahraničného obchodu (pravá os, mil. eur) v jednotlivých mesiacoch rokov 2020 – 2022

Prameň: spracované podľa údajov NBS (2023b).

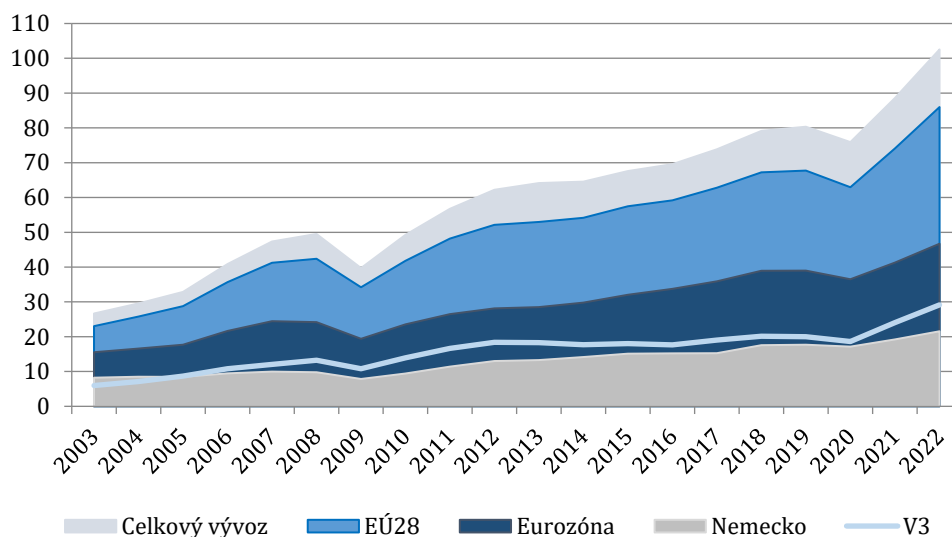
Posledný štvrtrok začal v októbri zmenou deficitov na prebytok. Bolo to vo veľkej miere výsledkom výrazného zvýšenia vývozu automobilov za súčasného zníženia dovozu častí a príslušenstva motorových vozidiel. Posledné dva mesiace roka však priniesli prehĺbenie deficitov zahraničného obchodu, v decembri dosiahol až 1,2 mld. eur, čo predstavuje tretinu celoročného salda (a takmer šesťnásobok decembrového salda z predchádzajúceho roka). Zároveň sa v decembri zaznamenala najnižšia medziročná dynamika vývozu a dovozu, čo súviselo s ich relatívne vysokými nárastmi v rovnakom období predchádzajúceho roka. Vysoké mesačné deficity zahraničného obchodu na konci roka 2022 boli vo veľkej miere ovplyvnené znížením vývozu energeticky náročnejšej výroby (kovospracujúceho a chemického priemyslu) v dôsledku vysokých cien vstupov, ako aj vyšším dovozom energetických komodít.

Zmeny podielov krajín hlavne na strane dovozu

Medziročný nárast celkového vývozu zo Slovenska v roku 2022 viac-menej zodpovedal dynamike vývozu do Európskej únie ako celku (graf 7.4), ktorá si zachovala podiel na slovenskom vývoze na úrovni 84 % (graf 7.5). Slabšia dynamika vývozu do Nemecka tlmila nárast vývozu do eurozóny ako celku, pričom podiel menovej únie na vývoze zo SR mierne poklesol (na 46 %). Na druhej strane podobne ako v predchádzajúcom roku medziročne rýchlo rástol vývoz Slovenska smerujúci do geograficky bližších krajín (mimo eurozóny), t. j. do ďalších krajín Vyšehradskej štvorky (Česká republika, Poľsko a Maďarsko – V3, graf 7.4), ktorý bol ťahaný najmä nárastom objemu vývozu do Maďarska.

Graf 7.4

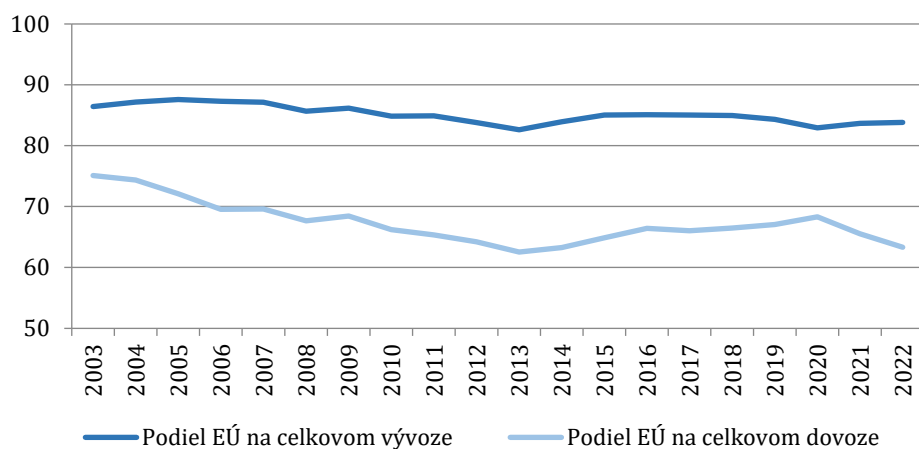
Vývoz zo Slovenskej republiky z hľadiska najvýznamnejších ekonomických zoskupení a krajín (mld. eur)

Prameň: spracované podľa údajov NBS (2023b).

Na strane dovozu do SR sa výrazne prejavil pokračujúci prudký medziročný rast dovozu z Ruska (47 %) spojený s nárastom cien energetických surovín v dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine. Znamenalo to ďalšie zvýšenie podielu tejto krajiny na celkovom slovenskom dovoze na 8 % (zo 6 % v predchádzajúcom roku).

Graf 7.5

Podiel vývozu do EÚ a dovozu z EÚ na celkovom slovenskom vývoze a dovoze (%)

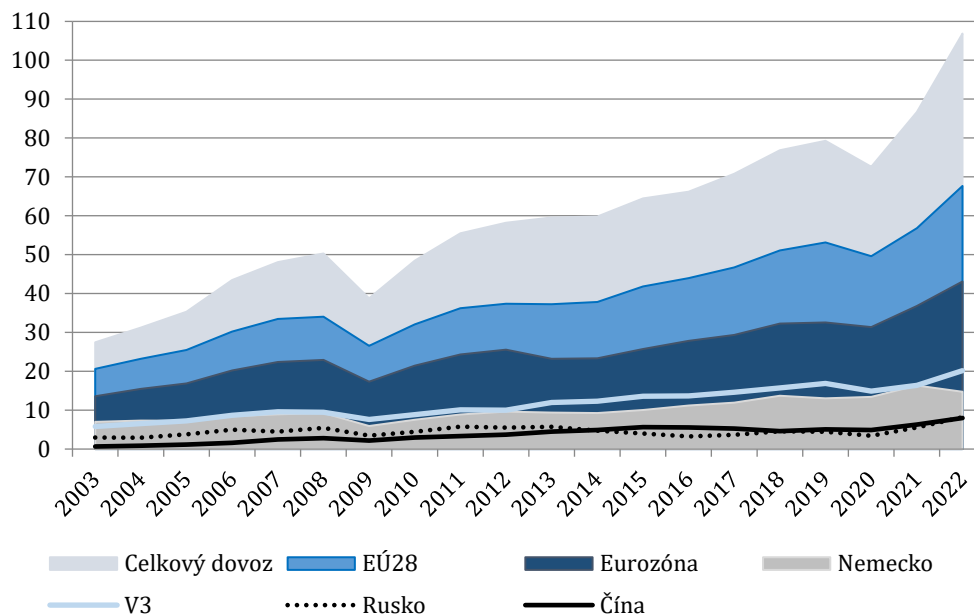
Prameň: spracované podľa údajov NBS (2023b).

Výraznejší medziročný nárast dovozu v porovnaní so zmenou celkového dovozu sa v roku 2022 zaznamenal aj v prípade Číny a Kórejskej republiky. Opačným smerom pôsobila na dovoz do SR pomalšia dynamika dovozu z EÚ, resp. z eurozóny a hlavne z Nemecka (graf 7.6), kde dokonca došlo k medziročnému poklesu o takmer 10 %. K zvýšeniu dovozu z krajín V3 výrazne prispelo (podobne ako v prípade vývozu) Maďarsko.

Slovenská republika dosiahla v roku 2022 jednoznačne najvyššie aktívne saldo s Nemeckom (6,9 mld. eur), ďalej s Maďarskom (4,0 mld. eur), s Rakúskom a Francúzskom (v oboch prípadoch 2,8 mld. eur). Na druhej strane najvyššie pasívne saldo zaznamenalo Slovensko s Ruskou federáciou, a to až 7,6 mld. eur, čo predstavuje takmer dvojnásobok salda vykázaného v predchádzajúcom roku (graf 7.7). K tomuto prudkému medziročnému nárastu prispel tak vývoj cien dovážaných energetických komodít, ako aj prepad slovenského vývozu do Ruska (o takmer 60 % v porovnaní s rokom 2021).⁵⁵ Ďalšími krajinami, s ktorými SR vykázala pasívne saldo, boli podobne ako v predchádzajúcich rokoch Kórejská republika (5,6 mld. eur), Čína (5,4 mld. eur) a Vietnam (4,2 mld. eur).

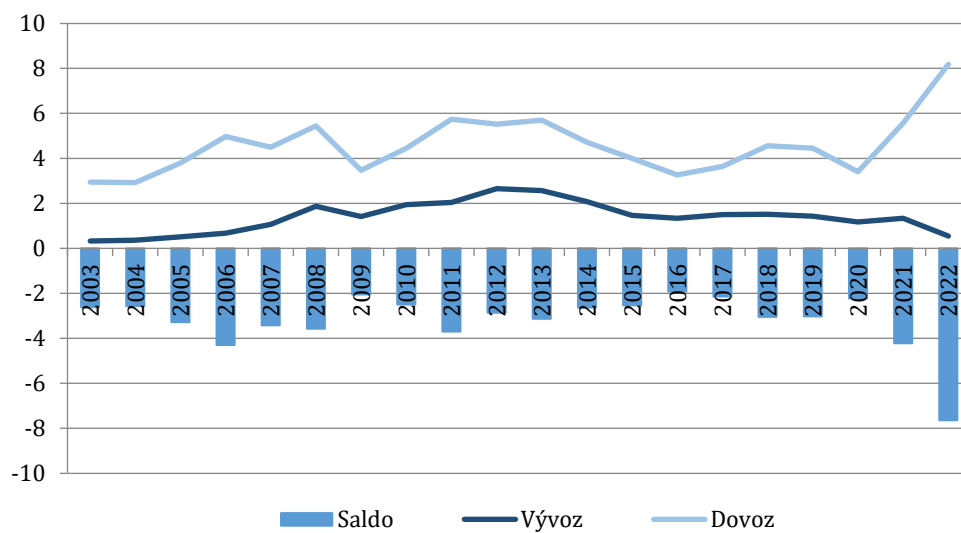
⁵⁵ Rusko nepatrí medzi významné exportné trhy Slovenska – jeho podiel na celkovom slovenskom vývoze poklesol z 1,5 % v roku 2021 na 0,5 % v roku 2022.

Graf 7.6

Dovoz do Slovenskej republiky z hľadiska najvýznamnejších ekonomických zoskupení a krajín (mld. eur)

Prameň: spracované podľa údajov NBS (2023b).

Graf 7.7

Zahraničný obchod Slovenska s Ruskom (mld. eur)

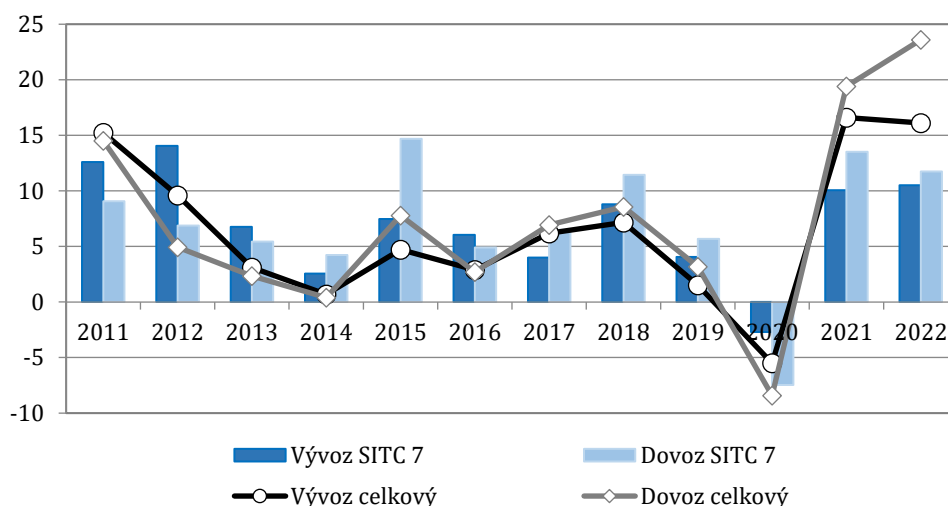
Prameň: spracované podľa údajov NBS (2023b).

Dynamika zahraničného obchodu podporovaná niekoľkými triedami súčasne

V roku 2022 rástol vývoz aj dovoz medziročne vo všetkých triedach SITC dvojciferným tempom. Napriek komplikáciám vo fungovaní dodávateľských reťazcov ťahala vývoz najmä najviac obchodovaná trieda SITC 7 – *stroje a prepravné zariadenia* (zahŕňajúca aj automobily), kde sa zaznamenala najvyššia medziročná dynamika za posledných desať rokov (graf 7.8).

Graf 7.8

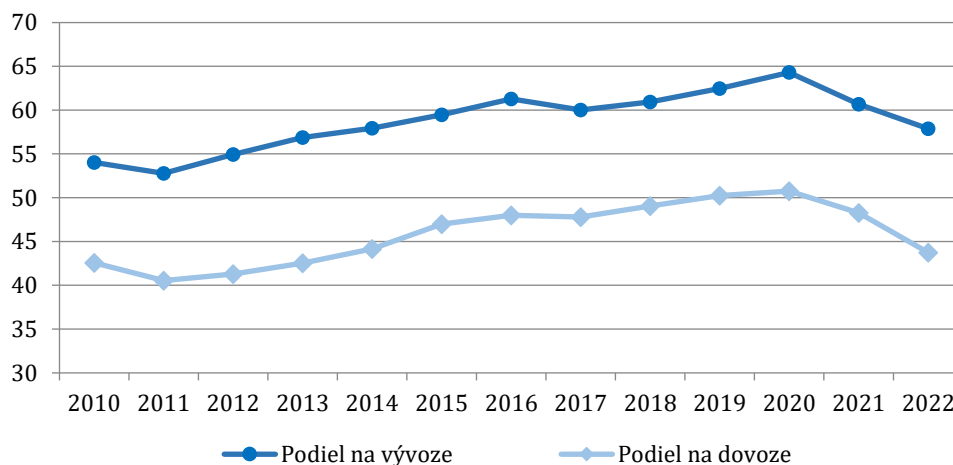
Medziročné zmeny vývozu a dovozu v rámci triedy SITC 7 – stroje a prepravné zariadenia v porovnaní so zmenami celkového vývozu a dovozu (%)

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023a).

Podiel tejto triedy na celkovom slovenskom vývoze však klesol pod úroveň predchádzajúceho roka (na 58 %, graf 7.9). Najvyšší podiel dosiahla trieda SITC 7 v roku 2020 (takmer dve tretiny celkového vývozu), keď automobilový priemysel potiahol slovenský vývoz po prepade zaznamenanom v jarných mesiacoch najviac poznačených pandémiou ochorenia COVID-19. V roku 2022 ďalej k dynamike vývozu významne prispela trieda SITC 3 – *minerálne palivá a mazivá*, do ktorej patrí aj vývoz ropných produktov a elektriny, s medziročným nárastom o takmer 90 %.

Graf 7.9

Podiel triedy SITC 7 – stroje a prepravné zariadenia na celkovom vývoze a dovoze (%)

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023a).

Ako už bolo vyššie spomenuté, za výrazným medziročným zvýšením dovozu na Slovensko bol hlavne vývoj v rámci triedy SITC 3 – *minerálne palivá a mazivá*. Dovoz tovaru spadajúceho do tejto triedy dosiahol v roku 2022 v dôsledku rekordného rastu cien energetických komodít viac než dvojnásobnú hodnotu v porovnaní s predchádzajúcim rokom. To sa pre-mietlo aj do nárastu podielu tejto triedy na celkovom dovoze – z necelých 9 % v predchádzajúcom roku na vyše 14 % (grafy 7.10, 7.12).

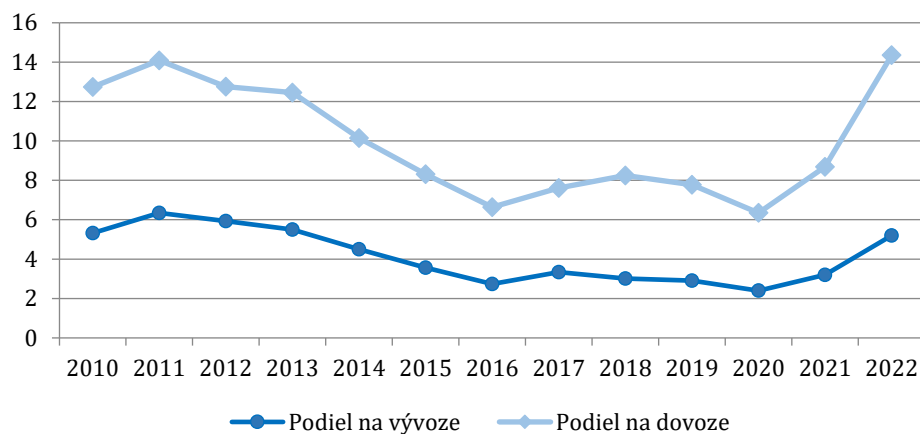
Vývoj mesačných dovozov (celkových a v rámci nich z Ruska) v triede SITC 3 v roku 2022 a v prvých mesiacoch roku 2023 dokumentuje graf 7.11. Zatiaľ čo na začiatku roka 2022 dosahovala Ruská federácia podiel na slovenskom dovoze minerálnych palív a mazív vo výške 70 %, v priebehu roka tento podiel klesal až na jednu tretinu a v ďalších mesiacoch sa viac-menej ustálil na úrovni okolo 50 %.

To by naznačovalo určité znižovanie závislosti Slovenska od dovozov energetických surovín z Ruska, avšak objem dovozu ruského zemného plynu môže v jednotlivých mesiacoch dosť kolísať. Zároveň nebude jednoduché nahradiť ho zemným plynom dovážaným z iných krajín (Chorvátsko, Nemecko, Poľsko, Taliansko a iné), a to aj preto, že Slovensko patrí medzi najviac plynofikované členské štáty EÚ. Napokon vzhľadom na tlak

klimatických zmien by bolo pre SR z dlhodobého hľadiska vhodnejšou alternatívou sústrediť sa na postupné nahrádzanie plynu obnoviteľnými zdrojmi energie.

Graf 7.10

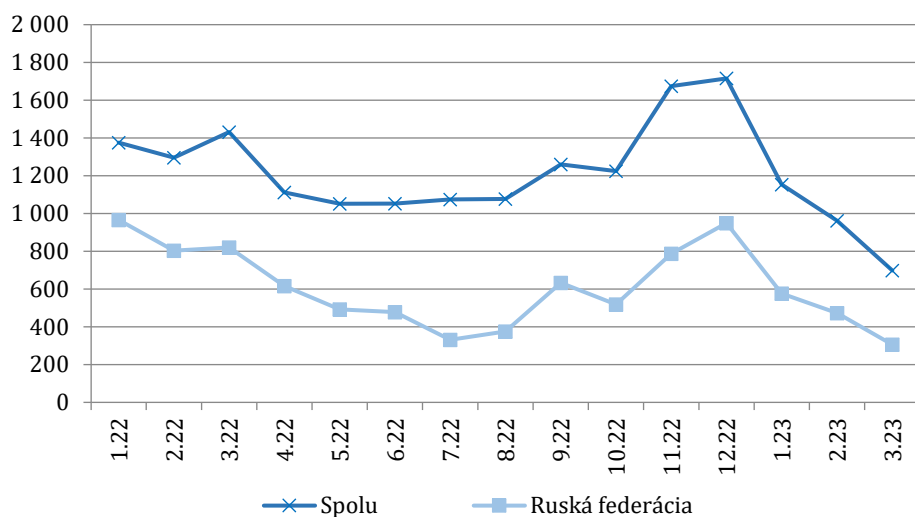
Podiel triedy SITC 3- minerálne palivá a mazivá na celkovom vývoze a dovoze (%)

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023a).

Graf 7.11

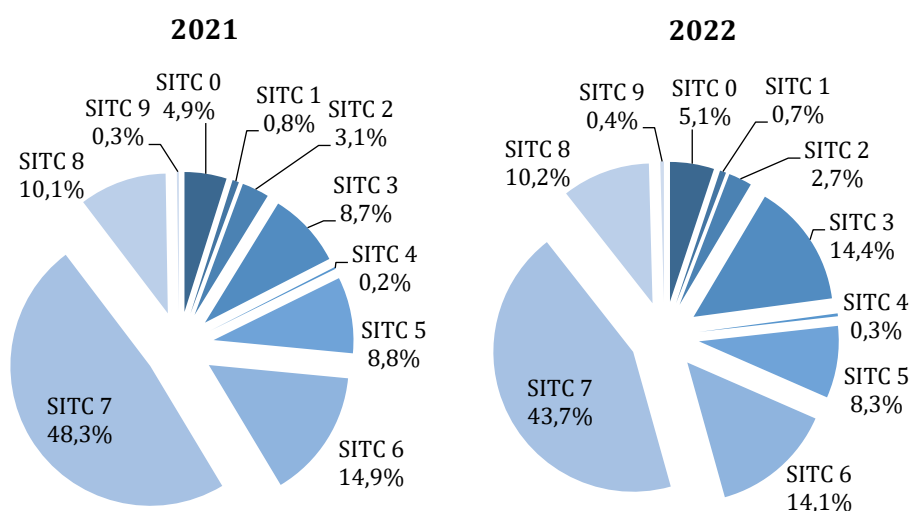
Celkový dovoz v triede SITC 3 - minerálne palivá a mazivá a dovoz z Ruska v tejto triede (mil. eur)

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023a).

Podobne ako v prípade vývozu, aj na medziročnom náraste celkového dovozu sa významne podieľala trieda SITC 7 – stroje a prepravné zariadenia, ktorá zaznamenala zvýšenie dovozu o takmer 12 %. Vzhľadom na prepojenosť medzi množstvom dovážaných komponentov pre automobilový priemysel a množstvom vyvázaných automobilov trend vývoja podielu dovozu v tejto triede na celkovom dovoze viac-menej kopíruje trend vývoja podielu jej vývozu na celkovom vývoze (graf 7.9), s dosiaľ rekordným podielom dosiahnutým v roku 2020 (takmer 51 %) a jeho následným poklesom na necelých 44 % v roku 2022 (graf 7.12).

Graf 7.12

Štruktúra dovozu do Slovenskej republiky v rokoch 2021 a 2022 (%)**Vysvetlivky:**

- SITC 0 – potraviny a živé zvieratá
- SITC 1 – nápoje a tabak
- SITC 2 – surové materiály, nepoživatelné, okrem palív
- SITC 3 – minerálne palivá, mazivá a príbuzné materiály
- SITC 4 – živočíšne a rastlinné oleje, tuky a vosky
- SITC 5 – chemikálie a príbuzné výrobky inde nezaradené
- SITC 6 – trhové výrobky triedené hlavne podľa materiálu
- SITC 7 – stroje a prepravné zariadenia
- SITC 8 – rôzne priemyselné výrobky
- SITC 9 – komodity a predmety obchodu inde nezaradené

Prameň: spracované podľa údajov ŠÚ SR (2023a).

Úspešný rok z pohľadu investičných projektov SARIO

Viac než dve desaťročia poskytuje odbor investičných projektov SARIO (ako štátnej agentúry SR v pôsobnosti Ministerstva hospodárstva SR) široké portfólio služieb tak potenciálnym, ako aj etablovaným investorom. Agentúra SARIO sa pritom zameriava na podporu investičných projektov s významnými sociálnymi a ekonomickými prínosmi, čo znamená aj aktívnu podporu investícií v menej vyspelých regiónoch Slovenska.

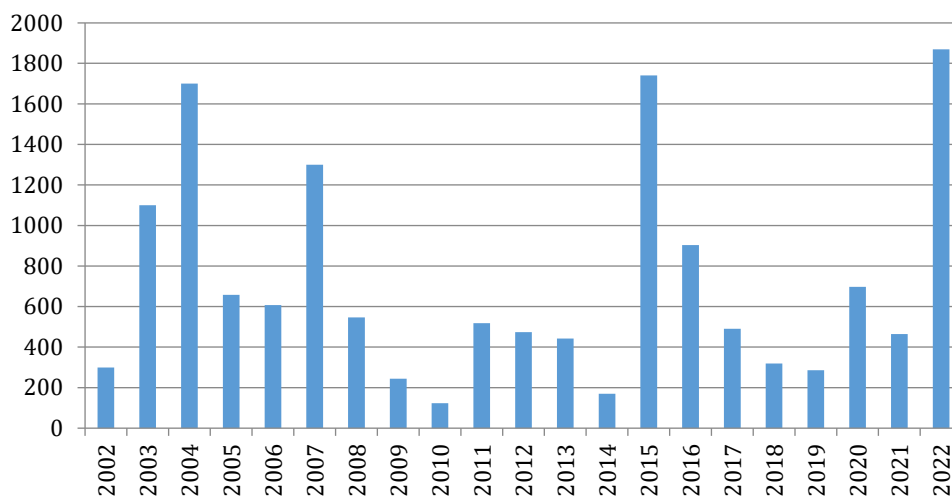
V priebehu roka 2022 zrealizovalo SARIO ďalších 31 investičných projektov,⁵⁶ ktoré znamenajú vytvorenie viac ako 7,5 tisíca nových pracovných miest a preinvestovanie takmer 2 mld. eur, t. j. štvornásobku sumy z predchádzajúceho roka (SARIO, 2023, graf 7.13). Väčšinu z tejto sumy predstavuje ohlásená investícia automobilky Volvo Cars pri Košiciach (1,2 mld. eur)⁵⁷, čo sa prejavilo vo zvýšení podielu Košického kraja na ukončených projektoch SARIO (15 %), aj na počte vytvorených pracovných miest (15 %) za obdobie 2002 – 2022. Vyšší podiel na ukončených projektoch dosahuje len Nitriansky kraj (16 %) a na počte vytvorených pracovných miest Trnavský kraj (17 %). Za celé obdobie rokov 2002 až 2022 tak odbor investičných projektov SARIO zaznamenal spolu 640 úspešných projektov, ktorých realizácia umožnila vytvorenie vyše 143-tisíc pracovných miest v rámci celého Slovenska a znamenala preinvestovanie takmer 15 mld. eur (SARIO, 2023). Zvyšuje sa pritom záujem investorov o stredoslovenské a východoslovenské regióny, prichádzajú investície s vyššou pridanou hodnotou a rastie aj počet investícií s multiplikačným efektom na rozvoj subdodávateľskej siete.

Investícia švédskej automobilky Volvo v roku 2022 upevnila z pohľadu sektorovej štruktúry prvenstvo automobilového sektora s takmer tretinovým podielom na celkových investíciách realizovaných na Slovensku v rámci SARIO za viac ako dve dekády. Do automobilového priemyslu smerovala v roku 2022 aj ďalšia investícia britského Jaguaru Land Rover (Nitra) a investícia nemeckého Porsche do výroby batériových modulov pre elektromobily (Horná Streda).

⁵⁶ Najvyšší počet investičných projektov zaznamenali Bratislavský a Košický kraj (oba po 6 projektov).

⁵⁷ Do regiónu východného Slovenska smerovali v roku 2022 investície v hodnote takmer 1,5 mld. eur.

Graf 7.13

Objem investičných projektov SARIO (mil. eur)

Prameň: spracované podľa údajov SARIO (2023).

Podľa predbežných údajov NBS (2023c) sa v roku 2021 (posledné dostupné údaje) zaznamenal prílev investícií na Slovensko v objeme len 50 mil. eur. Celkový prílev investícií výrazne znižovali dlhové nástroje, najmä v prípade Českej republiky a Luxemburska. Na druhej strane zo Slovenska do zahraničia smerovalo v roku 2021 vyše 328 mil. eur, drvivá väčšina z nich do krajín EÚ a v rámci nich približne polovica do členských štátov eurozóny a druhá polovica do krajín mimo eurozóny. Takmer 40 % slovenských investícií pritom v uvedenom roku smerovalo do Českej republiky.

Celkový stav priamych zahraničných investícií (PZI) na Slovensku dosiahol v roku 2021 vyše 52 mld. eur. Viac ako 90 % z nich pochádza z európskych krajín a v rámci nich najvyšší objem z Holandska (takmer štvrtina), z Rakúska (takmer pätina) a z Českej republiky (takmer sedmina). Z pohľadu celkového objemu PZI na Slovensku, ako aj najvýznamnejších krajín investora sa v posledných rokoch veľa nezmenilo, mierne vzrástol podiel Rakúska a poklesol podiel Českej republiky.

Podľa predbežných údajov NBS dosiahol stav slovenských PZI v zahraničí v roku 2021 necelých 4,8 mld. eur. Takmer polovica z nich smerovala do Českej republiky, nasleduje Poľsko (8 %), Veľká Británia (7 %) a Rakúsko (7 %). Aj v prípade slovenských investícií v zahraničí sa

v posledných rokoch zvýšil podiel Rakúska na ich celkovom objeme. Stav slovenských investícií v zahraničí vzrástol za posledné štyri roky takmer o 1 mld. eur.

* * *

Slovenský priemysel vstupoval do roku 2023 čeliac nedostatku a vysokým cenám materiálu, ako aj vysokým cenám energií. Vzhľadom na to, že problémy v dodávateľsko-odberateľských reťazcoch sa začiatkom roka zmiernili, produkcia, ako aj export automobilového priemyslu ožili. Zostávala však energeticky náročnejšia výroba aj elektronický priemysel. Zároveň dochádzalo k obmedzovaniu importu, čo súviselo s určitým predzásobením sa koncom roka 2022. Stranu dovozu ovplyvňovala aj slabšia spotreba a predovšetkým nižšia hodnota dovozu energetických surovín (graf 7.11), najmä zemného plynu. V januári 2023 skončil síce zahraničný obchod Slovenska ešte s deficitom, ale v ďalších troch mesiacoch sa už zaznamenal prebytok bilancie zahraničného obchodu (NBS, 2023b). V súhrne bolo saldo za prvé štyri mesiace roka v kontraste s predchádzajúcim rokom aktívne, vo výške takmer 1,1 mld. eur.⁵⁸

Za celý rok 2023 však nemožno (ani v situácii oživenia vývozu automobilov) vzhľadom na slabší zahraničný dopyt očakávať výrazne priaznivý vývoj exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky. Na druhej strane dočasné zníženie dovoznej náročnosti vplyvom vyššie uvedených faktorov by mohlo napomôcť zlepšiť výsledok bilancie zahraničného obchodu z predchádzajúceho roka.

S očakávaním postupnej stabilizácie situácie v dodávateľských reťazcoch pre automobilový priemysel v ďalšom období, ako aj zlepšujúceho sa výhľadu ekonomického rastu obchodných partnerov SR sa za horizontom roku 2023⁵⁹ budú pravdepodobne pomaly vytvárať predpoklady pre

⁵⁸ Za týmto výsledkom je dvojciferný nárast vývozu (ťahaná najobchodovanejšou triedou SITC 7 – stroje a prepravné zariadenia a v rámci nej vývozom automobilov a lietadiel) a menej než 3 % nárast dovozu (brzdený najmä nižšou hodnotou dovozu v triede SITC 3 – minerálne palivá a mazivá, kam patrí aj ropa, elektrická energia a zemný plyn) v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka (ŠÚSR, 2023b).

⁵⁹ NBS (2023a) aj Inštitút finančnej politiky Ministerstva financií (2023) očakávajú v roku 2023 slabý zahraničný dopyt po slovenských výrobkoch a jeho nárast v nasledujúcich dvoch rokoch spolu so spomalením inflácie.

zvyšovanie exportu Slovenska. K rastu exportnej výkonnosti prispeje v ďalších rokoch aj rozšírenie kapacít v automobilovom priemysle v súvislosti s príchodom piatej automobilky (Volvo Cars), ktorá by mala v roku 2026 začať so sériovou produkciou elektromobilov.⁶⁰ Na druhej strane vývoj cien dovážaných energetických surovín zostáva naďalej neistý, čo môže aj v budúcnosti pôsobiť na saldo obchodnej bilancie nepriaznivo.

⁶⁰ Práve prechod na elektromobilitu je vzhľadom na sprísňovanie emisných pravidiel v EÚ nevyhnutným predpokladom budúcej úspešnosti slovenského automobilového sektora.

8. VEREJNÉ FINANČIE

Rozpočet verejnej správy na roky 2022 až 2024 vznikol v čase, keď sa svet stále vyrovnával s pandémiou ochorenia COVID-19 a jej neistými dôsledkami. Rozpočet zohľadňoval záväzok Slovenska dodržiavať rozpočtovú disciplínu a znižovať verejný dlh, ktorý sa zvýšil počas krízy spôsobenej koronavírusom. Slovensko sa tak zaradilo medzi 8 krajín EÚ, ktoré kládli dôraz na zdravie svojich verejných financií. Zároveň rozpočet riešil potrebu financovať opatrenia na zmiernenie dopadov 3. vlny pandémie, ktorá pretrvávala aj na začiatku roka 2022. Vzhľadom na to, že pretrvávajúca 3. vlna pandémie mala nepriaznivé dôsledky, rozpočet verejnej správy počítal s rezervou 717,4 mil. eur na negatívne dopady pandémie. Vyčlenené finančné zdroje boli použité na financovanie opatrení v oblasti prvej pomoci, humanitárnej pomoci, SOS dotácií a ďalších pandemických príspevkov.

Vývoj hospodárenia rozpočtu verejnej správy

Vláda SR schválila rozpočet verejnej správy na roky 2022 až 2024, ktorý počítal s deficitným hospodárením v celom trojročnom období. Hlavným rozpočtovým cieľom je znížiť deficit verejných financií na 4,9 % HDP v roku 2022, čím by sa Slovensko dostalo z korektívnej časti Paktu stability a rastu. Na dosiahnutie tohto cieľa plánovala vláda konsolidačné opatrenia, ktoré zabezpečia postupné znižovanie deficitu na 2,68 % HDP v roku 2023 a nominálne vyrovnaný rozpočet v roku 2024. Takto navrhnutý rozpočet je v súlade s ústavným zákonom o rozpočtovej zodpovednosti, ktorý vyžaduje vyrovnanie rozpočtu pri dlhu nad všetkými pásmami definovanými v zákone.

Hospodárenie rozpočtu verejnej správy ilustruje tabuľka 8.1. Hospodárenie bolo výrazne lepšie, ako sa plánovalo, a to najmä vplyvom nižšieho hotovostného schodku štátneho rozpočtu a vyšších prebytkov niektorých ostatných zložiek verejnej správy (zdravotnícke zariadenia, Sociálna poisťovňa, ostatné ústredné podniky a Železnice Slovenskej republiky). Negatívny vývoj zaznamenala najmä územná samospráva (MFSR, 2022e).

Tabuľka 8.1

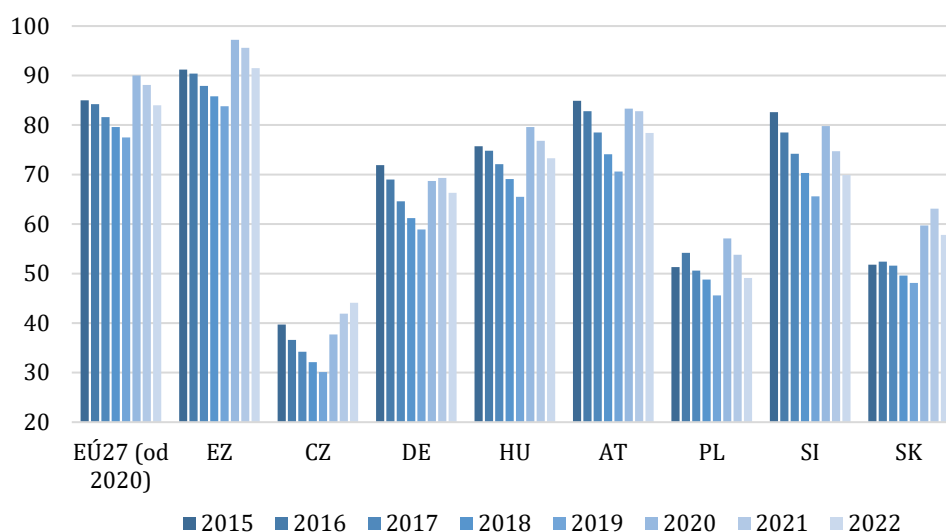
Základné ukazovatele hospodárenia verejných financií v rokoch 2019 – 2022

Ukazovateľ		2019	2020	2021	2022
Čisté pôžičky (+)/výpožičky (-)	mil. eur	-1 140	-4 999	-5 448	-2 234
Čisté pôžičky (+)/výpožičky (-)	% HDP	-1,2	-5,4	-5,4	-2,0
Primárne saldo	% HDP	0,0	-4,2	-4,3	-1,0
Štrukturálne primárne saldo	% HDP	-0,7	-3,1	-3,8	-0,6
Štrukturálne saldo	% HDP	-1,9	-4,9	-1,5	-0,8
Hrubý dlh verejnej správy (maastrichtský)	mil. eur	48,0	58,9	61,0	57,8
Hrubý dlh verejnej správy (maastrichtský)	% HDP	43,1	48,9	49,6	47,7
Čistý dlh verejnej správy	% HDP	-1 140	-4 999	-5 448	-2 234

Poznámka. – 1. Čisté pôžičky/výpožičky pre roky podľa metodiky ESA 2010. 2. Primárne saldo je saldo verejnej správy očistené o platené úroky. 3. Cyklicky očistené primárne saldo je primárne saldo očistené o cyklickú zložku. 4. Štrukturálne saldo je saldo verejnej správy očistené o cyklickú zložku a o jednorazové efekty. 5. Čistý dlh verejnej správy je hrubý dlh verejnej správy znížený o likvidné finančné aktíva verejnej správy.

Prameň: Ministerstvo financií SR (2023d).

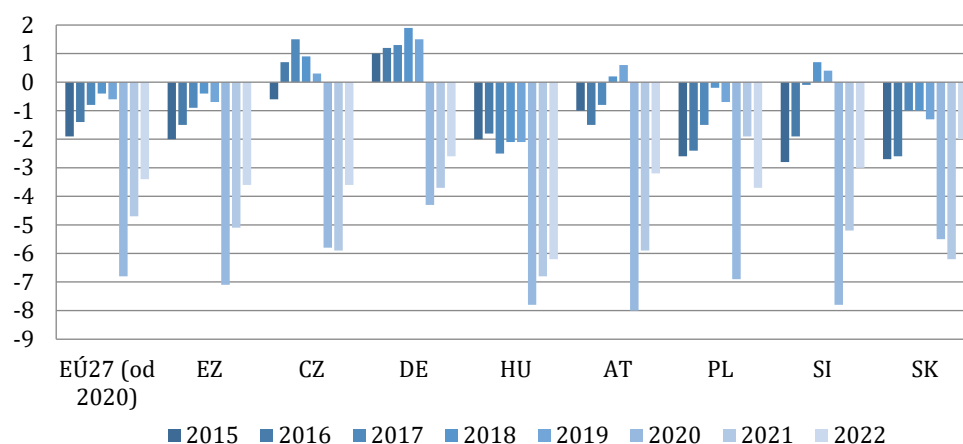
Graf 8.1

Porovnanie hrubého verejného dlhu v % HDP (2015 – 2022)

Prameň: Eurostat (2023).

Pri bližšom pohľade a porovnaní s okolitými krajinami, ako aj priemerom EÚ a eurozóny môžeme konštatovať, že dosiahnutý deficit bol v rámci krajín V4 druhý najvyšší a bol aj nad priemerom EÚ a eurozóny (graf 8.2).

Graf 8.2

Porovnanie deficitov verejnej správy v % HDP (2015 - 2022)

Prameň: Eurostat (2022).

Vývoj hospodárenia štátneho rozpočtu v roku 2022

V roku 2022 boli schválené viaceré legislatívne návrhy, ktoré zásadne vplývajú na ich dlhodobú udržateľnosť, a to ako v pozitívnom, tak negatívnom zmysle. Pozitívnu zmenou bola reforma druhého dôchodkového piliera. V rámci reformy sa realizovali:

- úprava poplatkov za správu,
- zavedenie predvolenej investičnej stratégie,
- obmedzenie jednorazového výberu celej nasporenej sumy v druhom pilieri po odchode do starobnej penzie,
- úprava dedenia z druhého piliera,
- jednoduchšia zmena dôchodkovej správcovskej spoločnosti (DSS),
- zníženie príspevkov do druhého piliera (v rokoch 2023 až 2024 bude výška príspevku do druhého piliera 5,5 % hrubej mzdy, v rokoch 2025 až 2026 bude 5,75 % a až v roku 2027 dosiahne cieľových 6 %),
- garancie v dlhopisových fondoch (Ak sporiteľ požiadava o dôchodok z druhého piliera, dôchodková správcovská spoločnosť skontroluje, či jeho aktuálny majetok je vyšší ako príspevky, ktoré do garantovaného dôchodkového fondu poslal. Ak aktuálny majetok sporiteľa pred odchodom dôchodku nie je vyšší ako jeho príspevky, rozdiel doplatí DSS zo svojho majetku).

Ďalšou pozitívnou zmenou bolo schválenie výdavkových limitov zmenou zákona o rozpočtových pravidlách. Výdavkové limity prinášajú do riadenia verejných financií potrebnú stabilitu a sú jedným z prvkov ich dlhodobej udržateľnosti.

Negatívne sa na udržateľnosti verejných financií prejavili výdavky zamerané na podporu rodín s deťmi, konkrétne zvýšenie prídavku na dieťa a zvýšenie daňového bonusu. Nespochybnujeme akýkoľvek politický zámer pomáhať rodinám s deťmi aj finančnými nástrojmi, avšak tieto návrhy by mali byť diskutované v štandardnom legislatívnom procese. Nenastala by tak situácia, že schválenie vyššieho daňového bonusu spôsobí obrovský výpadok príjmov samospráv, ktorý sa potom musel riešiť účelovými dotáciami a nekonceptnou improvizáciou.

Ďalším dlhodobým výdavkom, ktorý nepriaznivo ovplyvnil udržateľnosť, je takzvaný rodičovský bonus. Rodičovský bonus alebo rodičovský dôchodok je ďalší dôchodok, ktorý budú seniori poberať popri starobnom dôchodku. Vyplácať ho bude Sociálna poisťovňa automaticky podľa údajov v registri fyzických osôb pre biologického rodiča a osvojiteľa.

V roku 2022 sa štátny rozpočet skončil so schodkom 4 524,9 mil. eur. To bolo o 2 489,3 mil. eur lepšie ako v predchádzajúcom roku, keďže príjmy rástli a výdavky klesali. Príjmy sa zvýšili o 1 832,4 mil. eur, čo bolo hlavne vďaka vyšším daňovým príjmom. Tie narástli o 1 971,0 mil. eur (+14,6 %) v porovnaní s rokom 2021. Najviac prispeli daň z pridanej hodnoty (+829,4 mil. eur), daň z príjmov právnických osôb (+951,0 mil. eur) a spotrebné dane (+154,9 mil. eur). Daň z príjmov fyzických osôb bola jedinou daňou, ktorá zaznamenala pokles (-25,8 mil. eur). Štát tiež získal viac prostriedkov z Plánu obnovy a odolnosti (+36,8 mil. eur). Na druhej strane klesli príjmy z rozpočtu EÚ (-123,1 mil. eur) a z dividend (-319,9 mil. eur). Výdavky štátu sa znížili o 656,9 mil. eur v medziročnom porovnaní.

V štruktúre daňových príjmov môžeme pozorovať signifikantný nárast daňových príjmov v roku 2022 a pretrvávajúci pokles príjmov z grantov a transferov na úroveň blízku roku 2019. Najvýznamnejšiu časť tvoria v tejto položke príjmy z Európskych štrukturálnych a investičných fondov (EŠIF), ktorých čerpanie je naďalej problematické.

Tabuľka 8.2

Vývoj štátneho rozpočtu v rokoch 2019 – 2022 (v mil. eur)

	2019	2020	2021	2022
Príjmy spolu	15 825	15 750	17 197	19 029
1. daňové	12 336	11 872	13 546	15 517
2. nedaňové	1 327	1 289	1 338	1 285
3. granty a transfery	2 161	2 588	2 313	2 227
Výdavky spolu	18 027	23 509	24 211	20 847
bežné výdavky	15 168	20 846	21 772	20 847
kapitálové výdavky	2 858	2 662	2 440	2 707
Schodok/Prebytok (pravá os)	-2 201	-7 758	-7 014	-4 524

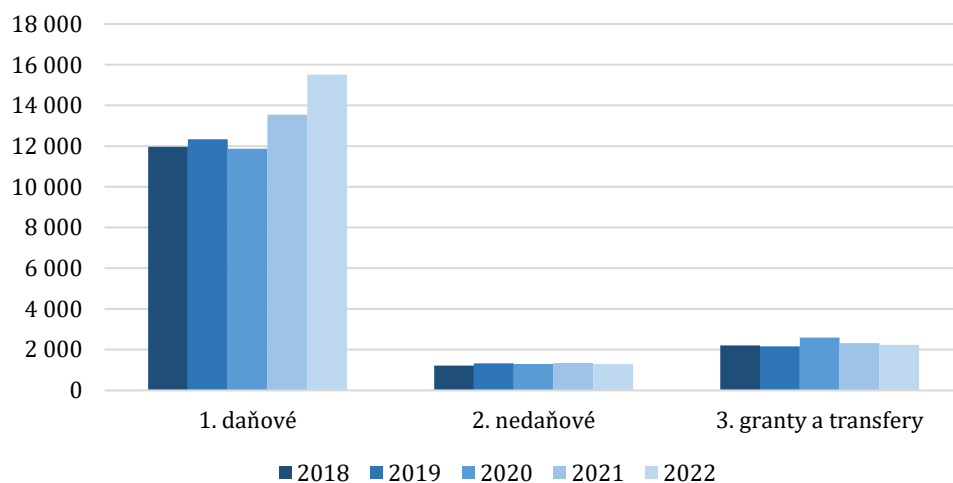
Prameň: spracované podľa údajov MF SR (2023a).

Firmy sa čiastočne zotavujú z pandémie a obnovujú svoju činnosť. Energetická kríza nemala na ich prevádzku v roku 2022 taký vplyv, ako sa predpokladalo. Firmy v odvetví maloobchodu, bankovníctva a niektorých oblastiach priemyslu dosiahli dobré výsledky. Zlepšenie je viditeľné aj v iných sektoroch, čo sa prejavilo na vyššom výbere dane z príjmov právnických osôb o 165, 2 mil. eur.

Príjmy z dane z pridanej hodnoty boli oproti plánu nižšie o 311 mil. eur, z veľkej časti to bolo spôsobené horším výberom dane, čo spôsobilo zníženie efektívnej sadzby tejto dane. Príčinou tohto javu je obnovenie činnosti v sektoroch, kde sa uplatňujú hotovostné platby, ktoré sú obvykle spojené s únikmi na DPH. Okrem tohto efektu sa na výbere negatívne prejavila nižšia spotreba domácností v dôsledku rastu cien prakticky všetkých tovarov a služieb.

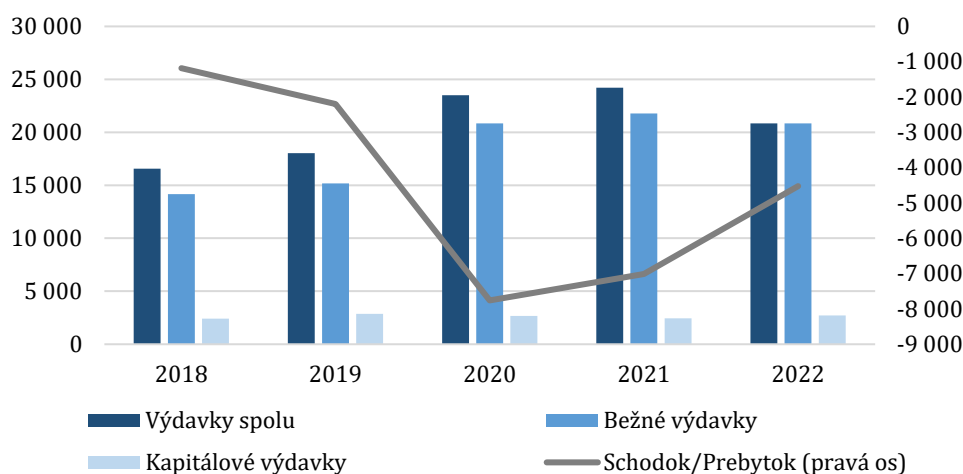
Bežné výdavky boli vyššie ako pôvodne plánované, čo je prirodzené, nakoľko vláda reagovala na existujúce externé šoky, ako aj v dôsledku legislatívy schválenej v NR SR, ktorá zaviedla viaceré obligatórne výdavky (zvýšenie sociálnych dávok, vyplatenie dodatočných starobných dôchodkov, stabilizačný príspevok pre zdravotníckych zamestnancov a iné). Najväčšie výdavky boli zaznamenané v oblasti mzdových a odvodových nákladov, nákladov na tovary a služby, bežné transfery a úroky. Nárast výdavkov zo sektorového pohľadu bol na úrovni územnej samosprávy a zdravotníckych zariadení.

Graf 8.3

Vývoj príjmov štátneho rozpočtu v rokoch 2018 – 2022

Prameň: MF SR (2022a).

Graf 8.4

Vývoj výdavkov štátneho rozpočtu v rokoch 2018 – 2022

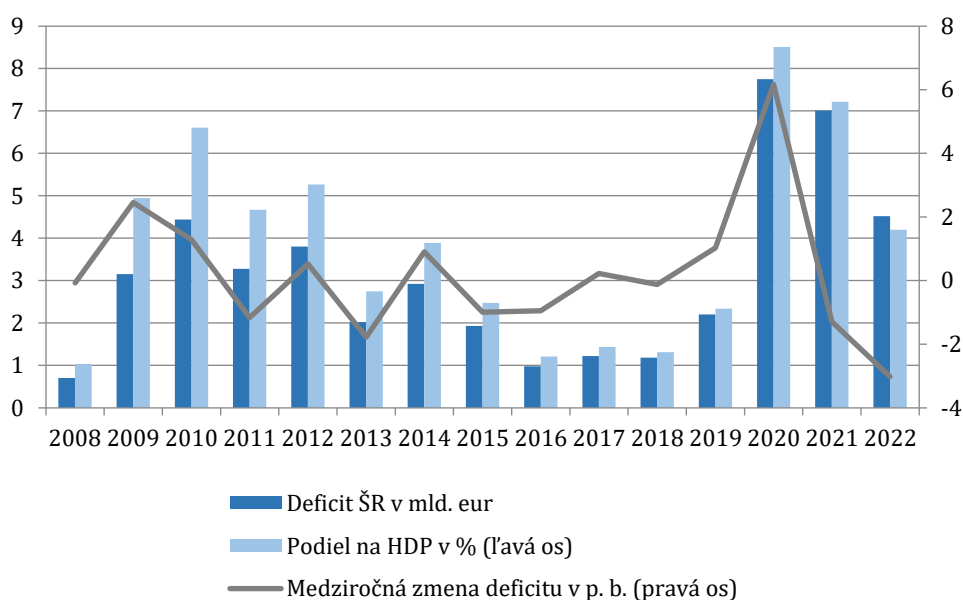
Prameň: MF SR (2022a).

Deficit štátneho rozpočtu a dlh centrálnej vlády

Od začiatku pandémie v roku 2020, ktorá si vyžiadala rozsiahle intervencie zo štátneho rozpočtu počas dvoch nasledujúcich rokov, sa v roku 2022 prejavila potreba ďalšej stimulácie subjektov verejnej správy, podnikov

a domácností v dôsledku ruskej agresie na Ukrajine. Ruská agresia spôsobila v dôsledku jednostranného odstavenia dodávok z Ruska enormnú paniku na trhu s energiami. Obavy o nedostatok energie pre priemysel a domácnosti najmä v zimnom období sa premietli do rekordných cien zemného plynu a elektriny na burzách. Vláda reagovala na tento vývoj kompenzačnými schémami pre priemysel a dohodou so Slovenskými elektrárňami stanovila maximálnu cenu elektriny do roku 2027 (viac k tejto problematike uvádzame v kapitole 2). Všetky tieto krízy sa prirodzene negatívne prejavili na výdavkoch štátneho rozpočtu a premietli sa do rastu dlhu centrálnej vlády (graf 8.5 a 8.6).

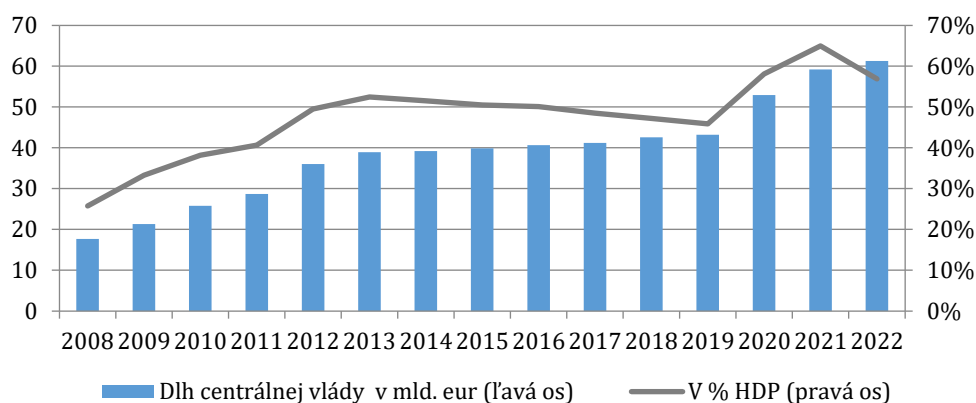
Graf 8.5
Deficit štátneho rozpočtu v rokoch 2008 – 2022

Prameň: spracované podľa údajov MF SR (2023a).

Pokým dvojročné obdobie pandémie spôsobilo rast dlhu centrálnej vlády zo 43 mld. eur na 59,2 mld. eur, tak potreba reagovať na energetické šoky nespôsobila štátnemu rozpočtu významné náklady v roku 2022. Vysoká inflácia bola jedným z faktorov rastu príjmov štátneho rozpočtu a deficit bol tak oproti roku 2021 medziročne nižší o 3 p. b. a dosiahol hodnotu 4,5 mld. eur.

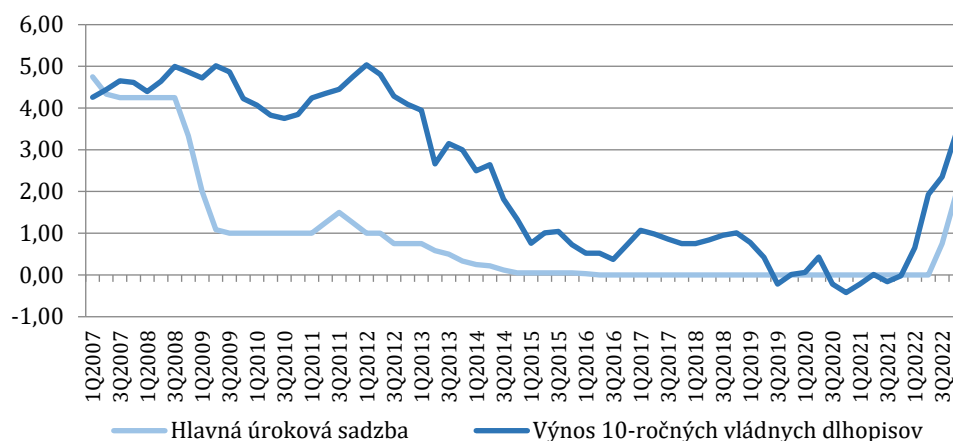
Graf 8.6
Dlh centrálnej vlády v rokoch 2008 – 2022

Prameň: spracované podľa údajov MF SR (2022b).

V súlade s našimi minuloročnými očakávaniami došlo v dôsledku vysokej inflácie k sprísňovaniu menovej politiky ECB, čo sa postupne premietlo aj do úročenia slovenských desaťročných štátnych dlhopisov, ktorých úročenie sa dostalo na úroveň roku 2013 (graf 8.7). Pomerne priaznivé desaťročné obdobie, ktoré poskytovalo Slovensku pomerne lacné možnosti financovania deficitov, sa teda skončilo a každý ďalší vytvorený dlh sa premietne výraznejšie do nákladov na obsluhu verejného dlhu Slovenska.

Graf 8.7
Vývoj úrokových sadzieb 10-ročných slovenských štátnych dlhopisov splatnosti v rokoch 2007 – 2022 (v %)

Prameň: Makroekonomická databáza NBS.

Implementácia politiky súdržnosti Európskej únie v programovom období 2014 – 2020. Tradične nedostatočné tempo pretrváva

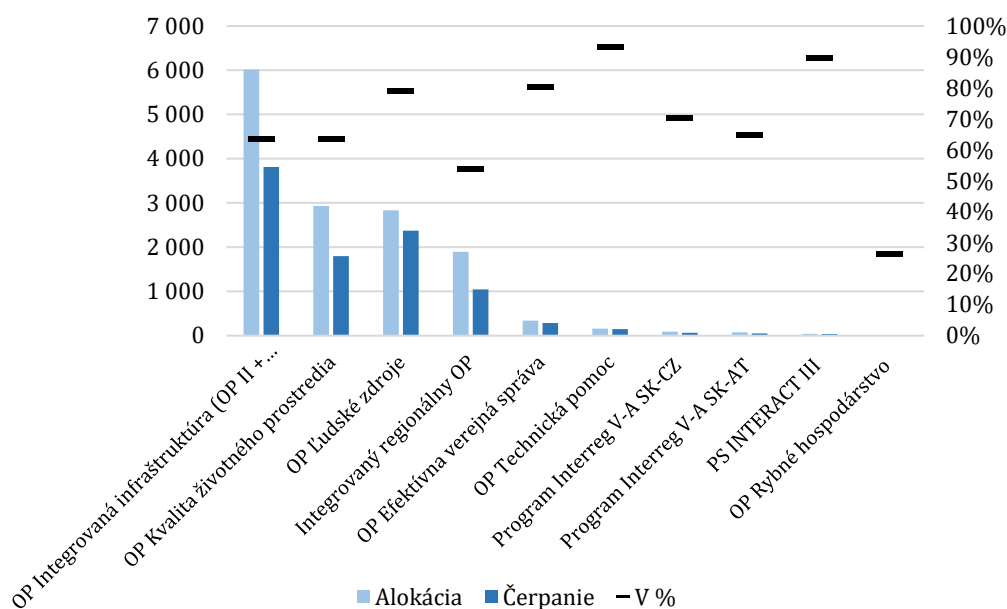
Európske štrukturálne a investičné fondy sú od predvstupového obdobia jedným z dôležitých nástrojov na vyrovnávanie regionálnych rozdielov a predstavujú významný zdroj verejných investícií. Ich implementácia pomohla Slovensku znížiť modernizačný a investičný dlh, ale na druhej strane sa v priebehu rokov vytvorila určitá závislosť slovenskej ekonomiky od týchto zdrojov. Je potrebné postupne znižovať ich významný podiel na celkových verejných investíciách a vo väčšej miere využívať domáce zdroje. Tie sú však vo veľkej miere viazané v povinných výdavkoch a smerujú najmä do viacerých kapitol a nahrádzajú domáce kapitálové výdavky. Ide najmä o investície do vedy, výskumu a inovácií, vzdelávania, životného prostredia, dopravnej infraštruktúry a verejných služieb. Práve investície do týchto sektorov pomôžu slovenskej ekonomike zvýšiť tempo konvergenzie k EÚ. Napriek tomu, že Slovensko môže využívať zdroje politiky súdržnosti zo súčasného programového obdobia až do roku 2023 bez toho, aby sa zvýšila efektívnosť celej riadiacej štruktúry, existuje značné riziko, že veľká časť jej alokácie nebude vyčerpaná. Pokiaľ ide o čerpanie na konci programového obdobia, bude dôležité, aby sa neopakovala situácia z minulého programového obdobia, v ktorom boli projekty schválené, realizované a preplatené v poslednom možnom termíne. Tým sa výrazne zvyšuje riziko chýb, neefektívnosti a iného nežiaduceho správania, ktoré v konečnom dôsledku vyústí do finančných korekcií a financovania dlhodobu neefektívnych a neudržateľných projektov.

Kým v posledných rokoch existoval predpoklad, že kohézna obálka sa bude postupne znižovať s rastúcou ekonomickou úrovňou Slovenska, ukazuje sa, že opak je pravdou. Hoci alokácia na roky 2021 – 2027 bude o niečo nižšia, z dôvodu pandémie SARS-CoV-2 a jej vplyvu na členské štáty EÚ Európska komisia zaviedla rozsiahle podporné schémy, ktoré majú pomôcť prekonať jej dôsledky a modernizovať európske ekonomiky. Z pohľadu Slovenska si čerpanie takého veľkého objemu finančných zdrojov bude vyžadovať prípravu a realizáciu rozvojových a investičných plánov a zabezpečenie administratívnych kapacít na ich realizáciu.

V programovom období 2014 – 2020 dosiahla miera implementácie ku koncu roka (pozri graf nižšie).

Graf 8.8

Stav čerpania záväzku rokov 2014 – 2020 podľa operačných programov k 31. 12. 2022 v % (zo zdrojov EÚ)

Prameň: spracované podľa údajov MF SR (2023c).

Slovenská republika trpí chronicky nízkou distribučnou a absorpčnou kapacitou EŠIF, najmä v oblasti investícií do infraštruktúry (KF, EFRR). Napriek tomu, že programové obdobie 2014 – 2020 je už tretím programovým obdobím, do ktorého sa Slovenská republika môže zapojiť, systém efektívnej implementácie kohéznej politiky pokrívajú. K tomu prispieva aj zložitosť existujúceho systému riadenia a systému finančného riadenia a kontroly EŠIF.

Obdobie 2007 – 2013 ukázalo, že značná časť finančných prostriedkov bola investovaná práve v posledných n+2 rokoch v období 2014 – 2015. Krajina čelí alarmujúcej situácii s kriticky nízkou úrovňou čerpania aj v období 2014 – 2020. Do konca obdobia zostáva už len 14 mesiacov, pričom z 11,1 miliardy eur kohézneho balíka KF a EFRR určeného pre Slovensko zostáva vyčerpať ešte viac ako 4,7 miliardy eur.

Napriek tejto neefektívnosti a skutočnosti, že väčšina verejných investícií pochádza z EŠIF, sa na Slovensku neuskutočnila žiadna reforma zameraná na zlepšenie správy EŠIF. Ak nedôjde k žiadnej významnej zmene a Slovensko bude naďalej uplatňovať podobný regulačný rámec, nasledujúce programové obdobie 2021 – 2027 môže skončiť s porovnateľnými výsledkami.

Nevyčerpaná suma by bola minimálne o jednu miliardu vyššia, ak by neexistovali krízy (COVID-19, utečenci z Ukrajiny), ktoré umožňovali veľkú flexibilitu pri presúvaní zdrojov z KF a EFRR alebo ich čerpanie vo výnimočnom režime 100 % spolufinancovania. Inými slovami, približne 6 miliárd eur (5,5 % HDP SK), ktoré mali byť v minulých rokoch vynaložené na infraštruktúrne projekty, ale neboli, v súčasnosti v ekonomike jednoznačne chýbajú a dlh za infraštruktúru rastie.

Napriek tejto neefektívnosti a skutočnosti, že väčšina verejných investícií pochádza z EŠIF, sa na Slovensku neuskutočnila žiadna reforma zameraná na zlepšenie správy EŠIF. Ak nedôjde k žiadnej významnej zmene a Slovensko bude naďalej uplatňovať podobný regulačný rámec, nasledujúce programové obdobie 2021 – 2027 môže skončiť s porovnateľnými výsledkami.

Príčinu tohto problému predstavuje nasledujúce skutočnosti:

- zložitá sieť regulačnej dokumentácie vrátane právnych predpisov a metodických dokumentov súvisiacich s EŠIF,
- extrémna byrokratická záťaž štátnych orgánov, ktoré riadia EŠIF, spôsobená uvedenou zložitou, ako aj neustálymi zmenami v regulačnej dokumentácii,
- gold-plating na všetkých regulačných úrovniach,
- extrémne byrokratické zaťaženie prijímateľov,
- veľmi vysoká miera právnej neistoty napriek veľkej byrokracii,
- nízke využívanie metód zjednodušeného účtovníctva,
- komplikované pravidlá verejného obstarávania a zdĺhavé postupy verejného obstarávania,
- nerovný vzťah medzi prijímateľom a riadiacimi orgánmi EŠIF,
- silná centralizácia riadenia EŠIF na národnej úrovni a nízke zapojenie regionálnych a miestnych samospráv,
- nesúlad medzi operačnými programami a národnými strategickými dokumentmi,

- nedostatočné a neprimerané manažérske zručnosti na úrovni vyššieho administratívneho riadenia.

Medzi dôsledky vyššie uvedených príčin patria:

- nízka úroveň verejných investícií, keďže EŠIF predstavujú viac ako 80 % všetkých verejných investícií na Slovensku,
- nízka úroveň dôvery organizácií občianskej spoločnosti, obcí a podnikov a neochota podstupovať administratívne náročné postupy v rámci EŠIF, čo vedie k zníženiu dopytu po finančných prostriedkoch zo strany prijímateľov,
- nízka úroveň dôvery štátnych zamestnancov v systém, ktorý spravujú, neistota a zmätok v dôsledku zložitých predpisov,
- nadmerné zameranie sa na predpisy a postupy štátnych zamestnancov spravujúcich systém EŠIF namiesto hľadania kvalitných výstupov a výsledkov investícií z EŠIF,
- to následne vedie k nízkej úrovni dôvery voči Európskej únii ako takej,
- neschopnosť vyčerpať alokáciu operačných programoch, čo vedie k zachovaniu existujúcich regionálnych rozdielov v kvalite infraštruktúry, kvalite života, dostupnosti verejných služieb, prístupe k vzdelaniu, možnostiam na trhu práce atď.,
- neefektívna kohézna politika v prípade, že nedochádza k zmierňovaniu regionálnych rozdielov.

Implementácia EŠIF si vo všeobecnosti vyžaduje radikálnu zmenu a nové programové obdobie by sa malo realizovať na základe zjednodušených postupov a pravidiel.

Problém nízkeho čerpania EŠIF a komplikovaného systému riadenia EŠIF sa dotýka celého hospodárstva SR. Medzi postihnuté patria všetky oblasti s potrebou verejných investícií. Celá myšlienka kohézie je spomalená a ekonomický potenciál rastu je obmedzený v dôsledku nízkeho čerpania EŠIF. Zaostávajúce regióny majú obmedzené šance dobehnúť tie rozvinutejšie, čo je viditeľné najmä vo východných a južných regiónoch Slovenska, kde žije veľké množstvo obyvateľov (vrátane marginalizovaných rómskych komunít, ale nielen tých) bez prístupu k základnej infraštruktúre – voda, kanalizácia, prístup k energiám, miestne komunikácie atď.

Európske fondy predstavujú viac ako 80 % všetkých verejných investícií na Slovensku od vstupu krajiny do EÚ v roku 2004, pričom priemer EÚ je 15 %. Slovenské obce sú do veľkej miery závislé od prístupu k finančným prostriedkom EÚ. Priemerná veľkosť obce na Slovensku je 1 850 obyvateľov (v porovnaní s 5 765 obyvateľmi EÚ alebo 9 440 obyvateľmi OECD). Rozdrobenosť a veľkosť slovenských obcí spôsobuje, že sú závislé od financovania investičných potrieb z prostriedkov EÚ, keďže nie sú schopné samy vytvárať dostatočné príjmy.

Oblasti, ktoré sú vo veľkej miere závislé od financovania EÚ:

- aktívne opatrenia na trhu práce,
- dopravná infraštruktúra,
- výskum a vývoj,
- ochrana životného prostredia,
- začlenenie marginalizovaných rómskych komunít.

Väčšina doteraz vykonaných hodnotení/evaluácií identifikuje úzke miesta takto (PWC, 2021):

- zbytočná administratívna záťaž a požiadavky, komplikovaná dokumentácia,
- zbytočné požiadavky na informácie a dokumenty,
- zložitosť procesu verejného obstarávania,
- potreba vyššej miery uplatňovania zjednodušených procesov implementácie,
- potreba zjednodušených systémov pre MSP.

Hoci sa v posledných dvoch rokoch vykonali niektoré zmeny (týkajúce sa programového obdobia 2014 – 2020) a na obdobie 2021 – 2027 sa rozhodlo o novej štruktúre operačného programu, stále je potrebná dôkladnejšia revízia celého systému. Zlúčenie súčasných šiestich OP EŠIF do budúceho jednotného programu Slovensku pomôže pri riadení zrušenia záväzku N+3, ale nie pri skutočnom pokroku v realizácii investícií. Je potrebná nezávislá revízia pravidiel a postupov s cieľom revolučne zmeniť investičnú efektívnosť EŠIF. Bezproblémová implementácia EŠIF je ešte dôležitejšia v čase viacerých kríz (ruská agresia, migračná vlna, energetická kríza, environmentálna kríza). Domácnosti, organizácie občianskej spoločnosti, regionálne a miestne samosprávy požadujú účinnejšie vykonávanie EŠIF.

Doteraz aplikované riešenia

Zainteresované strany zapojené do implementácie EŠIF si prirodzene uvedomujú potrebu zjednodušiť procesy implementácie politiky súdržnosti. V posledných rokoch bolo prijatých niekoľko legislatívnych opatrení na zjednodušenie a zefektívnenie procesov:

1. Novela zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku z EŠIF – tzv. *lex corona* – nadobudla účinnosť už 21. 5. 2020 a dosiahlo sa ňou napr. odpustenie zmeškania vybraných zákonných lehôt, zavedenie možnosti flexibilnejšie zmeniť alebo zrušiť vyhlásenú výzvu, zavedenie možnosti zastaviť konanie (namiesto povinnosti), predĺženie lehôt v súvislosti s dohodami o splátkach.

2. *40 zjednodušení v Integrovanom regionálnom operačnom programe* (napr. redukcia povinných kontrol pred vyhlásením verejného obstarávania, zjednodušenie pracovných výkazov a zjednodušenie overovania hospodárnosti) + *nový systém riadenia a zavedenie 52 antibyrokratických opatrení* (napr. zrušenie nadbytočných kontrol, zvýšenie limitu na zákazky s nízkou hodnotou na 50 000 eur, zverejňovanie najčastejších chýb v žiadostiach o nenávratný finančný príspevok (NFP) a modelovej žiadosti o NFP atď.).

3. *Novela zákona o EŠIF účinná od 15. 6. 2021* s cieľom zabezpečiť maximálnu transparentnosť zaviedla povinnosť zverejňovania nedostatkov a odporúčaní z auditov, zverejňujú sa taktiež aj poradcovia projektov, umožnila sa jednoduchá zmena výziev a zjednodušené vykazovanie výdavkov, zaviedla sa možnosť odvolať sa proti zastaveniu konania.

4. *Jednotná príručka pre verejné obstarávanie* nahrádza dve desiatky doterajších príručiek a zjednocuje pravidlá pre všetky programy. Odstraňuje mnohé pravidlá, ktoré boli stanovené nad rámec zákona o verejnom obstarávaní, súčasťou sú vzorové dokumenty, ako i najčastejšie zistenia kontrolných orgánov.

5. *Novela zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z EŠIF* nadobudla účinnosť 7. 6. 2022, reaguje sa ňou na bezprecedentné navýšenie cien stavebných materiálov a umožňuje navýšenie zmluvy o NFP pri národných projektoch, ktoré môžu týmto spôsobom pokryť cenový nárast

stavebných materiálov. Týmto zákonom sa vytvára možnosť na poskytnutie dodatočného príspevku k nenávratnému finančnému príspevku pri dopytovo-orientovaných projektoch.

6. *Nový zákon o príspevkoch z fondov EÚ* zavádza jednoduchšie pravidlá pre eurofondy v *programovom období 2021 – 2027*.

Podľa najnovšieho Národného programu reforiem Slovenskej republiky 2022 boli prijaté opatrenia na urýchlenie implementácie pri zachovaní transparentnosti a hospodárnosti vynakladania finančných prostriedkov. Uznesením vlády č. 218/2021 bol zavedený nový systém krízového riadenia, v rámci ktorého sa jednotliví ministri zaviazali plniť konkrétne úlohy s cieľom eliminovať riziko nenaplnenia finančných alokácií v príslušných operačných programoch. O plnení týchto úloh sa štvrťročne informuje vláda. Krízový manažment sa uplatňuje prostredníctvom zvýšeného dohľadu nad implementáciou fondov EÚ, ako je vypracovanie akčných plánov, potreba vykonávať vnútorné presuny finančných prostriedkov v rámci OP na základe analýz, zabezpečiť vyhlásenie výziev do 100 % alokácie príslušných operačných programov (OP) do konca roka 2021, zabezpečiť kontrahovanie 90 % do konca roka 2021 a 100 % do konca roka 2022, vytvorenie zásobníka projektov, vytvorenie a priebežné monitorovanie a aktualizáciu strategických projektov.

Okrem toho bol na úrovni OP vytvorený mechanizmus na koordináciu a zabezpečenie synergií medzi fondmi EÚ a inými nástrojmi podpory EÚ. Preskúmanie a porovnanie jednotlivých strategických dokumentov vykonával Úrad vlády SR a Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR. Hľadali sa konkrétne možnosti spolupráce medzi stratégiami, komplementárnosť opatrení v rámci stratégií, ako aj potenciálne duplicity medzi opatreniami v Pláne obnovy a zvyšovania odolnosti a plánovanými opatreniami v rámci partnerskej dohody. Cieľom je efektívne vynakladať zdroje na dosiahnutie cieľov a vyhnúť sa prípadnej duplicite financovania. Kľúčovou zložkou platformy je Riadiaci výbor pre synergie a komplementaritu, ktorý bude dohliadať na účinné vykonávanie opatrení. Dokument, ktorý načrtne podrobnosti spolupráce, bol predložený vláde po schválení OP Slovensko Európskou komisiou.

V rámci odporúčaní pre jednotlivé krajiny na roky 2022 – 2023 odporúča pokračovať v implementácii svojho rámcového programu reforiem v súlade s míľnikmi a cieľmi obsiahnutými vo vykonávacom rozhodnutí Rady z 13. júla 2021. A čo je dôležitejšie, predložiť programové dokumenty politiky súdržnosti na roky 2021 – 2027 s cieľom dokončiť ich prerokovanie s Komisiou a následne začať ich vykonávanie. Rada tiež odporúča rozšíriť verejné investície do ekologického a digitálneho prechodu a do energetickej bezpečnosti, a to aj využitím RRF, RePowerEU a iných fondov EÚ.

Na úspešné využívanie všetkých finančných nástrojov s bezprecedentným objemom dostupných finančných zdrojov je potrebné nastaviť procesy s cieľom maximalizovať absorpčnú kapacitu konečných príjemcov a odstrániť zbytočnú byrokratickú záťaž. Úrad vlády SR taktiež požiadal EK o pomoc s reformou riadenia EŠIF, projekt bude realizovaný v rokoch 2023 – 2024.

V dôsledku ruskej agresie vznikli členským štátom dodatočné náklady v súvislosti s príchodom migrantov z Ukrajiny. Európska komisia reagovala legislatívnym návrhom, známym ako FAST (*Flexible Assistance for Territories* – Flexibilná pomoc územiám) – CARE, ktorým sa zavádzajú nové ustanovenia pre dodatočnú flexibilitu a maximálnu účinnosť investícií v oblasti politiky súdržnosti.

EK vyjadrila pripravenosť spolupracovať na konštruktívnych riešeniach, ktoré zabezpečia splnenie podmienky vyčlenenia 30 % výdavkov pre projekty, ktorých prijímateľom sú samosprávy alebo organizácie občianskej spoločnosti.

V nadväznosti na rokovania s EK predložilo MIRRI SR EK podklad opisujúci princíp projektového partnerstva a jeho ukotvenie v našej legislatíve a systéme riadenia EŠIF. Cieľom bolo získanie stanoviska EK k realizácii národného projektu s obcami ako projektovými partnermi. EK v reakcii uviedla, že legislatívne zmeny FAST-CARE nezmenili pojem prijímateľ, ako je definovaný vo všeobecnom nariadení. Požiadavka 30 % preto nemá žiadny vplyv na definície, ako sú uvedené vo všeobecnom nariadení. Realizácia národného projektu prostredníctvom projektového partnerstva

neumožňuje dodržiavanie požiadavky vyčlenenia 30% zdrojov na podporu pridelenú miestnym orgánom alebo organizáciám občianskej spoločnosti. EK konštatuje, že teraz je najlepší čas pokročiť a spustiť schému financovania priamo obciam, aby sa splnila podmienka 30 %.

Aktuálny SK návrh vyčlenenia zdrojov na operácie FAST – CARE počíta so sumou 310,25 mil. eur.

Pripravované revízie FAST – CARE sa týkajú troch OP:

1. OPII – 30 mil. eur (podpora zamestnancom MV SR, digitálny príspevok ukrajinským žiakom) – revízia OP v príprave,

2. IROP – 239 mil. eur (refundácia výdavkov miest a obcí v súvislosti s prvotným prijatím utečencov, podpora štátnej správy v súvislosti s prijatím utečencov) – revízia OP bola zaslaná na neformálne pripomienky EK a RO pripravuje výzvu,

3. OPLZ – 41,25 mil. eur (integrácia utečencov, začlenenie na trh práce, sociálne služby).

V rámci IROP je pripravovaný národný projekt na podporu štátnej a verejnej správy pri prijímaní a okamžitej pomoci utečencom v súvislosti s ruskou agresiou na Ukrajine. Pokiaľ IROP využije flexibility zavedené nariadením FAST – CARE, v zmysle stanoviska EK bude musieť RO IROP vyhlásiť novú výzvu pre všetky obce, ktoré poskytnú ubytovanie utečencom z Ukrajiny. V praxi to bude znamenať realizáciu vyše 1 400 nových projektov v priebehu roka 2023. Suma 239 mil. eur vyčlenená v rámci IROP môže byť ešte navýšená, a to v súvislosti v príchodom ďalších utečencov na územie SR.

Reakcia verejných financií na rýchly rast energií

V októbri 2022 predstavila Komisia rámec s názvom SAFE – CARE, ktorý predstavuje nové flexibility, ktoré umožnia realizovať opatrenia na riešenie dôsledkov energetickej krízy zo zdrojov nevyčerpaných Európskych štrukturálnych a investičných fondov pre programové obdobie 2014 – 2020.

Podpora sa zameriava na nasledovné kategórie prijímateľov:

- zraniteľné domácnosti a ich náklady na energie,
- podpora prevádzkového kapitálu pre mikro-, malé a stredné podniky.

Tabuľka 8.3

Alokácia na FAST – CARE z EŠIF podľa rezortov a fondov v eurách

OP	Zodpovedný rezort	Fond	Suma
OP II	MDV SR	EFRR	205 618 080
	MDV SR	KF	551 589
	MIRRI SR	EFRR	150 000 000
	MŠVVaŠ SR	EFRR	74 818 551
OP IZ	MV SR	EFRR	48 000 000
OP KŽP	MŽP SR/SAŽP	KF	387 899 356
IROP	MIRRI SR	EFRR	155 292 844
	MZ SR	EFRR	15 404 830
	MK SR	EFRR	18 302 326
Spolu			1 055 887 576

Prameň: MF SR (2022d).

Za účelom náhrady dodatočných nákladov, ktoré podnikom vznikli v dôsledku vysokých cien elektriny a plynu, MH SR vypracovalo schému štátnej pomoci.⁶¹ Prvého decembra 2022 ministerstvo hospodárstva vydalo výzvu v rámci schémy pomoci Dočasného krízového rámca Európskej komisie pre všetky hospodárske subjekty. O kompenzácie mohli žiadať nielen podniky, ale aj verejný sektor, ako napríklad samosprávy, domovy sociálnych služieb alebo občianske združenia. Žiadosť mohli podať veľké a energeticky náročné podniky a ministerstvo hospodárstva zabezpečilo vyhlásenie výzvy, spracovanie a vyplatenie kompenzácií do konca roku 2022. Schéma pokračuje aj v roku 2023.⁶²

Malí odberatelia, ktorými sú odberatelia elektriny s odberom do 30 MWh/rok a odberatelia plynu s odberom do 100 MWh/rok, majú zabezpečené ceny dodávky elektriny maximálne vo výške 199 eur/MWh a ceny dodávky plynu maximálne vo výške 99 eur/MWh. Všetci ostatní odberatelia elektriny a plynu môžu požiadať o kompenzáciu zvýšených nákladov na nákup elektriny a plynu nad stanovenú úroveň ceny dodávky elektriny maximálne 199 eur/MWh a ceny dodávky plynu maximálne do 99 eur/MWh.

⁶¹ Dočasný krízový rámec pre opatrenia štátnej pomoci na podporu hospodárstva v dôsledku agresie Ruska proti Ukrajine.

⁶² K 26. júnu 2023 Ministerstvo hospodárstva (MH) SR vyplatilo už viac než 102-tisíc žiadostí o kompenzácie vysokých cien energií v celkovej výške viac než 118 mil. eur. Z tohto počtu predstavujú vybrané subjekty verejnej správy a cirkevné organizácie 36 008 žiadostí vo výške viac ako 14 mil. eur. MH SR eviduje zároveň viac ako 117-tisíc prijatých žiadostí o tzv. energokompenzácie v celkovej sume takmer 154 mil. eur, vybrané subjekty verejnej správy a cirkevných organizácií predstavujú 40-tisíc žiadostí v sume takmer 18 mil. eur (MH SR, 2023).

* * *

Podobne ako predchádzajúci rok 2021 bol minulý rok mimoriadnou výzvou pre verejné financie SR. Napriek očakávanému prepadu ekonomiky do recesie v dôsledku ruskej agresie na Ukrajine a ňou vyvolanými sekundárnymi efektami došlo k pozitívnemu vývoju a deficit bol výrazne nižší, ako sa očakávalo. Ide však len o dočasný jav a slovenské verejné financie sa stále pohybujú v zóne vysokého rizika neudržateľnosti, ak sa v najbližších rokoch neprijmú nutné konsolidačné opatrenia. V kapitole sme venovali značnú časť aj eurofondom, nakoľko sa blíži koniec programového obdobia a opakuje sa podobná, resp. ešte horšia situácia s ich čerpaním ako v predchádzajúcom programovom období. Reforma systému ich riadenia je nevyhnutnosťou, aby meškajúce nové programové obdobie 2021 – 2027 nedošlo do takej istej situácie, a zdroje, ktoré sa mohli použiť na rozvoj slovenskej ekonomiky, nebudú využité.

9. HOSPODÁRSKOPOLITICKÉ OPATRENIA V ROKU 2022

V roku 2022 prijímanie hospodárskopolitických opatrení ovplyvnilo niekoľko dôležitých externých faktorov, ktoré svojimi ekonomickými dopadmi na globálnu ekonomiku vyvolali nutnosť prijímania opatrení najmä v energetickej/cenovej politike, bezpečnostnej a migračnej (azylovej) politike. Na charakter prijímaných opatrení mala vplyv aj nutnosť dosiahnuť „mílniky“ nevyhnutné pre *Plán obnovy a odolnosti SR*, teda legislatívne zmeny, ktoré podmieňovali a umožňovali čerpanie prostriedkov z tohto zdroja.

Strategické dokumenty

Kľúčovým strednodobým dokumentom verejných politík je *Program stability Slovenskej republiky na roky 2022 až 2025*. Dokument považuje za kľúčové štrukturálne výzvy „vzdelávanie, trh práce a alokačná efektívnosť daná inovačným potenciálom krajiny a efektívnym výkonom verejnej správy“ (MF SR, 2022). Opätovné zrýchlenie konvergenie Slovenska majú priniesť také opatrenia, ako sú implementácia povinného predprimárneho vzdelávania, kurikulárna reforma a zmeny v oblasti vysokého školstva, vznik centier excelentnosti pre prepojenie odborného vzdelávania a trhu práce. Rast produktivity má podporiť zvýšenie výdavkov do VaV a podpora digitalizácie.

V apríli 2022 vláda schválila *Partnerskú dohodu Slovenskej republiky na roky 2021 až 2027*. Dokument je strategický investičný plán pre fondy EÚ, ktoré tvoria dôležitú súčasť verejných investícií. V rokoch 2021 – 2027 má byť na Slovensku investovaných 12,59 mld. eur v piatich cieľových oblastiach (MIRRIb, 2022): konkurencieschopnejšie a inteligentnejšie Slovensko (1,89 mld. eur), zelenšie Slovensko (4,2 mld. eur), prepojenejšie Slovensko (2 mld. eur), sociálnejšie a inkluzívnejšie Slovensko (3,25 mld. eur) a Európa bližšie k občanom (400 mil. eur).

V porovnaní s predchádzajúcim programovým obdobím je jeden operačný program (Operačný program Slovensko). Očakávanou zmenou má byť zjednodušenie administratívnych procesov (jeden riadiaci orgán,

jednotné pravidlá a metodika pre verejné obstarávanie). Súčasťou formovania rámcov budúcich politík v roku 2022 bolo schválenie *Strategického plánu spoločnej poľnohospodárskej politiky na roky 2023 až 2027*. Z európskych zdrojov sa vyčlenilo pre Slovensko viac ako 3,3 miliardy eur, príspevok zo štátneho rozpočtu má byť vo výške 865 mil. eur. Cieľom strategického plánu je „zvýšiť konkurencieschopnosť a odolnosť poľnohospodárskeho sektora za súčasnej ochrany prírodných zdrojov. Plán zavádza hornú hranicu priamych platieb na základe veľkosti farmy a redistribučnú podporu pre malé a stredné podniky“ (Koreň, 2022).

V súvislosti s klimatickými cieľmi EÚ a snahami o dosiahnutie klimatickej neutrality do roku 2050 sa prijíma množstvo tzv. mäkkej legislatívy. V roku 2022 prijala v tomto smere vláda SR *Stratégiu pre inteligentnú a udržateľnú mobilitu Slovenska*. Medzi cieľmi dopravnej politiky je ekologizácia dopravy založenej na využívaní inteligentnej a udržateľnej dopravy a multimodálneho dopravného systému. Účelom stratégie je „stanoviť plán, ktorý má za úlohu nasmerovať dopravu na Slovensku na cestu budovania ekologickej, inteligentnej a udržateľnej dopravy“ (MIRRIa, 2022). Dopravnej politiky a ochrany životného prostredia sa týka aj novoprijatá *Koncepcia rozvoja intermodálnej dopravy SR*, ktorá reaguje na rast nákladnej cestnej dopravy. Cieľom je akcelerácia výkonov intermodálnej dopravy a zachovanie a zvýšenie podielu ekologických spôsobov dopravy, predovšetkým železničnej. Životného prostredia sa týka aj aktualizácia stratégie nazvaná *Vodný plán Slovenska na roky 2022 – 2027 (Plán manažmentu správneho územia povodia Dunaja – 2. aktualizácia)*. Plán rámcuje vodné hospodárstvo v kontexte kvality životného prostredia a najmä klimatickej zmeny (MŽ SR, 2022). Digitalizácia a digitálne technológie sú jedným z hlavných leitmotívov verejných politík na Slovensku. Ani v roku 2022 to nebolo inak. Ciele štátu v oblasti digitalizácie definuje prijatý *Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2023 – 2026*. Plán sa orientuje na podporu „podnikov a širšej ekonomiky, vývoj a nasadenie top digitálnych technológií a budovanie odolnej spoločnosti. Definuje základný rámec pre podporu produktivity, znalostnej ekonomiky, zameriava sa na segmenty s vyššou pridanou hodnotou, konkurencieschopnejšie hospodárstvo, udržateľný rozvoj“ (MIRRI SRc, 2022).

Plán obnovy a odolnosti ako hnacie koleso reforiem

Robustným motorom prijímania reformných legislatívnych opatrení je plnenie míľníkov *Plánu obnovy a stability*, ktoré sú podmienkou čerpania finančných prostriedkov. Ak stručne zrekapitulujeme niektoré dosiahnuté míľniky v predchádzajúcom roku 2021, tak podmienky žiadosti o platbu vo výške 458 mil. eur boli naplnené prijatými opatreniami v oblasti vysokého školstva (zákon o reforme systému riadenia, cestovná mapa spájania vysokých škôl, prijatie *Stratégie internacionalizácie vysokých škôl*), justície (nová súdna mapa, súbor právnych predpisov na boj proti korupcii, posilnenie integrity a nezávislosti súdneho systému, posilnenie kapacít vyšetrovania trestnej činnosti), verejnej správy (digitalizácia, zavedenie výdavkových stropov). Splnenie podmienok žiadosti o platbu v roku 2022 vo výške 814,7 mil. eur bolo podmienené prijatím viacerých opatrení. Životného prostredia sa týkala novelizácia zákona o odpadoch (podľa ktorej sa má najmenej 70 % stavebného odpadu opätovne použiť, mení povinné zelené verejné obstarávanie stavebných prác orgánmi štátnej správy, zavádza zvýšenie zákonných poplatkov za skládkovanie a zjednodušuje pravidlá používania stavebného a demolačného odpadu.). V prípade podpory dostupnosti a rozvoja inkluzívneho vzdelávania sa zaviedli nové štandardy debarierizácie vzdelávania. Súčasťou plánu obnovy je podpora sektora vedy a výskumu. Reformnými opatreniami boli zavedenie jednotného systému hodnotenia výsledkov výskumu pre vysoké školy a SAV a reforma v riadení podpory výskumu, vývoja a inovácií (bola založená nová *Rada pre vedu, technológie a inovácie vlády SR*). Má vzniknúť systém podpory výskumu a vývoja digitálnych riešení pre podniky a VaV inštitúcie verejného sektora. Nový systém má slúžiť ako mechanizmus na spolufinancovanie projektov, ktoré uspejú v priamo riadených programoch EÚ (Digitálna Európa, Horizont Európa a Nástroj na prepojenie Európy). Pozornosť sa venovala aj lákaniu a udržiavaniu talentov. Novelou zákona o štátnom občianstve sa má uľahčiť návrat do krajiny a zvýšiť príťažlivosť krajiny pre cudzincov s rodinnými väzbami na Slovensko a zmeny vo vízovej politike majú uľahčiť prijímanie vysokokvalifikovaných štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí hľadajú zamestnanie. Taktiež sa zjednodušilo uznávanie dokladov o vzdelaní v zahraničí (najmä zdravotníckeho

personálu). Medzi priority plánu obnovy patrí i zdravotníctvo. Mediálnu pozornosť, podobne ako v roku 2021 justičná mapa, si vyslúžilo predstavenie optimalizácie siete nemocníc. Reforma definuje novú hierarchiu poskytovateľov nemocničnej starostlivosti v závislosti od zložitosti poskytovanej starostlivosti, rozsahu služieb a časovej dostupnosti (5 úrovní poskytovateľov nemocničnej starostlivosti). Tretia skupina míľnikov realizovaných alebo naplánovaných na rok 2023 je podmienkou získania prostriedkov vo výške 815 mil. eur.

Od končiacej pandémie koronavírusu k vojne na Ukrajine

Vplyv doznievajúcej epidémie koronavírusu sa na Slovensku prejavil aj v roku 2022, ale už s menšou intenzitou, ako to bolo v predchádzajúcich dvoch rokoch. V januári 2022 vláda SR prijala súbor opatrení proti vírusu SARS-CoV-2 (variant omikron). Opatrenia čiastočne obmedzovali spoločenské a niektoré ekonomické aktivity. Pretrvávalo presadzovanie foriem home office a prezenčného vzdelávania na školách. Zaviedol sa režim OP+.⁶³ Protipandemické opatrenia trvali do 28. marca.⁶⁴

V roku 2022, podobne ako rok predtým, dochádza k zvýšenej legislatívnej aktivite v oblasti posilňovania vonkajšej bezpečnosti. Aj keď nejde o opatrenia bezprostredne sa týkajúce hospodárstva, podmienky vonkajšej a vnútornej bezpečnosti vytvárajú nevyhnutné predpoklady pre fungovanie ekonomiky.⁶⁵

V súvislosti s vojnou na Ukrajine je táto oblasť o to viac naliehavejšia. Prijali sa dokumenty ako *Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám (2022 – 2024)*, *Komplexné hodnotenie obrany Slovenskej republiky za rok 2021*, *Stratégia kybernetickej obrany SR*, *Dlhodobý plán rozvoja rezortu ministerstva obrany s výhľadom do roku 2035*, *Plán zabezpečenia hlavného miesta riadenia obrany štátu a činnosti ústavných orgánov v tomto*

⁶³ Režim OP+ vyžaduje buď kompletne očkovanie s testom, alebo kompletne očkovanie s „booster“ dávkou, či prekonaním ochorenia.

⁶⁴ Za február 2022 bolo možno požiadať o pomoc malým podnikateľom a príspevky na udržanie zamestnanosti zo schémy Prvá pomoc. Do februára ešte platila aj podpora pre jednoosobové s. r. o. a do marca pre SZČO (Prvá pomoc, opatrenia 2 a 4).

⁶⁵ V roku 2021 sa prijali strategické dokumenty ako Bezpečnostná stratégia SR a Obranná stratégia SR.

mieste. Taktiež sa novelizoval zákon o vojenskom spravodajstve (500/2022 Z. z.). Pôvodný zákon, prijatý v roku 1994, bol z hľadiska aplikačnej praxe nevyhovujúci a nezodpovedajúci dnešnej situácii.

Nové zákony v roku 2022⁶⁶

Zjednodušenie administratívnych procesov pri čerpaní prostriedkov z EÚ malo za cieľ prijatie novely zákona o finančnej kontrole (39/2022 Z. z.). Zdlhavú výstavbu diaľnic na Slovensku, ktorá je častokrát spomaľovaná byrokratickými procesmi, má urýchliť a zefektívniť novela zákona o jednorazových mimoriadnych opatreniach (50/2022 Z. z.). Oba zákony sa týkajú zjednodušenia procesov verejných investícií.

Z dôvodu uľahčenia zamestnávania cudzincov v slovenskom zdravotníctve sa prijala novela zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti (419/2022 Z. z.). Zmeny sa okrem iného týkajú overovania štátneho jazyka v rozsahu nevyhnutnom na výkon zdravotníckeho povolania alebo uznávania dokladov o vzdelaní vydaných mimo Slovenska.

Dopady pandémie na podnikový sektor mala pomôcť vyriešiť novela zákona o regionálnej investičnej pomoci (65/2022 Z. z.). Prijatá novela zmiernila niektoré povinnosti a podmienky, ktoré mali prijímatelia pomoci plniť v období pandemických obmedzení.

Vojnu na Ukrajine a nárast príchodu azylantov reflektuje novela zákona o azyle (124/2022 Z. z.), ktorá systémovo upravuje prvotnú integráciu azylantov a cudzincov. Prináša niekoľko väčších zmien (MV SR, 2023): upravuje hierarchiu statusov ochrany udeľovaných cudzincom v SR, t. j. uprednostňuje dôvod vážneho bezprávia; v rámci prvotnej integrácie zavádza jednorazový príspevok vo výške 1,5 násobku životného minima pre jednu plnoletú osobu; zavádza tzv. integračný príspevok (vo výške 1,75-násobku sumy životného minima, a to na dobu 6 mesiacov); skracuje lehotu pre prístup žiadateľov o azyl na trh práce (z 9 na 6 mesiacov); ustanovuje zabezpečenie sociálneho a psychologického poradenstva a kurzu kultúrnej orientácie. Novela je účinná od 1. júna 2022.

⁶⁶ Táto časť je založená na rešerši návrhov zákonov a schválených zákonov a dôvodových správ dostupných na webových stránkach NR SR (2023) a vlády SR (2023).

Pomerne veľká pozornosť sa venovala opatreniam sociálnej, resp. rodinnej politiky – novelou zákona o príspevku na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa (107/2022 Z. z.) – „Cieľom novely je zvýšiť záujem o náhradnú starostlivosť, tak väčších súrodeneckých skupín, ako aj zdravotne znevýhodnených detí, a to úpravou opakovaných príspevkov náhradným rodičom a podporou náhradných rodín“ (ULC, 2022).

Sektor energetiky sa v roku 2022 dočkal pomerne veľkých zmien. Vyvolali ich zmeny v geopolitickom prostredí a pomerne turbulentný vývoj na trhoch s energiami, ako aj nutnosť prijatia zmien potrebných pre čerpanie zdrojov v rámci Plánu obnovy a odolnosti pre SR. Novela zákona o regulácii v sieťových odvetviach (85/2022 Z. z.) prináša posilnenie regulácie na trhu dodávok elektriny a plynu cenovo regulovaným odberateľom: domácnostiam a malým podnikom. Novela rozširuje okruh cenovo regulovaných subjektov v elektroenergetike a plynárenstve a zavádza nový pojem – zraniteľný odberateľ. Veľká novela zákona o energetike (324/2022 Z. z.) transponovala veľkú časť tzv. zimného energetického balíčka⁶⁷ do našej legislatívy. Po novom upravuje tzv. stav núdze v elektroenergetike a tzv. stav núdze v plynárstve (cena veľkoobchodných energetických produktov, resp. plynu na veľkoobchodných trhoch môže viesť k cenovej nedostupnosti pre odberateľov na vymedzenom území).

Transpozícia nadnárodnej legislatívy a harmonizácia regulácie národných finančných trhov znamenala prijatie niekoľkých zákonov. Nový zákon o celoeurópskom osobnom dôchodkovom produkte (č. 129/2022 Z. z.) zavádza do oblasti osobného dôchodkového sporenia nový typ produktu, ktorý reaguje na rastúcu mobilitu pracovných síl v rámci EÚ a umožňuje prenos dôchodkových úspor naprieč hranicami EÚ. Finančného sektora sa týka aj novoprijatý zákon č. 132/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov, ktorý zavádza centralizovaný automatizovaný mechanizmus, ktorý bude orgánom štátnej moci uľahčovať identifikáciu bankových alebo platobných účtov. Nový zákon je opatrením boja proti praniu špinavých peňazí

⁶⁷ Súbor ôsmich nariadení a smerníc Európskej únie, ktoré reformujú európsku energetiku z roku 2019. Zmeny sa týkajú energetickej úspornosti budov (napr. sa výhľadovo ráta s nulovou spotrebou energií budov), využívania obnoviteľných zdrojov energií (napr. členské štáty musia dosiahnuť do roku 2030 jej 32 % podiel na celkovej spotrebe energií), ďalšieho formovania energetickej únie.

a financovania terorizmu. Novela zákona o riešení krízových situácií na finančnom trhu (č. 208/2022 Z. z.) rieši niektoré prvky v zákonoch o cenných papieroch, burze cenných papieroch, ochrane spotrebiteľa alebo o kolektívnom investovaní. Zmena má cieľ zlepšiť postupy na riešenie dôsledkov turbulencií na finančných trhoch.

Na nové krízové situácie reaguje novela zákona o príspevku poskytovanom z EŠIF (č. 198/2022 Z. z.). Zdroje EŠIF sú jedným z dôležitých zdrojov verejných výdavkov na Slovensku. Cieľom novely je zvýšiť pružnosť poskytovania prostriedkov na prekonanie následkov krízových situácií.

Novela zákonov v súvislosti so zlepšovaním podnikateľského prostredia (č. 249/2022 Z. z.) je legislatívnou zmenou viacerých zákonov, ktoré upravujú podnikanie (tzv. kilečko 2). Ide o 198 opatrení, ktoré sú zamerané na zjednodušenie podnikateľského prostredia, zníženie regulácie ekonomiky a zvýšenie motivácie podnikat'ľ. Z množstva opatrení môžeme uviesť napr. možnosť autoškôl vyučovať prostredníctvom e-learningu; umožnenie predaja nepotravinárskeho tovaru aj po uplynutí jeho expirácie; predĺženie oprávnenia živnostenského úradu na zrušenie živnosti v prípade jej nevykonávania dlhšiu dobu, a to z 2 na 4 roky od jej založenia; liberalizácia podmienok vzdelania a praxe na prevádzkovanie detektívnej služby a odbornej prípravy a poradenstva; zrušenie pracovnej zdravotnej služby pre jednoosobové s. r. o., v ktorých je jediným zamestnancom konateľ alebo spoločník.

Oblasť sociálnych politík bola v roku 2022 cieľom výraznej legislatívnej aktivity. Tzv. prorodinný balíček mal reagovať na rast inflácie. Prijala sa novela zákona o financovaní voľného času dieťaťa (232/2022 Z. z.). Mesačný príspevok 60 eur určený na voľnočasové aktivity (tzv. krúžkovné) sa ruší a namiesto neho sa suma rozdelila medzi daňový bonus a príspevok na dieťa.

Výraznejšie zmeny priniesla novela Zákonníka práce (350/2022 Z. z.). Najväčšie novinky podľa NIP (2023) sa týkajú písomností zamestnávateľa o vzniku, zmene a skončení pracovného pomeru alebo vzniku, zmene a zániku povinností zamestnanca vyplývajúcich z pracovnej zmluvy. Trvanie skúšobnej doby v prípade dohodnutia pracovného pomeru na určitú dobu sa zmenilo. U zamestnanca s pracovným pomerom na určitú dobu nesmie

byť dohodnutá skúšobná doba dlhšia ako polovica dohodnutej doby trvania pracovného pomeru. Novela upravila sporné otázky aplikačnej praxe vo väzbe na právo pozostalých na plnenia vyplývajúce zo skončenia pracovného pomeru, ktorý zanikol smrťou pred dátumom riadneho skončenia pracovného pomeru. Novela taktiež zavádza nový pojem – otcovská dovolenka.

10. VÝHLAD VÝVOJA EKONOMIKY

Po analýze viacerých čiastkových problémov sa vraciame k súhrnnému pohľadu: a to jednak na rozhodujúce faktory, ktoré pravdepodobne ovplyvnia vývoj ekonomiky SR v blízkom období; ale aj na predikciu parametrov ekonomiky. V prvej časti tejto kapitoly zameriame pozornosť na javy, ktoré môžu znamenať zmenu podmienok v hospodárstve. Na to nadviaže krátkodobý výhľad vývoja s kvantifikáciou parametrov.

Posun v hybných a brzdiacich silách

Ak boli podmienky vývoja v roku 2022 vnímané ako „multikríza“, v súčasnosti možno hovoriť o postupnom adaptovaní sa na túto spleť šokov a kríz. Niektoré ohrozenia sa stali menej akútnymi (energetická kríza, ohrozenie nedostupnosťou materiálov a komponentov, cenový šok), iné však ešte naberajú na intenzite (vnútropolitické napätie, ale aj ohrozenie nedostatkom využiteľných pracovných síl). A pri jednej skupine ohrození je jej intenzita naďalej nepredvídateľná – tým je geopolitické napätie a vojna na Ukrajine.

Vnútropolitická nestabilita ako dodatočný blokátor

Špecifickým domácim faktorom ohrozenia je vnútropolitické napätie a nepredvídateľnosť situácie (turbulentný proces od rozpadu vládnej koalície cez pád vlády, ustanovenie úradníckej vlády a smerovanie k predčasným voľbám). Vleklá politická kríza posilňuje antisystémové sily, do hospodárstva vnáša neistotu a marazmus (sem patrí odkladanie aktivít vo verejnej správe v očakávaní novej vládnej garnitúry), riziko zvratu v geopolitickej orientácii a pod.

Takáto atmosféra sa spája skôr s vyčkávaním, spravidla nepodporuje tvorbu úspor a investovanie ani rozvíjanie strategických plánov. Schopnosť ekonomiky adaptovať sa na mix hrozieb je tak znížená strnulosťou kvôli vlekkej vnútropolitkej kríze.

Narušená makroekonomická stabilita, ktorá bola z niekoľkých uhlov pohľadu prezentovaná v predchádzajúcich kapitolách, si bude vyžadovať konsolidačnú politiku. Jej realizácia však môže byť v prípade ďalšej vnútro politickej nestability blokována.

V stave permanentných ohrození sa tvorcovia hospodárskych politík sústreďujú takmer výlučne na krátkodobé sanačné a kompenzačné opatrenia⁶⁸ s tým, že nemajú priestor pre strategické iniciatívy. Strategický prístup potom absentuje. Je potrebné časť kapacít tvorcov HP vyčleniť na strategické aktivity aj v zmesi ohrození a kríz. Taktika vyčkávania na pokojnejšie, bezkrízové obdobie by mohla viesť k pridlhému ustrnutiu v politike nepretržitého „hasenia požiarov“, bez viditeľnej perspektívy.

Jedným z mála súčasných nástrojov nátlaku v záujme realizácie reforiem je plán obnovy. Nástroj pôvodne slúžiaci na obnovu a modernizáciu ekonomík po pandemickej recesii sa stal silou, ktorá si vynucuje opatrenia, ktorým by vlády v SR v súčasnosti nevenovali pozornosť. Preto „pomocný“ nástroj modernizácie v podobe plánu obnovy môžeme vnímať ako významnú (až hlavnú) pozitívnu hybnú silu v záujme zlepšovania podmienok v ekonomike.

Ako takmer vždy, tlak spomínaných hrozieb vedie aj k želaným zmenám (ktoré sa v menej turbulentných časoch odkladajú). Až hrozba katastrofálnej energetickej krízy prinútila rozhodujúcich aktérov ekonomiky zásadne diverzifikovať zdroje energetických nosičov a znížiť jednostrannú závislosť od Ruska (bol to strategický zámer deklarovaný po desaťročia). Ide o jeden z príkladov napĺňania strategických úloh v ekonomike SR až pri akútnej hrozbe dramatických udalostí.

Útlm úspor zastiera perspektívu

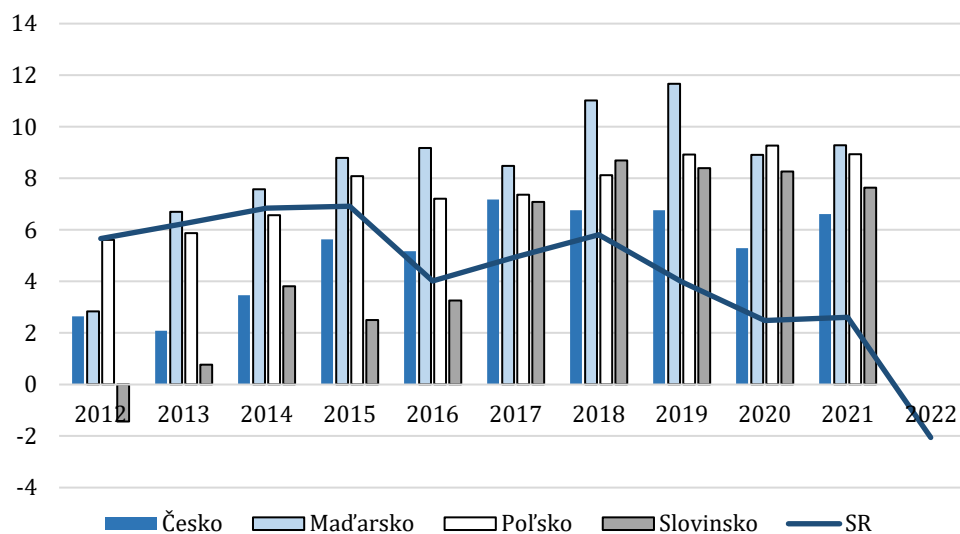
Pre rozširovanie majetku (aktív) a posúvanie ekonomiky na vyššie úrovne výkonu alebo konkurencieschopnosti je potrebná tvorba tzv. čistých úspor. Neschopnosť tvoriť úspory, ktoré sa v investičnom procese premenia na nový majetok, je limitujúci faktor rozvoja.

⁶⁸ Jedným z prejavov sústredenia sa na sanačné a kompenzačné opatrenia je udržiavanie vysokej úrovne spotreby domácností (venovali sme sa tomuto javu v prvej kapitole a tiež v minuloročnej analýze). Druhou stránkou je slabá a nestabilná dynamika investícií.

V ekonomike SR zaznamenávame výrazný pokles tvorby čistých úspor. Pri zachytení obdobia jednej dekády (graf 10.1) konštatujeme pomerne priaznivé výsledky tvorby čistých úspor v období 2012 – 2015, následne sa však výsledky v SR výrazne zhoršili a čisté úspory sa prepadli do zápornej hodnoty v roku 2022 (naposledy nadobudli zápornú hodnotu pri recesii 2009).

G r a f 10.1

Čisté úspory v krajinách SVE5 vyjadrené v pomere k HDP (%)

Poznámka. – SVE5 je päť krajín strednej a východnej Európy (V4 + Slovinsko). V čase spracovania boli za rok 2022 dostupné údaje iba pre SR.

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Čisté úspory môžu byť doplnené kapitálovými transfermi⁶⁹ a tak spoločne tvoria (neúverový) zdroj pre rozširovanie majetku. Tu pozorujeme podobnú negatívnu tendenciu: hodnoty úspor a kapitálových transferov, prepočítané na obyvateľa, boli v období po roku 2018 podstatne nižšie ako v ostatných ekonomikách V4 alebo SVE5 (graf 10.2). Tak napríklad

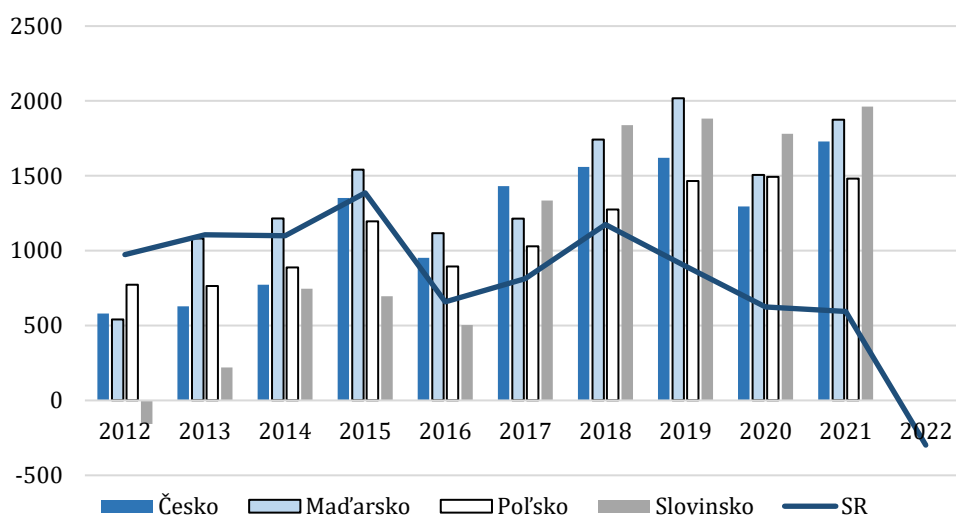
⁶⁹ Kapitálové transfery predstavujú tok peňazí určený na tvorbu majetku v prijímajúcej krajine, pričom tento tok nemá protihodnotu. Typickým príkladom sú eurofondy. Spolu s domácimi čistými úsporami tvoria primárny zdroj financovania rozširovania majetku v prijímajúcej ekonomike. Súčet čistých úspor a kapitálových transferov sa preto v štatistike národných účtov označuje ako „zmeny čistého majetku v dôsledku úspor a kapitálových transferov“. Práve tento ukazovateľ, prepočítaný na obyvateľa, je zobrazený v grafe 10.2.

v roku 2021 pripadalo v prepočte na obyvateľa SR iba necelých 600 eur zdrojov pre rozširovanie majetku (čisté úspory + kapitálové transfery). V ostatných krajinách SVE5 sa táto hodnota pohybovala v intervale 1 400 eur až 2 000 eur. Keďže už ide o opakujúci sa jav, vzniká pre slovenskú ekonomiku hendikep v podobe podstatne nižšej možnosti financovania rozvojových investícií (resp. potreba financovať ich dlhovo). Zdôrazňujeme, že tu nejde len o absenciu tvorby úspor v domácnostiach (hoci ide aj o tú), ale vo všetkých sektoroch (verejná správa, podniky). Posilnenie motivácie k tvorbe úspor je tak želaným novým prvkom v súčasnej hospodárskej politike.

G r a f 10.2

Čisté úspory plus kapitálové transfery v krajinách SVE5

(prepočítané na obyvateľa, v eurách)

Prameň: spracované podľa údajov Eurostatu.

Pre ďalší rozvoj ekonomiky je tak v krátkodobom horizonte žiaduce doplniť v súčasnosti populárnu politickú tému rozdeľovania „peňazí pre ľudí“ (aby sme použili aktuálnu politickú frázu) politikou podpory výkonnosti ekonomiky, aby tá generovala „peniaze pre ľudí“. Nevyhnutne si to žiada návrat vytesnených strategických prvkov do agendy politických elít.

V ďalšej časti sa zameriame na predikciu vývoja základných makroekonomických parametrov.

Očakávaná ďalšieho vývoja

Pre poskytnutie detailnejšieho pohľadu na možný vývoj z hľadiska produkčných odvetví sme využili model SLAMM – EC IO, ktorý je detailnejšie opísaný v práci Radvanský a kol. (2019). Do tohto modelu sme ako exogénne premenné vložili vývoj hlavných zložiek HDP – spotreba domácností, spotreba vlády, tvorba fixného kapitálu a export z februárovej prognózy IFP⁷⁰ na roky 2022 – 2026 v bežných cenách a celkovej zamestnanosti.

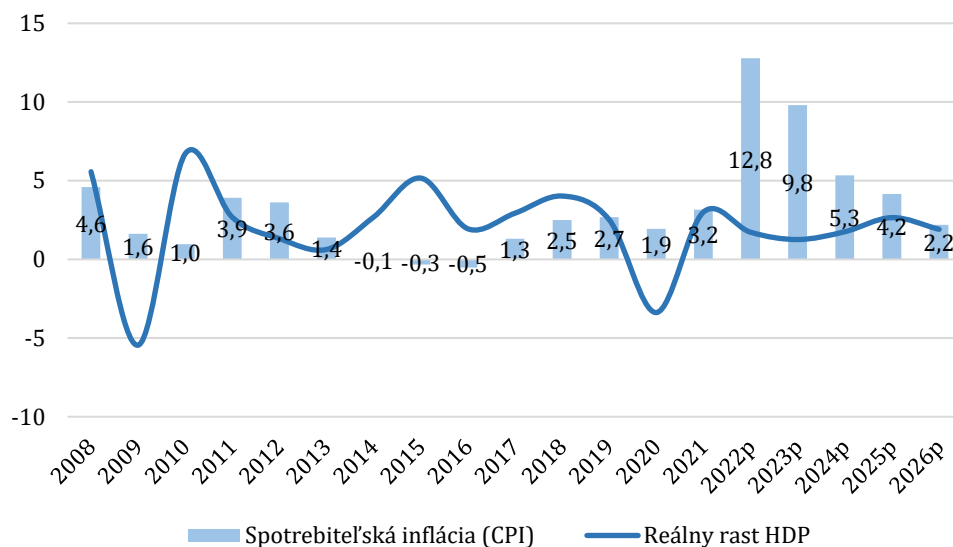
V súčasnej dobe výraznej neistoty, v ktorej sa paralelne prelína viacero rizík, a to predovšetkým na negatívnej strane, je relatívne komplikované pripraviť spoľahlivú prognózu. Hlavnými rizikami naďalej ostávajú pokračujúca vojna na Ukrajine, cenový vývoj a pandémie koronavírusu. Hoci sa nateraz situácia s pandémiou ochorenia COVID-19 javí ako pokojná, nedá sa úplne vylúčiť vznik ďalšej vlny a je potrebné byť ostražitý (Branda a kol., 2023). Uvedenú neistotu reflektovali aj nedávne predikcie vývoja slovenskej ekonomiky od IFP a NBS. Prognózy Inštitútu finančnej politiky sa v priebehu polroka rozlišovali o viac ako 100 %, keď v septembri 2022 analytici odhadovali rast na úrovni 0,6 % HDP a obávali sa možnej recesie. V rovnakom čase dokonca prognóza NBS počítala s poklesom HDP pre rok 2023 o 1 %. Avšak vo februári 2023 už očakávali na Ministerstve financií SR rast HDP na úrovni 1,3 % (rovnako ako NBS) a recesia nebola medzi hlavnými očakávanými smermi vývoja.

Z dlhodobého pohľadu sa ako najproblematickejšia časť budúcich očakávaní vo vývoji slovenskej a európskej (globálnej) ekonomiky javí cenový vývoj. Za rok 2022 došlo k nárastu celkovej cenovej hladiny pre spotrebiteľov o viac ako dvojciferné percento po prvýkrát od roku 2000. V ostatnom roku došlo po období výrazne pozitívneho vývoja v oblasti reálnych príjmov domácností k ich poklesu o zhruba 4 %. Čiastočne uvedený negatívny vývoj možno identifikovať aj v prípade budúcich očakávaní spotrebiteľov, ktoré v súvislosti s akceleráciou cien podčiarknutou vojnovým konfliktom na Ukrajine od druhej polovice roka 2021 postupne klesali. V tomto období poklesla takmer až na jej najnižšiu úroveň z obdobia veľkej neistoty spojenej s prepuknutím pandémie ochorenia COVID-19.

⁷⁰ IFP (2023).

Pri splnení očakávaní a nenaplnení negatívnych rizík by sa však v tomto roku aj vďaka výraznej valorizácii plátov v odvetviach netrhových služieb (verejná správa, vzdelávanie a zdravotníctvo) tento vývoj nemal opakovať. To sa už odrazilo v prípade indikátora dôvery domácností za prvý kvartál roka 2023, ktorého hodnota, aj vďaka relatívne stabilnému vývoju regulovaných cien energií, mierne vzrástla.

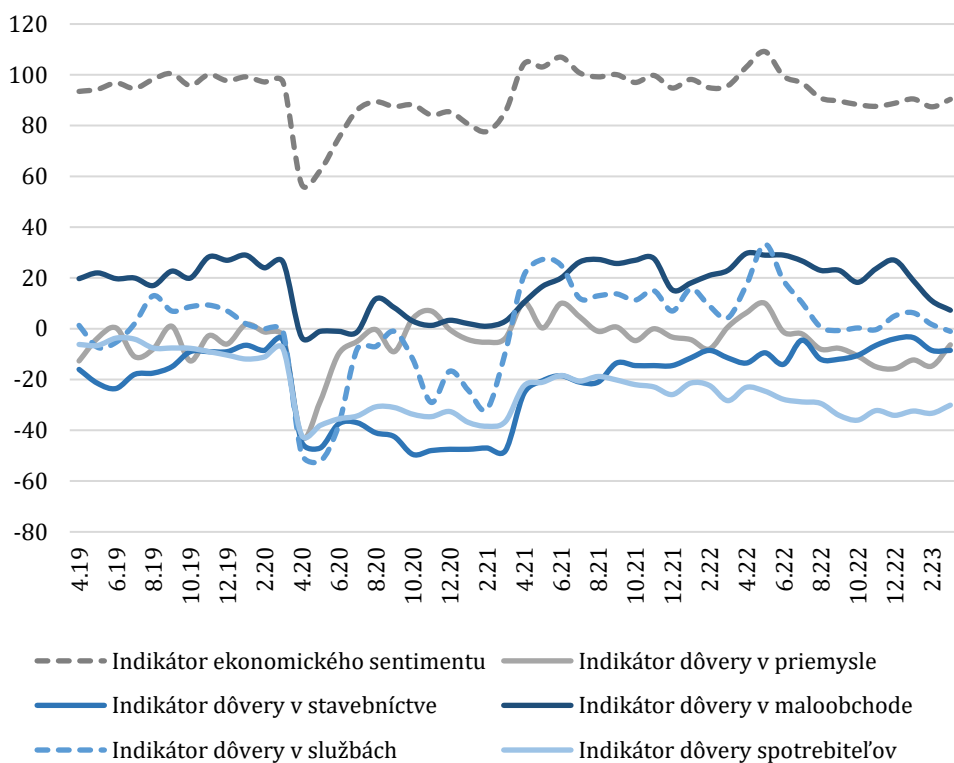
Graf 10.3

Vývoj HDP a spotrebiteľských cien

Prameň: IFP (2023).

Sektory služieb a priemyslu v druhej polovici roka 2022 postupne korigovali pozitívne nálady z jeho začiatku a pripojili sa spolu s maloobchodom k spotrebiteľským očakávaniam svojím poklesom. Najhoršie vyhladky aktuálne eviduje maloobchod, ktorý sa za prvé tri mesiace roka 2023 prudko prepadol k úrovňam z polovice roka 2020. Jediným zo sektorov, ktorý napriek rastúcim cenám vstupov zaznamenal pozitívny vývoj očakávaní v roku 2022, bolo stavebníctvo. Tento vývoj reflektoval na dopyt po jeho službách spojený s končiacim sa programovým obdobím čerpania eurofondov. Celkovo je index ekonomického sortimentu od druhej polovice roka 2022 relatívne stabilný a nachádzajúci sa na mierne negatívnej úrovni.

Graf 10.4
Vývoj očakávaní a dôvery v hospodárstve

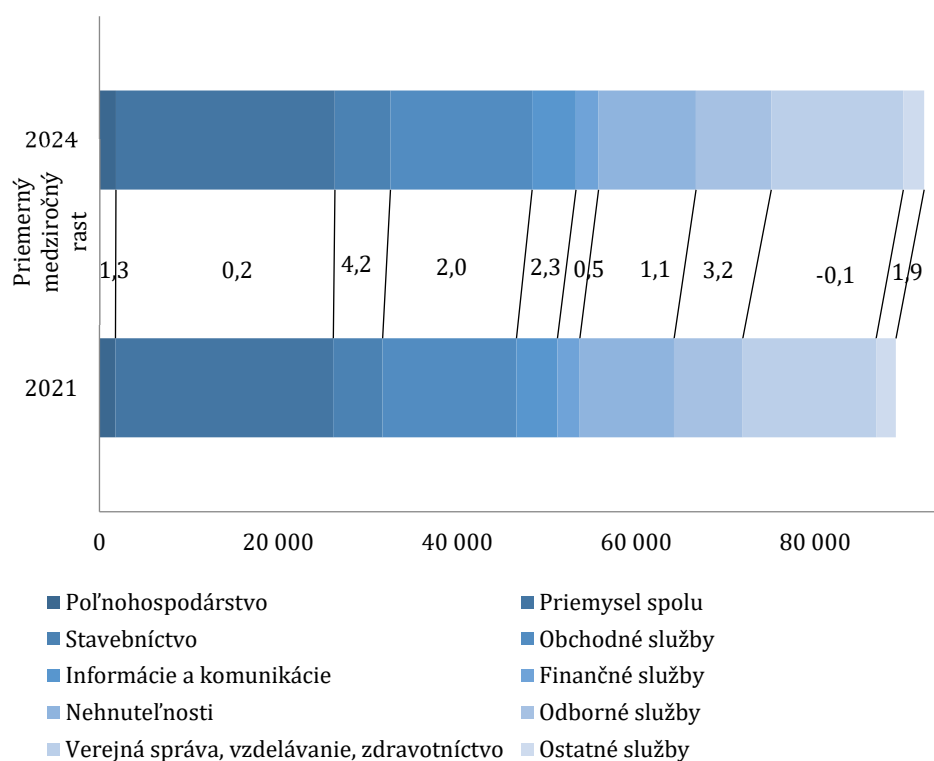

Prameň: ŠÚ SR.

Ako kľúčové sa pre súčasný vývoj javí úroveň a intenzita čerpania dostupných prostriedkov z Plánu obnovy a odolnosti, viacročného finančného rámca 2014 – 2020 a Programu Slovensko na roky 2021 – 2027. Obdobne ako v prípade roku 2015, v ktorom boli masívne dočerpávané finančné zdroje fondov EÚ z programového obdobia 2007 – 2013 a došlo k skokovitému medziročnému nárastu investičnej aktivity o viac ako 20 %, je možné očakávať aj v roku 2023 pri prelínaní sa troch spomenutých finančných rámcov a potreby dočerpania prostriedkov EŠIF, obdobný nárast v tvorbe hrubého fixného kapitálu. Avšak na základe doterajších skúseností v ďalších rokoch dôjde k výraznej korekcii uvedeného jednorazového výkyvu a nastane obdobie postupného návratu k dlhodobej úrovni investičnej aktivity.

Graf 10.5

Vývoj tvorby hrubej pridanej hodnoty, stále ceny (v %)

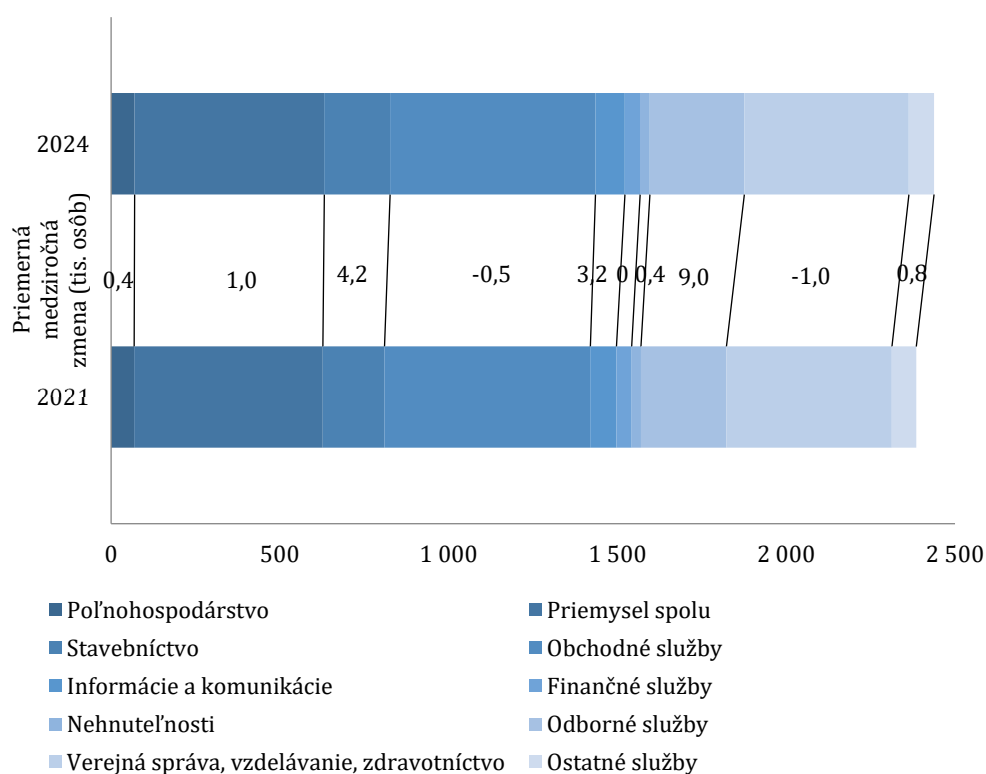
Prameň: ŠÚ SR a autori.

V krízovom roku 2020 došlo z hľadiska štruktúry k citel'nému poklesu v podiele priemyselnej produkcie na celkovom outpute slovenského hospodárstva. Po oživení chodu ekonomiky a znovunadobudnutí predkrízových úrovní priemyselnej produkcie došlo k jej stabilizácii a v krátkodobom horizonte sa neočakáva výraznejší rast. V ďalšom období sa dá očakávať pokračujúce oživenie stavebnej produkcie v dôsledku zvýšenej investičnej aktivity podporenej najmä prostredníctvom dostupných externých finančných rámcov. Dynamickejší rast možno v rokoch 2023 a 2024 očakávať aj v prípade služieb s vysokou pridanou hodnotou, ktorý bude ťahaný najmä rozvojom v IT sektore a vysokošpecializovaných službách.

Rozčlenenie zamestnanosti na jednotlivé sektory poskytuje pre rok 2023 pozitívne vyhliadky najmä pre odvetvie stavebníctva, v ktorom by aj po minuloročnom solídnom raste malo vzniknúť viac ako 8-tisíc pracovných

miest. Vzhľadom na dĺžku času realizácie stavieb (najmä líniových) sa dá v prípade tohto odvetvia očakávať relatívne stabilizovaná úroveň zamestnanosti v nasledujúcich rokoch 2024 a 2025. Naopak v prípade priemyslu je v tomto roku možné očakávať mierny (dočasný) pokles zamestnanosti, ktorý bude determinovaný poklesmi v prípade takmer všetkých subsektorov s výnimkou stagnujúcich výrobných strojov a zariadení a dopravných prostriedkov. Z hľadiska zamestnanosti v službách najhoršie vyhlídky indikujú odvetvia obchodu a netrhových služieb (koncentrované predovšetkým v odvetví vzdelávania). Tieto negatívne vyhlídky súvisia s dvomi hlavnými prúdmi vývoja, digitalizáciou a automatizáciou a starnutím pracovnej sily bez adekvátnej možnosti nahradenia absolventmi. Vysoký dopyt po pracovnej sile sa v súčasnom období očakáva v prípade sektorov informačných technológií a odborných služieb.

Graf 10.6

Očakávaný vývoj zamestnanosti

Prameň: ŠÚ SR a autori.

Vývoj v poslednom roku, ako už bolo detailnejšie opísané v predchádzajúcich kapitolách tejto monografie, bol výrazne ovplyvnený vývojom v cenách energií. Z pohľadu slovenských domácností nebol minulý rok v oblasti energetiky taký volatilný ako v prípade podnikov z dôvodu cenovej regulácie. Napriek tomu a z dôvodu očakávaného nárastu cien iných kategórií tovarov a služieb došlo k poklesu v celkovej spotrebe elektriny, ako aj zemného plynu zo strany slovenských domácností. Tieto úspory, ktoré bolo možné realizovať iba na základe zmeny spotrebného správania, však už boli do veľkej miery vyčerpané. Ďalšie znižovanie spotreby energií a znižovanie závislosti od externých energetických zdrojov bude potrebné podporiť zo strany štátu. V období najbližších rokov je našťastie na tento účel alokovaná významná suma finančných prostriedkov, keď v prípade operačného programu Slovensko je na programové obdobie rokov 2021 – 2027 vyčlenených 4,2 mld. eur na investície podporujúce energetickú efektívnosť, znižovanie emisií uhlíkových plynov, obnoviteľné zdroje energie, ochranu prírody a pod. Taktiež z plánu obnovy je na podporu transformácie slovenského hospodárstva smerom k zelenej ekonomike vyčlenených viac ako 2 mld. eur.

Ako už bolo naznačené vyššie, aktuálne disponuje slovenská ekonomika relatívne dobrou pozíciou z hľadiska dostupnosti zdrojov na investície, ktoré majú potenciál zvýšiť jej produkčné kapacity a energetickú efektívnosť. Dalo by sa teda povedať, že pri klasickom delení výrobných faktorov kapitál by nemal byť tým obmedzujúcim. Naopak práca, resp. dostupnosť pracovnej sily je už dlhodobejšie faktorom, ktorý limituje potenciál rastu slovenskej ekonomiky. V období pred prepuknutím pandémie ochorenia COVID-19 sa dobre darilo utlmať tieto negatívne tendencie prostredníctvom zvyšovania miery zamestnávania cudzincov. Avšak po roku 2020 nastal zlom v dynamike v zamestnávaní cudzincov (Lichner, 2022) a k jeho zvráteniu prispel až masívny prílev utečencov z Ukrajiny po prepuknutí vojnového konfliktu na jej území. Dôležité preto bude, do akej miery bude slovenský trh práce schopný využiť ich potenciál.

Vysoká miera nezamestnanosti v juhovýchodnej časti Slovenska a s tým spojená relatívne vyššia dostupnosť pracovnej sily v podmienkach jej nízkej mobility, spôsobnej aj nedostatkom možností dostupného bývania,

v ostatnom období motivovali⁷¹ viacerých investorov lokalizovať svoje budúce výrobné kapacity práve do týchto regiónov⁷². V prípade týchto aktivít bude však nevyhnutné, aby štát aktívne pristúpil k procesu aktivácie dostupnej pracovnej sily a zameril zvýšené úsilie na ich ciele rekvalifikáciu, podporu mobility a lákanie na návrat na Slovensko.

V neposlednom rade je nevyhnutné spomenúť fakt, že v septembri 2023 prebehnú parlamentné voľby, ktorých výsledok a následné zloženie vlády má potenciál do značnej miery ovplyvniť napĺňanie niektorých vyššie spomenutých predpokladov a smerovania ďalšieho (nielen) ekonomického vývoja krajiny. A to najmä v prípade investičných priorít, podpory domácností v tlmení negatívnych dôsledkov nestabilného cenového vývoja a pravidiel fungovania trhu práce, napríklad vo vzťahu k zahraničným pracovníkom. Taktiež by mohlo v prípade nešetrného personálneho zásahu do štruktúr zodpovedných za čerpanie dostupných finančných rámcov dôjsť k výraznejšiemu spomaleniu ich implementácie a následnej strate možnosti využiť nemarginálne sumy dostupných finančných prostriedkov.

* * *

V čase písania tohto textu sa scenár upadnutia slovenskej ekonomiky do recesie v roku 2023 javil ako menej pravdepodobný. Naplnenie uvedeneho predpokladu je však podmienené viacerými faktormi, ktoré sú len čiastočne ovplyvniteľné prostredníctvom realizácie národných politík. Dôležitým elementom budúceho rozvoja Slovenska okrem využitia dostupných európskych zdrojov bude okrem miery ich využitia aj to, ako efektívne budú alokované. Vzhľadom na určitú stratu motivácie domácností v ich snahe hľadať energetické úspory prostredníctvom cenovej stabilizácie v tomto segmente bude v krátkodobom horizonte potrebné hľadať iné motivujúce faktory k prechodu na rozšírenie využívania alternatívnych zdrojov energií.

⁷¹ Spolu s ďalšími faktormi.

⁷² Napr. Bosch Mobile v Prešovskom kraji a Volvo Cars v Košickom kraji.

LITERATÚRA

Literatúra ku kapitole 1:

EURÓPSKA KOMISIA (2019): Country Report Slovakia 2019. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the European Central Bank and the Eurogroup. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-slovakia_en_0.pdf>.

DUJAVA, D. – ŽÚDEL, B. (2023): O parite. Komentár ku konvergencii slovenskej ekonomiky k EÚ. [Komentár 2023/6.] Bratislava: Inštitút finančnej politiky. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/files/archiv/44/ppp_final_web.pdf>.

MORVAY, K. (2020): Slovenská ekonomika na ceste od nedostatku práce k nedostatku jej produktivity. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM. ISBN 978-80-225-4765-9.

RELOVSKÝ, B. (2013): Naozaj je náš rast takmer 100 % závislý od zahraničia? Vysoká dovozná náročnosť exportu SR znižuje mieru závislosti HDP od exportných trhov. [Analytický komentár ÚMS NBS, marec 2013.]

ŽUK, P. – POLGAR, E. K. – SAVELIN, L. – DIAZ del HOYO, J. L. – KÖNIG, P. (2018): Real Convergence in Central, Eastern and South-Eastern Europe. ECB Economic Bulletin Article. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebart201803_01.en.pdf>.

Literatúra ku kapitole 2:

EUROSTAT (2023): Databáza Eurostat.

KURZY.CZ (2023): Databáze cen: Brent & Zemný plyn.

MF SR (2023): 62. zasadanie výboru pre makroekonomické prognózy. Bratislava: Inštitút finančnej politiky MF SR. Dostupné na: <<https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-prognozy/makroekonomicke-prognozy/62-zasadnutie-vyboru-makroekonomicke-prognozy-februar-2023.html>>.

NBS (2023): Makroekonomická databáza NBS.

PXE.CZ (2023): Databáza produktu PXE SK BL CAL- (t+1).

SLOV-LEX.SK (2023): Vyhláška č. 18/2017 Z. z. Úradu pre reguláciu sieťových odvetví z 8. februára 2017 a jej neskorších znení, ktorou sa ustanovuje cenová regulácia v elektroenergetike a niektoré podmienky vykonávania regulovaných činností v elektroenergetike.

ŠÚ SR (2023): Databáza Datacube.

Literatúra ku kapitole 3:

BERNOTH, K. – DIETZ, S. – IDER, G. – LASTRA, R. (2022): The ECB's Transmission Protection Instrument: A Legal & Economic Analysis. Monetary Dialogue Papers, September 2022, European Parliament.

BLANCHARD, O. – GIAVAZZI, F. (2002): Current Account Deficits in the Euro Area: The End of the Feldstein-Horioka Puzzle? *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, s. 147 – 209.

BORIO, C. – DISYATAT, P. – JUSELIUS, M. – RUNGCHAROENKITKUL, P. (2022): Why So Low for So Long? A Long-Term View of Real Interest Rates. *International Journal of Central Banking*, 18, č. 3, s. 47 – 87.

CEPNI, O. – CLEMENS, M. P. (2023): How Local Is the Local Inflation Factor? Evidence from Emerging European Countries. *International Journal of Forecasting*, v tlači.

COIBION, O. – GORODNICHENKO, Y. (2012): Is the Phillips Curve Alive and Well after All? Inflation Expectations and the Missing Disinflation. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 7, č. 1, s. 197 – 232.

D'ACUNTO, F. – MALMENDIER, U. – OSPINA, J. – WEBER, M. (2021): Exposure to Grocery Prices and Inflation Expectations, *Journal of Political Economy*, 129, č. 5, s. 1615 – 1639.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2020): *Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2019*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2021): *Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2020*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV.

GEORGANAS, S. – HEALY, P. – LI, M. (2014): Frequency bias in Consumers' Perceptions of Inflation: An Experimental Study. *European Economic Review*, 67, s. 144 – 158.

JAUMOTTE, F. – MORSY, H. (2012): Determinants of Inflation in the Euro Area: The Role of Labor and Product Market Institutions. [Working Paper, WP/12/37.] Washington, DC: International Monetary Fund.

KOSE, A. – MATSUOKA, H. – PANIZZA, U. – VORISEK, D. L. (2019): Inflation Expectations: Review and Evidence. [Policy Research Working Paper Series, 8785.] Washington, DC: The World Bank.

McLEAY, M. – RADIA, A. – THOMAS, R. (2014): Money Creation in the Modern Economy. *Quarterly Bulletin*, Q1, s. 14 – 27.

NBS (2022): Správa o finančnej stabilite – november 2022. Bratislava: Národná banka Slovenska, s. 91.

TURA-GAWRON, K. – SIRANOVA, M. – FLISIKOWSKI, K. (2018): Are Consumer Inflation Expectations an International Phenomenon? Results of Spatial Panel Regression Models. [GUT FME Working Paper Series A, 4/2018.]

Literatúra ku kapitole 4:

RENNINGS, K. (2000): Redefining Innovation – Eco-Innovation Research and the Contribution from Ecological Economics. *Ecological Economics*, 32, s. 319 – 332. Dostupné na:

<[https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(99\)00112-3](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00112-3)>.

OECD (2023): Štatistická databáza. Paris: OECD. Dostupné na:

<<https://stats.oecd.org/>>.

ŠÚ SR (2023): Štatistická databáza Datacube. Bratislava: Štatistický úrad SR. Dostupné na:

<https://datacube.statistics.sk/#!/lang/sk/?utm_source=susr_portalHP&utm_medium=page_DATAcube&utm_campaign=DATAcube_portalHP>.

ŠÚ SR (2020): Inovačná aktivita podnikov v Slovenskej republike 2016 – 2018. Bratislava: Štatistický úrad SR.

ŠÚ SR (2022): Ročenka vedy a techniky v Slovenskej republike 2021. Bratislava: Štatistický úrad SR, 98 s. ISBN 978-80-8121-877-4.

EUROSTAT (2023): Štatistická databáza Eurostat. Dostupné na:

<<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>>.

MŽP SR (2020): Nízkouhlíková stratégia rozvoja Slovenskej republiky do roku 2030 s výhľadom do roku 2050. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia SR. Dostupné na:

<<https://www.minzp.sk/files/oblasti/politika-zmeny-klimy/nus-sr-do-roku-2030-finalna-verzia.pdf>>.

Literatúra ku kapitole 5:

HVOZDÍKOVÁ, V. – LICHNER, I. a kol. (2018): Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí demografických a štruktúrnych zmien. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 136 s. ISBN 978-80-7144-298-1.

KLÚČIK, M. – KUBALA, J. (2023): Pomáhať utečencom sa oplatí. [Komentár 2023/02.] Bratislava: Inštitút finančnej politiky MF SR, 12 s.

MPSVaR (2023): Zamestnávanie cudzincov a občanov EÚ. Dostupné na: <<https://www.employment.gov.sk/sk/uvodna-stranka/formulare-ziadosti/zamestnavanie-cudzincov-obcanov-eu.html>>.

NBS (2022): Ekonomický a menový vývoj. Zima 2022. Bratislava: Národná banka Slovenska, 48 s. ISSN 2729-8604.

NBS (2023): Ekonomický a menový vývoj. Jar 2023. Bratislava: Národná banka Slovenska, 47 s. ISSN 2729-8604.

ŠÚ SR (2023a): Štatistická správa o hospodárstve SR vo 4. štvrtroku 2022. [Súborné publikácie, Kód 010323.] Bratislava: Štatistický úrad SR, marec 2023.

ŠÚ SR (2023b): Katalóg informatívnych správ. Dostupné na: <<https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/products/informationmessages/>>.

ÚPSVaR SR (2023): Štatistiky/Nezamestnanosť – mesačné štatistiky a Zamestnávanie cudzincov – štatistiky. Dostupné na: <https://www.upsvr.gov.sk/statistiky.html?page_id=1247>.

ZÁKON č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Verejná databáza Štatistického úradu Slovenskej republiky DATAcube. Dostupné na: <<http://datacube.statistics.sk/>>.

Literatúra ku kapitole 6:

BLOOM, D. – CANNING, D. – SEVILLA, J. (2003): The Demographic Dividend: A New Perspective on the Economic Consequences of Population Change. Rand Corporation.

BRYON, G. – DEKKERS, G. – De MENTEN, G. (2013): LIAM 2 User Guide. Release 0.7.0. Federal Planning Bureau. Economic Analysis and Forecasts. Federal Planning Bureau.

HALUŠ, M. – HLAVÁČ, M. – HARVAN, P. – HIDAS, S. (2017): Odliv mozgov po slovensky. [IFP komentár 2017/1.] Bratislava: Ministerstvo financií SR, 5 s. Dostupné na:

<https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/20281/98/2017_1_Odliv-mozgov-po-slovensky_20170109.pdf>.

LETTMAYR, C. F. – NEHLS, H. (2012): Skills Supply and Demand in Europe: Methodological Framework. [CEDEFOP Working Paper, No. 25.]

MARTINÁK, D. – VARSÍK, S. (2021): Odliv mozgov II: za siedmimi horami. [IVP komentár 02/2021.] Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 11 s. Dostupné na:

<<https://www.minedu.sk/data/att/21396.pdf>>.

MIKLOŠOVIČ, T. – ŠTEFÁNIK, M. (2019): Modelling Foreign Labour Inflows Using a Dynamic Microsimulation Model of an Ageing Country – Slovakia. Galway, Ireland: National University of Ireland.

ŠTEFÁNIK, M. a kol. (2018): Labour Market in Slovakia 2019+. Bratislava: Centre of Social and Psychological Sciences, Slovak Academy of Sciences; Institute of Economic Research, Slovak Academy of Sciences; Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava, s. 39 – 58.

ISBN 978-80-7144-296-7.

ŠTEFÁNIK, M. – MIKLOŠOVIČ, T. (2020): Modelling Foreign Labour Inflows Using a Dynamic Microsimulation Model of an Ageing Country – Slovakia. *International Journal of Microsimulation*, 13, č. 2, s. 102 – 113.

ISSN 1747-5864. Dostupné na: <<https://doi.org/10.34196/ijm.00220>>.

WILLEMS, E. J. T. A. – de GRIP, A. (1993): Forecasting Replacement Demand By Occupation and Education. *International Journal of Forecasting*, 9, č. 2, s. 173 – 185.

Literatúra ku kapitole 7:

INŠTITÚT FINANČNEJ POLITIKY MF SR (2023): Makroekonomické prognózy. 63. zasadnutie výboru pre makroekonomické prognózy (jún 2023). Dostupné na:

<<https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-prognozy/makroekonomicke-prognozy/63-zasadnutie-vyboru-makroekonomicke-prognozy-jun-2023.html>>.

NBS (2023a): Ekonomický a menový vývoj. Leto 2023. Bratislava: NBS, 21. 06. 2023. Dostupné na:

<<https://nbs.sk/publikacie/ekonomicky-a-menovy-vyvoj/>>.

NBS (2023b): Makroekonomická databáza. Bratislava: NBS. Dostupné na:

<<https://nbs.sk/statisticke-udaje/vybrane-makroekonomicke-ukazovatele/makroekonomicka-databaza/>>.

NBS (2023c): Štatistika. Platobná bilancia. Priame zahraničné investície. Bratislava: NBS. Dostupné na:

<<https://nbs.sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie/>>.

SARIO (2023): Prehľad úspešných projektov SARIO. Dostupné na:

<<https://www.sario.sk/sk/investujte-na-slovensku/prehľad-uspesnych-projektov-sario>>.

ŠÚ SR (2023a): Databázy. Bratislava: ŠÚ SR. Dostupné na:

<<https://slovak.statistics.sk>>.

ŠÚ SR (2023b): Produkty. Bratislava: ŠÚ SR, 09. 06. 2023. Zahraničný obchod – predbežné údaje za apríl a podrobné údaje za tri mesiace roku

2023. Dostupné na: <<https://slovak.statistics.sk>>.

Literatúra ku kapitole 8:

Makroekonomická databáza NBS. Dostupné na:

<<http://www.nbs.sk/sk/menova-politika/makroekonomicka-databaza/makroekonomicke-ukazovatele-graf>>.

MF SR (2022a): Plnenie štátneho rozpočtu. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na:

<https://www.mfsr.sk/files/archiv/5/plnenie_statneho_rozpocetu_v_narodnej_metodike.xml>.

MF SR (2022b): Dlh ústrednej správy Slovenskej republiky. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na:

<<https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/statne-vykaznictvo/specialny-standard/dlh-ustrednej-spravy-slovenskej-republiky-za-roky-1999-2019/dlh-ustrednej-spravy-1999-az-2022.xml>>.

MF SR (2022c): Čerpanie štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu k 31. 12. 2021. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na:

<<https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/cerpanie-sf-kf-k-31-12-2021.html>>.

MF SR (2022d): Fiškálne indikátory. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na:

<<https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-statistiky/fiskalne-indikatory/>>.

MF SR (2022e): Návrh štátneho záverečného účtu Slovenskej republiky za rok 2021. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na:

<<https://www.mfsr.sk/sk/financie/statne-vykaznictvo/klucove-dokumenty-uctovne-zavierky/statny-zaverecny-ucet-sr/>>.

MF SR (2022f): Návrh na riešenie dopadov energetickej krízy prostredníctvom EŠIF zdrojov programového obdobia 2014 – 2020 a rámec implementácie (SAFE-CARE). Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na:

<<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27928/1>>.

MH SR(2023): Vyplatili sme už viac než 102 tisíc žiadostí o kompenzácie vysokých cien energií. Výška vyplatenej pomoci presahuje sumu 118 mil. eur. Bratislava: Ministerstvo hospodárstva SR. Dostupné na:

<<https://www.economy.gov.sk/press/vyplatili-sme-uz-viac-nez-102-tisic-ziadosti-o-kompenzacie-vysokych-cien-energii-vyska-vyplatenej-pomoci-presahuje-sumu-118-mil-eur?csrt=4016672369858423503>>.

ÚRAD VLÁDY SR (2021): Plán obnovy a odolnosti. Bratislava: Úrad vlády SR. Dostupné na:

<<https://www.planobnovy.sk/kompletny-plan-obnovy/>>.

Literatúra ku kapitole 9:

KOREŇ, M. (2022): S novou poľnohospodárskou politikou sú spokojní farmári aj ochranári. Dostupné na:

<<https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/news/s-novou-polnohospodarskou-politikou-su-spokojni-farmari-aj-ochranari/>>.

MF SR (2022): Program stability Slovenskej republiky na roky 2022 až 2025. Bratislava: Ministerstvo financií SR. Dostupné na:

<https://www.mfsr.sk/files/archiv/62/Program-stability-Slovenska-na-roky-2022-2025_po_pripomienkach_vlady.pdf>.

MIRRI SR (2022a): Stratégia pre inteligentnú a udržateľnú mobilitu Slovenska. Vízia smerovania dopravy na Slovensku do budúcnosti. Bratislava: Ministerstvo informatizácie, investícií a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky. Dostupné na:

<<https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2022/03/Strategia-inteligentnej-a-udrzatelnej-mobility.pdf>>.

MIRRI SR (2022b): Prinášame 13 miliárd eur pre rozvoj Slovenska – vláda schválila Program Slovensko na roky 2021 – 2027. Bratislava: Ministerstvo informatizácie, investícií a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky. Dostupné na:

<<https://www.eurofondy.gov.sk/prinasame-13-miliard-eur-pre-rozvoj-slovenska-vlada-schvalila-program-slovensko-na-roky-2021-2027/index.html>>.

MIRRI SR (2022c): Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2023 – 2026. (Akčný plán transformácie Slovenska na úspešnú digitálnu krajinu a rozvoja jednotného digitálneho trhu). Bratislava: Ministerstvo informatizácie, investícií a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky. Dostupné na:

<<https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/01/APDTS-2023-2026.pdf>>.

MV SR (2022): Tlačová správa – Od 1. júna je účinná novela azylového zákona. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR. Dostupné na:

<<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=od-1-juna-je-ucinna-novela-azyloveho-zakona>>.

MŽ SR (2022): Vodný plán Slovenska. Plán manažmentu správneho územia povodia Dunaja. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia SR. Dostupné na: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27199/1>>.

NIP (2023): Ďalšie novinky v Zákonníku práce od 1. novembra 2022. Bratislava: Národný inšpektorát práce. Dostupné na:

<<https://www.ip.gov.sk/dalsie-novinky-v-zakonniku-prace-od-1-novembra-2022/>>.

NR SR (2023): Prehľady zákonov. Dostupné na:

<<https://www.nrsr.sk/web/default.aspx?SectionId=184>>.

ULC (2022): Pro bono Marec 2022. Dostupné na:

<https://www.ulclegal.com/wp-content/uploads/2023/02/ULC-PRO-BONO-3_2022.pdf>.

VLÁDA SR (2023): Portál otvorenej vlády. Dostupné na:

<<https://rokovania.gov.sk/>>.

Literatúra ku kapitole 10:

BRANDA, F. – SCARPA, F. – CICOZZI, M. – MAROUTTI, A. (2023): Is a New COVID-19 Wave Coming from China Due to an Unknown Variant of Concern? Keep Calm and Look at the Data. *Journal of Medical Virology*.

IFP (2023): Recesii sa tento rok vyhneme. Makroekonomická prognóza na roky 2022 – 2026. [Komentár 2023/02.] Bratislava: Ministerstvo financií SR.

IFP (2022): Z globálnej pandémie do globálnej inflácie. Makroekonomická prognóza na roky 2022 – 2025. [Komentár 2022/13.] Bratislava: Ministerstvo financií SR.

LICHNER, I. (2022): 30 rokov premien slovenského trhu práce. 1. vyd. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i., 66 s. ISBN 978-80-7144-332-2.

NBS (2022): Ekonomický a menový vývoj – jeseň 2022. Bratislava: Národná banka Slovenska.

NBS (2023): Ekonomický a menový vývoj – jar 2023. Bratislava: Národná banka Slovenska.

RADVANSKÝ, M. – FRANK, K. – JÁNOŠOVÁ, M. – LICHNER, I. – MIKLOŠOVIČ, T. – OSTRIHOŇ, F. – ŠTEFÁNIK, M. – ZACHAR, J. (2019): Modelovanie regionálneho vývoja v SR a hodnotenie účinnosti regionálnych politík. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 167 s. ISBN 978-80-7144-307-0.

Výber publikácií Ekonomického ústavu SAV, v. v. i.

HOŠOFF, B. a kol. (2022): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Príčiny a dôsledky rastúcich cien. 302 s. ISBN 978-80-7144-329-2.

LICHNER, I. (2022): 30 rokov premien slovenského trhu práce. 68 s. ISBN 978-80-7144-332-2.

FRANK, K. – MORVAY, K. et al. (2022): Economic Development of Slovakia in 2021. Focused on: Post-pandemic Economy with New Challenges. 128 s. e-ISBN 978-80-7144-331-5.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2022): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2021. Zaostrené na: postpandemické hospodárstvo s novými výzvami. 124 s. ISBN 978-80-7144-327-8; e-ISBN 978-80-7144-328-5.

KOŠTA, J. a kol. (2021): Súvislosti produktivity práce a minimálnej mzdy. 200 s. ISBN 978-80-224-1934-5.

FRANK, K. – MORVAY, K. et al. (2021): Economic Development of Slovakia in 2020. Focused on: How the Coronavirus Crisis Is Changing the Economy. 138 s. e-ISBN 978-80-7144-326-1.

HOŠOFF, B. a kol. (2021): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Environmentálne a sociálne východiská konjunktúry. 308 s. ISBN 978-80-7144-324-7.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2021): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2020. Zaostrené na: ako koronavírusová kríza mení ekonomiku. 138 s. ISBN 978-80-7144-321-6; e-ISBN 978-80-7144-322-3.

BRZICA, D. – KAČÍRKOVÁ, M. – OSTRIHOŇ, F. – VOKOUN, J. (2020): Atraktivita územia a mobilita talentov: veľké mestá priťahujú talenty. 175 s. ISBN 978-80-7144-320-9.

LICHNER, I. – HVOZDÍKOVÁ, V. a kol. (2020): Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí demografických a štruktúrnych zmien II. 139 s. ISBN 978-80-7144-316-2.

HOŠOFF, B. a kol. (2020): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Transformácia počas pandémie koronavírusu SARS-CoV-2. 254 s. ISBN 978-80-7144-314-8.

FRANK, K. – MORVAY, K. et al. (2020): Economic Development of Slovakia in 2019. Focused on: Slowed Productivity Growth Lagging behind the Growth of Labour Costs. 130 s. e-ISBN 978-80-7144-313-1.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2020): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2019. Zaostrené na: spomalená produktivita, ktorá nestíha za nákladmi práce. 126 s. ISBN 978-80-7144-311-7; 978-80-7144-312-4.

FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. (2019): Slovenská ekonomika po štvrtstoročí samostatného štátu. 272 s. ISBN 978-80-7144-309-0(4).

OBADI, S. M. a kol. (2019): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Spomalenie rastu vplyvom obchodnej vojny. 346 s. ISBN 978-80-7144-306-3.

MORVAY, K. et al. (2019): Economic Development of Slovakia in 2018 and Outlook up to 2020. Focused on: Interrupted Convergence. 117 s. ISBN 978-80-7144-304-9.

MORVAY, K. a kol. (2019): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2018 a výhľad do roku 2020. Zaoštréné na: prerušenie konvergencie. 120 s. ISBN 978-80-7144-301-8.

PAUHOFOVÁ, I. – STANĚK, P. – STEHLÍKOVÁ, B. (2019): Smart regióny v Slovenskej republike – možnosti a realita. 120 s. ISBN 978-80-7598-419-7.

MORVAY, K. a kol. (2018): Economic Development of Slovakia in 2017 and Outlook up to 2019. 115 s. ISBN; e-ISBN 978-80-7144-289-9.

MORVAY, K. a kol. (2018): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2017 a výhľad do roku 2019. 114 s. ISBN 978-80-7144-288-2.

HOŠOFF, B. a kol. (2018): Inštitucionálna pripravenosť na digitalizáciu a zmeny vonkajšieho prostredia. 238 s. ISBN 978-80-7144-292-9.

WORKIE TIRUNEH, M. (2018): Overshooting the Maastricht Criteria: External Imbalances and Income Convergence in the European Union. 221 s. ISBN 978-1-53613-585-5.

PAUHOFOVÁ, I. a kol. (2018): Súvislosti príjmovej polarizácie na Slovensku III. 158 s. ISBN 978-80-7144-291-2.

OBADI, S. M. a kol. (2018): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Pozitívny výhľad a hrozíaca obchodná vojna. 324 s. ISBN 978-80-7144-294-3.

MORVAY, K. a kol. (2017): Economic Development of Slovakia in 2016 and Outlook up to 2018. 160 s. ISBN 978-80-7144-278-3.

MORVAY, K. a kol. (2017): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2016 a výhľad do roku 2018. 156 s. ISBN 978-80-7144-276-9.

ONDROVIČ, A. (2017): Inštitucionálne príčiny globálnej ekonomickej krízy. 112 s. ISBN 978-80-7144-286-8.

Publikácie, ako aj jednotlivé čísla *Ekonomického časopisu*, si možno objednať alebo kúpiť v kníhkupectvách ELITA, ACADEMIA a VEDA, vydavateľstvo SAV v Bratislave.

Publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* vychádzajú každoročne od roku 1993 v slovenskej aj anglickej verzii a v prípade záujmu sú dostupné v kníhkupectve ELITA.

HOSPODÁRSKY VÝVOJ SLOVENSKA v roku 2022

Zaostrené na:
Ekonomika v zovretí mimoriadnych hrozieb

ECONOMIC DEVELOPMENT OF SLOVAKIA IN 2022

Focused on:
Economy in the Grip of Extraordinary Threats

Autori: Karol Morvay a kolektív

Vychádza od roku 1993.

1. vydanie

Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i.
Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón: 42-1-2-52 49 54 80
E-mail: karol.morvay@savba.sk
<<http://www.ekonom.sav.sk>>